

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

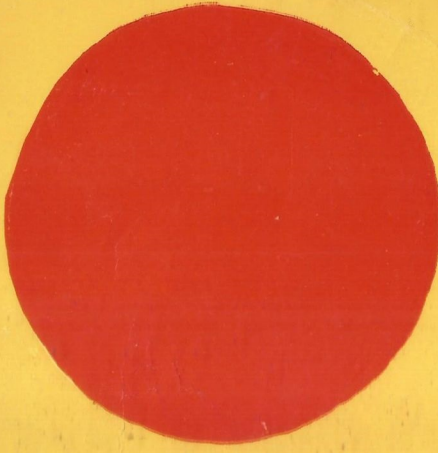
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Güneşli dünya

S. ÜSTÜNGEL
GÜNEŞLİ
DÜNYA

S. ÜSTÜNGEL

Güneşli dünya

1970

**TKP'NİN 50. YILDÖNÜMÜNE
ARMAĞAN**

Moskova

Mayıs çıktı. Parklar, ağaçlar yemyeşil, çimçiçek. Moskova, dersin ki, güneşe daha yakın. Dünyamızda, çağımızda, bu başkentin tuttuğu tarihsel yere göredir bu güneşlilik ölçüsü ...

Lenin Dağı. Bir yol, Üniversite Alle. Bir yol, Vorobyev Şosesi. Sanki Lenin Dağı'nın beline iki kuşak sarmışlar. Yol boyunca, iki yanlı ıhlamur ağaçları. Gökdelen üniversite bu yeşil dağın üstünde bulutlara tırmanıyor. Lenin Dağı, dersin, ayaklarını Moskova ırmağına uzatmış. Hava sıcak. Bu dağ serin. Incecikten bir yel esiyor ırmağın üstünden. Bu tepeden Moskova daha bir başka görünüyor. Haritayı açmış gibi oluyorsun. Tâ uzakta yeni televizyon kulesi, 533 metre, bir mızrak gibi, sipsivri, göğe saplanmış. Bu kuleye çıkmıştık. Asansör, bizi 52 saniyede 337 metreye „fırlattı“. Füze gibi bir şey. Uuyy, sanki uzaydasın. Bara girdik. Dönüyor kulenin ekseninde bu camlı bar. Tut ki, büyük bir kavanozun içindesin. Seyreyle gözüm Moskovayı ... Mavi giysili, kırmızı kepli, sarışın, ince belli hostesler. Bunlar „uzay melekleri“. Servisin en temiz, en hızlısı. Uçuşuyor dersin renkli kelebekler dönen bu büyük camekânın içinde. Bunlar uçuyor Gagarin'in uzay gemisiyle, Sovyet dünyasıyla, Sovyet insanlarıyla komünizm yıldızına doğru ...

Lenin Dağından söz ediyorduk, nerelere gittik. Irmak ayaklarımızın altında. Tepede bir bahçe. Elma ağaçları daha yeni çiçek açmış. Gecikmiş, diyorlar, bu yıl bahar. Benim, gözlerim Devîçi Manastır'ın üstünde. Nâzım'ın mezarı orada. Burası, ortaçağ kale duvarlarıyla çevrili. Nâzım

dünyanın her yerinde, baştanbaşa Anadoluda, Türkiyenin içinde. Nâzım'ın baş ucunda akan Moskova ırmağı. Ama o, Kızılırmak, Yeşilirmak, Karadeniz, Akdeniz, Marmara kıyılarında...

Gözlerim Moskova ırmağına iyice daldı. Belki Nâzım da, bu sulara bakıp bakıp: „Heraklit, akar suya kabil mi vurmak kilit“, demişti... Bu Heraklit şiiri koca ozanın başını derde sokmuştu. Bir sorgu yargıcı ona: „Sen, demek Moskovada her akalliyeti düşünüyordun, öyle mi?“, diye sormuştu. Zavallı yargıç, Heraklit'i, eski harflerle „her akalliyet“ okumuştı. Burjuvazinin baskı mekanizmasından, „adaletinden“, bilgisiz, kültürsüz yargıçların, savcılarının elinden neler çekmedi Nâzım...

Nâzım yeniyi, yeniliği, her alanda ileriliği severdi. Bayılırdı gördüğü yeni, modern yapılara, yeni makinelere. Saatlarca konuşurdu yeni evlerin, kentlerin, fabrikaların üstüne. Şiir gibi anlardı, anlatırdı yeni yapıları, bunları yapan işçileri, mühendisleri... Her eskiyi savurmazdı kenara. Koca Sinan'ı oturturdu tahtına, bakardı onun yapıtlarına, ince hesaplarına, elektronik beyin makinelerine baktığı gibi. Mimarlığa, yapı ustalığına: „kalıplarda donmuş müzik“ diyenlere saldırırdı. Türkiyenin doğal güzelliğini, hamlığını yoğururdu, işlerdi, döktürürdü türkülerinde. İstanbulda Kazlıçesmenin, Kasımpaşanın, Halicin; Anadoluda köylerin, bütün kentlerde gecekondulu semtlerinin, gelecekte, uğrunda savaştığı ışıklı, özgür Türkiyede nasıl olacağını anlatır dururdu. Ne projeler çizer, ne evler kurardı! Çünkü geleceğe, işçi sınıfının yürüttüğü savaşı mutlaka kazanacağına, yarınki sosyalist Türkiyeye, komünist bilinciyle inanırdı...

... Moskova ırmağının üstünde sıra sıra, geniş geniş köprüler. İnsanlar, çeşitli taşıtlar akıyor iki yana bu köprülerin üstünden. Köprülerin altından, güverteleri, karamaları yolcu yüklü motorlar geçiyor. Kordonboyu insanın gözlerini alıyor. Yepyeni yapılar. Irmak, kilometreler boyunca granit setlerin içine alınmış. Moskova, 5 denizi bir-

birine bağlayan bir limandır. İstanbul'dan bin vapura, Karadenizden, Azakdenizinden, Volga-Don kanalından vur, çık Baltığa; Kuzeyde Beyazdenize; istersen rotayı kır, geç Hazerdenizine. Ve seyreyle: „Ufuklardan ufuklara mor dalgaların koştuğunu“. Ve dinle Nâzım'ın kendi sesinden Hazeri nasıl konuşturduğunu . . .

Ajanslar, Çinde Mao'cuların nasıl zıvanadan çıktıklarını, her gün başka bir olayla, dünyaya yayıyor. Mao'nun „Hüveybın“ları Nâzım'ın kitaplarını da yakmışlar, Pekin meydanlarında, Leonardo da Vinçi'nin yapıtlarıyla, resimleriyle ateşlere atmışlar. Nâzım'ın „Jokond ile Si Ya-u“ sunu, Mao'cular kibriti çakmışlar ve yakmışlar. Yakmışlar Hitler'cilerin, faşistlerin Berlin meydanlarında insan kafasının, biliminin, en devrimci, en ileri kalemlerin verdiği şaheserleri barbarca yaktıkları gibi . . . Ya Si Ya-u ne olmuş? O Çin ozanı da, eski kuşak komünistlerden olduğundan, Şanghay'da, Mao'nun sağ kolu Kan Şen'in eliyle kurşuna dizilmiş. Mao'cular, „kültür devrimi“ deyip, komünistleri, Çinde devrimi kurşuna diziyorlar . . .

Ve Türkiyede, „Türk Solu“nda, „Aydınlık“ta karanlık oyunlar oynayanlar, Mao'cuları, „Jokond ile Si Ya-u“yu yakanları göklere çıkarıyorlar. Bunların Nâzım düşmanlığını anlamak zor değildir.

Konuklar

Kadife yumuşağı, sert çelik gibi, ince, kalın, kesik, uzun, bütün çalgı aygıtlarının çıkardıkları sesler gibi, yalçın kayalardan kopan çığ uğultuları gibi, hepsi birden esiyor bir senfoni gibi Moskova göklerini doldura doldura. Tepkili, pervaneli, boy boy yolcu uçakları, çayırlarda dört bir yana uçuşan kızböceklerinden daha çok bu gökyüzünde... İç ve dış havayolları uzanmış Sovyetler Birliğinin her yerine, dünyanın pek çok başkentlerine. Saatte 2500 kilometre yapan „TU 144“ yolcu uçağı uçuşlara hazırlanıyor. Va-

purlarla, trenlerle, uçaklarla dünyanın dört bucağından yolcular, konuklar geliyor, yolcular gidiyor, konuklar karışılıyor, uğurlanıyor ...

Moskovaya gelen değişik delegasyonların, uğurlanan konukların haddi hesabı yok. Bunların kimi kültür, kimi hekimlik, kimi makine, teknik alanlarındaki yeni devrimleri görmek; kimi elektronik, kibernetik, uzay, bilim konferanslarına katılmak; kimi basın, kimi sendika alanlarında incelemeler yapmak, kimi antifaşist, barış toplantılarında konuşmak, kimi de, pek çoğu da Sovyetleri gezip görmek için geliyor. Devletler, hükümetlerarası diplomatik, ticaret, politika sorunlarıyla ilgili olarak gelip-giden delegasyonlar da başka ...

Bu delegasyon, konuk akını Mayıs ayında kat kat arttı. Mayıs ve Kasım ayları, büyük bayram günleri, Moskova her zaman dolar-taşar. Ama bu defaki canlılığın nedeni daha başka. 75 ülkeden, dünyanın dört bucağından komünist ve işçi partilerinin delegasyonları Moskovada toplanıyor. Başkent tarihsel günlerinden birini yaşıyor ...

Sovyetlerin kendilerine özgü bir konukseverliği vardır. Rusu, Azerbaycanlısı, Gürcüsü, Özbeği, Sovyetlerde yaşayan 100'den fazla halk ve ulus, 15 cumhuriyet, bir dizi özerk cumhuriyet, hepsi konukseverlikte birbirini bastırır. Bu, bir yarışma değildir. Bu, sosyalist düzene özgü bir niteliktir. 50 yıldır 1 Mayıs, Ekim bayramlarında, Sovyet Komünist Partisinin kongrelerinde bu konukseverlik bir başka biçim alıyor. Bu özellik, Ekim Devrimiyle, Sovyetlerin dünya komünist hareketinde, dünya sosyalist sisteminde tuttuğu tarihsel yerden geliyor. Lenin'in kurduğu bu devlet, bu parti, bu ülke çağımızda sosyalist devrim hareketinin, işçi-komünist hareketlerinin, ulusal bağımsızlık ve devrim hareketlerinin çarpan yüreği, devrimlerin ocağı, merkezidir. Bu ocağı, bu merkezi Çin duvarının ötesine atmak, „oraya aktarılmış“ göstermek isteyenler, komünist ve işçi partilerinin son Moskova toplantısıyla, bir kere daha ve pek kötü bozuldular. Onlar, Komintern'in sü-

rekli olarak Moskovada çalıştığını, kongrelerinin burada yapılmış olduğunu unuttular. Son 12 yıl içinde, dünya komünist ve işçi partilerinin üçüncü forumunun da Moskovada toplandığını görmezlişe vurdular.

Komünist ve işçi partilerinin evrensel forumu toplandı. Radyolar, gazeteler, televizyonlar hep bununla dolu. Herkesin dilinde bu. Dünyanın gözleri, kulakları Moskovada. Batı ajansları, hele uydurmacılar, pireyi deve yapıyorlar.

Burjuva gazeteleri pek sinirli, pek telâşlı. Bunlar, bir buçuk yıldan beri, Hazırlık Komisyonu bu Danışma Toplantısı için çalışmalarına başladı başlayalı: „Bundarı bir şeycikler çıkmayacağını“, „çoğunluğun gelmeyeceğini“, „Çinsiz, bunun bir fiyasko olacağını“ geveleyip dururlardı. Bu sakızı gerici Türk basını da epeyce çiğnedi. Ve Avrupalısı, Asyalısı, Güney ve Kuzey Amerikalısı, beyazı, zencisi, Arabı, Türkü, Yunanlısı Kremlin sarayının büyük salonunu baştanbaşa tutan dik dörtgen masaya oturunca, emperyalist efendiler ve uşakları hesaplarının çürük çıktığını gördüler, kendi fiyaskolarına sinirlendiler. Hele Mao kumpanyasının Çin-Sovyet sınırlarında giriştikleri silâhlı saldırılar, Moskova forumunu baltalamak amacıyla yaptıkları bu iğrenç provokasyonlar tastamam onların zararına çıktı... Sosyalist hareket, işçi hareketi, ulusal bağımsızlık, dünya devrim hareketi, komünizm kervanı yürüyor...

Panorama

Ukrayna Otel Moskovanın gökdelenlerinden biri. Irmağın kıyısında bir köprübaşını tutmuş. Otelin önü görülecek şey. Taksi durağı: Kuyruk bir uzuyor, bir kısalıyor. Dolmuşlar gelip gidiyor. Otobüsler arka arkaya. Otomobiller park yapmış. Burası tut ki, Sirkeci garı, sanki Galata yolcu salonu, hava alanı terminali: Yolcular, yerli, yabancı turistler. Ana kapının önündeki geniş merdivenlerden inenler çıkanlar bitmiyor. Valizler, çantalar, fileler, yolcu-

ların, konukların yanısıra taşınıyor durmadan. Ya konuşulan diller? Kıyamet! Giysiler, kıyafetler de öyle. Afrikalılar, kadın, erkek hemen göze çarpıyor. Derilerinin renginden değil, giysilerinin renginden. Kimi bembeyaz, kimi açık kırmızılı, kimi sapsarı, kimi koyu yeşil, kimi alaca-bulaca entarilerin, rubaların içinde. Omuzlarındaki şallar, başörtüleri birer çiçek bahçesi. Hepsi de dimdik yürüyor. Çoğunun selvi endam boyları var.

Kupkuru, upuzun bir İngiliz. Korsanlar gibi giyinmiş Kulaklarında at nalı büyüklüğünde halkalar. Bir çift Afrikalı ona, o, Afrikalılara bakıyor. Sonra başlarını çevirdiler. Afrikalılar karı-kocaya benziyor. Diktiler gözlerini ırmağın karşı yakasına. Parmaklarıyla, köprü başında, dört yol kavşağında yükselen bir gökdeleni gösteriyorlar. Bu, Sosyalist Ülkeler Ekonomik Yardımlaşma Konseyidir. Görülecek, orijinal bir yapıt. Diklemesine açılmış bir kitabın üç yaprağı. Güneş şakır şakır dökülüyor bu cam, alüminyum, çelik karmaşığı yapının tepesinden aşağı. Bu yapı sanki göklere uçacak. Hem hafif, hem heybetli. Bu yapı, sosyalist ülkelerin ekonomik alanda elele nasıl yükseldiklerini somutlaştıran bir anıt!

Dün akşam iki televizyon programı seyrettim. Biri renkli, biri siyah-beyaz. Renklide günün olaylarını, Sovyet yaşamından değişik reportajları gördük, dinledik. Ötekisi sessiz, „dilsizdi“. Eski film kadroları. Şerit hızla değişiyor. Sanki herkes, hep birden, Şarlo gibi rol almış, oynuyor. Bu film parçaları eski çarlık zamanını, o zamanki yaşamı, grevleri; kentlerde zenginlerin oturdukları konakları, apartmanları, onların zevk ve bolluk içinde yüzdüklerini; ötede, kenar semtlerdeki gecekonduları, yoksulluğu, polislerin zorbalıklarını, batakaneleri, birbirinin tersi iki apayrı dünyayı gösteriyor. Birinci Dünya Savaşını, onun korkunç sonuçlarını gösteren parçalar insanı ürkütüyor. Yıkım, ölüm, açlık, çeşitli hastalıklar kolgeziyor... Cephelerde, cephe gerisinde harbe karşı, çarlığa, bu eski, kanlı düzene karşı toplu çıkışlar, yığinsal gösteriler, barikatlar, vuruş-

malar... İşçi sınıfı bu savaşlarda başı çekiyor. Bolşevikler, onların partisi, savaşların, ateşin göbeğinde, en önde. Savaşı kazanmak, üstüngelmek çetin iş. Kurşun yağmuru, ölüm yağmuru, kan, ateş... Büyük Oktobr Sosyalist Devrimi. Silâhlı işçi, asker taburları. Sırtlarında asker kaputu, ellerinde tüfeklerle köylüler... İşçi, köylü, asker Sovyetleri... Komiteler... Lenin... Çizgili fanilâ gömlelerinin üstüne, çapraz fişeklikler takmış, ellerinde mavzer tabancalarla, 30 derece soğukta, Kışlık Saraya hücum eden deniz erleri... Neva ırmağından Avrora zırhlısı, insanlık tarihinde yepyeni bir dönemin açıldığını, top ateşiyle dünyaya duyuruyor... Smolni sarayının tarihsel salonunda kürsüye gelen Lenin: Devrimi, Sovyet egemenliğinin kurulduğunu müjdeliyor... Ve savaşlar daha da sertleşiyor! Oktobr Devrimine, Sovyet devletine, bolşeviklere saldıran saldırana. Beyazorducular, çar generalleri, menşevikler, eşerler, anarşistler, bunların arkasında ve yanısıra 14 emperyalist devletin ordu birlikleri, hepsi, Doğudan, Batıdan, Kuzeyden, Güneyden atılmışlar Sovyetlerin üstüne... Önce Alman, sonra Amerikan, İngiliz, Fransız, Japon emperyalist orduları geçti saldırıya. Londrada, Pariste, Vaşingtonda Sovyet devletinin ölüm günlerini sayıyorlardı... Düşmanların hesapları boşa çıktı...

Sovyetler bir yandan savaşıyor, öte yandan açlıkla, ölümle boğuşuyor. Ve yeni düzeni kurmaya hazırlanıyor... Ne ile? Geri kalmış bir ülke. Amerikalılar çoktan gökdenler kurmaya başlamış. Rusyada, ayaklarında hasır çarıklı müjikler çoğunluk... Demiryolu istasyonları, lokomotif ve vagon mezarlıklarına dönmüş. Fabrikalar durmuş. Köprüler yıkılmış... Girişiyorlar kuruculuğa, yurdu kalkındırmaya... Lenin de imece gününe gidiyor, tomrukları, keresteleri omuzluyor.. Ve kuruyorlar.. İşçi sınıfının devrimci gücünün ne olduğunu, komünistlerin, komünist partisinin savaşta öncülüğünün, önderliğinin, yöneticilerinin ne olduğunu görebiliyorsun... Sovyetler ülkesi gelişiyor. Yeni yeni dev işletmeler kuruyor. Ve her şeye, hemen

hemen, sıfırdan başlıyor. Yürüyor dev adımlarla...

Derken, Hitler Almanyası, faşist orduları, 172 tümen birden, 1941 de, 21 Haziran gecesı, alaca karanlıkta saldırıyor Sovyetlere. Hitlerciler, daldıkları yerleri yakıp yıkıyor, yağma, talan ediyor, önüne geleni öldürüyor. İnsan kırma kampları, fırınları kuruyor. Binlerce kent, onbinlerce köy yerle bir ediliyor. Fabrikalar, trenler, köprüler, evler, sinemalar, tiyatrolar, kültür ocakları, kitaplıklar her şey ateşlere veriliyor, yıkılıyor. Hitler orduları tâ Kuzey Kafkasyaya, bir yandan da Volgaya, Stalingrada gelip dayanıyorlar... Ve bir daha yeniliyorlar. Sovyet orduları Volgadan, Leningrad önlerinden, Azak ve Karadeniz kıyılarından savaşa savaşa yürüyor, düşmanı çember içine ala ala, ordularını „kazanlara“ doldura doldura Berline varıyor, Raystağın tepesine zafer bayrağını çekiyor... Bu arada Bulgaristanı, Romanyayı, Avusturyayı, Macaristanı, Çekoslovakıyı, Polonyayı faşistlerin çizmesinden kurtarıyor, Yugoslavların, Arnavutların kurtuluş savaşlarında üstün-gelmelerine tümenleriyle yardım ediyor...

Ve, Sovyetler yenibaştan girişiyorlar kuruculuğa. Sovyet toprakları, bütün cumhuriyetler, baştanbaşa bir şantiye oluyor. Böylesine kuruculuk hızı dünyanın hiçbir yerinde, tarihin hiçbir aşamasında görülmemiştir... Sovyet devletin, sosyalizmin, proletarya diktatörlüğünün, sosyalist demokrasinin gücü, komünist partisinin öncülüğü işte budur...

Bana konukçuluk eden yoldaşla, bunlar üzerinde konuştuk, durduk...

Konukçu

Sovyet toplumunun özel niteliği, sosyalist üretim hızının, gelişme temposunun çok yüksek olmasıdır. 1951—1967 arası bu tempo, bu hız Amerikada % 4, Sovyetlerde % 11 oranındadır. 1913 yılına kıyasla Sovyet endüstri üretimi

78 misli artmıştır. Geçen yıl, 1968'de, Sovyetler Birliği; 107 milyon ton çelik, 310 milyon ton petrol, 600 milyon ton taşkömürü, 640 milyar kilovat-saat elektrik üretmiştir. Sovyetlerdeki elektrikli demiryolları Amerika, İngiltere, Fransa, Batı Almanya ve Japonya'nın toplamından birden elektrikli demiryollarından uzundur ... Lenin boşuna dememiş: „Komünizm, Sovyet egemenliği ve bütün ülkenin baştan-başta elektrikle donatılmasıdır! ...“

Moskova, geceleri gündüz kadar ışıklıdır. Bizim konukçu sarışın, ince yapılıdır. Duyguludur. Boğazı, başı ağrımazsa neşelidir. Kadındır, ama kaprisi yoktur. İyi tanışı-rız. Güzel yetişmiş bir komünisttir. Bir de sesi var! Yalnız çok seyrek, binde bir, Rus halk havaları söyler. Müziği, şi-iri, edebiyatı, tiyatroyu, güzel sanatları hem sever, hem anlar. Nâzım'ı bilir, hem de yakından izlemiş. Türkçesi de düzgündür. Türkiye'yi de, şöyle bir elif miktarı dolaşmış. Anlaştık, bu akşam Kremlin'in Kongre Sarayında konsere gidiyoruz ...

Bizim konukçu mavi giyinmiş. Yakışıyor da. Saçlarını yaptırmış. Buna önce dikkat etmemiştim, sonradan farket-tim. Tuvaletine eksik bakmışım. Altın sarısı saçlarını „öv-memişim“ ... Şakalaştık. Yola çıktık ... Ben, oğlunu sor-dum. Hem güzel, hem yaramaz, hem akıllı bir oğlu var. Daha çok büyük annesinde, dedesinde kalıyor. Bizim ko-nukçu, Tatar-Başkır-Rus kırması.

Kongre Sarayı, Kremlin'deki eski sarayların tam tersi. Ee, aralarında kaç yüzyıl fark var! Eski sarayların mer-mer merdivenleri de geniştir, rahattır. Ama yeni sarayın merdivenleri yürüyor. İnsan bu merdivenlerden, cam-ların, ışıkların içinde, göklere tırmanır gibidir ... Büyük salon bir başka dünya. Bolşoy (Büyük) tiyatroya benze-mez. Ne yıldız var, ne kadife. Işıklandırma, aküstik, ne gözleri alır, ne kulakları tırmalar. Yıldızlı, sırmalı perde-ler yok. Orkestra yeri ve sahne otomatik: dönüyor, yükseli-yor, alçalıyor. Tiyatro-sinema birleşiyor ...

Yerlerimiz, parterde. Bir Sovyet mareşaliyle yanyana

oturuyoruz. Atlı çeteler sahneye çıktı. Tırısı kalktılar, dört-nala bindirdiler. „Savaş“ yıldırım hızıyla gidiyor. Oysa tek at yok. Çetelerin omuzlarından topuklarına kadar dökülen yamçılardan içinde ayak oyunu, ayak hızı ve sanatı var. Saçaklı kara kalpaklarını indirmişler gözlerinin üstüne. Kovalıyorlar çalakılıç ve otomatlarla faşistleri. Kalpaklarında, yanlamasına, kırmızı bantlar yanıyor alınlarında... Konukçu, yumuşak, düz sesiyle Nâzım'ı okudu... „Atlılar atlılar, kızıl atlılar... Atları rüzgâr kanatlılar...“

Atlı çeteler kayboldu.

Alkışlar, dalga dalga, sanki kıyılara vurdu; sanki rüzgâr ormanları, dağları doldurdu... Yanımızdaki mareşal, bizim Anadolu ağzıyla: „O kadar mı beğendiniz atlıları?“ dedi. „Evet“ dedik. Tanıştık. Gence'liymiş meğer bu mareşal. O kadar tatlı konuşuyor ki. Benim konukçuya: „Türkiyenin neresindensin?“ dedi. Moskovalı olduğunu öğrenince gülümsedi. Yanında oturan kızıyla tanıştırdı bizi. Konukçunun soyunda Tatar karışımı olduğunu öğrendi, mareşal daha da açıldı... „Tatarlar, ama Kazan Tatarları, yaman döğüştüler faşistlerle. Sovyetler Birliği kahramanlarıyla dolu onların cumhuriyeti. Gittiniz mi oralara?... Salık veririm, gidin, görün. Yaman kuruculuk var o taraflarda... Küçük özerk cumhuriyet, ama küçüklüğüne, toprak, insan azlığına bakmayın... Sovyetler uçsuz bucaksız...“

Konserden döndük. Radyoda spiker hava raporunu okuyor: „En Kuzeyde sıfırın altında 15... Güneyde sıfırın üstünde 22... Doğuda, Orta Asyada, Aşkabat'ta 37, Karakum, Kızılum'da 45... Taşkent'te 32... Kuzey-doğuda fırtına... Batı bölgelerinde hava bulutlu, yer yer yağışlı... Moskovada hava yarın da güneşli olacak...“

Bizim konukçu tırnaklarına bakıyor yine! Bir şeycikler söyleyecek oldu mu böyle yapıyor. Onun bu alışkanlığı hoşuma gidiyor. Ama daha çok, çocukluğumda tanık olduğum bir olayı anılarımda canlandırıyor. Kulaksız'da, bizim mahallede, İstanbulun sayılı üfürükçülerinden, bir „nine hanım“ vardı. Fal açardı. Ama ne „bakla dökerdi“, ne kahve telvesine bakardı. Niyetine baktığı kimsenin başparmağını eline alır, tırnağını mürekkeple karalardı. Ve, başlardı afsunlamaya: „Tırnağım açılsın... göreceğim“ diye tutturdu. Gözleri fırıl fırıl ve kömür karasıydı. Bir yılan gibi bakardı falını açtığı kimsenin gözlerine. Sonra uyutur, söyletirdi karşısındakini... Bir defasında sökmeyi bu afsunlama. Karşısındaki kadının gözleri ondan kuvvetli çıktı. „Nine hanım“ bayılıverdi, ağzından köpükler gelmeye başladı. Biz, çocuklar, kaçıışverdik...

Nereden nereye atladık. Benimkisi ne bir çağrışım, ne bir izdüşümü... Bizim konukçu: „Sovyetlerde nereleri gezip görmek isterdiniz?“ diyordu. Ve tatlı tatlı gülüyordu. Ben: „Estonya... Estonya!...“ dedikçe gülüşü daha da tatlılaşıyordu...

Moskovayla Tallin'in arası, hava yoluyla 1 100 kilometre. Biz, bu yolu, 1 saat, 10 dakikada aldık. Oysa Moskovanın ortasından, otelden, Vnukovo hava alanı 35 dakika sürdü. Otoyla. Terminalde, 5—10 dakika bekledik. Hemen uçağa bindik. „TU—125“ ler uçuyor bu hatta. Bu jet yolcu uçakları 55 kişilik. Servis yapan hostesleri de, yolcuları da bir başka. Estonlar, etnik çizgileriyle ayrılıyorlar ötekilerden. Önümüzdeki koltuklarda iki genç oturuyor. Biri erkek, biri kız. Delikanlının başında öğrenci kasketi. Kaskette, denizcilerinki gibi bir şerit var. Bu şerit, daha çok ebemkuşağını andırıyor. Mavisi dalgalı. Bu mavi, deniz mavisidir. Estonyanın devlet bayrağında bu mavi dalgalanıyor...

İki gencin ne konuştuklarını anlamıyoruz. Yalnız, kullaklarıma, sanki bizim Kastamonulular konuşuyormuş gi-

bi, bir ses geliyor. Oysa bunların dili Finlere çok yakını. Birbirlerini % 80 anlıyorlarmış. Hem iki ülke birbirine kapı-komşu. Biri Baltığın bir kıyısında, öbürü öteki kıyısında. Araları 80 kilometre. Cumartesi—Pazar günleri Finliler akın eder Tallin'e, Tartu'ya, Estonya kıyılarına, kentlerine, köylerine... Bunun bir nedeni de şu: Meğer, Finlandiyada „yeşilay“ varmış: İçki karneyle satılırmış bak-kallarda. Lokantalar ise, çok pahalıymış.

Finliler konuşkan değil. Estonyalılar cana yakın, ama geveze değiller. Önümüzde oturan öğrenciler bir şeycikler tartışıyorlar. Kim bilir, nedir? Aşk güldürür, dert ağlatır, derler. Bunlar neşeli neşeli gülüyorlar...

Estonyalılar, Esti diyorlar kendilerine. Anayurtlarına da „Marahvas“. Estiler, bilmem, kaç bin yıl önce, Baltık boyunun doğusunda yaşarlarmış. Dedeleri balıkçıymış. Estonya'nın deniz kıyıları, bir dantel gibi. Bu kıyılar, taşlı, kayalı, kumlu. Böylece uzayıp gidiyor. Denizle pek yoğrulmuş bu ülkenin insanları...

Estonyanın yüzölçümü, toprakları, 45 bin kilometrekare. Bizim Konya ilinden biraz büyük. Bu ülkede 1 milyon 300 bin insan yaşıyor. Bunların % 34'ü köylerde, geri kalanı kentlerde oturur. Ama kentle köy ayırımı bizim Anadolu'ya hiç benzemez. Elektriksiz, telefonsuz köy, hele „Fin banyosu“, içme suyu olmayan oba yok. Bu köylerin bir özelliği de kitaplıklarıdır. Estonyada yılda 25 milyon kitap basılıyor. Yine de yetmiyor. Bu ülkede, bir mağazanın önünde kuyruk görürseniz, bilin ki, orada kitap satılıyor. Eski rejim zamanında 1940 yılına kadar, böyle değilmiş. Şimdi Estonya bir endüstri-tarım ülkesi, sosyalist ülkedir. Komünizme hızla giden Sovyet cumhuriyetlerinden biridir...

Tallin hava alanına indik. Günler uzun, gecelerin boyu bir karış. Kış aylarında bunun tersi olurmuş... Denizin mavilikleri de bir başka. Yoksa geceyle günün birbirine karışmasından mı? Çayırılar, ormanlar yemyeşil. Güneşte bir başkalaşıyor bu yeşillikler, bu çayırılar. Renk renk oluyor

her taraf... Hava alanı yüksek bir ovada. Ama bu ülkenin en yüksek dağı: Sur-Munamyag 317 metredir...

Tomas Amca

Tallin, İsa'dan da önce, Pirita ırmağının ağzında dünyaya gelmiş. Burası İru adını taşıyormuş. Küçük bir kale, bir limanmış. Sonra Esti'ler, bu küçük kaleden dışarı çıkmışlar, denizin kıyısındaki Toompea tepesine yerleşmişler. Tallin bu tepenin eteklerine yayılmış. Eski kale duvarlarından dışarıya taşmış. Bugün Toompea tepesi, kale duvarlarıyla, burçları, kuleleriyle, çarşısı ve saraılarıyla, kentin göbeğinde bir adacıktır. Bir ortaçağ kenti, bu tepede, canlı bir müze gibidir.

Bu kent, eskiden beri limanmış. Çok işlekmiş. Arap bilginlerinden, coğrafyacı İdrisî, bundan 800 yıl önce, haritasına almış burasını. „Asland ilinin kentlerinden biri de budur. Küçük bir kent, büyük bir kale“, diyor Arap gezmeni...

Daldık başkentnin içindeki kaleye. Sokaklar dapdaracak. Evler birbirine yapışık. Eğri büğrü sokakların acaip acaip adları var: „Uzun ayak“, „Geniş yol“. Oysa „Uzun ayağa“ girdin mi, kendini dapdaracak bir hendeğe, yalçın kayalar arasına düşmüş sanıyorsun. „Geniş Yol“ dan tek otomobil zor geçer. Bu yoldan denize, limana açılan kale kapısına çıkılır. „Uzun ayak“ tan da belediye meydanına geçilir. Bu alan bir dörtgen. Bir köşesinde, daracak bir sokağın ağzında bir eczane tabelâsı. Bu eczane 500 yıldır hastalara derman sunuyormuş...

Eski kale, bu iç kent, 7 hektardır. Toompea, bu tepe, denizden 50 metre yükseklikte. Kale duvarları, burçları, kuleleriyle daha yukarlara çıkıyor. Bir bakıma bu duvarlar, kuleler bizim Boğaziçi'ndeki Hisarları, biraz da Yedikule semtini andırıyor... Bu tepenin çevresinde, bu duvarların önünde, bu kalenin içinde ne savaşlar olmuş! Danimar-

kalısı, İsveçlisi, Tötonlar saldırı saldırıvermişler, dalı da-
lıvermişler bu duvarların içine. Salgıncılar, kanla, ateşle,
kılıçla bu kente dalan yabancılar, 700 yıl oturmuşlar bu-
ralara, Estonyanın üzerine. Estonyalılar bu yabancı kö-
leliğinden kurtulmak için başkentlerini geri almak için
nekadar ayaklanmışlar! Bir defasında Estonya köylüleri
kaleyi kuşatmışlar. „Savaş Dağı“ denilen tepede kan göv-
deyi götürmüş. O vuruşmada alamamışlar kenti geri, ko-
vamamışlar düşmanı, esir edememişler Almanları. Ama
tam 600 yıl sonra Sovyet orduları, Estonya tümenleri sü-
rüp çıkarmışlar Hitler sürülerini buralardan, SS tümen-
lerini esir almışlar...

Poompea — Yukarı kent demektir. Masallara göre bu
tepe, çok eski Esti'lerin başbuğlarından kahraman Kale-
va ile karısı Lindo'nun yattıkları yerdir. Bu tepe onların
taş kesilen et, kan ve kemikleriymiş. Estonyalılar ana-
yurtlarının taşına, toprağına böylesine bağlı... Ne kadar
işçi, ne kadar köylü, ne kadar genç, ne kadar komünist,
yalnız Hitlercilere ve Estonya faşistlerine karşı son kur-
tuluş savaşında can vermiş...

Tallin deniz kıyısına oturmuş. Kaleden, tepeden ba-
kınca haritası gözönüne çıkıyor. Deniz. İki koy. Koyların
biri geniş, biri dar. Kopli yarımadası denizin içine doğru
uzanmış bir tavşan başı, iki kulak... Fabrika bacaları
sıralanmış bu dilin, bu başın üzerinde. Liman, rıhtım
boyları acaip bir orman gibi. Yelkenli, yelkensiz, büyük-
lü küçüklü o kadar çok gemi var, direk var, vinç kuleleri
var... İşlek mi işlek bir liman...

Demiryolları örümcek ağı gibi. Büyük gar, limanla
birleşiyor. Estonyanın güneyinden kuzeyine 240, doğu-
sundan batısına 350 kilometredir. Oysa demiryollarının
uzunluğu 1,400 kilometre. Hepsi de elektrikli. 'Paf puf
kara dumanlar, havaya kurum, boz buğular salan loko-
motifler yok. Bu cumhuriyetin karayolları, şoseleri 23
bin kilometre. Havayolları 8 bin. Denizyolları Asya, Af-
rika, Güney Amerika, dünya limanlarıyla bağlıdır. En es-

ki, en sıkı bağı Leningrat'lıdır. Bu bağ, limanın, bu yolların böylesine gelişmesinde en büyük etken olmuştur...

Estonya'nın üçte biri ormandır. Çayırları yemyeşildir. Toprağı kumludur, taşlıdır. Bataklıkları çoktur. 1 500 gölü var. Bu göllerden biri başkent'in içindedir. Estonya kıyılarını, irili ufaklı 800 ada süsler. Bu adalar dersin ki, mavi gözlü, yüksek boylu, sarı saçlı bir Estonyalı kadının iri göğsüne asılmış, renkli taşlardan bir gerdanlık... Sarema ve Hiiuma adaları bu gerdanlığın en süslü, en büyük taşlarıdır...

Tallinde, bu başkentte 350 bin kişi oturur. Kentin sembolik bir bekçisi var: „Tomas Amca“. Bu Tomas, kale içinde, eski belediye sarayının sekiz köşeli kulesinin sivri tepesinde durur. Gönderde çelik saç bayrakta Tomas biraz bizim Hacıvata, biraz şövalyeye benziyor. Yel nereden eserse o yana dönüyor, sapı haçlı kılıcının sivri ucunu o yana çeviriyor. Başkent'in „bekçisi“ Tomas...

Şarkı Çayırı

„Tomas“ ın tırmandığı kuleden daha yüksek, daha sivri kuleler var. Oliviste katedralinin çan kulesi 140 metre, sipsivri, ipincecik. Bir zamanlar Avrupanın en yüksek yapısıymış bu. Çoğu gotik biçimi kiliseler, kuleler, evler, yapılar. Tepeden bakınca bu içkale, eski kent, o dapdaracak, zikzaklı, hendek hendek sokaklarıyla, evlerinin dik çatılarıyla yalçın kayalıklı sıra dağları, dereleri kurumuş dar çatakları andırıyor.

Günlerden Pazar. Millet içkalenin görülecek yerlerine akıyor. Biz de uyduk onlara. Turistler Olivesti katedraline giriyor. Kapılar büyük, ardına kadar açık. İnsanın duyularını törpüleyici, uyuşturucu, hem kamçılایıcı, hem gembeyici, hem yükseltici, hem yere çekici gür bir org sesi taşıyor bu kapılardan. İnsanlar kaptırmışlar kendilerini, yürüyorlar bu sese doğru.

Estilerin çoğu protestan. Bu millet müziğe, sese, halk şarkılarına tapıyor. Bu kilise bir konservatuvar, bir müze sanki. Tapınak duvarları şovalyelerin, Tanrıya „yakın“, ondan uzak başların, bezirgânların, büyük denizcilerin, avcılarının, balıkçıların, dişili-erkekli kalabalıklarının, kimi mozaik, kimi kabartma resimleriyle, armaları, forsları, kılıçları, kalkanlarıyla süslü. Tapınağın kubbesi sivrilmesine. Org sesleri tepeden, tersine çevrilmiş bir huni gibi duran kubbeden, aşağı dökülüyor. Şamdanlar kalın kalın, şamdanlar ince ince. Mumlar yanıyor. Loş elektrik aydınlığı yayılıyor bu yarı karanlığa. Herkes yüksek arkalı sıralara oturmuş. Kayın-gürgen-meşe karışığı bu sıralar. Yerlere eğilen yok, secdeye kapanan yok. Herkes kulak kesilmiş, çıt yok. Papazlarla cemaati birbirinden ayırmak zor. Beyaz gömlekli, kravatlı hepsi. Onlar da dalmış müzik sesine. Onlar da müziğe tapıyor...

Bu başkentin görülecek yerlerinden biri, belki de en seçkini, koro koruluğu — „Ses Çayırı“dır. Dünyanın hiç bir yerinde böylesi yok. Burası bir bakıma, açık hava tiyatrosu. Daha doğrusu konservatuvar çayırı. Oldukça meyilli bir tepeye yaslanıyor bu açık „salon“. Burası bayram yeri. Ustalar çalışıyor. Sıraları boyuyorlar, onarıyorlar. Koro-şarkı bayramına hazırlanıyorlar.

Estonyanın geleneksel, özel bir bayramı var. Bu çok eski gelenek orak-ürün bayramının başka bir türüdür. Halk korusu 100. yıldönümünü kutlayacakmış. Bütün Estonyada, köylerde, obalarda, kentlerde herkes bayrama hazırlanıyor. Bu bayrama 120 bin şarkıcı katılacakmış. Bu bayrama, bu kutlama yılına, bundan yüz yıl önce ona katılmış olanlardan, kadınlı erkekli sağ kalanlar da geleceklermiş. Aralarında seslerini bugüne dek yitirmemiş olanlar varmış. Bu ses dedelerinden kimisi 120'sindeymiş...

Estonya köylüsü 700 yıl bir yerli-yabancı kölelik, esirlik dönemi yaşamış. Ama ulusal kültürünü, renklerini, folklorunu savaşlarda sesleriyle, kanıyla kuşaktan kuşa-

ğa aktarmıştır. Başta aşağı birbirinden apayrı 150'den fazla köylü giysisi var. Estonya, gelinlik bir kızın çeyiz sandığı...

İşte bu sandık koro bayramında, „Şarkı Çayırı“nda açılır, Estonya dökülür renklerle, seslerle, bütün güzellikleriyle ortaya. Açık hava konser „salonunun“ heybetli bir sahnesi var. Büyük bir ağız gibi açık. 30 bin şarkıcı alır. Koro üyeleri bu ağzın içinde bir dil gibidir. Bu ağzı, „Şarkıcı çayırı“nı, ayrıca, sinemada, renkli filmde seyrettik. İnsanı şaşırtıyor biteviye değişen renkler, biteviye yükselen, alçalan, uzayıp giden, acayip yansılar uyandıran sesler...

Bu yılki bayram hazırlıkları tâ köylerden başlıyor. Amatör gruplar Estonyanın fabrikalarına, bütün iş yerlerine, balıkçı gemilerine kadar her yere yayılmıştır. „Şarkı Çayırı“na çıkabilmek için eleme yarışmalarını kazanmak gerek. Sonra, bu yılki bayram, Lenin'in 100. doğum yılına da hazırlık. Düşünün hazırlığın önemini, sorumluluğunu ve sevincini. Estonya ulusal bağımsızlığını Büyük Oktobr Sosyalist Devrimiyle, Lenin'in eliyle almıştır. Estonya işçi sınıfı, proletaryası Büyük Oktobr için kan dökmüştür. Estonya komünistlerinin, işçi sınıfının, köylüsünün şanlı bir geçmişi, Rus bolşevikleriyle, Rus işçisiyle bir savaş kardeşliği vardır. Tallin, Tartu, Narva sokaklarında omuz omuza barikatlar kurmuşlar. Beyazorduculara, faşistlere, salgıncılara, Hitler sürülerine karşı Estonya toprakları üstünde, dağlarında, taşlarında, göklerinde, denizlerinde, çayırlarında beraber döğüşmüş, beraber kan dökmüşler, beraber sosyalizmi kurmuşlar, beraber komünizme gidiyorlar...

„Şarkı Çayırı“nda 100. yıl bayramında bu savaşların şarkıları söylenecek, yiğitleri anılacak...

Başına Buyruk

Yumuşak bir yel esiyor denizden. „Uzun Herman“ külesinin tepesinde, gönderde, Estonya Sovyet Cumhuriyetinin kızıl-mavi bayrağı dalgalanıyor. Bu başına buyruk devletin başı göklerde. Estonya, SSCB'ni meydana getiren 15 cumhuriyetin, insan sayısı ve topraklarının yüzölçümü bakımından, en küçüğü. Eşitlikte hepsi birdir.

Teompea sarayı. Cumhuriyetin Yüksek Sovyeti ve Bakanlar Kurulu bu saraydadır. Sarayın önünde, yüksek bir tabanın üstünde bir büst. Güneş vurmuş yüzüne. Soğukkanlı, akıllı bir yiğitlik akıyor bir çift gözden. Yohans Lauristin'dir bu. Estonya Sovyet Cumhuriyeti Halk Komiserleri Kurulu başkanıymış. 1941'de saldırgan Hitlercilerle çarpışmış, burada vurulmuş. Yine bu anıtın olduğu yerde, 1906'da, çarlığa karşı ayaklanan mavi-beyaz fanialı, kaytan bıyıklı Rus denizcileri kurşuna dizilmiş...

Sovyetlerde çalışma haftası 5 gün, çalışma günü 6 saat'tir. Kimseler yok Bakanlar Kurulunda ve Yüksek Sovyette. Dinlenme gününe rasladık. Sarayın büyük kapısında nöbetçi milisler. Düz pantolonlu, beyaz eldivenli. Şapkalarının kokardolarında Sovyetler Birliği arması. Selâm verdik, selâm durdular. Kılavuzumuz izin almış. Saraya girdik.

Yarı loş koridorlar. Kimi dar, kimi geniş ve biraz da karışık merdivenler. Saray unutulmuş yüzyıllardan kalma. Halkın eline geçtikten sonra değiştirilmiş. Yüksek Sovyetin toplantı salonu yarımay biçiminde. Salon büyük değil; cumhuriyetin ölçülerine göre. Süs, şatafat yok. Işıklı, tertemiz...

Bakanlar Kurulunun toplantı salonu dörtköşe. Dik-dörtgen, geniş, uzun bir masa. Iskemleler dizi dizi. Başbakanın koltuğu, ötekilerden, arkalığının yüksekliğiyle ayrılıyor. Başbakan Klausson mühendistir. Cumhurbaşkanı Müürisepp de mühendis. Yepyeni bir dünya kuruyor, komünizme gidiyorlar. Teknikte devrim, bilimde yeni

yeni bulgular. Bu gelişme yepyeni tip yöneticiler gerektiriyor...

Bakanlar Kurulu oturumunda değildi. Bakanların hangi iskemlelere oturduklarını da sormadık. Ekonomi, ağır endüstri, eğitim, kültür, içişleri, dışişleri, adalet, besin, tarım, ulaştırma, bayındırlık ve ötekiler, hepsi bu ağır, oturuş, dikdörtgen masanın çevresinde toplanıyorlar...

Lenin tâ baştan, politik eyleme atıldığı günden itibaren, ulusal bağımsızlık, kurtuluş hareketine özel bir önem vermiştir. Komünist partisinin programına, temel taşlardan biri olarak, her ulusun başına buyruk olması, kaderini kendisi çözmesi, ayrılıp başlıbaşına devlet kurması hakkını oturtmuştur. Bu Leninci ilke, Partinin II. Kongresinde, tâ 1903 yılında onaylanmıştır. Bolşevikler sözlerinde durmuş, programlarını vargüçleriyle uygulamışlardır.

Estonya işçi sınıfı, Estonya komünistleri Büyük Ekim Sosyalist Devrimi uğrunda Rus işçileriyle, özellikle Petrograd işçileriyle omuz omuza savaşmışlardır. 7 Kasım 1917'de beraber barikatlara çıkmışlardır. Egemenlik Sovyetlerin, halkın eline geçince, Estonya Devrim Komitesi, 8 Kasım 1917'de, sosyalist devrimin üstüngeldiğini, özel bir bildirgeyle halka duyuruyor. Tallin, Tartu, Narva Büyük Devrimi coşkunlukla selâmlıyor. Estonyada egemenlik Sovyetlerin eline kan dökülmeden geçiyor.

Ama üç aya varmadan salgıncı Alman emperyalist orduları Estonyaya daldı. Estonya burjuvazisi Almanlara dayanarak ve Amerikan—İngiliz emperyalistlerinin Sovyetlere karşı silâha sarılmasından yararlanarak hükümeti ele geçirdi ve diktatörlük kurdu...

Ekim Devrimiyle Estonya Sovyetleri bir arpa boyu süre içinde, 2 milyon 400 bin hektar toprağı derebeylerin, ağaların elinden çekip almış ve köylüye dağıtmıştı. Bankaları uluslaştırmıştı. Fabrikalara işçi kontrolünü koymuştu. Soyluların üstünlükleri kaldırılmıştı. Tarihte ilk defa bir Estonya devleti kurulmuştu. Estonya Sövyet

Cumhuriyeti Anayasa tasarısı hazırlanmıştı. Emperyalistler ve onlarla işbirliği kuranlar Estonya proletaryasının bu kazanımlarını kurşunla, topla, kanla yokettiler. İç sa-
vaşlara kardeş kavgasına onlar başladılar. . .

1918 yılının sonlarına doğru, Kızılordu ve onun için-
deki Estonya Komünist birlikleri Narva'yı geri aldı. Es-
tonya Emek Komünü — Sovyet egemenliği yeniden ku-
ruldu. Bu Komünün başında H. Pegelman yoldaş vardı.
Estonya topraklarının büyük bir kısmında Sovyet ege-
menliği tazelendi. Ama salgıncılar, emperyalist orduları
üstündü. 1919 yılının başında yenildi Sovyetler. . .

Tallinin ortasında bir alan. Çiçekli bir bahçe. Renkli
bir Isparta halısı serilmiş dersin bir anıtın ayakları altı-
na. Kırmızı granit bir tabanın üstünden saçları dalgalı,
öğretmen gözlüklü biri bakıyor bu çiçekli bahçeye. H. Pe-
gelman yoldaş canlanıyor gözlerimin önünde. Onu gör-
müşlüğüm mü var? Troçkistlere saldırırken miydi? Ak
saçları şimdi tunçtan. Dudakları incecik. Konuşuyor gibi-
me geliyor. Yeraltı çalışmalarında „profesör“ sayılırdı.
Basın-yayın, gazetecilik uzmanıydı. Bize de, Türk komü-
nistlerine, halkımıza da hayrı dokunmuştur. . . Nerede,
nasıl vurulmuştu? Sormadım. Uç dal kırmızı lâleyi ayak-
ları ucuna serdim. . .

Mantar Gibi

Bu ülkede 1300 tür bitki varmış. Elmalar Haziranda
çiçek açar. 2500 tür mantar yetişir. Bu, basbayağı bir „ta-
rın kolu“. Ulusal yemekleri çeşitli değil. Ama mantardan
neler yapılmıyor? Bayılırsın turşularına. Köylüler ev birası
yapar, bulgurlu lahana pişirir. Bizde de öyle değil mi?
Ya bulgur, ya fasulya. . . Bunların 70 tür balığı var. Ba-
lığa bayılır, balıkla yaşar bunlar. „Deniz kızı“ bunların
anıtlarını, masallarını süsler. . .

Bir görenekleri var, bizim dersin. Hamamda yemek

yerler. Bizde, hele eskiden, kadınlar hamam bohçası yanında, bir de „yemek bohçası“ götürürlerdi. Göbektaşına oturur, zeytinyağlı yalancı dolma atıştırırlardı. Bunlar hamamda sucuk, salam yiyerek, bira içiyorlar. Ama hamamları bizimkilere benzemiyor. Öyle göbektaşı yok, hamamın kubbesi yok. Külhanı bir başka türlü. Peştemal sarmazlar. Kurnalardan, mermer yalaklardan bakır taslarla su dökmezler başlarından aşağı. Bunları Fin hamamı. İççe bölmeler. Bölmelerin her yanı, altı, üstü tahta. Tahtalar gıcır gıcır. Terleme bölümü de başka türlü. Biri buğulandırmadır. Öbürü kuru ısı. Sonra, ince kaynağacı dallarından süpürgelerle keselenirler. Pancara dönerler. Arkasından soğuk duş yaparlar. Köylerde, bu terlemeden sonra, kışın, hamamdan fırlar, buz tutmuş göle dalarlarmış...

Bizim konukçu da, burada, konuk durumunda. O da Estonyaya ilk geliyormuş. Sovyetlerin ucu bucağı yok. Bütün cumhuriyetleri dolaşamazsın. Her birinin ayrı özelliği var. Fin hamamı bizim konukçuyu pek sarmışa benziyor. Hani Rusların dediği gibi: Haşlandı, buğulandı ve „külbastı“ oldu... bizim konukçu da...

Sert bir sağanak vurdu. Çam dallarından sular aktı. Güneş açtı. Daldık yeni semtlere. Bu, semtler içkalenin tamtersi. Geniş, asfalt caddeler. Işıl ıslık yapılar, kat kat apartımanlar, evler. Yenilik, tazelik alabildiğine canlı, göz doyurucu. İnsanın gözü yenide, yenilikte. Bakıyoruz, geniş camlarında güneşler yanan, biçimleri birbirinden güzel yeni yapılara...

Mustamâe semti. 7 yıl önce burası ıssızmış, bataklık-mış. Unutmayalım, Estonyanın % 21'i bataklık, sazlıktır. Bataklıkları kurutuluyorlar. Buralar çayır, tarla, bağ, bahçe, çiftlik oluyor. Kurutmuşlar bataklığı, kurmuşlar 10—15 katlı evleri. Bu evlerde şimdi 70 bin Tallinli oturur. Önümüzdeki yıl 80 bin olacak Mustamâeliler. Yeni okullar, poliklinikler, hastaneler, sinemalar, mağazalar, lokantalar, kahveler. Yeni yeni alanlar. Evler modern,

konforlu. Bu semtte, yeni bir politeknik enstitüsü kurulmuş, 12 bin öğrencisi var. Bu semt yeni fabrikalar yatağı. Yerden, mantar gibi, fabrika bacaları bitivermiş. İstanbulla tepeden, ama hangi tepeden bakarsan minare görürsün. Bu kentte fabrika bacaları göze çarpar.

Memleket endüstrisinin yarısından çoğu bu kentte toplanmıştır. Makine yapımı, elektrik motorları, dinamolar, ölçü âletleri, aygıtları, tekstil, dokuma, radyo, iğneden dev türbinlere kadar hepsi bu işletmelerde, kombinalarda, fabrikalarda toplanmış. Önemli olanı başkadır: Hitlerciler Estonyaya daldılardı. Sonra, özellikle pataklana pataklana kaçarken, memleketi yakıp yıktılardı. Elektrik santrallerinin yarısından çoğu havaya uçuruldu. Hayvanların yarısını ya alıp götürdülerdi, ya kırdılardı. Kentlerin % 57'sini yıktılardı. Bir kasırga gibi geçti salgıncılar Estonyanın köylerinden, kentlerinden, ormanlarından. Hitlerin SS tümenleri silmece kazıyacaklardı bu diyarı, Sovyet orduları bir sel gibi, düşman tümenlerini önüne katıp denize dökmeseydi...

Nasıl olmuş ta böylesine bir yıkımdan sonra, son 22 yıl içinde, Estonyanın ekonomisi, endüstrisi 22 misli büyümüş? Bunun iki temel nedeni var: Her şeyden önce sosyalist ülkedir. Sosyalist cumhuriyettir. Sonra, bütün Sovyet cumhuriyetleri ona el uzatmıştır. Sovyet cumhuriyetlerinin birbirlerine, kardeş yardımı, dünyanın hiçbir yerinde, sosyalist ülkeler topluluğunun dışında, hiçbir yerde yoktur, olamaz da. Biz, gezilerimizde, bu sosyalist dayanışmanın en belirli örneklerini gördük. Taşkent. Özbekistanın başkenti. 5 yıl önce, bir gece, yer yerinden oynamış, yıkılmış kentin birçok yanı. Sabahına kalmadan bütün cumhuriyetler koşmuş Özbeklerin yardımına. Her Sovyet cumhuriyeti bir semt, bir mahalle kurmuş. Hepsi birbirinden daha modern, daha güzel evler, caddeler. Hava, ışık, güneş, konfor, elektrik, havagazı. Mağazalar, vitrinler çimçiçek. Hemen ağaçlandırmışlar parkları, caddeleri. Bir üniversite sitesi kurmuşlar 20 bin öğrenci için.

Sineması, tiyatrosu, k  t  r sarayları,   ocuk bal  celeri, y  vaları da başka. Bu yeni semtlerde, Ta  skentin içinde, her cumhuriyetin özel renklerini, güzelliklerini, yeni yapıcılıkta ustalıklarını, yeni buluşlarını görürsünüz. 1,5 milyonluk Ta  skent bambaşka bir kent olmuş, sosyalist kardeşliğin kenti. Deprem, kentin ana bayındırlık planını, yapımını etkilemiş. Bu yüzden kentin metro'su biraz gecikmiş. Ama   imdi daha büyük hızla, daha geniş a  lar halinde kuruluyor ...

Ta  skent'te, Almaata'da, Bakü'de, Tiflis'te, A  skabat'ta, Minsk'te, Kiyev'de, Leningrad'ta, Viln  s'te, Riga'da, Moskova'da, Tallin'de, bütün Sovyetlerde, köylerde, kentlerde yeni yeni, yepyeni yapılar yükseliyor. Yerden biter gibi, mantar gibi ...

Ayrılık

Estonyanın kendi ölçüsünde, uyu  ucu „ayrılıkları“ var. Bu ayrılıkların bizdeki uzlaşmaz, barı  maz   eli  ilerle hiçbir ortak yönü yoktur. Bizdeki   zel mülkiyet, sömürü üzerine kurulu düzeni, birbirinin tam tersi iki kurulu  u bir tahaya koymak istemiyoruz. Bizde, kodaman burjuva ve ağa diktatörlüğü. Ust  ne bir de Amerikan hegemonyası. Burada proletarya diktatörlüğü, Sovyet egemenliği, en geniş ve gerçek demokrasi. Bizde işsizlerin sayısı artar yıldıan yıla. Millet yadellerde rızkını aramak için I   Bulma Kurumunun kapılarında yıllarca kuyruk tutar. Eskiden kapitalistler, faşistler zamanında, Estonyada da   yleymi  . Gurbete   ıkarlarmı  , çeşitli ülkelere yayılır, ekmeklerini taştan çıkarırlarmış. Üstelik bir de politik göçmenlik varmış. Faşist terör böylesine bir durum yaratmış ...

I  sizlik, göçmenlik çoktan tarihe karışmış. Kadın, erkek   alı  abilenlerin, eli i   tutanların hepsi   alı  ıyor. I  letmelerde otomasyon, elektronik buluşlar, bütün yenilikler uygulanıyor. Makine var 100 işçinin yerini alıyor.

Makine var yıldırım hızıyla çalışıyor. Bu „akıllı“, bileşik aygıtlar, makineler, tezgâhlar üretim sürecinde devrimler yaratıyor. Fabrikalar dört vardiya çalışır. İş günü 6 saat-tir. Hafta 5 gün. Ama yine de işçi yetmiyor.

Başkentin göbeğinde, 20 katlı bir otel dikiliyor. İşçileri Finlandiyadan. Toplu sözleşme bağlamışlar, çalışıyorlar. Bunlara önce yolluk veriliyor. Kendilerine, konforlu lojmanlar yapılmış. Kimisi karılarıyla, çocuklarıyla gelmişler. Hekimi, polikliniği, hastanesi, sağlık için her şey sağlanmış. Onlar da Estonya işçileri gibi. Bu işçiler durumlarından pek memnunar. Estonya Yapı Tröstü de onlardan hoşnut. Başkaca da olur mu? Burada proleter enternasyonalizmi gözleri kamaştırır...

Yapı işçileri, çoğunlukla köylerden gelir. Estonyada bu işçi kaynağı göze değiştirmiş. Yapı işçileri, ustaları tıpkı mühendisler gibi, enstitülerde, teknik okullarda yetiştiriliyor. Yapıcılık fabrikalaşmıştır. Prefabrike gereçler kullanılıyor. Yapı hazırlanıyor, sonra getirilip, takılıp takıştırılıyor. Katlar yükselip gidiyor. 15 katlı bir evi 10 kişilik bir ekip kurabiliyor. Temelinden çatısına kadar her iş makineleştirilmiş.

Diyecekler ki, diyorlar da „be adam, ne sayar dökersin bu bilgileri. O dediklerin başka dünyalarda sanki yok mu?“ Var olmasına var. Ama böylesi yine de yok. Siz bizim yapı işçilerine sorun nasıl çalıştıklarını! Yılda kaç ay iş bulurlar? Sonra, sırtlarında, çuvalarla, semerlerle, arkalıklarla nasıl kum çekerler, taş, tuğla, kireç taşırırlar! Sonra nerelerde yatarlar? Ne yerler? Hastalanınca kim bakar? Sudan ucuz işgücü. Kullanmaz üstenci makine. İşçi, Amasyanın bardağı...

Estonyada, eskiden 1940 istatistiklerine göre, tarımda 450 bin kişi çalışırmış. Şimdi bu sayı 100 bine düşmüştür. Ama ürün eskisinden üç misli fazla. Tarla işleri % 100 makineleştirilmiştir. Tarımdaki gelişme sosyalist düzene, Sovyet düzenine dayanıyor. Toprak reformu yapıldığı zaman 42 bin köylü ocağı toprak aldı. Sonra 120

'bin köylü ocağı toplu çiftlik, yani kolhoz kurdular. Şimdi 500 kolhoz, 200 devlet çiftliği var. 1939'da, tarımda, 230 elektrik motoru varmış. Şimdi 60 bindir bu sayı. Eskiden bin traktör varmış. Şimdi 15 bin. Bugün tarımda 50 bin uzman, 14 bin makinist iş görür. Tarım bilginleri, mühendisleri, tarım enstitüleri dizi dizi. Tarım planlı bir sisteme, güçlü bir endüstriye dayanıyor. Hızla gelişen bir kimya endüstrisi var. Hektar başına 250 kilo kimyasal gübre kullanılıyor. Yine hektar başına 50 kental tahıl kaldırılıyor.

Hayvancılık, sütçülük, tavukçuluk çiftlikleri fabrikalar gibidir. Inekler % 75 elektrikle sağılıyor. Özel inek türü yetiştirmişler. Siyah-beyaz kemerlidir bunlar. Bütün ahır işleri, yemleme, sulama, ahır „mutfağı“ makineleştirilmiştir. Estonyada can başına: 7 bin kilovatsaat elektrik, 600 kilo tahıl, 800 litre süt, 170 yumurta, 1175 kilo patates düşer. Estonya, dışarıya, yılda, 1 milyon ton sütlü ürün satar.

10 tonluk, 50 tonluk süt tankları. Sütbeyaza boyanmıştır bu taşıt kamyonları. Hani masallarda geçer, „süt ırmakları“ var ya, onun gibi. Ama asfalt yollarda akan bu süt tankları, kervanları masal değil. Bunun abartılmış bir yanı yok. Eskiden, faşist hükümetler zamanında bu yokmuş. O zaman zengin ağalar bol süt içer, bol süt satarmış. Varmış sütle banyo yapan „yüksek sosyete“ kadınları. Ama işçi çocukları, süt değil, kuyu suyu içerlermiş. Veremden, çeşitli hastalıklardan ölüp giderlermiş...

Yeni semtlerden birinde, bir çocuk bahçesinin önünden geçiyoruz. Kuluçkadan çıkmış civcivler gibi çocuklar. Başlarında öğretmenleri, bakıcıları. Beyazlar giyinmiş hepsi. Her yanı ıslıl ıslıl, geniş pencere, dikdörtgen biçiminde bir yuva. Küçük küçük iskemleler. Çocukların boylarına göre masalar. Zil çalıyor. Kahvaltı zamanı. Süt içecekler ...

Gözlerimin önüne Anadolu geliyor, ahır sekileri geliyor. Evlerin kapılarında, gübreliklerin yanında, toz top-

rak içinde, yalınayak, karınları davul gibi, eğri bacaklı, sıtmalı, sarı benizli, gözleri çukur çukur, çul çaput içinde çocuklar bana bakıyor. İstanbulda, Kazlıçeşmede, gece-konduların lâğım akan sokaklarında koşuşan, bağrıışan, oynayan, ağlayan çocuklar geliyor gözlerimin önüne... Karınca misali çocuklar...

Estonyalı konukçu: Bizde doğum az. Aykırılık bu. Oysa, görüyorsunuz, işçi yetmiyor. Hükümet doğumu artırmak için ana-babalara büyük kolaylıklar, olanaklar sağlıyor. Herşey çocuklar için...

2000 Dilber

„Kalev“ çikolata fabrikası. 10 yıl önce kurulmuş. Büyük bir kombina. Modern bir yapı. Bunun bir eşini daha kuruyorlar. Çikolataları, bonbonları, şekerlemeleri pek tanınmış. Fransaya, Italyaya, daha birçok yerlere mal satıyor. Giresun fındığı, İzmir inciri, üzümü işler. Özellikleri yalnız bu kadar değil. İşçilerin % 80'i kadındır. 2000 kadın işçi. Yaşları, ortalama, 18—28'dir. Biz fabrikaya girerken vardiya değişiyordu. Hepsi, kar gibi, beyaz gömlekli. Bize de beyaz kolalı gömlekler verdiler, giyindik. Başlarımıza beyaz kepler koydular. Ayaklarımızı ilâçlı paspaslara sildiler. Hastaneye, yanlılıkla, düştük sandım. Bizi karşılayanlar, direktör, başmühendis ve ötekiler de beyaz gömlekli. Her taraf süt beyaz. Yumuşak neon lambaları. Ilık, serin bir hava. Mavi-beyaz parkeler kaymak gibi...

Bir salona girdik, operasyon yeri sanırsın. Duvarlarda boy aynaları. Sıra sıra koltuklar. Çok şık bir berber salonu. İşçiler, işbaşı yapmadan, manikürlerini temizlemek, saçlarını yaptırmak zorundadırlar...

Sağlığı koruma çok yanlıdır. Atelyelerde havalandırma sistemi bir yana, kazalara karşı koruma sistemi temel ilke. Meslek hastalıklarına karşı korunma da öyle. İşçinin kamburu çıkmayacak, elleri, parmakları, bacakları

kütüğe dönmeyecek. Güzelliği, gençliği, tazeliği korumak şart. İşgücü, bu kutsal kaynak, gürül gürül, taptaze fışkıracak. Uzun ömür bilimsel bir sisteme bağlanmıştır. Sosyalizm bunu sağlamıştır. Bu yoldan komünizme gidiyor. Her şeyin başı sağlık...

Bizde işçinin yaşı kaçtı? Körpe kızlar 15'inde fabrikalarda solar, işçi delikanlılar 28'inde toprağa gider. Fabrika, en „temizi“ bile, bir cehennemdir. Gözlerimin önüne Adananın çırçır fabrikaları geliyor. İzmir fabrikaları geliyor. İstanbul geliyor, Haliç, bizim semtler geliyor. Uyukulu gözlerle tezgâhlar arasında sallanan, ölümlle ekmek arasında mekik dokuyan işçi çocukları geliyor...

Vakliyle, burjuvalar, daha önce de çarlar zamanında burada da durum şimdi bizdekine benzermiş. Buranın en eski tekstil-dokuma fabrikası, Sovyet egemenliğinden önce, bu yoldan geçmiş. Son 25 yılda her şey kökünden değişmiş. „Trehenholm Dokuma Kombinasi“ 100 yaşında. Ama kökten yenilenmiş. Eskiden 2 500 işçisi varmış. Şimdi 12 bin. Eskiden 23 milyon metre kumaş dokurmuş, şimdi 150 milyon dokuyor. Eskiden iş saatleri 12'yi geçermiş, şimdi 6 saati geçerse cezası büyüktür.

Gezdiğimiz çikolata fabrikası da, işçileri de eski günleri görmemiş. Ana kucağından süt damlasına, kreştenyuvadan çocuk bahçesine, sonra okula geçmiş hepsi. Lise öğrenimi zorunlu. Okuldan fabrikaya gelmişler. Beden eğitimi, vücut güzelliği, çevikliği böyle bir yoldan geçmiş. Bu böyle gider iş yerlerine kadar, emekliliğe kadar, sonuna kadar. Sağlık bakımı çok yanlıdır. Klinikler, hekimler bir yana. Dinlenme sadece iyi besin ve sırtüstü yatma değildir. Hava, su, güneş. Sporun binbir çeşidi. Kafanın, sinirin dinlenmesi. Kafayla kol emeği arasındaki çelişkinin, her dalda silinmesi savaşı var...

Çikolata fabrikasının, çok güzel bir baskıyla çıkan, göz doyurucu bir gazetesini gördük. Ayrıca „Duvar Gazetesi“ de var her atelyenin. Bu topluluk yalnız kendi „iş dünyasıyla“ yaşamıyor, dünyayı, olayları izliyor. Fabri-

kanın Kültür Evi büyük. Kitaplığında, tanınmış  lk yazarlarından çeviriler var. En çok okunanı: „ alı Kuşu“, „Ince Memet“, „Murtaza“dır. Nâzım'ı çoğunluk ezbere bilir. Nâzımın „Sevda masalı“ yıllardır oynanırmış. Bu fabrikanın folklor, müzik, koro, tiyatro amatör grupları vardır. Futbol takımı da varmış. Fena da oynamıyormuş. Vakit yoktu, göremedik. Stadyomuna bile gidemedik. Gençler, hünerlerini, 30 metreden, d lu dizgin nasıl şut çektiklerini, inanırım, göstermek isterlerdi. Programda bunu ışka geçtik...

Bu fabrika topluluğunda 270 Komsomol (Komünist Gençlik  rg t )  yesi vardır. Partili komünistler 100'den fazlamış. Estonyalılar konuşkan değiller. Ağırbaşlıdır. Ama çok ince duyguludurlar. Her girdiğimiz atelyede bizi i ten karşıladılar.  nce fabrikanın „beyni, yüreği, gözü“ olan kumanda köprüsüne çıktık. İki mühendis. Beyaz gömlekli. Önlerinde geniş kumanda tablosu. Sıra sıra düğmeler. Sıra sıra, renk renk elektronik „gözler“ — lambalar. Gene sıra sıra televizyon ekranları. Boy boy, çeşit çeşit  l  sayaçları. Bütün fabrika, bütün tezgâhlar, bütün iş süreci gözlerimin önünde. Toptan, bir kuş bakışıyla gördük fabrikanın i ini, çalışanları, iş sürecini. İşçi az. Hemen hemen el değmiyor ürüne. Akıyor makinelere makinelere, şeritlerden şeritlere işlenen mallar...

Atelyelerden birine geçtik. Ne bir   p, ne bir leke. Makineler sessiz  alışıyor. Makinelerin, akar-şerit tezgâhların başındaki işçilerin hareketleri  l l . Makinelerle ayarlanmış hareketler. Yalnız ambalaj tezgâhlarında, o da hepsinde değil, el işleri fazlaca. Siparişlere göre kutular, ambalajlar değişiyormuş. Bu el işi ondan. „Bunun da yolunu bulacağız“, diyorlar...

K t parmaklı, eğri bacaklı, buruşuk yüzlü, dağınık, savuruk tek işçi görmedim. Burası, isterseniz, güzellik kraliçelerinin asıl yarıştıkları yer! Bu dilberler, yalnız burada, 2000! Ya bütün Sovyetlerde... Dilberler bize el ediyor. Dilberler bizi çikolatalarla uğurluyor...

Yoldaşlar

Filipinli üç yoldaş. Biri kadın. Erkeklerden biri iri kıyım. Kadın melez güzeli. Tanıştık, el sıkıştık. Kadının avuçları sert. Konuşurken, daha sonra öğrendik, silâh tutmuş elleri. Filipinli iri kıyım erkekle, badem gözlü kadın bir çağrışım uyandırdı içimde. Birden çok uzaklara gitti başım. Kelepçeye vurulmuş bir Zaza delikanlısıyla, bir Zaza kızı canlanıverdi gözlerimde. Lice'nin dağ köylerindendiler. Vuruşmuşlar jandarmalarla son kurşunlarına kadar.

İçkale. Cezaevinin kapısı. Dimdik duruyor ikisi de. Omuzlarından- göğüslerine çaprazlamasına asılı fişeklikleri bomboş. Yanlarında jandarmalar, hazırol durumda. Kız kırmızı, ağı bol ve yerlere kadar inen şalvar-don giymiş. Delikanlı sarı saçlı. Kız şamdanda bir mum gibi. Bu bir çift Zazayla aramızda kalın demir parmaklıklar var. Onları İçkaleden aldılar. Dağkapısından çıkardılar. Cezaevinin arkasında, kale duvarlarının dışında Dicle ırmağı akar. „Günahları“ ağırmış iki Zaza gencin. Zorla Türkleştirmeye karşı gelmişler. Ve geçememişler „ölüm köprüsünü“, Dicle alıp götürmüş onları... Demir parmaklıklardan İçkaleye bakıyoruz. Jandarma karakolunun toprak damında bir onbaşı, dört er tüfeklerini temizliyor...

Filipinli yoldaşlar Leningrad'tan vurmuşlar Estonya'ya. Konuklar, konukçular karıştık birbirimize. Değişik dillerde konuşuluyor. Herkes birbirini soru yağmuruna tutuyor. Herkes yeni bir şey öğrenmek istiyor. Kimi de gördüklerini, izlemelerini paylaşıyor. Baş konu, konuğu olduğumuz ülke...

Filipin Komünist Partisi de bizimki gibi illegal. Onlar da gizli çalışmaya itilmişler. Onların da baş düşmanları Amerikan sömürgecileri. Gizli, illegal çalışmalarını legal, açık eylemlerle bağlamak yolundan yürüyorlar. Sınıf savaşları, işçi hareketi, köylü, gençlik hareketleri, de-

gişik biçimlerde geliyor. Terör, baskı aralıksız sürüp gidiyor. Onlarda da dağa çıkan çeteler var. Türkiye'deki işçi hareketlerini, köylü gençlik, öğrenci çıkışlarını soruyorlar. Amerikalılara karşı yapılan gösterileri, yürüyüşleri, kanlı çatışmaları anlatırken Filipinli yoldaşlar tüm kulak kesildiler. Birisi, „biliriz o canavarları“ der gibi, yumruklarını sıkıyor. Filipinli kadının iri badem gözleri değişti, birer mavzer namlusuna döndü...

Filipinliler Narva ile Kohtla-Yarva'dan geçmişler. Estonyanın dev termo-elektrik santrallerini, kimya fabrikalarını, linyit ocaklarını görmüşler. Gördüklerini bizimle paylaşıyorlar. Kahve içiyoruz. Birisi bu ülkenin insan sayısını, topraklarının yüzölçümüne vuruyor: 1 milyon 300 bin can yaşıyor burada. Kilometrekare başına 30 kişi düşüyor. Oysa endüstri yataklarında bu oran değişiyor. 300'ü buluyor. Endüstrileşme hızı, temposu, ölçüsü yüksek...

Bu toprakların altında ve üstünde madenler, enerji yatakları, doğal kaynaklar eskiden de varmış. Ama çıkarılan fosforitler un edilirmiş, ham madde, yarı işlenmiş olarak Almanyaya satılmış. Alman emperyalistleri bunu harp endüstrisinde kullanırlarmış. Enerji kaynakları üstünkörü işlenirmiş eskiden. Ulaştırmada, fabrikalarda, evlerde % 40 odun yakılır, ormanlar ziyan edilirmiş. Şimdi Estonya mobilyaları Fransada satılıyor.

Estonyanın linyit yatakları çok zengindir: 250 milyar ton. Yılda 20 milyon ton çıkarıyorlar Elektrik santrallerinin % 90'ı bu kömürle çalışır. Havagazı bundan çıkarılır. Yalnız evlerde, mutfaklarda değil, çoğu fabrikalarda havagazı kullanılıyor. Ülke eskiden, 1940'ta, 1 yıl içinde çıkardığı malları, ürünleri bugün 1 haftada çıkarıyor. Öylesine gelişmiş, endüstrileşmiş. Eskiden olmayan yeni endüstri kolları kurulmuş...

Zenginin malı, züğürdün çenesi... Bizimkisi öyle. Ama öğrenmek zevkli oluyor. Sosyalizm, komünizm için savaşları, somut biçimleriyle gözle görüyor, elle tutuyor, ölçüye vuruyorsun, „kapitalizme inat“ diyorsun...

Akşam kimi sinemaya, kimi tiyatroya gidelim dediler. Gene çattık sayılara. Bu ülkede, yılda 23 milyon seyirci sinemaya gider. Kundaktakileri, en azından altı yaşına kadar olanları, hastaları çıkar, hemen hemen herkes her gün bir film seyrediyor demek. Her yıl yalnız tiyatrolara giden köylülerin sayısı 700 binmiş. Televizyondan söz etmiyoruz. Söyledik tâ baştan, her evde var. Halk tiyatrolarının sayısı 14'tür. Opera ve operetler başka. 37 müze varmış. Burada ilk kitap bundan 435 yıl önce basılmış. Bu insanlar kitap „delisi“. Bilim akademileri, üniversiteleri, dizi dizi fakülteleri, enstitüleri var. 3000 profesör ders verir. Tartü üniversitesinin 24 bin öğrencisi bedava okur, burs alır. 30 teknik okul. 250 bin öğrenci var. Lise öğrenimi zorunlu. Eskiden bin kişiden 8' i yüksek öğrenim görebilirmiş, şimdi 30'dur bu sayı. Darısı yine halkımızın başına...

Filipinlilerden ayrıldık. Onlar bir yana, biz başka yana. Sonra, aradan iki hafta geçti. Güneşli bir Pazar günüydü. Çayırılar yemyeşildi. Ovalar çamlıktı. Tepeler, deve hörgücü dersin. Irmak, masmavi bir şerit, ovada hangi yana aktığı belli değil. Bir dörtyol ağzında indik otobillerden. Gelen yığınak yapıyor. Gelenler birbirini kucaklıyor. Kucaklaştık bizim Filipinlilerle. Yanlarında Endonezyalılar var. Sarmaş dolaş olduk. Hintli, bu sıcakta, nerdeyse kürk giyecek, üşüyor. Arabın aldırıldığı yok. Şilililer, Uruguvaylılar, Brezilyalılar karıştık birbirimize. Yürüyoruz çayırların içinden. Başlarımızın üstünden jêter uçuyor yel gibi. Yanlarımızdan tanklar geçiyor sel gibi. Yürüyoruz, şarkı söyliyerek...

Güneşli Dünya

Konukladığımız evin pencereleri geniş, geniş. Bahçe de, korulukta ak çamlar, sarı çamlar, kara çamlara, kayın ağaçlarına karışmış. Yeşil yapraklar. Dallarda gümüş gümüş damlalar. Yağmur kesildi. Güneş vurdu ağaçlara,

çayırlara, sulara. Koruluk, deniz yol yol oldu kalın kalın güneş ışınlarıyla...

Estonyalı konukçumuz ince duygulu, ince sezişli. Bu halk konuşkan değil. Ama konukçumuza konuklarını ağırlama işi düşmüş. Haniya, neredeyse, bir solukta bütün ülkesini, geçmiş günlerini, savaşlarını, acı, tatlı nesi varsa hepsini, mutluluğunu, geleceğini, açılan güneşli çevrenini bir solukta anlatacak...

1700 yılları. 21 yıl süren Kuzey savaşları. Alman-İsveç salgıncıları Baltık boyunda yenildiler. Bu yenilge, tarihsel bakımdan, nesnel, objektif olarak, Estonyanın gelişmesine etki yapmıştır. Evet, bu uzun savaşlar halk için çok ağır olmuştur. Salgın hastalıklar gelmiş, kıran vurmuş... Büyük Petro, Baltıktan bir „penrece açmış“ Batıya. O „pencere“ Estonyadan açılmış... Petrograd 1707’de kurulmuş. 100 bin Estonyalının alın terleri, nefesleri, kemikleri karışmış Rusların ve başkalarının terlerine, nefeslerine, kemiklerine. İşçiler, köylüler uzun savaşlarda kan dökmüşler, hep beraber solmuşlar, hep beraber yürümüşler, birbirleriyle kaynaşmışlar... 1917 Büyük Oktobr’de yer yerinden oynamıştır. Eski Petrograd „penceresi“ kapanmıştır. Yepyeni, Leningrad penceresi açılmıştır...

Daldık gelişigüzel kentin içine. Güneş vurmuş yollara... Küçük bir ev-müze. Büyük Petro yaptırmış. Ama gelip te oturamamış. İçini gezmedik. Pencereleeri dapdara-cık. Ama kapısı! Petronun gövdesi çok iriymiş. Peterhof’taki evi de böyle kulübemsidir. Çizmeleri duruyor bu evinde, benim yarı belime çıkar konçları. Petro, karısı Katerina’ya, evinin yanbaşında, bir saray yaptırmış. O da Tallin’in müzelerinden biri. Geçtik onun da yanından. Şimdi orijinal bir müzeye gidiyoruz.

Orman. Taşlı çayır. Tarla taş duvarla çevrilmiş. Birbirinden ayrı, çayırlara, ormanlara serpilmiş gibi köy evleri. Bir obayı, olduğu gibi almışlar, ülkenin güney-doğusundan, buraya getirmişler. Evler, ahırlar, samanlıklar

bizim dağ-orman köylerini andırıyor. Batı ve kuzeyin köyleri, evleri daha başka. Bir evde tandır gördük. Çoğunluk ocaktır. 300 yıllık ev. Kalın kalın keresteler, salmalar. Yüksek kapı eşikleri. Zamanla evlerin iç bölümleri değişmiş. Kiler mutfığa bitişik. Yatak odaları. Tahta keşet, tahta karyola. Yerde yatmıyorlarmış. Kimisinde fırın. Tezek yakınamışlar. Köyde ayrışma süreciyle evlerin içi, dışı birbirinden ayrılmış gitmiş. Ağası, tefecisi, büyük-başı bir koldaymış, orta-başı, fakiri, topraksızı öbür kolda. Çatışmalı, çelişmeli, kanlı, bıçaklıymışlar. Sovyet egemenliği bu süreci kökünden silip süpürmüş.

Bir değirmen dönüyor yelle. Bir değirmen dönüyor suyla. Taşları boşa dönüyor. Millet müze köyü geziyor. Yürüdük köy içinden, incecik, kıvrıla kıvrıla akan bir su boyunca. Güneş dallara, çayırlara, tarlalara, yollara vuruyor. Traktörler, orak makineleri, arkalarına „naylon“ bağlı kamyonlar geçiyor. Yeni köylere, kolhozlara asfaltlar uzanıyor...

Yolumuz yeni bir parka çıktı. Bakımlı, çiçekli bir park. Yolları dal dal. Yollar çakıl taşlarıyla döşenmiş. Taşların mavisi, beyazı çok. Kimi yollar kırmızı, altın sarısı kum. Pirita ırmağı parkı ikiye bölüyor. Bir kukukuşu ötüyor. Cennet kuşları cıvıldıyor. Burada, dolaşanların ayakları altında hışırdayan kumlardan başka, bir de bu kuş sesleri var. Bu parkta çiçekler de, ağaçlar da, taşlar da, sessiz akan su da soluk alıyormuş gibi geliyor insana. Bir de çiçeklerin yerleri süsleyişi bir başka. Kimi yerde küme küme, kimi yerde dal dal, kimi yerde tümsekte, kimi yerde çukurda. Ve çiçeklerin arasında, ağaçların altında, kimi iki tuğla boyunda, kimi daha küçük granit taşlar. Bu taşlar birer jeton dersin. Kiminin üstünde bir soyadı yazılı. Ölüler yatıyor bu çiçeklerin altında. Mezarlık, „öteki dünya“ denilen şey geçmiyor insanın aklından bu parkta. Ne haç, ne kandil, ne fener. Geceleri bu parkta neon lambaları ve projektör misali mavi ışıklar karanlıkları gündüze çeviriyor. Parkın bakımlılığı, temizliği görülecek

şey. Güneş, ağaçların arasından, yerlere, çiçeklere, jeton biçimi taşlara vuruyor.

Yolumuz, yeni, başka bir semte çıktı. Geniş caddeler. Dört yanı camlı mağazalar. Yeni evlerde cam, ışık bol. Bol hava. Evlerin araları geniş. Ağaç, çiçek, çimen... Çocuk bahçesi. Uzunlamasına, enlemesine, çift katlı, alüminyum-canı karışığı, yayvan bir saray. Merdivenler birkaç basamak. Enlemesine uzanıp gidiyor basamaklar da. Cam kapılar açıldı. Boy boy, kız, erkek, giysileri renk renk, çocuklar bahçeye döküldü. Kimi kum havuzlarına koşuyor. Kimi salıncaklara, atlıkarıncalara, kimi tahtaravallıya. En küçükler kümeleniyor. Daha büyükler koşuyor. Kimi topa vuruyor, kimi tahta ata biniyor. Kum havuzlarına dalanlar malaya, küreğe, kovaya, el arabasına sarılıyor. Kimi vinç, kimi buldozer, kimi kamyon kullanıyor. Harıl harıl bir „kuruculuktur“ başladı, gidiyor. Bahçe günlük güneşlik. Çocuklar güneşle elleşiyor, oynuyor, altüst oluyor.. Çocuklar tatlı tatlı tutturdular:

— „Her zaman güneş... Her zaman anne... Her zaman ben... Her zaman olacak!...“

Güneş, bu ülkeyi, bu kenti düşman elinden, faşist saldıncılardan kurtaran kahramanlar anıtına vuruyor. Kahramanlar Duvarı, Sovyet erinin anıtı çiçekler içinde. Güneşli çocuk sarayını, güneşli çocuk bahçesini, güneş şarkısını söyleyenleri, onların annelerini koruyanlar da güneşler içinde... Güneşli Dünya'dan bir köşe... İşte böyle burası...

Kaptan Köprüsü

Tallin'i bir de tepeden, kuşbakışı gördük. Baştan aşağı cam, ışıklı, yeni bir yapının taraçasına çıktık. Yapı kanatlanmış, göğe uçacakmış gibi. Burası bir bakıma kaptan köprüsünü andırıyor. Buradan çevrene, ilerilere bakınca, denizle gök birleşiyor. O zaman da kocaman bir

geminin güvertesinde duruyormuşsun, deniz dalgalarını yara yara yüzüyormuşsun gibi geliyor. Fabrika bacalarının savurdukları dumanlar bu sanıyı daha da canlandırıyor.

Yanımızda yaşlıca bir komünist. Saçlarına ak düşmüş. Vader Artur yoldaş. Vücudunun yapısı, duruşu, ceketinin düğmelerini ilikleyişi, el-kol hareketleri, sözlerindeki kısalık, açıklık ona kaptan köprüsünde rotayı uygulayan bir süvari niteliği veriyor. Çok serinkanlı ve sinirsiz olduğu belli. Görmüş, geçirmiş savaşçılardan. Haniya biraz da babacan. Bir bolşevik tipi. Bilgi veriyor. Estonya proletaryasının, komünist partisinin savaşlarını, dününü, bugününü anlatıyor. Yarına, geleceğe kesin bir güvenle bakıyor. Önünde Lenin'in çizdiği rota var...

Taraçaya asansörle çıktık. Katları, salonları, koridorları geze geze, yukardan aşağı iniyoruz. Komünist Partisi Merkez Komitesi binası başkentin en orijinal yapılarından sayılır. Yapıcılıkta, mimarlıkta öncülüğe, ilericiliğe örnek. Teknik buluşların en yenisi burada. Fazla bir tek şey yok. Bir salona girdik. Konferans varmış. Başka cumhuriyetlerin komünist partilerinden gelmişler, bir deneyi al-veri üzerinde konuşuyorlar. Hangi dilde konuşulursa konuşulsun, ana dilinde dinliyorsun. Başka bir katta büyük bir salona girdik. 600 kişilik. Sandalyalar boş. Salon yarım ay biçiminde. Prezidyum yeriyle dinleyici sıraları arasında bir kopma, ayrılık görünmüyor. Kürsü, konuşmacı orta yere düşüyor. Mikrofon, ışık düzenlenişi bu salonda daha bir başka. Yüksek bir tavan. Tavan pırıl pırıl konserve kutularından. Ses ayarlamasında yeni bir buluş...

Estonya Komünist Partisinin 64 bin üyesi var. 1920 yılında kurulmuş. TKP ile bir yaşta. Ama onun oluşum yolları çok daha başka. Göbeği bolşevikler partisi. 1940 yılında olup olacağı 1500 savaşçısı kalmış. Boy atmışlar. Hitlercilerin Estonyaya daldıkları yıllar çok kanlı olmuştur. Bu çetin savaşlarda yeni kuşaklar doğmuştur...

Geçen yüzyılın sonlarına doğru Estonyada Marksist gruplar üremeye başlıyor. Çarlığa karşı savaşlarda Estonya işçileri, Estonya komünistleri Rus işçileriyle, bolşeviklerle omuz omuza savaşmışlardır. Lenin, Estonya işçi hareketine, parti çalışmalarına ayrı bir önem vermiştir. Çarlık polisi, 1901'de, Kalinin'i buraya sürüyor. Bu bolşevik, Tallin fabrikalarında, metalürji işçisi, tornacı olarak çalışıyor. Lenin'in çıkardığı „Iskra“ gazetesini, Marksizmin ilkelerini işçiler arasında yayıyor, yeraltı eylemlerini yönetiyor. Rus Sosyal- Demokrat İşçi Partisinin II. Kongresinden sonra, 1904'te, bu partinin Tallin komitesini bolşevikler kuruyor. Petrogradta geçen „Kanlı Pazar“ olayları Estonyada devrimci patlamalara yol açıyor. 12 Ocak 1905'te 12 bin işçi genel greve geçiyor, sokaklara, meydanlara dökülüyor. Çarlığı devirmek için barikatlara çıkıyor Estonya işçileri Rus işçileriyle omuz omuza. Bu devrim yenilgiye uğradı. Ama, halkın çara olan inancı da yıkıldı. Ve, daha sıkı tutulursa, yığınlar daha sıkı dayanışma kurarlarsa eski düzeni yıkmak olanağı ortaya çıkmıştır. 1917'de Lenin'in ve kurduğu, yönettiği partinin savaşkan öncülüğü altında bu olanak gerçekleşti. Estonya emekçileri Büyük Ekimbr Sosyalist Devriminin üstün gelmesi için savaştı. Lenin: „Bolşeviklerin söylediği sosyalist devrim yapıldı, egemenlik Sovyetlerin eline geçti“, dediği gün Estonyanın birçok kentlerinde de bu olay yansındıydı... Sonra emperyalistler, çar generalleri, Estonya burjuvazisi çullandılardı Sovyetlerin üstüne. Kopardılardı Estonyayı Sovyetlerden. Bir daha birleşene kadar Estonya Komünist Partisi, emekçileri, en kötü koşullar altında, 20 yıl boyunca, çetin savaşlar yürüttüler. 1940 yılında, bir nefes kurtuldular. Arkasından Hitler sürüleri bastırdı. Bu savaşta, yalnız toplama ve insan kırma kamplarında 120 bin Estonyalı kurşunlandı, yakıldı, asıldı, öldürüldü... Estonya emekçileri, Tallin ve Narva işçileri, Estonya komünistleri daha ilk günden salgıncılara karşı gönüllü savaş birlikleri, bölükler, taburlar, alay-

lar kurdular. Çeteler düşmana aman vermedi. Bunlar, daha sonra düzenli bir kolordu oldu. Bunların arasından Sovyet kahramanları çıktı. Bu kahramanlar, çıkarma birlikleri, en önde, Tallin'e daldılar. Sovyet bayrağını Estonyalı erler, lçkaledde Uzun Herman kulesinin tepesine çektiler... Bu kırmızı bayrak, Estonya Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin çatısından daha bir heybetli görünüyor. Kırmızı bayrak güneşle dalgalanıyor...

Birçok soruların karşılığı, Estonya komünistlerinin savaş yollarını izlerken, kendiliğinden ortaya çıkıyor. Marksizme-Leninizme, bu yenilmez savaş ilkelerine sınırsız bağlılık, temel sorunları kökünden çözüyor. Estonya Sovyet Cumhuriyeti, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kopmaz, eşit haklı bir parçasıdır. Estonya Komünist Partisi, Sovyetler Birliği Komünist Partisine Leninci ilkelerle, savaş bağlarıyla bağlanmıştır. Komünist Partisinin önderlik, öncülük rolü doğru ayarlanmıştır. Proletarya diktatörlüğü doğrulukla uygulanmıştır. Proletarya diktatörlüğü, Sovyet egemenliği gerçek demokrasiyi sağlamıştır. Baş çeken devrimci güç işçi sınıfı olmuştur. Devrimci işçi-köylü bağlaşıklığı doğru ayarlanmıştır... Komünist Partisi her zaman yığınların, savaşların başında, ön sıralarda yürümüştür, yürüyor. Yürüyor Sovyetler komünizme doğru...

Kaptan köprüsünden bak bakabildiğin kadar güneşli enginlere, ışıklı çevrelere. Denizler süt-liman değil. Ama gemi sağlam. Kaptan deneyli. Baş dümençi, baş çarkçı onlar da öyle. Komünist Partisi dümen başında!...

Kızılmeydan

Kızılmeydan Moskovanın göbeği. Böyle bir alan yoktur dünyada. Bu alan Büyük Oktobr Sosyalist Devrimiyle açılmıştır. Çağımızın sosyalist devrimler, ulusal bağımsızlık devrimleri çağının göz doyurucu, şaşırtıcı, umut verici özellikleri, güzellikleri, iki ayrı dünya arasındaki savaşların gelişme süreçleri bu alandan çok daha açık-seçik görülür. Tut ki, bu alan böylesine bir fotoğraf merceği. De ki, böylesine bu alan, perdesiz, ışıklı, canlı bir sinema. Ama yine dersin, komünizm yolunda kilometreleri gösteren bir sayaç, bir saat kadranıdır bu alan.

Krenlinin saat kulesi 10'u çalışıyor. Alan ağızağıza dolu. Çıt yok. Hani kuş tüyü düşse duyulur. Mavi, kara, elâ, yeşil, sayısız sayısız gözler Lenin'in olduğu yere, mozo-leye çevrilmiş. Bütün dünyanın gözü, kulağı, şu dakikada, inanın, buraya çevrilmiştir. Bayram var...

Kızılmeydanda güneş göllenmiş. Bu güneşli göl bu kez her zamankinden daha heybetli. Büyük Oktobr 50 yaşında. Filinta gibi, kız gibi, tığ gibi ve bir Herkül. Kızıl bayraklar alev alev. Dalgalanıyor, taşıyor dört yana bu güneşli gölün içinde ordu ordu kızıl bayraklar. Ön sırada açılan bayrakların çoğu delik deşik. „Bütün egemenlik Sovyetlere!“ parolası bu bayraklara barikatlarda, siperlerde, böylesine işlenmiş kurşunlarla...

Güneşli göl. Oktobr ırmağı. Bu gölde, bu ırmakta savaş bayrakları, sevda gülleri birbirine elediyor, güneşle elleşiyor. Böylesine bir selâmlama yağmuru var. Selâmlıyor bütün yeryüzü emekçileri, halkları yüce Lenin'i! Lenin bayraklarda. Lenin tribünde, kasketini yumruk yapmış, atılıyor öne, ileriye doğru. Yol gösteriyor, komünizm yolunu! Lenin, omuzunu, kale duvarı gibi, Marks-Engel-se dayamış. Uçu de bu güneşli gölün, bu akan ırmağın, insan selinin içinde. Bayraklarda, başlarının üstünde onlar. Marksizm-Leninizm, yığınları sarınca işte böylesine yenilmez bir güç olur. Bu bayramda, Kızılmeydanda bu

gerçeğin en belirgin, en yüksek bir örneğini bir kere daha görüyoruz. Öylesine bilinçli bir bayram!...

Lenin 100 yaşını dolduruyor. Bunun 50 yılı bu meydana bağlı. Ekim Devrimi ve Sovyet egemenliğinin ilk dönüm yılı, 1918'de bu meydana kutlandı. Kandı, kıştı. Soğuk ciğerleri deliyordu. Lenin oradaydı, kürsüdeydi, akan selin içindeydi. Kızıl taburları selâmlıyordu. Dizi kolunda geçen askerlerin, kızıl savaşçıların çizmeleri, postalları su çekiyordu, boz kaputları yamalıydı. Solukları omuzlarındaki tüfeklerin namlularında, üç köşeli sünğülerin ucunda buram buram buğulanıyordu. Alay bandosu: „Sovyet egemenliği için savaşa...“ marşıyla ayak seslerine tempo tutuyordu. Bu marşı söyleyen savaş birlikleri, buradan, ayaklarının tozuyla, postallarının çamuruyla, kar altında, düşmana karşı savaş kesimlerine gidiyorlardı. Bu marş, bir bakıma, ant içmekti. Bu antla içleri serinliyor, güçleri artıyordu. Niçin, ne uğrunda savaşmışlarını, kendileri için, Sovyet egemenliği için, proletarya diktatörlüğü için, en gerçek, somut, halkın elle tuttuğu demokratik düzen için savaşa, kurşun yağmuru altında, atıldıklarını böylesine dünyalara duyuruyorlardı.

Derler ki, Vladimir İliç Lenin, bu ilk bayram günü Kızılmejdanda kızıl askerlerle birlikte, törenle ant içmiştir. Bunun yalanı yok, azıcık eksikliği var. Lenin, Moskova fabrikaları işçilerinden kurulan savaş birlikleri cepheye gönderilirken, bir fabrikanın bir atelyesinde düzenlenen mitingte and içmiştir. Ama yine de, Sovyet ordusunda, kuşaktan kuşağa, Leninin Kızılmejdanda ant içtiği söylenegelmiştir...

Bu inancayı başka bir olay da perçinlemektedir. 1941 yılı. Karakış. Hitler orduları Moskovanın varoşlarına dayanmış, kapılarını zorluyor. Çetin günler. Savaşlar cehennem misali. Hitler caka satıyor, Göbels ötüyor. „Gün“ diyorlar, „saat“ diyorlar. „Hesap tamam“ diyorlar. Yer yüzündeki bütün gericiler, bizde, Ankarada Saraçoğulları, Sovyetlerin „son günlerini“ sayıyorlar. „Moskova bay-

ram edemeyecek“ diyorlar. Oysa Lenin’in kurduğu Sovyet devleti, Kızılordu, Komünist Partisi, Sovyetler Birliği halkları düşmanların kanlı umutlarını kursaklarında bıraktı. Oktobr bayramı geleneği bozulmadı. Kızılmeydan doldu taştı. Lenin’in mozolesi önünden geçen ordu birlikleri, tanklar, tankçılar, toplar, topçular, beyaz gömlekli kayakçılar, akıncılar, atlılar dosdoğru savaş kesimlerine gittiler. Kızılmeydanda verdikleri sözü, sıcağı sıcağına uyguladılar. Düşmanın tepesine çullandılar. Bu meydan muharebesi, Hitler ordularının, harp makinesinin „yenilmezliği“ iddiasını çürüğe çıkardı. Düşmanın beli kırıldı. Savaş yeni bir aşamaya girdi...

İnsan kırına kamplarıyla, bütün iğrençliği, barbarlığı ve soygunculuğuyla „Nazi imparatorluğu“ baştan aşağı ezildi, yıkıldı. İnsanlık büyük bir belâdan, uygarlık, taş çarpan bir gazoz şişesi gibi tuz buz olmaktan kurtuldu. Leninle ant içenler, onların oğulları, torunları tarihsel ödevlerini, kurtarıcılık görevlerini akyüzle, erdemlikle yerine getirdiler. Ülkeler kurtarıldı. Zincirleme devrimler birbirini izledi. Yepyeni devletler, dünya çapında sosyalist devletler sistemi kuruldu. Sömürgecilik sistemi çökerildi. Emperyalizmi kemiren genel bunalım süreci daha da keskinleşti. Sosyalist devrimler çağı, ulusal kurtuluş devrimleri çağı daha güçlü, daha geniş bir hız aldı.

Büyük Oktobr bayramı kutlanıyor...

Bayram

Oktobr bayramı benzemez hiç bir bayrama. Büyük Sosyalist Devrim, devrimlerin başı. Önceliği var onun. Evet, onun bir de şanlı bir geçmişı var. Temelinde Paris Komunası yatar. Damarlarında, proletarya diktatörlüğü için „göklere saldıranların“ kanı akar, Onun gelişini, açılışını hazırlayan 1905 devrimi var. Oktobr’un eşiğinde 1917 Şubat devrimi var. Evet, böylesine zincirleme savaş-

larla, devrimlerle oluşmuştur Oktobr Devrimi. Bu devrim yepyeni bir çağın kapısını açmıştır. Onun ustası, başbuğu Lenindir! . . .

Her yıl Oktobr bayramına Sovyet halkı, komünizmi kurma yolunda elde ettiği yeni yeni başarılarla, verilerle, yarışmalarla gelir. Ama bu seferki bayramda 50 yılın dönümü yapılıyor. Ne büyük emekler, akılları durduran ne büyük çabalar harcanmıştır, olağanüstü dev savaşlar, insanı şaşırtan sayısız kurbanlar verilmiştir bu yolda. 50 yılın bilançosu heybetli mi, heybetli! Demir, çelik, alüminyum ırmak ırmak akıyor. Petrol kuyusu kuleleri ormanlardan farksız. Pamuk tınazları dağ dağ. Elektrik santralleri, dünyanın en büyük türbinleri, milyar milyar volt elektrik. Altın, elmas, gaz, kömür, kobalt, uranyum, Mendelejev'in cetveline giren, hemen hemen, bütün özdekler. Fabrikalar, üzinler, kombinalar, tarlalar, kanallar, makineler, binbir çeşit aygıtlar. Sayamazsın hepsini. Ve bütün bunları yapan, yaratan, işleyen, işleten, düzenleyen, plânlayan insanlar . . . Kuruculuk . . . Sosyalizmden komünizme geçme aşaması. Dökümde sayılar sayısız . . .

İnsan seli, veriler, sayılar akıyor Kızılmeydandan. Bütün bu sel Sovyet bayrağının altında hışır hışır akıyor. Kızıl bayraklar, 15 Sovyet Cumhuriyetinin bayrakları, transparanlar, çizelgeler, grafikler, güneşte yanan bütün renkler, hepsi akıyor Moskova ırmağına, köprülere doğru. Yürüyüş kolları geniş. Kolonların başında, en önde ateşlerden geçmiş bolşevikler. 1917'de barikatlara girenler, fabrikalara elkoyanlar, Smolni'den yurya edip Kışlık Saraya kurşun yağmurları altında dalanlar, eski hükümeti, sömürücü, asalak sınıfların egemenliğini, bunların ezgi makinesini, devlet mekanizmasını baştan aşağı yıkıp, parçalayanlar, Avrora zırhlısının ağır toplarıyla Oktobr Devrimini, bu bayramı bütün dünyaya duyuranlar geçiyor.

O günlerin savaş erleri, o günkü silâhlarıyla, üniformaları, giysileriyle, o günlerdeki adım atışlarıyla yürü-

yorlar. İlk sıra, ilk adımlar düzenli değil. Ama yine de yeni düzenin, yeni düzenli ordunun ilk adımları seziliyor. Denizciler kasketlerini kaşlarının üstüne yıkmış, mavi beyaz çizgili ten fanilâları içinde geniş göğüsleri ileriye fırlamış, öyle yürüyorlar. Pantolonlarının bol paçaları adımlarına başka bir biçim veriyor. Politik komiserler meşin ceketli. Kiminin belinde, tahta kundaklı mavzer tabancası. Bu tabancalar manevra kayışlarında sallanıyor. Kızıl-atlıların başlarında, kırmızı yıldızlı Budyonı kabalakları Kimilerinin kalpaklarında yanlamasına, geniş kırmızı bir şerit. Atlılar mızraklı. Onlar gökleri bunlarla yırtmışlar. Onlar Oktobr'ın kızıl çevrenini bunlarla açmışlar. Ve çar generallerini, karşı-devrimcileri, Beyazları, onlarla birlikte İngiliz, Amerikan, Japon, Fransız demeyip, salgıncı 14 devletin silâhlı birliklerini, hepsini savaş ateşlerinde bu mızraklara, bu şişlere dizmişler. Taçankalar: Çift çift atlar koşulmuş savaş arabaları. Arabaların üstünde „Maksim“ — makineli tüfekleri. Taçankalar tırpan atmıştır düşmanlara. Geçiyorlar Kızılmeydandan o zamanın hızıyla, o günlerin yeliyle...

Geçenler „güneşe akın eden... bakır sakallılar“dır. „güneşi içenlerin türküsünü“ söyleyenlerdir. Onlar, „çocuklarımıza güneşi emzirenler“dir, „merdivenlerimizin çengellerini yıldızlara asanlar“dır, „güneşe gömülenler“dir. En önde giden, buyruk veren, seslenen Lenin'dir!...

Savaş birlikleri geçtikçe silâhlar değişiyor. Mızraklar, kılıçlar, atlar, „beşli“ tüfekler, „Maksimler“, Taçankalar sele karışıyor. Onların yerini tanklar, çevik zırhlı birlikleri, füzeler, motorlar, ırmak, hendek, su, ateş tanımayan anfibiler alıyor. En modern savaş tekniği. İsteyen değinmeye görsün, yanar! Jet savaş uçakları Kızılmeydanın üstünden, yıldırım hızıyla geçiyor. Bunlar, gerçekten, güneşin gözüne, dikine uçuyorlar. Lenin kurmuş bu ordunun ilkelerini, bolşevikler, Komünist Partisi dövmüştür bu ordunun çeliğini. Bu ordu Sovyetlerin hem gücü, hem ekonomik, teknik, kültürel gelişme hızını somut, canlı biçimleriyle

ortaya koyuyor. Böyle bir ordu yüksek teknik, yüksek bilim, yüksek kültür ister. Eri, subayı, generali öylesine kültürlüdür...

Yepyeni insan tipi, Sovyet insanı, sel olmuş akıyor. Uzaya gidenler, uzay çağını açanlar, buz denizlerini yarıp yırtanlar, dünyamızın kuzey ve güney uçlarında bilim istasyonları, kentçikler kuranlar, bilginler, uzmanlar, işçiler, doktorlar, öğrenciler, kolhozcular, sporcular, hepsi ırmak ırmak, ellerinde çiçeklerle, yapıtlarını gösteren pankartlarla akıp akıp gidiyorlar...

Kızılmeydan, her yıl, böylesine bir de 1 Mayıs'ta dolar, taşar, insan seli böylesine akar, geçer. Ve:

„Kızılmeydan bütün meydanlardan geçer 1 Mayıs'ta,
bayraklı, bayraksız,

türkülü, türküsüz

geçer bütün meydanlardan.

Kızılmeydan bütün ümitlerden geçer 1 Mayıs'ta,
Kızılmeydan 1 Mayıs'ta girer bütün hapislere,
hürriyetin yattığı bütün hapislere.

Kızılmeydan bütün iklimlerden geçer 1 Mayıs'ta,
karın, yağmurun, güneşin altında.
Dünya 1 Mayıs'ta Kızılmeydan olur:
Lenin'in konuştuğu meydan.“

N A Z I M H I K M E T

Ve de bayramların bayramı Oktobri

Fişek Donanması

Bu 50. yıl şenliği bir günlük değil. Kaç gündür sürüyor. Ama bayram gecesi daha bir başka. Bu öyle peri masalları değil. Kırk gün kırk gece düğün olurmuş. O da değil. O masallarda ya bir çift, ya bir dilber, ya da bilmem kim mutlu olur, muradına erişir. Burada, bu şenliklerde, 250 milyon muradına ermiş. Yeryüzünün bütün emekçileri, işçi sınıfı, proletaryası bu bayramı kutlamakla mutlu...

Otelin salonunda renkli televizyonun başına toplandık. Bir yanımda Yunanlı bir yoldaş. Bir yanımda Suriye-

li, Hintli, Bulgar, İranlı, Brezilyalı, Kongolu, Sudanlı, Amerikalı, İtalyan yoldaşlar.

Bayram, şenlikler, bütün Sovyetler Birliğinde, bütün köylerde, kentlerde, cumhuriyetlerin başkentlerinde, Leningrad, Odesa, Sivastopol, Stalingrad gibi kahraman kentlerde birden yapılıyor. Ama Sahalin'de Vladivostok'ta, Kamçatka'da güneş doğarken Moskova'da, daha batıda Brest'te akşam oluyor. Haniya bu toprağın büyüklüğü, genişliği Sovyet devletine denk. Kimileri, Sovyetlerin gücünü, uçsuz bucaksız topraklarının yüzölçümüyle ölçerler. Kimileri onu insan ve materyal zenginlikleri yönünden ele alırlar. Elbette bu ülkenin doğal zenginlikleri, bol insan gücü kaynakları, değişik iklim koşulları, yüzölçümü, genişliği onun gücünü belirliyen etkenlerdendir. Ama onun asıl gücü Sovyet egemenliğinden gelir. Bu egemenliğin Lenin ilkelerine göre kurulmuş olmasından gelir. Çarlık zamanında da bu doğal kaynaklar, toprak genişliği vardı. Ama gücü ölçülebilir mi şimdikiyle? Asalak sınıflar, kapitalistler, toprak ağaları, beyler, hanlar, yerli ve yabancı tekeller, emperyalistler barbarca sömürüyordu bütün bu kaynakları. Büyük Sosyalist Devrimin özelliği, bu çelişkiye son vermiş olmasıdır, özel mülkiyeti bu kaynakların üzerinden, bu doğal güzelliklerin üzerinden kaldırmış olmasıdır. Bu devrimin en belirgin yönü, üretim araçlarının, emek verimliliğinin sonsuz gelişmesi, bu uçsuz bucaksız ülkenin gür bir hızla kalkınması olanaklarını sağlamış olmasıdır...

Renkli televizyonda Sovyet illeri, kentleri, bütün renkleriyle, insanların değişik giysileriyle, folklorları, dansları, göz kamaştırıcı etnografik renkleriyle, halı gibi, çiçek bahçeleri gibi serili seriliveriyor gözlerimin önüne. Bir bakıyorsun karlı dağlar, bir bakıyorsun stepler. Irmaklar. Volga boyunca, kat kat dizilmiş elektrik santralleri. Yapma denizler. Bu baraj-denizlerin, kiminin, boyu yüzlerce kilometre. Sibiry'a bir türlü, Yakut ili başka türlü. Taşkent bir türlü, Tibili'si, Bakû başka türlü, Riga da-

ha başka. Şarkılar, türküler de, sesler de öylesine değişik. Sosyalist içerikle ulusal biçimler öylesine bağdaşıyor, öylesine örülüyor ki...

Televizyonda yerler, insanlar, kentler, türküler, horalar, danslar, fabrikalar, denizler biteviye değişiyor. Dağıstanda bir oba. Kolhozcular köy alanında toplanmış. Çerkes giysileri: ince belli, kara, boz, altın sarısı kalpaklı erkekler, beyaz yaşmaklı, yine ince belli kadınlarla hora çeviriyorlar. Önce Şeyh Şamil — Lezginki oynadılar. Yaşlılar, millet halka olmuş. Hora tepen çiftler biteviye değişiyor. Kadınlar düz adımlarla, erkekler zıplayarak uçuyorlar. Akşamın alaca karanlığı obanın üstüne çöküyor. Elektrik lâmbaları yer yer yanmaya başladı. Obada, eski kalelere benzeyen taş evlerin pencereleri, göz göz ışıklarla parladı. Köy alanı ışıklara boğuldu. Hora daha da hızlandı...

Televizyonu bıraktım. Sokağa çıktım. Gece mi, gündüz mü? İğne düşürsen yere, bulursun. Öylesine ışıklı ortalık. Ama iğne atsan yere düşmez. Öylesine sokaklar, caddeler, meydanlar kalabalık. Işıklar yerden göğe vuruyor. Güneş yere inmiş gibi. Moskovanın gökleri, çevreni, ateşsiz „alevler“ içinde, yalap yalap...

Uğulduyor müzik sesleriyle ortalık. Millet, bir yana doğru, kentin göbeğine, gene Kızılmeydana doğru akıyor. Yüzlerce ışıldak, kuşak kuşak ışınlarla kentin tepesine bir kubbe çattılar. Işınlı kubbenin ortası Kızılmeydanın tepesine düşüyor. Balonlara asılı kırmızı bayrağın üstünde Lenin'in resmi. Hava akımıyla, gökte, ışınların içinde yüzüyor Lenin.

Ve birden donanma fişekleri, dört bir yandan, göklerde patlamaya başladı. Işıldakların kurduğu kubbe bir çiçek bahçesine, uzayda Samanyoluna döndü. Dersin ki, bütün yıldızları silkelediler, yerlere dökülüyor hepsi. Hani göktaşları karanlıkları yırtar, bir yerlere doğru düşer de „yıldız kaydı“, derler. İşte öyle... Ama kırmızı, mavi, beyaz, sarı, yeşil binlerce „yıldız“ kayıyor. Sonra sönen

bu renkli gazların, sabun köpüğü gibi balonların arkasında beyaz-boz izler kalıyor. Gökyüzü boyuna çiçekleniyor...

Sovyet halkının Kızılmeydanla, Oktobr, 1 Mayıs, Zafer bayramlarıyla bağlı özel gelenekleri, görenekleri var. Bu gelenekler yeretmiştir. Bayram gecesi, saat 22'ye doğru millet caddeleri doldurur. Akarlar Kızılmeydana doğru. Hele geniş Gorki caddesi taşar. Hiçbir taşıt aracı geçemez buradan. Geç vakitlere kadar sürer bu piyasa. Hoparlörler yalnız müzik yayar. Çaykovski, Musorski, List, Bethoven, Mozart, Bach, Şostakoviç, Prokofiyef, dünyanın en tanınmış kemancıları, piyanistleri, kompozitörleri, hepsi caddelerdedir...

Bu fişek donanması şenliği, bir bakıma hem dinlenme, hem de bayramdan sonra taze bir kuvvetle, taze bir neşeyle işbaşı yapma anlamını taşıyor.

Kızılmeydanla bağlı başka görenekler de vardır. Uzay adamları, kosmonotlar, yolculuğa çıkmadan, gelirler bu meydana. Kremlinin saat kulesine bakar, kol saatlerini ayarlarlar. Fotograf çekerler. Mozoleye giderler. Lenin'in karşısında saygı duruşu, onlar için, tinsel, uçuş iznidir...

Liseyi bitiren öğrenciler, kız, erkek, okuldan ayrılma balosundan sonra, Kızılmeydana dolarlar. O aylarda geceler çok kısadır. Kuzeyin tan kızılığı buralara kadar iner. Gün iyice ağarınca kadar şarkılar söyler sıra sıra, kolkola yürürler. Seher yeli yüzlerine vurur. Umitlerini, geleceklerini, sevdalarını, planlarını paylaşırlar... Lenin'in önünden geçerler. Güneşi selâmlarlar...

Karbüratör

Kasım ayı, ayların en canlısı. Günlerden Pazar. Güneş. Gökler, gezegenler, bulutlar bozmak istemiyor bayram havasını. İnsanlar pırıl pırıl bir onurla, sert veya yumuşak adımlarla yürüyor. İnsanın yüzüne kadife yumuşağı gözlerle bakıyorlar. Caddeler, yaya kaldırımlar tertemiz. Sanki bu caddelerden daha dün o insan seli akmamıştır...

Saat 10. Randevumuz var. Tam vaktinde Karbüratör fabrikasında olmalıyız. Yürüdük. İşbaşına gider gibiyim. Vardiyaya girer gibiyim. Fabrikanın kapısında, sanki ben de marka dolabına marka asacakmış gibiyim. Çiçeklerle karşıladılar bizi mavi etekli, beyaz blüzlü komsomol kızlar... Dışardan fabrika pek göstermiyor kendisini. Yeni ve eski yapılar, atelyeler birbirine çapraşık geliyor. Bu görünüş, fabrikanın dış yüzü. Bu çapraşıklık, onun büyümesi, gelişmesi süreciyle, tarihiyle bağlı. İçeri girince görünüş büsbütün değişiyor. Avlular, atelyelerin arasındaki yollar birer çiçek bahçesi. Nereye bakarsan pırıl pırıl. Ortalık tertemiz. Tezgâhlar, makineler, atelyeler çimçiçek. Havalandırma, ısı, sağlığa, çalışma koşullarına göre ayarlanmış...

Fabrikada çalışma haftası 5 gün. Bugün pazar. Sonra bayram daha bitmemiş. Toplantıları var. Salon geniş. Bu fabrikada çalışanların yarısına yakını kadın. Yarıyarıya da gençler. Giyimleri düzgün. Kızların hemen hemen hepsi, başlarına kırmızı yemeni sarmış. Kimisinin sarı, kimisinin kara saçları taşıyor bu yemenilerden. Bir gelincik tarlası sanki. Başlar o yana bu yana çevrildikçe, gelincik çiçekleri yelle sallanır gibi... Bu „gelincikler“ içtenlikle, saygıyla karşıladılar bizi. Biz dört kişiyiz. Arkadaşların ikisi Portekizli. Çok yatmışlar Salazar zindanlarında. İkisi de neşeli. Selâmlıyoruz, bizi yürekten karşılayanları.

Kürsüye, kır saçlı, uzun boylu, iri yapılı bir yoldaş geldi. 40 yıl çalışmış burada. Devrimden önce bu fabrika-

da 50 işçi çalışırmış. Karyola-maryola gibi ev eşyası yaparmış. 1917'de çıkmışlar barikada. Almışlar fabrikayı. İç savaşlar bastırmış. Cephe için çalışmışlar. Bir ara, çakmak yapıyorlarmış. 1924'te karburatör fabrikası olmuş. Gel zaman, git zaman, Hitlerci Alman orduları birdenbire, kahpece saldırıyor Sovyetlere. Faşistler, daldıkları yerlerde ortalığı yakıp yıkıyor, talan ediyor. Sovyet hükümeti, batı illerindeki fabrikalarını, söküp söküp doguya, Urallara aktarmak zorunda kalıyor. Bu karbüratör fabrikası da, 1941'de, Ekimin sonlarında Urallara göç ediyor. Ve 1942 yılı başlarında fabrika, taşındığı yeni yerde, karbüratör çıkarmaya başlıyor. Böylesini ancak Sovyet düzeni, Sovyet insanları yapabilirdi. Burada Komünist Partisinin rolü bütün verileriyle kendisini daha açık ve daha canlı ortaya koyuyor. O günlerde cephe gerisi, cephelerden siperlerden farksızdı. İşçiler camsız, çerçevesiz atelyelerde çalışıyor, doyasıya yiyemiyor, uyuyamıyordu. Çoğu çift vardiya çalışıyordu. Leningrad gibi, Stalingrad, Odesa, Sivastopol gibi savaşların ta gözünün içinde olan kentlerdeki fabrikalarda işçiler, üstelik, bomba, top ateşi yağmuru altında, tezgâh başında çalıştılar. Cephelerdeki kahramanlarla cephe gerisindeki kahramanları birbirinden ayırmak mümkün değil...

Kürsüye fabrikanın direktörü geldi. Tatlı dilli, işinin ehli bir yüksek mühendis. Yaşlıca. Saç kalmamış başında. Eski partili. Tane tane konuşuyor: „Uralda, kurduğumuz fabrikayı orada bıraktık. O fabrika, şimdi, bundan daha büyük. Bizim burada 3000 işçi var. Ama hemen söyleyeyim. Bu fabrika biteviye oluşuyor. İşler baştan aşağı makineleştiriliyor, otomasyon sistemi kurulmuştur. Bir atelyede, eskiden 300 işçi çalışıyordu, şimdi 30 işçi var. Otomasyonla, işçileri kapıdışarı ediyoruz gibi bir şeycikler gelmesin aklınıza. İşler genişliyor, iş saatları azalıyor. Otomasyonla, şerit tezgâhlar sistemiyle, işçi sayısı azalıyor. Ama rantabilite, emeğin verimliliği, ürün artıyor. Biliyor musunuz, sıkıntılarımızdan birisi de işçi kıt-

lıdır. Yetmiyor işçi. Artık işçi, usta, mühendis, eski işçi, eski mühendis değildir. Bilim, kültür ister. Rasyonalizasyon, modern iş, bilimle, bulgularla, yeni yeni açıklamalarla bağlıdır. İşçiye eğitim vermek zorunluğu vardır. Fabrikadaki 3 bin işçiden, aşağı yukarı 2 bini kurs görüyor. Sonra biz, yeni kurulan fabrikalara uzman işçi, usta, mühendis veriyoruz. Böyleyken 5 yıllık planı 4 yılda dolduruyoruz. Yarışmada öndeyiz... Görüyorsunuz. Salonu dolduranlara bakınız. İki kuşak görürsünüz. Biri genç, biri yaşlı. Orta kuşak hemen hemen yok. Harpte, savaşlarda öldüler. Bir yandan çalışmak, bir yandan silâhla savaşmak zorundaydık... Yüzümüzün akıyla çıktık savaştan. Gençlerin yaşlılara saygısı bundan geliyor. Bu kadroların alaşımı birbirine denktir... Çalışma disiplini ayarlıdır. Son 6 ay içinde, yalnız 11 işçinin ufak-tefek disiplinsizliği olmuş. Fabrikanın parti ve komsomol komiteleri, sendika, iş disiplinini titizlikle kolluyorlar. Bize, fabrika yönetimine, bu yolda hemen hemen iş düşmüyor... Parolamız: Ucuz, bol, iyi ve çabuk mal çıkarmaktır! Bu yalnız teknik, bilim değil, sıkı, bilinçli disiplin ister... Otomobil endüstrisi hızla gelişiyor. Biz, 35 fabrikaya karbüratör yetiştiriyor, 30 ülkeye de mal satıyoruz... Direktör yoldaşın sözlerinde abartma yok, caka yok...

Sendika başkanı söz aldı. Eylemleri, çalışmaları hakkında bize bilgi verdi. İşçi aylıklarının tabanı 110 ruble. Bizim parayla 1200 lira. Tavanı 180'i buluyor, yani 2 bin liranın üstünde. Bu ortalaması. Fabrikanın geliri arttıkça gündelikler, aylıklar da ona göre, belli oralarda artıyor. İşçinin birçok avantajları var. Sağlığı, doktoru, dinlenmesi, işbaşı giysisi işçiye dert değil, yük değil. Fabrikanın, yani sendikanın elinde çocuk bakımevi, çocuk bahçesi, yüzme havuzuyla, bütün spor donatımlarıyla çocuk sarayı var. Ormanı, bahçeleriyle 200 dekarlık bir yer. Çocuklar burada her yıl 3 ay dinleniyor. Sonra işçiler için dinlenme evleri var. Haftada iki gün, çok ucuz bir paray-

la, dinlenebiliyorlar. Sendika, çalışma yerinde sağlık işlerini, iş güvenliğini, kazalara karşı korunma donatılarını kontrol ediyor...

Sendika başkanı bunları saydıkça bizdeki fabrikaların, iş yerlerinin, işçi durumunun korkunç hali geliyor gözlerimin önüne... Sendika, işçi apartmanları sorunuyla, konforlu evler sağlamak işiyle özellikle uğraşiyor... O saydıkça, bizim gecekondular, işçi semtleri: Ankarada Altındağ, İstanbulda Kazlıçeşme, Adanada Çarçabuk, İzmirde Halkapınar ve daha nice nice semt gözlerimin önüne geliyor...

Toplantı, bir komsomol kızın konuşmasıyla bitti. Yüzünün çizgileri ince, saçları altın sarısı, yemyeşil gözleri var. Uzerinden, baştan aşağı mutluluk akıyor. Bize, konuklara, halklarımıza, Türkiyenin ve Portekizin işçi sınıflarına, komünistlerine, genç yurtseverlerine savaşlarında başarılar diledi...

Biz, salondakileri alkışladık, onlar bizi alkışladılar...

Sonra atelyeleri gezdik. Fabrikanın lokantalarını gördük. En modern servis. Ortalık tertemiz, pırıl pırıl. Yemek için bekleme yok. Her dakika hesaplanmış. En lüks lokantalar, bunlarla zor yarışır. Kahvaltı bölümleri de ayrı. Bize de kahve ikram ettiler. Servisi kendimiz yaptık. Masaları kirleteceğim diye korkuyor insan. Iskemleler, masalar modern. Ortalıkta fazla tek bir şey yok...

Bizi fabrikanın kapısına kadar uğurladılar. Ellerimizde birer karbüratör-alüminyum ve camdan birer model... Hediyelerimiz güneşte parlıyor. Benimkisi avuçlarımın içinde âdeta yanıyor...

Saygı Duruşu

Lenin mozolesine akın, çığ misali. Saygı duruşuna gelenler, Kremlin duvarları boyunca sıralanmışlar. Dizi dizi insanlar, zincirleme, mozolenin bir kapısından giriyor, bir kapıdan çıkıyor. Bu saygı duruşunun başı, sonu yok.

Bir gelenek olmuştur. Moskovaya gelenler, Kızılmejdana gidiyor, sıraya giriyor, Lenin'i görmeden edemiyorlar. Buna bir de dünyanın dört bucağından gelenleri ekleyin. Üstelik büyük bayram. Kuyruk alabildiğine. Bu saygı gösterisi bir başka güzellik...

Mozolenin önü, yanları çelenklerle, çiçeklerle, buketlerle dolu. Bütün komünist ve işçi partileri, sendikalar, gençlik, barış örgütleri, ulusal bağımsızlıkları için, yepyeni bir dünya için savaşıyor halklar, yüce Lenin'e olan bağlılıklarını, saygılarını bu çiçeklerle, çelenklerle dile getiriyor, anlatıyorlar. Çiçeklerin renkleri saygı duruşuna gelenlerin deri renkleriyle bağdaşlıyor. Zencisi, Finlisi, Türkü, Rusu, Hintlisi, Yunanlısı, Viyetnamlısı, Hollandalısı, Amerikalısı, Fransız, Almanı hepsi yanyana Lenin'in önünden geçiyor...

Burası ne „Ağlama duvarı“, ne yüz sürülen „Karataş“tır. Saygı duruşuna gelenler de „hacı“ değil. Böylesine bir saygının büsbütün başka nedeni var. Halklar, Lenin'in önünde, Sovyetler Birliğini selâmlıyor. Lenin, daha bundan 50 yıl önce bu olaya parmak basmıştır. Der ki:

„Bütün dünya işçileri bizi selâmlıyor. Onlar bize, emperyalist bukağların demir halkalarını, gizli emperyalist anlaşmaları, emperyalist zincirleri parçaladığımız için, özgürlüğe kavuştuğumuz için, barış bayrağını, sosyalizm bayrağını dünya üzerinde göndere çektiğimiz için saygı ve sevgi duyuyorlar.“

Yıllardan 1917. Büyük Oktobr Sosyalist Devrimi'nin birinci günü. Devrimin beşiği Leningrad. O zaman bu kentin adı Petrograd'tı. Devrim sonradan kendine bu adı koydu. Sovyetlerin II. kongresi, bu kentte, Smolni Sarayında oluyor. Fabrika işçileri, askerler, denizciler, köylüler. Bu delegelerin çoğu ellerinde silâhlarıyla kongre salonunda. Bu tarihsel salona „Kızıl Salon“ diyorlar. Lenin kürsüye geliyor. Konuşuyor. Ve hemen, o günden, devrimin yapıldığı o dakikadan: „Sovyetler soygun ve zorbalık anlaşmalarını tanımıyor! İyi komşuluk ve ekonomik iş-

birliği anlaşmalarını seve seve kabul ediyoruz, bunları geri tepemeyiz!“ diyor.

Yepyeni Sovyet devleti, daha kurulur kurulmaz tarihin görmediği bir diplomasi, yeni bir politika: halklar, devletler, uluslar arasında yepyeni ilişkiler ortaya koyuyor, bunların ilkelerini dünyaya ilân ediyor. „Başkalarının topraklarını, hiç bir devlet topraklarına katamaz“, diyor. „Savaşık, yendik, yenildiniz diye, zarar ziyan diye, üstün gelenler ötekilerden baş alamaz“ diyor. „Toprağa toprak katmadan, cereme almadan barış“ diyor. „Adaletli barış! Eşit haklı ilişkiler! Uluslar kendi kaderlerini kendileri çözer, kaderlerini kendi ellerine alırlar. Bunu kendileri belirler, isterlerse ayrılır, ayrı devlet kurarlar. İsterlerse birlik, dayanışma, isterlerse cumhuriyet, federasyon, özerk cumhuriyet kurarlar. Yaşamlarını kendilerine göre düzenlerler. Özgürlük! Ulusal bağımsızlık!“

Komünist Partisinin yönetiminde, Lenin'in önderliğinde sosyalist devrim üstün geldi. Sovyet devleti kuruldu. O günden beri, yalnız Rus halkının değil, yeryüzündeki tüm halkların, ülkelerin alinyazısı değişmeye başladı. Sovyet devleti, Sovyet hükümeti, Sovyet halkları Lenin'in kurduğu Komünist Partisinin şaşmadan yürüttüğu bu ilkelerden, ülkülerden, bütün yıllar boyunca, kıl kadar ayrılmamıştır. Bu ilkeleri doğrulukla, içtenlikle uygulayagelmiştir. Bunun en belirli örneğini Sovyetlerin Türkiyeye karşı tutumunda görüyoruz. Türkiye halkının ulusal bağımsızlık savaşını her bakımdan, silâh, para yardımıyla, uluslararası diplomasi yardımıyla destekleyen, Ankara hükümetini ilk tanıyan devlet Sovyetler Birliği olmuştur. Sovyetler Birliğiyle 50 şu kadar yıldır yanyana yaşıyoruz. Sınır kesmece kapı-komşuyuz. Bizdeki satılmışlar ne derse desinler, Sovyetler ne üstümüze saldırdı, ne topraklarımıza gelip oturdu. Ve tersine, o gün de, ondan sonra da, bugün de Türkiyenin gelişmesi, kalkınması için, ekonomik, politik, ulusal bağımsızlığı için en elverişli biçimlerde, hiçbir politik şart koşmadan, ekonomik yardım

yapmıştır, yapmaktadır. Türkiyede, ilk devlet planlamanın temelinde Nazilli, Kayseri kombinaları yatar. Bugün Sovyetler bize ucuz kredi sağlıyor. Makine, donatım veriyor, Türkiyede ağır endüstrinin kurulmasına yardım ediyor. Bütün bu olaylar halkın belleğinden, gözlerinden silinemez. Hiçbir Sovyet düşmanlığı, hiçbir yalan bu gerçekleri örtemez.

Türkiyede kimi çevreler, politikacılar, düzme bir gevezeliği yaymaya çalışıyorlar. Onlar: „Lenin iyi idi. Ama sonradan Sovyetler, Komünist Partisi, baştakiler onun yolundan ayrıldılar“, diyorlar. Akıllarınca, Lenin'i, Lenin'in kurduğu Sovyet devletine karşı koymak istiyorlar. Böylelikle, Türk halkının aklını çelmeye, gerçekleri ondan gizlemeye çalışıyorlar. Bu gevezelikle, Ankara hükümetlerinin NATO'culuk politikalarını, Anadolu yaylasını kaplayan Amerikan saldırı üslerini, atom yığınaklarını, atom mayın kuşaklarını, akıllarınca „haklı“ göstermek istiyorlar. Ama, güneş balçıkla sıvanmaz!

Mozoleye, saygı duruşuna gelenler, sessiz adımlarla yürüyor. Renk renk çiçeklerden örülmüş çelenklere kırmızı kordelâlarla bağlanmış. Çiçeklere, kordelâlara vuran güneş ışınları insanın gözlerini alıyor. Kordelâlar iki dal. Dallarda yazılar. Bir çelenkteki yazıyı açık seçik okuyoruz: „Türkiye proletaryasından yüce Lenin'e.“

TKP

İki Kuşak

İki yoldaş. Biri kadın, biri erkek. Kadın, 1900 yıllarından partili. Erkek, 1941'de Brest kalesini, Hitler tümenlerinin top, bomba, kurşun yağmuruna karşı savunmuş. Kadın, devrim ateşlerine, barikatlara 1905'te girmiş. Lenin'i tâ o zamanlardan bilir. Sonra, Lenin Sovyet Halk Komiserleri Konseyi Başkanı olunca, uzun yıllar ona sekreterlik etmiş. Brest kalesini savunan Ermeni. İri kemik-

li. Öbürü Rus. İnce yapılı. Belli, güzelmiş. Mihrap yerinde duruyor. Kadın yoldaş erkekten iki kat yaşlı. Ama dinçlikte, devrimcilikte, ötekinden hiç te aşağı değil. İkisi de benim için en ince, en yüksek saygıya değer yoldaşlardır. İki Leninci tip. Kadın ötekisine anne olur. Titiz bir anne. Bolşevik Partisi nasıl yoğurmuş savaşlarda bunları!

Birisi Oktobr Devrimine, Sovyet egemenliğinin kuruluşuna katılmış. Öbürüsü, Oktobrun kazanımlarını, Sovyet devletini silâhla, kanıyla savunmuş. Yaraları hâlâ işliyor. Kendisi yüksek maden mühendisi. Yeni bir buluşu açınlaması için bir nişan, bir de armağan vermişler ona. İlle de bize Erivan konyacı sunmayı istiyor...

İlkyaz geliyor. Dallarda tomurcuklar, çiçekler, acı yeşilimsi yapraklar. Orman. Hava çam kokuyor. Yol boyunca bir dere. İpincecik bir su akıyor. Bir kukukuşu inatla, aralıksız ötüyor. Güneş ağaçlardan, dallardan, ıhlamur yapraklarından şakır şakır dökülüyor. İnci çiçekleri topladık, Fotiyeva yoldaşa, Bolşevik anneye sunduk. „Spasi-ba“ dedi, teşekkür etti. Gözleri akan suya daldı. Sonra, başını kaldırdı, tepedeki şatoya baktı ve yürüdü suyun aktığı göle doğru...

Fotiyeva yoldaşın adımları sert, sesi, tersine, yumuşak. Anlatıyor: „1904 yılının başları, Urallara bahar yeni ulaşmıştı...“ Fotiyeva yoldaş bir soluk aldı. Sonra, birer ikişer açtı savaş yaşamının yapraklarını. Cezaevine düştüğü zaman kar yağıyormuş. Çıktığı zaman yaz gelmiş. Çıkmış ama, polis, çar hafiyeleri bırakmamış peşini. „Perma kentinde daha fazla kalamazdım“, dedi... Parti komitesi karar veriyor. Yurt dışına kaçıyor. O zamanın taşıt araçlarıyla Urallardan kalkıyor, sahte bir pasaportla, tâ İsviçreye varıyor. Cenevrede Lenin'i buluyor. Lenin, eşi Krupskaya yoldaşla, köyümsü bir yerde yaşıyor.

Lenin'i ilk görüşünü anlatırken bizim nefesimiz kesilecek gibi oldu. Fotiyeva bunu, bu karşılaşmayı, tatlı bir

heyecanla, sanki yine onunla karşılaşmış gibi anlatıyor. Lenin tutmuş onu soru yağmuruna. „Memlekette neler oluyor?“ diyor. Bolşeviklerin çalışmalarını soruyor. „Ben sorularına cevap verdikçe, diyor Fotiyeva, o sanki memleketten bir çim yeşil ot koparmış gibi seviniyordu.“ Fotiyeva Perm'den güpegündüz çıkıyor. Gecenin zifiri karanlığında jandarma karakolunun yanbaşıdan geçiyor. Arabacı sempatizanmış bolşeviklere. Kızakla 200 kilometre yapmışlar. Sonra bir buluşma menzilinden ötekine ulaşıyor. Gizli evlerde kalıyor. Yoldaşlar onu Polonya üzerinden, Berlinden, elden ele, sapasağlam varacağı yere vardiıyor. Bunları Lenin'e bir bir sayıyor. Yolda, yoldaşlardan topladığı selâmları ona sunuyor.

Lenin, Rusya ile, memleketle, yığınlarla bağ kurma işine büyük bir önem veriyormuş. O zamanki olanaklarla ayda 300 den fazla mektup almış. Bunlara da bir o kadar karşılık verirmiş. Lenin'in bu işteki baş yardımcısı eşi Nadejda Krupskaya imiş. Nadejda Krupskaya, bir bakıma, Lenin'in posta kutusu, bu servisin şefiymiş. Çok yorucu, sinir bozucu bir işmiş bu. Kimi zaman gizli mürekkep bozuk, kimi zaman şifre ters çıkıyormuş. Uğraş dur. Lenin, Urallardan gelen yeni yoldaşı da posta kutusu işlerine bağlıyor. Lenin kendisi, her gün, işbaşına gider gibi, sabah erkenden, „Société de lecture“ okuma evine gidermiş. Öğle yemeklerine saatinde gelirmiş. Yemekte, hiç politikadan söz etmezmiş. „Leninle yemek yemek, diyor Fotiyeva yoldaş, insanın iştahını açardı. Şaka ederdi. Gülerdi kahkahalarla. Lenin müziğe de bayılırdı. Hele yanında Bethoveni, hele „Apasyonata“ yı çalmaları. Dalardı keman ve piyano seslerine. Dinlenirdi. Kimi zaman satranç oynardı. Bir dağcı gibi yürürdü. Bisiklete binerdi.“

Fotiyeva yoldaş, sesini değiştirdi. „Biliyor musunuz yoldaşlar, bir defasında ben ne yaptım? Çıktık bisikletle gezmeye. En önde Lenin, arkasında ben, daha arkada Lenin'in küçük kızkardeşi Mariya. Mariya Lenin'i çok se-

verdi, ondan ayrılmazdı. Lenin son nefesini verdiği zaman da onun başucundaydı.. Ha, ne diyordum. Yol alıyorduk. Bir rampa yapıyor, bir viraj dönüyorduk. Yokuş aşağı geldik. Birden benim frenler bozuldu, tutmuyor. Habire hızlanıyorum. Ha çarptım, ha çarpacağım Lenin'e. „Tosluyor!“ diye bağırdım. Lenin arkasına baktı, halimi görür görmez, beni kurtarmak için, kendisini yana attı. Altındaki bisiklet kanavaya yuvarlandı. Üstü başı çamur oldu. Halimi hiç sormayın. Korktum, amanın utandım. Bisikletten nasıl atladığımı bilmiyorum. Lenin katıla katıla, o unutulmaz kakhahalarını salıverdiydi. Mariya, ağabeyinin üstünü başını siliyordu...”

Biz de, yürüye yürüye, farkına varmadan, yol boyunca bir kanavanın kenarına gelmiştik. Gülüştük. Şatoya doğru yöneldik. İki yanda kalın, yüksek ıhlamur ağaçları. Devrimden önce bu şato bir baronunmuş. Köylüler topraklarına elkoymuş. Şato, bu ormanlık, bahçeler, küçük baraj-göl devlete kalmış. Sağlık bakanlığı, büyük bir sanatoryum kurmuş koruluğun içinde. Şato, yarı bir müze gibidir. Salonlarında sinema var, dinlenme, okuma klübü var. Doktorlar, sanatoryumun sağlık personeli buraya gelirler. Amatör koro ekibi var. Dans salonu var. Tiyatrosu var. Büfesi var...

Brest kahramanı, bize ille de konyak içirmekte ayak diredi. Ama sonra, Fotiyeva yoldaşı biraz daha dinleyebilmek için, pasta ve börekle Rus işi çay içmeye razı oldu...

Yazbaşı

Moskovanın varoşları görülmeye değer. Yöresinin güzelliği yaz-kış değişir. Kışın, çamlıkları sayısız gelin duvağı olur. Hele karlı dallara güneş te vurursa, „duvaklara“ altın pullar serpilir. Yazın, işlenmiş, renkli halılara döner ortalık. İlk bakışta düzlük sanırsın her yanı. Oysa

engebelidir, dalgalıdır yerler. Tepeler, tepecikler, dağcıklar, dereler, göller, ırmaklar, kanallar... Ve de Sovyet insanların eliyle yapılmış Moskova Denizi... Moskova kanalının her kesiminde insan yapısıyla doğal güzellikler karmaşıyor. Zvenigorod yöresine buranın „İsviçresi“ diyorlar. Dış görünüşü belki öyle. Ama buradaki insanların mutluluğu İsviçrede yoktur. Hem neyi neyle ölçeceksin? Pireyi deveyle mi? Sovyetlerde bir Kafkaslar, bir Kazbek, bir Tiberda, kür yerleri, sanatoryomlarıyla bir Kislavodsk-Yesentuki kaç İsviçre eder! Buralarda milyonlarca emekçi, yaz kış dinlenir...

Yazbaşı. Moskovadan 40 kilometre dışardayız. Bir ırmak akıyor yeşil ovada. Güneş ayna tutmuş sulara. Villalar, yazlık evler dağılmış ormanlara. Bu evlerin bir özelliği, önündeki ayvan, parmaklıklı taraçadır. Böyle bir evdi gittiğimiz. Taraça geniş Dikdörtgen büyük masa. Rus motifleriyle işlenmiş keten bir masa örtüsü. Masanın bir başında göbekli bir semaver. Pırıl pırıl parlıyor gümüş rengi. Tula yapısı semaver. Kır saçlı, kuruca, dimdik yürüyen bir erkek bizi karşıladı. Bolşeviklerin eski savaşçılarından. Tula silâh fabrikalarında işçiymiş. Keskin nişancıymış. Barikatlardan, devrimlerden, ateşlerden geçmiş. Yalnız silâh yapmamış. Fabrikadan silâhlanıp çıkmış, vurucu birliklere girmiş. Kızılorduda er olmuş. Komutan çıkmış. Lenin, Kremlinde çalışırken o nöbet tutmuş kapısında. Tıg gibi bir yoldaş... Leninle „subotniklere“ imcelere katılmış. Kremlinin avlusunda tomruk taşımış. Tomrukların bir başına o, bir başına Lenin girmiş. Bu „subotnik“lerle — imecelerle komünist emeğin tohumu atılmış...

Masaya büyük büyük, kristal çay bardakları koydular. Sonra çilek, vişne reçelleri, kuru simit, susamlı simit ve „Türk ekmeği“ denilen üzümlü peksimet geldi... Semaver kaynıyor, çaydanlık yeni. Çaylarımızı bardaklardan tabaklara döküyoruz. Tabaklardan içiyoruz. Bu, çay içmede Rus geleneğinin ünü, şanı...

Bizim Bolşevik anne gene daldı eski günlere. Biz kulak kesildik. Hava serin. Çay sıcak. Bolşevik annenin sesi merhem gibi... „Lenin, diyor, severdi Rus çayını. Bira da içerdi. Rus geleneklerini o, tâ çocukluktan, Volga boylarında benimsemişti. Müzik duygusunu annesinden, çetin karakterini Volga balıkçılarından almış dersem günaha girmiş sayılmam. Volga yedekçileri kadar ağırdı, eziyetliydi çalışmaları. Ömrü boyunca, tonlarla kitap aktarmış, okumuştur ve de yazmıştır...”

Bolşevik anne, çayını yudum yudum alıyor. Tane tane konuşuyor: „1905 öncesiydi. Bolşeviklerle menşevikler kıyasıya kapışıyordu. Ama menşeviklerin yaptıkları sonu gelmez dedikoduculuktu. İşleri hep baltalama, bozgunculuk, fraksiyonculuk ve provokasyondur. Lenin bunlara karşı bolşevikleri uzlaştırmaz savaşımlara sürüyordu. Menşevikler, III kongrenin toplanmasına bir türlü yanaşmıyorlardı. Lenin, bolşevikler kongreye hazırlanıyordu. O sıralarda Lenin, „Bir Adım İleri İki Adım Geri“ yi yazdı. Bu kitabın yayınlanması büyük rol oynamıştır partimizin savaş tarihinde, devrim eyleminde. Para sıkıntısı vardı. Parti kasası, gazete, yayın-dağıtım servisi menşeviklerin eline düşmüştü. Bu zor durumdan çıkmak gerekti. Binbir zorluğu yenerek. Lenin, „İleri“ gazetesinin çıkmasını sağladı. Bolşevikler, memleket dışındakiler, içindekiler bu işe seferber edildi. Beni, İsviçreden Parise gönderdiler. Oradan paketleri postalıyorduk memleketteki adreslere. Bir bakıma iğneyle kuyu kazıyorduk. Günde 1—2 paket postalayabiliyorduk. Fazlası göze batardı, Rusyadaki postanelerde. Bu işe „perakendecilik“ diydük. Toptan gönderme işleri uzun sürüyordu. Ve de silâh kaçakçılığı kadar zordu. Silâh kaçakçılığı da yapmadık değil. Devrimci eylem, sınıf savaşları, çatışmanın zorbalıkları bolşevikleri buna zorluyordu...

Lenin Londraya gitti III. Kongreye. Ben kızkardeşi Mariya İliniçna ile Pariste çalıştım. Sık sık Per-Laşev kardeş mezarlığına, 1871'de Komunayı sonuna kadar sa-

vunan işçilerin, 1500'ünün birden kurşunlandığı Duvara gidiyorduk. Yapacağımız işleri, en kutsal düşüncelerimizi burada paylaşıyorduk. Burasını bana Mariya anlatıyordu...

Lenin de, bir ara, birkaç gün için Parise gelmiş. III. Kongre üstüne bir konuşma yapmış. Toplantı salonu ağızağıza dolmuş. Sonra, bir gece, Folie Bergeres tiyatrosuna gitmiş. „Parisin ayakları“nı seyretmiş. Sabah erken işe giden işçi ayakları, memur ayakları, polis ayakları, tüccar ayakları. Ve gene işten dönen işçi ayakları...“

Ne zaman güneş indi? Ne zaman akşam oldu? Sema-ver yine de kaynıyor. Bolşevik anne sözünü bağlıyor: „1905, yazbaşı. Paristen ayrıldım. Ver elini Petrograd...“

1905

Bu, bir tarih. Bu, bir yıl adı. Bu, bir devrim adı. Et-kisi, yankıları tâ bizim Türkiyelere kadar, tâ Aceme, Hinde, Çine kadar dalga dalga yayılan sayılı devrimlerden biri. Bu devrim, çarlığı dut ağacı gibi silkelemiş. Lenin, 1905 için, bu devrim süreci için, „silâhlı ayaklanmanın bir provası, ilk provasıdır“, der. Lenin tâ uzakları görmüş: 1905 devrimi, 1917 Büyük Oktobr Devriminin genel provası olmuştur.

„1905“ Moskova'da bir sokağın adı. Burası Krasnaya Presniya semti. 1905'te işçiler bu semtte, bu caddenin üzerinde barikatlar kurmuşlar, silâhlanmışlar, ayaklanmışlar. Silâhlı işçi taburları — vurucu savaş ekipleri, 10 gün — 10 gece bu semtte, bu barikatlarda çakmak çalmışlar çarın Kazak atlılarına karşı. Silâhları? Ne bulmuşlarsa, ellerine ne geçirmişlerse! Dumanlı tüfekler, kamalar, şişeler, kılıçlar, tabancalar. Gazyağına bulanmış yangın kundakları. Balta, satır, küsküler. Barikatlarda kurşun eritmişler, sıktıkları mermilerin boşkovanlarını oracıkta doldurmuşlar, gene ateş etmişler. İşçilerin tüfek-

leri tekli, Kazakların beşliydi. İşçilerin üstüne yürüyen Semyonov alayının topları vardı... Ama yine de direndiler. Barikatlara çektikleri kızıl bayraklar delik-deşik oldu. Vurulanın yerini ötekisi, babanın yerini oğlu, kocanın yerini karısı aldı. Döğüştüler kıyasıya. Bu semtte yangınların kızıllığı göklere vurdu.

Bilmiyorum, bu semte Krasnaya Presniya adı nerden gelmiş? Ad eski. Gene bilmiyorum, yavan kızılık mı, yoksa taze güzellik mi demek? Ama gerçek anlamını, asıl adını 1905'le almış. İşçiler bunu kurşunlarla yazmışlar duvarlara... Bu barikatlara çıkanlar, proletarya, 10 günde 10 yıllık eğitim görmüştür. Lenin'in deyimiyle „bir günde bir yıl ilerlemiştir“... Moskova parti komitesi, Lenin'in, Merkez Komitesinin girişimiyle, silâhlı savaşı örgütlü yollarla durduruyor. Lenin, Bolşevik Partisi, savaş kadrolarını ezdirmemeye, düşmanın yumruklarını boşa çıkarmaya bakıyor, bu taktiği kullanıyor.

Lenin, 15 yıl sonra, Krasnaya Presniya işçilerine bir mektup yazıyor. İlginç bir belge. Moskovada, 1905'te silâhlı ayaklanma yenilgiye uğradı. Ama, diyor, Lenin: „Presniya işçilerinin gösterdikleri yiğitlik boşa gitmedi... Onlar savaşlarda çelikleşti. Onlar, 1917'de üstüngen savaş erlerini, onların savaş saflarını hazırladılar. Bu savaşçılar şimdi en çetin zorlukları aşı aşı, emperyalist harbin getirdiği açlığı, yıkımı yine yine, sosyalizmin yeryüzünde üstüngelmesini savunuyorlar...“

9 Ocak, Pazar, 1905. Petrograd'ta sessiz yürüyüşe çıkan, isteklerini, durumlarını çara bildirmek isteyen silâhsız işçilerin üzerine hükümet Kazak atlarını, polis, jandarma ve vurucu kara-çeteleri sürüyor. İşçilere kurşun yağdırıyorlar. Bu barbarlık — Kanlı Pazar — yeni bir aşamanın ilk basamağı oluyor. Bu kanlı kıyımı görenler, duyanlar savaş zorunluğu da duymaya başlıyorlar. Devrimin ne olduğunu bilmeyenlerin de gözleri açılıyor. Silâhlı savaşın zorunluğunu duyanların sayıları günden güne artıyor. Bu süreci, bu toparlanmayı gören Lenin: „Varsın yaklaş-

sın halkın silâhlı ayaklanması!“ haykırışıyla sesleniyor bütün Rusya'ya.

Lenin, bolşevikler, bu ayaklanmaya bilinçli, örgütlü, yığınsal yön vermeye, onu yönetmeye koyuluyorlar. Lenin, bu sırada: „Demokratik devrimde sosyal-demokrasinin iki taktiği“ ni yazıyor. Bu yapıtında, bolşevik devriminin stratejik ve taktik planlarını çiziyor, devrimin teorik temelini kuruyor. Silâhlı ayaklanma sorunlarını inceliyor. Öğretmenleri olan Marks'ı, Engels'i; devrim, silâhlı ayaklanma üstüne, savaş sanatı üstüne yazılmış yapıtları, kitapları aktarıyor. Savaşın teknik ve örgütsel yönlerini iyice düşünüyor. Vurucu, silâhlı savaş grupları, 3 kişilik, 5 kişilik çeteler kurulmasını öğüt veriyor. Lenin savaş komitelerinin, yığınların girişiyle kurulmasını doğru buluyor. „Bu savaş birlikleri öğrencilerden, özellikle işçilerden kurulmalıdır“, diyor. Gençlerin, öğrencilerin çıkışlarını desteklemek, bu çıkışları işçi çıkışlarıyla bağlamak zorunluğuna parmak basıyor...

Lenin Petrograda geliyor. Devrim hareketine derinliğine dalıyor. „Kanlı Pazarda“ vurulanların kardeş mezarlığına gidiyor. İşçi sınıfının en büyük acısını içinde duyuyor. Petrograd'ta İşçi Sovyetlerinin Kongresinde konuşuyor. Sovyetler yepyeni bir örgüt biçimi. Sovyetlerde, gelecek yeni devrimin, proletarya egemenliğinin tohumunu görüyor.

İşçi Sovyetleri, o zaman, ancak 50 gün yaşayabildi. İşçi sınıfı, onun partisi — öncü kolu — henüz o kadar örgütlü değildi... Sonra, Lenin çok önemli başka bir olaya parmak basıyor. 1905 devrimi, niteliği ve görevleri bakımından, bir burjuva devrimiydi. Burjuvazi, devrimin hızlanmasından, gelecekte, işçi sınıfının öncülüğünden, girişiminden korktu. Bu korkuyla çarlıkla birleşti. Bu da sınıf savaşının kaçınılmaz mantığıydı. Ama böylece de, burjuvazi cibilliyetini, içyüzünü açığa vurdu. 1905—1907 yıllarında menşevikler de foyalarını, burjuvazinin kuyru-

ğ u olduklarını, meydana koydular. Lenin'in deyişiyle „işçi sınıfı büyük bir ders aldı.“

Lenin, bolşevik partisi, çarlığın, hükümetin kanlı terör yıllarında yığınları, işçi sınıfını örgütlemek, yeni savaşa hazırlamak işine sarılıyorlar. Legal — illegal, açık — gizli eylemleri ayarlıyorlar. Yeni yeni parti üyeleri kazanıyor, yeni örgütler kuruyorlar. Bolşevikler derneklere, sendikalara giriyorlar. İşçi yataklarına, kahvele-re, lokantalara, her yere giriyor, buralarda yuvalanıyor-lar... İşçilerin savaşla elde ettikleri kazanımları: sendi-ka, söz, gösteri, toplantı, yürüyüş, yazı serbestliği hak-larını savunuyorlar...

„1905“ caddesindeyiz. Buldozerleri takmışlar, eski gecekonduları, eski mahalleleri söküp atıyorlar. Krasnaya Presniya semtinde, sıra sıra, kat kat, blok apartmanlar yükseliyor. Bu semt cıvılcıvıl, bu semt yeni baştan doğu-yor. Krasnaya Presniya! Sahiden de, taze ve güzel...

İzdüşümü

İzdüşümü Lenin'i gözlere daha açık gösteriyor. İzdü-şümü, bir ışık kaynağından fışkıran ışınlarla meydana gelen görüntüdür .Lenin'in boy boy, renk renk, değişik re-simleri, portreleri. Kimi elle çizilmiş, kimi fotoğraf. Kimi duvarlarda, afişlerde, kimi transparanlarda, panolarda. Kimi omuzlarda taşınıyor, kimi el üstünde. Kimi gazete-lerde, kitaplarda, kimi çinilerde, vazolarda. Kimi sinema perdelerinde canlı canlı yürüyor, eğilip kalkıyor, yumruk-larını sıkıyor, ya bir yetimi okşuyor, ya da bir kızıl as-kerin elini sıkıyor. Lenin—ışık ve ışın kaynağı...

Lenin, sol elini zimba sakallı çenesine dayamış. Ça-ğımızın bu en büyük düşünürü, bu biçimi ve duruşuyla, yer yuvarlağından farksız. Çizen, bu izdüşümünü tam an-lamıyla çıkarmış. Bir yana bakarsın Avrupa, Asya. Bir yüzüne bakarsın Afrika, Amerika. Kulağının altı Avus-

tralya. Dazlak kafası dünyanın iki ucu. Çekik gözleri, kılıç kaşları, sosyalist ülkeler — komünizm dünyası...

Lenin, Partinin III. Kongresinde konuşuyor. Küçük bir salon. İki düzine bolşevik. Tümü bir orduya bedel... Lenin, 1905'te, Petrograd'ta İşçi Sayımları Sovyetinde, kürsüde... Lenin, o tarihten 12 yıl sonra, yine Petrograd'ta, Finlândiya garında, çift kuleli bir zırhlı savaş arabasının üstünde konuşuyor. Meydanlar, sokaklar tıklım tıklım, proletarya şahlanmış, millet savaş alanına dökülüyor... Büyük Oktobr Devriminin eli kulağında... Lenin, Petrograd'ın eteğinde — Razliv'de. Çadır kurmuş. „Orakçı“, tırpan sallıyor çayırdaki taze çimenlere. Oturmuş bir çam kütüğünün başına: „Devlet ve Devrim“ yapıtını çıkarıyor tezgâhtan... Sakalsız, bıyiksız, „saçları“ kasketinin altından kabarıvermiş. Bir lokomotif ateşçisi dumana karışıyor başkentten demiryolu istasyonlarından birinde. Polisler, jandarmalar, Kazaklar ortalığı tarıyor. Lenin, dipdiri, telâssüz, güleç yüzüyle bir işçinin evine giriyor.

Lenin „Pravda“ gazetesine eğilmiş. Yıllardan 1918... Lenin Moskovada. 1 Mayıs. Kızılmeşdan. Yıllardan 1919. Konuşuyor, Stepan Razin'in henüz açılan geçici anıtı önünde. Stepan Razin duman attırmış pomeşçiklere — derebeylerine. Müjriklerin, köylü ayaklanmalarının başına geçmiş. Şanlı bir yiğit. Bizim Börklüce Mustafalar biraz okşar ona. Stepan Razin'in kellesini, çarın cellâtları Kızılmeşdanda, baltayla, uçurmuşlar yuvarlak taş bir kütüğün üzerinde...

Lenin, yüce öğretmeni Marks'ın anıtını Moskovatın göbeğine dikeyyor. Temel atma töreninde konuşuyor. 1 Mayıs. Ağaçlar yapraklanmış. Ağaçlara kırmızı kordelâlar bağlanmış. Lenin de böyle bir kordelâ takmış yakasına. Baş açık. Kasketini elinde yumruk yapmış... Yıllardan 1920...

Lenin adını çoktan duymuştu Anadolu da, İstanbul da. İstanbullu çara veren gizli anlaşmaları onun, Sovyet hü-

kümetinin, yırttığını, emperyalistlerin soygun, zorbalık anlaşmalarını tanımadığını da millet öğrenmişti. Bolşevik devrimiyle esirlikten kurtulan, memlekete dönen Türk askelerinden Lenin'in sesini duyanlar, kendisini görenler de olmuştu...

Lenin'in, yakası kırmızı kordelalı resmi, İstanbulda elden ele dolaşıyordu. İstanbul salgıncıların eli altındaydı. Herbiri bir semti kesip almıştı. İngiliz polisi, Fransız polisi, İtalyan karabinerleri, Yunan efzonları, Amerikan denizerleri, Damat Ferit hükümeti, satılık Babîâli basını, padişahın hafiyeleri her gün, her saat ortalığı tarıyor, etrafa kuyruklu yalanlar salıyordu. Bu harlama, bu bolşevik düşmanlığı, halk arasında, istenilenin tam tersi tepkiler uyandırıyor. Milletın bir kulağı Anadolu'da, bir kulağı Sovyet Rusyadaydı...

İşte o günlerde, böylesine bir hava içinde, Fransız polisi, İstanbul polis müdürü Tahsin'in ekipleriyle birlikte, Kumkapıdan tâ Cibaliye kadar bir arama-taramaya geçtiler. Kahveleri, dükkânları, işyerlerini basıyor, sokaklardan geçenlerin üstünü başını arıyor ve şüpheli gördüklerini, üzerinde bıçak, tabanca bulduklarını hemen posta ediyorlardı... Baskıncı kolları güpegündüz Kantarcılarda yolları kestiler. Dökmeci atelyelerini bastılar. Kalıpları yerlere atıyor, ocakları söküyorlardı. Lenin'i arıyorlardı. Dökmeci Kara Ahmedî çok zorladıldılar. O azıcık Rusça biliyordu. İstanbula sığınan, salgıncılarla birlik kuran Beyazları sevmiyordu. Birisi onu fitnelemişti polise. Dökmeci Kara Ahmetten birşey çıkaramadılar. Küçük dükkânını darmadağın ettiler. Ama Lenin'in kasketini yumruk yaptığı fotoğrafı, elden ele dolaştı durdu. Dökmeci Ahmet, ortağı „Sırık“ Celâl çete yazıldılar, Anadolu'ya gittiler. Ve Sakarya meydan savaşında can verdiler. Belki de Dökmeci Ahmedin çantasında, fişekliğinde Lenin'in kasketini yumruk gibi tuttuğu, o resmi vardı...

Lenin'in izdüşümü — ışıık ve ışın kaynağı. Lenin, proletaryanın savaş, halkların kurtuluş bayrağı...

Kremlin Moskovanın göbeği. Burası yalnız politik değil, aynı zamanda bir kültür kaynağı. Mazgallı, eski kale duvarları. Burçlar. Beş köşesinde kuleler yükseliyor. Kulelerin doruğunda kırmızı-yakut yıldızlar. Bütün bu kuleleri ve saraylarıyla Kremlin Sovyet yaşamının içinde. Oktobr Devrimiyle, Sovyet devletiyle, Sovyet halklarının sosyalizmi kurma ve onu savunma savaşlarıyla, hele Lenin çalışma kurmaylığını buraya kurduğu günden bu yana, 50 yıllık süreç içinde, Kremlin dünya çapında yepyeni bir nitelik kazanmıştır.

Kremlinin kapılarından iki yana oluk oluk insanlar akıyor. Kremlin başkentin görülecek yerlerinin başında gelir. Yerli ve yabancı turist akını var buraya. Özelliği yalnız bu değil. Kremlinin sarayları, müzeleri görülmeye değer. Tiyatroları da öyle. Yepyeni, baştan aşağı cam ve alüminyumdan, pırıl pırıl Kongre Sarayı. Burada hem büyük kongreler toplanıyor, hem baleler, piyesler oynanıyor, Sovyet halklarının renkli, değişik folklor güzellikleri gösteriliyor. Kremlinde bir yandan Yüksek Sovyetin toplantıları olur, Sovyet devletinin politikası, bütçesi, ekonomik gelişme planları görüşülür: Rus, Özbek, Ukraynalı, Azerbaycanlı, Moldavyalı, Türkmen, Letonyalı, Kırgız ve bütün diğer Sovyet halklarının sayılabları konuşur. Bir yandan da yerli ve yabancı turistler, konuklar, millet bu sarayları, müzeleri dolaşır...

Kimi, kiliselerin yapılarına, mimarlığına, kapılarına, pencerelerine, duvarlarına, tavanlarına, kubbelerine, mozaiklerine, saatlerce bakar. Kimi ikonlarına, yaldızlara; kimi mihraplara, mimberlere; kimi şamdanlara, kandillerle; kimi de Meryem Ana'ya, çarmıha gerilen Isaya, „kannatlı“ melâikelere dalar gider... Kimileri, göğe doğru, çan kulesine dikey gözlerini. Bir grup, dillerinden, boylarından belli, Kuzeyli, İsveçli olacaklar, „Çar Puşka“ — topların kralı — önünde fotoğraf çekiyorlar. Bu top hiç

aleş etmemiş. Gülleleri, küme küme, öyle duruyor. Güvercinler uçuşuyor, yerlere konuyor, milletin ayaklarına dolaşıyor ... Hava güneşli. Gökyüzü açık ...

Silâh müzesi de bir başka. Geçmiş çağlar: silâhlar, taçlar, tahtlar. Altın, gümüş tepsiler, taslar, kristal, porselen, çini sofra takımları. Bu sofra takımlarından birini çar, İngiliz kralına armağan etmiş. I. Dünya Savaşı patlamış, yerine ulaşamamış. Çarın tacını-tahtını başına geçirmişler. Son Osmanlı padişahlarından birinin de çara armağan ettiği som altından işleme bir eğer takımı var. Çarla padişah birbirlerine böylesine yakınmışlar. Lenin, Sultan Hamide boş yere „II. Nikola“ dememiştir ...

Kremlinde Lenin'in evi. Eski saraylardan birinde bir apartman bölümü. Geniş merdivenler. Koridorlar. Yüksek bir kapı. İçeri giriyoruz. Loş bir sahanlık. Bir kapı daha. Aydınlık bir sofa. Dar bir koridor. Bir köşede eski, meşin bavullar. Lenin bu bagajlarla gelmiş bu eve. Bu bavullarla dolaşmış yadelleri. Politik göçmenliğin damgaları var üzerlerinde ... Yanda bir mutfak. Büyük değil. Kapacak: İki alüminyum tencere ... Sonra iki Rus kaşığı — tahtadan. Hani o cilâlı, boyalı, işlemeli, yuvarlak ağızlı kaşıklardan. Bir süt güğümü. Çaydanlık. Bir çömlek. Bu çömlekte Rus bulguru-kaşa pişirirlermiş ...

Özbeklerle, Türkmenlerle birlikte girdik Lenin'in evine. Aralarında kadınlar var. Özbek kadınlardan biri öğretmen. Yaşlıca. Yanındaki Türkmen kadın ise çok genç. Biri eskiyi hiç görmemiş, biri geçmişi unutmamış. Mutfaktaki sadelik onları büyülemiş gibi. Öğretmenin gözleri bir çift kaşığa ve toprak çömleğe takıldı kaldı ...

Lenin, Oktobr Devriminin, insanlığın sosyalizm ve komünizme yönelmesi çağını açan, yeryüzünde toplumları kökünden değiştirme çağını açan en büyük devrimin somutlaşmış sembolüdür! Öğretmen Özbek kadını tatlı bir hayranlık içinde. Belki de Özbekistanın geçmişi, bugünü, geleceği gözlerinin önünde akıp duruyor. Çobanlıktan, göçebelikten, gerilikten birden sıçrayıvermişler, aşmışlar

yüzyılları. Kurmuşlar sosyalist Özbekistanı. Kıpkuu çölleri yemyeşil bahçelere, bembeyaz pamuk tarlalarına çevirmişler. Taşkent batı kentlerinden bir çok bakımlardan ileri... Öğretmen kara çarşaftan çıkmış, peçeyi atmış. Modaya göre giysileri. Birkaç dil biliyor. Kültürlü. Yalnız o değil. Milyonlarca yurttaşı onun gibi...

Lenin'in yatak odası daha da sade. İki demir karyola. Yanda çalışma odası. Bu oda Lenin'in çalışma boyutlarına, kapsamlarına oranla insana daracık görünüyor. Çalışma masası. Arkasında, tavandan döşemeye, bütün duvar kitaplık. Kitap, kitap... Telefonlar. Kalemle. Şamdanlar... Zor günlermiş Sovyetlerin ilk yılları. Elektrik yetmezmiş. İç savaşlar, enerji kaynakları için savaşlar kıyasıya gidiyordu. Elektrikler kesilince mum yakarlarmış. Şamdanlarda, tâ o zamanlardan kalma, yarı yanmış mumlar var.

Sovyet Halk Komiserleri Konseyi'nin toplantı salonu Lenin'in çalışma odasına bitişik. Salon büyük değil. Ortada dikdörtgen bir masa. İki yanda iskemleler. Ve bir başta Lenin'in yeri. En zor, en çetin sorunlar bu masada, Lenin'in başkanlığında çözülmüş...

Çalışma odasında ve bu salonda duvarlara asılmış büyük haritalar var. Bir tanesi boydan boya Türkiyeyi gösteriyor. Anadolu da ulusal kurtuluş savaşının geçtiği yerlere, savaş cephelerindeki en önemli kesimlere, Lenin, renkli kalemle, işaretler koymuş. Bu işaretlerden biri Sakarya savaşlarının geçtiği kesimi gösteriyor...

Lenin, Türkiye halkının kurtuluş savaşına çok derin ve yakın bir ilgi göstermiştir. Tâ 1908 yılından, hele devrim olaylarıyla, Türkiyedeki oluşumları, emperyalistlerin Osmanlı imparatorluğunu üleşme planlarını, Türkiyede egemen çevrelerin millet düşmanı politikalarını sürekli olarak gözönünde bulundurmıştır...

1919 yılının Eylül ayında, Sovyet Dışişleri Komiserliğinin Türkiye işçi ve köylülerine bir mesajı vardır. Lenin bu tarihsel belgede, egemen sınıfların hiyanetlerini,

emperyalistlerin Türkiye devletini yoketmek istediklerini çırılçıplak ortaya döküyor. Türk işçi ve köylülerine sesleniyor:

„Rusyayı yabancı soygunculara, Avrupalı haydutlara satan asalakların bütün alaklıklarını sırtlarında deneyen Rus işçi ve köylü kardeşleriniz memlekette egemenliğı, yönetim dümenini ellerine aldılar. Ve hemen hemen, iki yıldır bu egemenlik için, emekçilerin egemenliğı için savaşıyorlar... Düşmânların saldırıları kırılacaktır! Ama bu kadarı yeter değildir. Dünya esircilerine karşı bütün yeryüzü emekçilerinin birleşmesi gerek... Avrupalı soyguncuları Türkiyeden koğmak ve mutsuzluğumuz üzerinde kendi mutluluklarını kurmağı alışkın olanları yoketmek, onların nefesini kesmek için, sizin, her şeyi sırtında deneyen Türkiye işçi ve köylülerinin bu kesin ve çok sorumlu durumda kardeş elinizi Sovyet Rusya işçi ve köylülerine uzatacağınızı, onlarla omuzomuza yürüyeceğinizi umarız!...“

Sovyet hükümetinin bu seslenişı Anadolu da duyuldu. Geniş yankılar uyandırdı. Anadolu silâha sarıldı... Türkiyede ulusal kurtuluş savaşı, bağımsızlık hareketi Ok-tobr Devriminin etkileri altında gelişti...

Lenin'in evinde, duvardaki büyük harita, tarihsel gerçekleri dile getiriyor. Bu haritaya saygıyla bakıyoruz...

Bilginler

Uç yoldaş. İkisinin yaşları denk, bir kuşaktan. Yurtdaş savaşlarından geçmişler. Birisi denizciymiş. Öbürü Kızılathıymış. Denizcinin kökeni köylüymüş. Öbürü kömür ocaklarından gelmiş. Denizcinin saçları ak, köpük köpük. Filozoftur. Akademi üyesidir. Tatlı tatlı konuşur. Ötekisi, eski kömür işçisi, atom fiziğıyle uğraşır. Saçları sarı-bozalak. Pire gibi de çevik... Uçüncüsü tarihi. Dok-

lorasını Türkiye üzerine yapmış. Bunun yaşı ötekilerin üçte ikisi. Ama saçları onlar kadar ağarmış.

Öğrenciymiş. Universiteden cepheye gitmiş. Ders kitaplarını bırakmış, makineli tüfeğin başına geçmiş. 19 yaşındaymış Stalingrad'ta, Volga kıyısında sipere girdiği zaman. Ayakları altında dayandıkları toprak incecik, daracık bir şerit kadarmış. Arkalarında büyük Rus ırmağı, Lenin'in kurduğu sosyalist devlet. En güçlü silâhları—Komünist Partisi. Öğütmüşler Hitler ordularını. Bunları çevirip çevirip „kazanlara“ doldurmuşlar, yani çembere almışlar. Gene böyle bir çevirmede kolundan vurulmuş. Yara yerinin sızısı hâlâ dinmiş değil...

Bu bilginlerle bir vapura bindik. Volga kanalıyla Moskova denizi kıyılarına gidiyoruz. Günlerden Cumartesi. Dostlar, dinlenelim dediler. Bir iskelede indik. Yemyeşil çayırılar. Orman. Kayınlar uzun uzun. Ak-ağaçlık serin. Şarkı sesleri, kahkahalar. Millet yayılmış ormana. Yapraklar, dallar için için hışırdıyor. Kadınlı erkekli bir küme, Çapayeflerin „Kara Karga“ türküsünü yanık yanık söylüyorlar...

Bu türkü bizim denizciyle Kızılatlıyı, yüreklerinin en ince yerinden yakaladı. Uzandılar çimene. İkisinin de gözleri mavi. Daldılar anılarına... Sonra, başladılar bu anılarını dışarı vurmaya. Fizikçi şakacı. Takılıyor filozofa: „Ne o, yoksa Beyazları yine çapraz ateşine mi aldın?...”

Filozof gözlüklerinin camlarını siliyor. Fizikçi, otların arasından kopardığı bir çançiçeğini kokluyor. Tarihçi güneşleniyor.

Lâf lafı, anı anıları açtı. Gittiler tâ gerilere, 1919-20 yıllarına. Devrimin, Sovyet devletinin en çetin günleri. Amerikan, İngiliz, Fransız emperyalistleri bir plan hazırlıyorlar. İngiliz harp bakanı Çörçil övünüyor: „14 devlet Sovyetlerin üzerine yürüyor“, diye. Ustelik, güneyde Denikin ordularını donatıyorlar. Yalnız İngilizler, bu ordu-

ya: 200 bin tüfek, 6 bin makineli tüfek, 1200 top ve 100 uçak veriyor. Ve, 150 bin kişilik Denikin orduları, 1919'da, böyle bir yaz ayında saldırıya geçiyor. Bu, bir karşı-devrim çıkışıydı. Devirilen burjuva - pomeşçik egemenliğini geri getireceklerdi. Denikin: „Güze varmadan Moskova olacağız“ diyordu. Eylül ortalarında Tula'ya kadar dayandılar. Doğuda Kolçak, Petrograd yöresinden Yudeniş saldırıyor. Böyle bir ateş çemberi vardı...

Merkez Komitesi, başta Lenin kolları sığıyor: „Herkes, her şey Denikine karşı savaşa!“ parolasını veriyor. Lenin'in mektubu, milleti, parti örgütlerini şahlandırıyor. 1919'un yalnız yaz ve güz aylarında, Bolşevik Partisine 200 bin üye giriyor. Bizim filozofla fizikçi o günlerden bolşevik... Kızılıordu, duman attırmış Beyazordulara, emperyalist haydutlara. 1920 yılının Şubat-Mart aylarında Denikin orduları darmadağın ediliyor. Kaçıyorlar Karadeniz, Azakdeniz kıyılarına, Kırıma doğru. Kaçmakla kurtulamıyorlar. Doğuda Kolçak, kuzeyde salgıncılar eziyor... Daha sonra, süpürüyor Kızılıordu hepsini...

Filozof, Lenin'in bir sözünü tekrarladı: „Her devrim, ancak kendisini savunabilirse bir şeye değer.“ Büyük Ekim Devrimi yalnız kendisini, Sovyetleri değil, açılan yepyeni bir çağı, insanlığı, uygarlığı, kültür hazinelerini, ulusal kurtuluş hareketlerini, sonra barışı, sonra faşist barbarlara karşı insanı, çiçekleri, ağaçları, çocukları, geleceği, doğacağı savunmuştur...

Bu bilginler böylesine ateşlerden geçmişler. Hepsi de sade giyinmiş. Boyunbağları, beyaz gömlekleri, ütülü pantolonlarıyla da sadedirler. Fizik bilgini, gözlerimin önüne, 1920 yıllarındaki Budyonı kabalağıyla, yalınkılıç, atının boynuna yatmış, dört nala düşmanı kovalarken geliyor. Hayalimde böylesine canlanıyor. Filozof bir başka. Tarihçi daha başka...

Dalıyorum çiçeklere, ak-ağaçlara. Gök mavi, yer yeşil. Dalıyorum tarihe. 1919-20 lerde, bizde Türkiyede neler oluyordu? Bu insanlar savaşmasaydı, Sovyetler salgıncı-

ları, emperyalistleri, Beyazları, Denikini, Kolçağı, Vran-
geli, hepsini, hepsini ezmeseydi halimiz nice olurdu? On-
lar ezdiler can düşmanlarımızı da, bize el verdiler de,
kendilerinden kesip bize silâh, para yardımında bulundü-
lar da, bizi her bakımdan desteklediler de Sakaryaları
kazanabildik. Sonra, 9 günde Kocatepeden, Afyon üstün-
den Izmire, Kordona indik! . . .

Uç yoldaş, üç bilgin ne kadar da alçakgönüllü. Şaka-
laşıyorlar. Yuvarlanıyorlar yeşil çimenlerde . . .

Kedi

Ladi üçüne basıyor. „R“ leri beceremiyor. Yaramaz,
konuşkan. Bugün yuvaya gitmemiş. Sık sık burnunu çeki-
yor. Kedisiyle oynuyor. Beni de oyuna katmak istiyor.
Anlaşamadık. Odasına koştu. Elinde, renkli, resimli bir
çocuk kitabıyla döndü. Kitabı babasının yazı masasına
koydu, açtı. Yaprakları karıştırdı. Minicik işaret parma-
ğıyla Lenin'in resmini gösterdi. Lenin bir kediye okşuyor.
Ladi, mavi gözlerini bana dikti, „anladın mı“ der gibi . . .

Ladi kedisiyle oynuyor. Küçük, renkli lâstik topu ora-
dan oraya yuvarlıyorlar. Top yazı masasının altında. Top
masanın üstünde. Birden masadaki kâğıtlar uçtu, yerlere
serildi. „Ortalık karıştı“. Babası gülüyor. Annesi azarladı
kızcağını . . . Ladi'nin annesi de, babası da tarihçi. Anne,
hem kâğıtları topluyor, hem söyleniyor: „ayıkla pirincin
taşını“ diyor. Ladi, kedisiyle ortalıktan kayboldu . . .

Ladi „iş çıkardı“. Yaramazlığı bir çağrışma oldu. Ta-
rihe daldık. Gerilere gittik. Türk-Sovyet ilişkilerinin do-
ğuşundan, bu ilişkilerin ilk günlerinden, gelişme süre-
cinden, çelişkilerinden söz ettik . . .

Ladi'nin annesi mutfığa gitti. Kedi, kanapenin bir
köşesine yumuldu. Bu ne Van, ne Ankara kedisi. Ya re-
simdeki, Lenin'in kucığındaki kedi? Bu kedilerin ne tarih-
le, ne Türk-Sovyet ilişkileriyle bir ilişiği yok. Ama çağrı-
şimleri dürtüklüyor . . .

Ortada bir gerçek var. Tâ baştan, Türk-Sovyet ilişkileri daha filiz sürerken, Türkiyenin gerici egemen çevreleri bu ilişkileri, gizli-açık baltalamaya gitmişlerdir. Somut olaylar var ortada. Lenin, Oktobr Devriminin birinci günü, Sovyetlerin kongresinde: „Soygun ve zorbalık anlaşmalarını tanımıyoruz“, dedi. Sonra Sovyet hükümeti, arlığın emperyalistlerle bağlamış olduğu gizli anlaşmaları yırttı, „İstanbul Türklerindir“, dedi...

O zaman, Türkiyede hâlâ Enverler-İttihatçılar hkmetteydi. Onlar, Brest barışı görüşmelerinde, Sovyet ordularının Kafkasyadan çekilmesini istediler. Bunu sktremediler... Daha sonra, Almanlar Brest anlaşmasını iğneyince, Enverler de „külâh kaparız“, dediler. Kafkaslara yürüdüler. Bu saldırı Oktobr Devrimine, Sovyetlere karşıydı. Bu saldırı, Oktobrun daha ilk gününden Sovyet egemenliğini ilân eden Bak proletaryasına, Azerbaycan halkına karşıydı. Bu saldırılarıyla onlar, İngilizlere yardım ettiler. Osmanlı ordusu, Nuri paşalar Bakye girdi. Azerbaycanda daldıkları kentleri, köyleri, talan ettiler. Yükte hafif, pahada ağır ne buldularsa alıp götürdüler. Karşı koyanları öldürdüler. Bu yağmacılık akını Dağıştanı da kastı kavurdu. Osmanlı paşalarının bu kanlı saldırıları 1918 yılının Temmuzundan Ekim sonlarına kadar sürdü... Sovyet hükümeti, bu saldırı üstüne, Türkiye ile diplomatik ilişkilerini kesti, Türk elçisi Moskovadan ayrıldı... Sonu ne oldu? „Kızıl Elmaya-Turana“ gitmek isteyen serüvenciler evdeki bulgurdan oldular. İngilizler Bakye girdi. Alman emperyalistleri hesabına halkımızı ateşlere sürenler, keştaneyi başkaları için ateşten çıkararak serüvenine girenler, çok geçmeden yenildiler. Osmanlı orduları her tarafta bozuldu. 30 Ekim 1918’de Türkiye teslim oldu. Kafkasyayı Sovyetlerden, devrimci Rusyadan ayırmak, böylece salgıncı emperyalistlere yardım etmek politikasını güdenler ne oldu? Milleti, memleketi yüzüstü bırakıp kaçtılar...

Lenin, Türkiyenin emekçi yığınlarını, proletaryasını

gerici egemeni çevrelerden, emperyalistlerin uydu su poli-
tikacılar dan kesinlikle ayırmıştır. O, Türkiyede ilerici
güçleri, onların gerçek temsilcilerini oldukları gibi ele
almıştır. Lenin, Türkiyede ulusal bağımsızlık hareketini,
başlayan kurtuluş savaşını günü gününe izlemiştir ...

23 Nisan 1920. Ankarada Millet Meclisi açılıyor. Yeni
bir devletin temelleri atılıyor. Ve, kurulan Ankara hükü-
meti, özel bir mektupla Lenin'e başvuruyor. Moskova,
Ankarayı biricik Türk hükümeti olarak hemen tanıyor.

Çok ilginç ve somut bir olay. Mustafa Kemal — Ata-
türk — 1920 yılının Mayısında, İbrahim Hulûsi adında bir
subayı, özel bir mektupla Lenin'e gönderiyor. Bu subay,
Trabzon'dan bir motorla Novorosiyske geçiyor. Karışık
günler. Kızılordu, Beyazorducuları, Denikinleri yeni te-
pelemiş. İbrahim Hulûsi ancak Haziran başlarında, koy-
nundaki özel mektubu Lenin'e ulaştırıyor. Ve, Lenin'den
aldığı mektupla geri dönüyor, 14 Haziranda Trabzona va-
rıyor. Hemen telgrafla, mektubu Ankaraya bildiriyor. Bu
mektupta Ankara hükümetini Moskovanın tanıdığı yazı-
lıydı. Bu mektup memlekette geniş yankılar, halk arasın-
da büyük bir sevinç uyandırdı. Millet, arkamızda büyük
bir dostun, sağlam bir kalenin bulunduğunu gördü. Ar-
tık düşmanları, salgıncıları yenmek inancı gür bir kay-
nağa dayanıyordu ...

Bu kaynağı topa, tüfeğe, paraya çevirince şöyle bir
tablo ortaya çıkıyor: Sovyetler Türkiyeye, ilk ağızda, 200
kilo altın-para, 3 kolordu donatmak için 120 top batır-
yası, 150 bin top mermisi, 327 makineli tüfek, 60 bin tüfek,
65 milyon mermi-fişek, 20 bin gaz maskesi, 2 avcı destro-
yeri veriyor. İlâç, sağlık gereçleri de başka. Bunlar Ode-
sa, Novorosiysk, Tuapse limanlarından Türk kıyılarına,
daha çok İneboluya ulaştırılıyor ... İngilizleri, kukla
„Müsavat“ hükümetini de hleyen Azerbaycan halkı, Azer-
baycan Sovyet Cumhuriyeti, Kars yoluyla Türkiyeye gaz
verdi, petrol verdi, benzin gönderdi ... Sınıptan, İngiliz-
lerin kontrolünden kaçan 3 savaş gemimizi Sovyetler kö-

rudu. Bunların silâhları sökülüştü. Lenin'in özel bir buyruğu ile, bu gemiler Gelincik tersanesinde silâhlandırıldı ve Türkiye'ye geri verildi.

Sovyetler, kendileri bir ölüm kalım savaşı yürütürken, o çetin günlerinde bize dostluk elini böyle uzattılar. Ama bunun yanında tarihsel bir gerçek daha vardır. Emperyalistler ve Türkiye en gerici çevreler, Türk-Sovyet dostluğunu, iyi komşuluk ilişkilerini baltalamak politikasından ayrılmadılar. Onlar, Türk ordusunu Kızıldouyla çatıştırmak istediler. Emperyalistlerin bu planları Karabekir gibi yobaz militaristlere çekici geliyordu. Bunlar, Gürcistan, Ermenistan sınırı boyunca kışkırtmalara giriştiler. Kafkasyadaki karşı-devrimcileri desteklediler. Karabekirin ordusu Ermenistana daldı. Yeni bir Ermeni kırımına koyuldular. Batına girdiler. O zamanki dışişleri bakanı Bekir Samiler Türk-Sovyet görüşmelerini sabote ettiler, oyaladılar. Bunlar, Karabekirler, kurtuluş savaşının sonuna kadar, doğuda koskoca bir orduyu, bile bile yerinde tuttular, bu ordunun Batı cephesine gitmesine, Sakarya, Dumlupınar. Haymana savaşlarına girmesine engel oldular. Üstelik, Karabekirler ve omuzdaşları, Sovyetlerin, kara yoluyla Türkiye'ye gönderdikleri silâhları, Kafkaslardaki Sovyet düşmanlarına sattılar. Bu gerici çevreler, böylesine ekmeği dizinde, böylesine Türk halkının, Türk-Sovyet dostluğunun can düşmanı kimselerdir. Bu Karabekirlerin daha sonra Saraçoğullarını, Bayarlarını ve kuyruklarını görmüşüzdür...

Ladi, kedisiyle oynuyor, onu kuyruğundan çekiyor...

Armağan

Güneş Moskovanın tepesine dikilmişti. Millet, yeraltına, metroların ağzına akıyordu. Başkentin göbeği sıcaktan çatlayacak... Kurtuluşu Lenin Müzesine dalmakta buldum. Burası bir arı kovanı. Yaz-kış, yağmur-güneş

hep böyle . . . Müze serin. Çıt yok. Burası bir savaş, yepyeni bir yaşantı, yepyeni tip bir örgüt sergisi. Lenin'in eylemlerini, çalışmalarını, onun bolşevikler partisiyle. Oktobr Devrimiyle, Sovyet devletinin kuruluşuyla, Kızıl-orduyla, insanlarla, yoldaşlarla, dünyayla, komünist, işçi, köylü, ulusal kurtuluş savaşlarıyla, hareketleriyle binbir ilmikli bağlarını gözler önüne seren, insanın bilincini genişleten bir okul bu müze. İnsanın içi serinliyor. İnsanın içi bir ateşle doluyor . . .

Panolardan birinde bir eğri kılıç. Üstünde Arapça yazılar. Kılıcın tutağı, pençeli bir timsah ayağından. Yemen çöllerinden bir Bedevi armağanı . . . Hemen yanında kırmızı, geniş, ipek bir şerit. Bursa dokuması. Üstünde eski harflerle yazılmış bir mektup. Türk işçileri, köylüleri, zanaatçıları, komünistleri savaşlarını, durumlarını Lenin'e açıyorlar, sevgilerini, saygılarını sunuyorlar . . .

Lenin'in bir öğütü var bizlere: „Türk işçileriyle köylüleri elele, genel kurtuluş davasında omuz omuza verdikleri zaman, ancak o zaman sömürücüler üzerinde kesin zafer sağlarlar . . .“

Lenin de, Marksizmin kurucuları gibi, öğretmenleri gibi, Türkiyenin ekonomisini, politikasını, tarihini başlıbaşına ele alıp incelememiştir. Ama tâ baştan, sömürge ve yarı sömürge halklarının yaşamıyla, savaşlarıyla bağlı sorunlara ayrı bir önem vermiştir. Çiçerin, anılarında bir olayı özellikle belirtiyor. Lenin'in Anadoludaki kurtuluş savaşını, zaferden sonra Lozan Konferansı savaşımını, buradaki gelişmeleri günü gününe izlediğini yazıyor: „Leninle en son Türkiye sorunları üzerinde konuştuk, ondan sonra bir daha onu göremedim,“ diyor . . .

Lenin, Türkiyedeki 1908 devriminin niteliğini bütün yönleriyle açıp ortaya koymuştur. 1908 bir burjuva devrimi, „proleter niteliği taşımayan“ bir devrim hareketiydi. Bu devrim, 1905 Rus devriminin etkileri altında, emperyalizme karşı devrim hareketleri zincirinin bir halkasıydı. 1908 devriminde ulusal burjuvazi, burjuvazinin en kö-

tü yönlerini göstermiştir. Lenin, bir olaya iyice parmak basıyor. Türkiyeyi, „bu arpalığı soyguncu Avrupa kapitalistlerinin elinden kurtarmak“ hareketinin başına geçen burjuvazi çok zayıftı, politik bakımdan emperyalistlere bağılıydı. Bu burjuvazi ancak tepede, güdük bir devrimle kaldı. Geniş halk yığınları, kendilerine özgü politik ve ekonomik istekleriyle harekete aktif olarak katılmadılar. Tepede yapılan devrimle Türkiye ne bağımlı durumdan kurtuldu, ne ekonomik, sosyal sorunlarını çözebildi. Köklü bir oluşum, bir dönüşüm yapılmadı. Burjuvazi toprak sorununa hiç yanaşmadı. Aşarı bile kaldırmadı. Onlar, Türkiyenin zayıf kalmasını, sömürü kaynağı olarak, bir arpalık olarak kalmasını istiyordu. Lenin bunları belirtiyor ve şöyle diyor:

„Emperyalistler, Jön Türkleri ılımlı oldukları, uysal oldukları için övüyorlar. Türkiyedeki devrimi zayıf olduğu için, tabanı, halk yığınlarını uyandırmadığı için, yığınların gerçek bağımsız davranışlarını oraya koymadığı için, Osmanlı imparatorluğu içinde başlayan proletarya savaşına düşman oldukları için ve Türkiyeyi eskisi gibi soymaya devam ettikleri için, Türkiyeyi üleşmek politikalarını sürdürmek olanağını ellerinden kaçırmadıkları için Jön Türkleri övüyorlar.“ Lenin’in tanımlaması bugün de tazeliğini yitirmemiştir.

Lenin, 1908 burjuva devrimini başka bir yönden de eleştiriyor. Jön Türklerin ordu eliyle yaptıkları devrim üstün geldi. Ama bu, yarı bir zafer, zaferin de küçük bir parçasıydı. Anayasalı padişahlık düzeni geldi. „Devrimlerde, diyor Lenin, böyle yarı buçuk bir zafer, eski ege-menliğin böyle kolay ödün vermesi, yeni ve daha keskin, geniş halk yığınlarını kucaklayan eylemlerin, iç savaşların sağlam belirtileri, alâmetleridir...“

Lenin, emperyalistlerin, Türkiyeyi üleşmek planlarını ortaya döküyor. Birinci Dünya Savaşı Türkiyenin mirasını paylaşmak içindi. İttihatçılar, padişah hükümeti, emperyalist gruplardan birinin yanında bu savaşa girmekle,

mirası paylaşanlara yardım ettiler. Türkiye'nin yıkılışını hızlandırdılar... Bugün Türkiye'yi NATO'lara bağlayanlar tarihten hiç ders almamışlardır...

Lenin, Türkiye halkının, proletaryanın, işçi sınıfının candan dostuydu. Lenin, emperyalizmin, gerici, asalak, çürümüş, sömürücü düzenin amansız düşmanıydı. Lenin, halkımızın ulusal bağımsızlık savaşına ışık tutmakla, proletaryanın sınıf savaşına yol göstermekle devrimci harekete yardım etmiştir. Lenin'in Sovyetlerin çok yönlü yardımlarını halkımız unutamaz, unutmamıştır...

Halkımız, kurtuluş savaşıyla, ulusal bağımsızlık direnişleriyle, dünya çapında emperyalizme, gericiliğe karşı yürütülen genel savaşa da katkıda bulunuyor. Alçakgönüllülük de bir saygıdır. Sovyetlerin, şu 50 yıl boyunca, halkımıza, Türkiye'ye yaptıkları iyilikleri, ancak iyi komşuluk, dostluk, barış ilişkilerini geliştirmekle, bu uğurda savaşmakla ödeyebiliriz...

1922 yılı. 30 Ağustos'tan önce. Takalar, motorlar Sovyet limanlarından silâh taşıyor. Safiye Aylanın gür sesinde dile getirdiği gibi. Takalar cephane yüklü. Sefer üstüne sefer yapıyorlar Kuva-i Milliye için... Büyük meydan muharebesi başlayacak...

İşte o günlerde, Sovyetlerde yiyecek sıkıntısı var, açlık var. Öyleyken, Sovyet halkı, boğazından kesiyor, Anadolu'ya gönderiyor silâh, cephane, para, ilaç. Türk halkının durumu daha da kötü. Öyleyken, „iyi dost kara günde belli olur“, derler. Samsunlular ekmeklerini Sovyetlerle paylaşmak kararını veriyorlar. 800 ton buğday Lenin'e gönderiliyor. Bunu Büyük Millet Meclisi yoluyla bildiriyorlar. Vei Çam sakızı, çoban arnağını...

Kırdık rotayı güneye. Kıırma gidiyoruz. Jetle uçuyoruz... Son günde yaz ayları. Bizim „pastırma yazı“ dediğimiz hava. Ruslar buna „kocakarı yazı“ derler... Uçakta yaşlılar pek görünmüyor. Yolcular, daha çok dinlenmeden, güneşe, kumlara, plajlara serilip serpilmeden söz ediyor. İki delikanlı, aralarında orta yaşta biriyle, yarı sert, yarı şaka bir şeyi tartışıyorlar. Konu bir fabrikanın ürünleri üstüne. Randıman, verimlilik, kalite sözleri geçiyor. Makine yapımında yeni bir buluştan, elektronik beyinden, foto-otomatik bir tezgâhtan söz ediyorlar...

Öyle görünüyor ki, yeni bir teknik buluşu uygulama yüzünden, yıllık dinlenme izinleri bu aylara düşmüş... Mühendis mi, uzman mı, teknisyen mi nedirler? Kestiremiyorum... Sosyalizmden komünizme dönüşüm aşamasına girmiş, adım atmış memleket. Derin, köklü kültür devrimi olmuş. Bilimde, teknikte kesintisiz devrimler, yeni bulgular birbirini izliyor. Bugün Sovyetlerde 78 milyon kişi okullarda, enstitülerde, teknik üniversitelerde, fakültelerde çeşitli öğrenim dallarında okuyor. Ekonomi ve kültür alanlarında 820 bin bilim personeli çalışıyor... Yolculara bakıyorum: çoğunun elinde ya gazete, ya dergi, ya kitap. Sigara kahve tiryakiliği gibi, tespah çekme alışkanlığı gibi birşey olmuş okuma göreneği. Köylüsü de böyle, kentlisi de... Kentle köy arasındaki, kafa emeğiyle kol emeği arasındaki çelişki, aykırılık siliniyor. Komünizme doğru adım attıkça bu süreç yoğunlaşıyor. Sınıflar gitgide siliniyor...

Güneye indikçe gökyüzünün maviliği koyulaşıyor. Uçağın uçuş rotası, büyük endüstri kentlerinin üstünden, kestirme, Kıırma iniyor. Bu göklerde, üstünden uçtuğumuz yerlerde: ormanlarda, tepelerde, ırmaklarda, göllerde, steplerde, tarlalarda, demiryolları kavşaklarında, kentlerin içinde, dışında, varoşlarında, sokaklarında, bahçelerinde, kimi zaman evlerin katlarında, fabrikaların

atelyelerinde, yalnız Sovyetlerin değil, insanlığın geleceğini belirleyen çetin savaşlar olmuştur. İç savaşlar. Beyazlarla ölüm-kalım savaşları. Sonra ülkeye dalan faşist Alman ordularını ezmek savaşı. 50 yılda bu yerler iki defa talan edilmiş, yakılmış, yıkılmış. Ve iki defa yeni baştan bayındırılmış. Bu bayındırlık savaşı gözleri kamaştırıyor...

Uçak süzülüyor, 10 bin metreden 5 bine indik. Kırım yarımadasını anakaraya bağlayan kesim, Perekop, tepeden bir sukabağı sapını andırıyor. Daracık bir şerit. Azakla Karadeniz bu kesimde birbirinden kıl payı ayrılıyor Demiryolu. şose kaytan gibi görünüyor. Burada sular gelgittir. İç savaşlarda Vrangeli bu dar geçite, bu gelgite pek bel bağlamıştı. Ama onun da, arkasındaki emperyalistlerin de hesapları çürüktü. Bolşevikler, Kızılordu komutanlığı bu gelgiti de hesapladılar, ondan da yararlandılar. Kızılatalılar, bir köprüden geçer gibi, bir hendekten atlar gibi, aşır geçtiler Perekopu... Sovyet tank orduları, Kırırna dalan Hitler'in tümenlerine de yine burada boylarının ölçüsünü verdiler...

Uçak süzülüyor. Geniş bir sulama kanalı uzanıyor ovalara doğru. Bozkır canlandırılmış. Sırasıra kavaklar kanal boyunca. Meyve bahçeleri, bağlar, bostanlar...

Uçak Simferepol hava alanına indi. Terminalin önü çiçek bahçesi. Güller, burcuburcu kokuyor burnumuza... Güneş tepede, yanıyor ortalık... Bizi yapısıyla, davranışlarıyla tipik genç bir Rus kadını karşıladı. Giyinişi düz. Altın sarısı saçları var. Elinde tuttuğu taze bir gül buketini uzattı. „Hoş geldiniz“, dedi. Adını söyledi: Tamara... Konukçuymuş. Terminale, dinlenme salonuna girdik. Tamara kahve ikram etti. Bir yandan da anlatıyor:

— Görüyorsunuz, yolcular terminalin dışına taşıyor... Burası artık yetmiyor. Sonra hiç te modern değil. 1955'lerde yapılmış. Yenisinin projeleri hazır... Millet uçağa alıştı. Hem hızlı, hem rahat. Üstelik trenden pahalı değil. Havayolları yetişemiyor bu gelişen isteğe...

Terminalin, hava alanının hoparlörleri, sık sık bilgi veriyor: Taşkent uçağı iniş yapıyor... Volgograd uçağı kalkıyor... Leningrada gidenler... Tiflis üzerinden Bakuya... Odesa-Kiyef...

Yolcuları birbirinden ayırmak zor değil. Uçaklara binenlerin tenleri abanoz abanoz. Tazelik akıyor yüzlerinden. Dinlenmişler. Hava alanına inenlerin renkleri uçukça. Dinlenmeye geliyorlar... Hele Rusları, Ukraynalıları, Letonyalıları Özbeklerden, Türkmenlerden, Gürcülerden ayırmak hepsinden kolay... Sovyetlerdeki yüz şu kadar ıllusun hepsinden var... Beraber çalışıyor, birlikte kuruyorlar komünizmi, birlikte dinleniyorlar...

Yolcu yolunda, dedik. Biz de tuttuk Yaltanın yolunu. Konukçumuz Tamara, şoförün yanına oturdu. Artık kılavuzumuz. Simferopol'un içinden geçiyoruz. Geniş cadde-ler. Yeni yeni apartmanlar. Oteller. Mağazalar. Okullar. Kültür Sarayı. Sinemalar... Fabrikalar... Bu kent de veni baştan kurulmuş. Geniş, beton-asfalt yollar...

Bir barajın yanbaşından geçiyoruz. Masmavi bir göl. Ovanın ortasında bu göl, ebegümeci yaprağında boncuklanmış çiğdem mi nedir?... Daha 100 kilometre yolumuz var. Bu yoldan, tâ Yaltaya trolleybüsler işliyor. Yaz aylarında çok dolu olurmuş hepsi.

Yol virajlı. Yokuş aşağı gidiyoruz. Bir yanımda derin uçurumlar. Bir yanımda orman, fundalıklar. Dağlar, dere-ler. Yalçın kayalar... Bir eğmeçte, yolun dirseğinde, iki çatak arasında Tamara arabayı durdurdu. Bize döndü:

— İsterseniz inelim. Burasının öyküsü ilginçtir. Burada Kardeş Mezarlığı var... dedi.

İndik. Yol üstünde bir anıt. Granitten yontulmuş, bir koyun derisi, bir astragan gibi, kıvrır kıvrır taşla işlenmiş bir çete kalpağı. Kalpağın altında, yanlamasına bir kırmızı şerit. O da taştan... Bu anıtın öyküsü acı. Çeteleri bazı soysuzlar satmış, pusuya düşürmüş bunları Hitler'in SS birlikleri. Kırmışlar kızıl çeteleri... Çeteler vuruş-

muşlat, yaramamışlar çemberi. Teslim olmamışlar ama, diri diri... Aralarında Ruslar, Gürcüler, Ukraynalılar, Türkler varmış... Hepsinin adlarını bilmiyorlar... Belki bizim Mehmet Sabri, Mustafa Dereci, öğretmen Mahir, dokumacı Lemi, elektrikçi Hilmi de bunların arasındaydı. Onlar da dağa çıkmıştı faşist salgıncılara karşı...

Mehmet Sabri yoldaş, Sovyet egemenliğini „Beyazlara“ karşı silâhla savunmuştu. Yurttaş kavgasından yaralarla çıkmıştı. Kayıkçı-balıkçıydı. Rizeliydi. Parti Okulunda okumuştı. İstanbulda, TKP'nin teknik işlerinde çalışmıştı. Eski yaraları teptiği için, Kırırna sağalmaya gönderilmişti. Hitlerciler Sovyetlere saldırdıkları zaman sanatoryomda yatıyordu.. Yiğitti, keskin nişancıydı...

Mustafa Dereci ozandı. Kemeñçe çalardı. Boyu uzundu. Sesi kalındı.. Birinci Dünya Savaşında, mangasıyla ordudan kaçmış, dağa çıkmıştı... Harbe karşı, Enverlere karşı koşmalar yazdığından ötürü idamlıktı... Kurtuluş savaşına seve seve gitmişti. Yara almıştı...

Elektrikçi Hilmi, Almanyada 1919'da Spartaküslerle barikatlara girmişti... Kurtuluş savaşında, Ankarada, İmalat-i Harbiye'de çalışmıştı. Bu fabrikadaki TKP örgütlerinde, parti komitesinde üye idi... Okumaya gelmişti Sovyetlere...

Anıtaşın önünde, bildiğim, bilmediğim yiğit ölülerin önünde, komünist yoldaşların önünde saygıyla eğildim. Elimdeki gül demetini Anıtaşın dibine serdim... Anıtaşın çevresindeki çiçeklerin kimisi taze, kimisi kurumuş. Kimisi canlı, kimisi ölü... Bu çiçekler, Anıtaşın çevresinde, alev alev yanıyor güneşle..

Damalı Ev

Kırımın kıyılarına, denize açılıp da bakmalı. Hani resim galerilerinde, yağlı boya tablolarla şöyle uzaktan, ışın açınlarını ayarlayıp, bakarlar ya. İşte öyle bakmalı önce. Sonra yaya, yürüye yürüye Kırımın eteklerini dolaşmalı. Bende böylesine bir izlenim kalması, belki, bu kıyıları, bu yerleri ilk kez denizden görmüş olmamdır...

Bir gezi motoruyla açıldık denize. Dümeni batıya kırdık. Yalta'dan Foros'a gidiyoruz. Bizim konukçu, Tamar, Norveçli bir yoldaşla İngilizce konuşuyor. Parmağıyla Livadya sarayını gösteriyor. Norveçli dağları soruyor. Aya-Petri dağı sarptır, yalçın kayalardır, birden diklenmiştir göğe doğru. Başı dumanlıdır. Yelle bulutlar çarpışır durur. Ama bugün ne bulut var, ne yel. Güneş ölü dalgaları yakamozluyor. Deniz kıyılarına kadar inen ormanlar yer yer sararmış. Ama yine de çoğu yemyeşil. Bu sarılıkların, yeşilliklerin içindeki saraylar, sanatoryomlar, dinlenme evleri, villalar, apartmanlar, yepyeni, çok katlı yapılar süt beyaz. Bu saraylar, bu evler köpük taşındandır. Bu taşlar Sivastopolun yanıbaşında, Inkerman taş ocaklarından, yer altından çıkarılır. Bu katakomblar ayrı bir dünyadır...

Çarın ve prenslerin, asalak beylerin, burjuvaların sarayları çoktan, devrimle, kamun malı olmuştur. Çarın sarayı işçi sendikalarına verilmiş, dinlenme evi, sanatoryom olmuştur. Genellikle bütün bu saraylar, binalar sanatoryomdur, Sağlık Bakanlığının yönetimindedir. Önemli olan başka bir olay daha var. Eski saraylar parmakla sayılırdı. Bir avuç haram yedi keyf çatarı bütün bu güzelliklerin üstünde. Dişili erkekli bu asalaklar har vurup harman savururlardı buralarda. Şimdi, kıyı boyunca, dağların eteklerinde sayısız köşkler, saraylar, sanatoryomlar, dinlenme evleri, oteller kurulmuş...

Kıyı boyunca, plâjlar. Kumlukları çok az. Plâjlar dalgakıranlarla ayrılmış. Kimi plâjlara asansörlerle, te-

leferiklerle inilir çıkılır. Pek pahalı donatımlar... Millet dinleniyor. Yatmışlar çaytaşlarına, kumlara, denizin üstündeki iskelelere... Yaltayla öteki kıyı kentleri, iskeleleri, kür yerleri, limanları arasında jet motorlar işliyor. Bunlar, 40—50 mil yapıyor. Turistler bu taşıtlara pek düşkün...

Simeyiz'de çıktık iskeleye. Yerimize karadan dönmek istiyoruz. Vurduk yokuşa. Asfalt yollar. Parklar. Ağaçların, çiçeklerin arasından yürüyoruz. Her sanatoryum, her dinlenme evinin bahçeleri, parkları birbirinden ayrı. Yapılar da birbirine benzemiyor, köpük taşlarından başka...

Konukçumuz, Tamara koluma girdi. Tepedeki evleri, ağaçların arasından yükselen bir minareyi gösterdi. „İstiyorsanız çıkalım, tepeden bakalım aşağılara“ dedi. Beni isteksiz görünce, sola giden yola vurdu. Yol boyunca, yüksek, taş bir duvar uzanıyor. İki yanda serviler, incir, ceviz, elma, armut ağaçları. Kavaklar, manolyalar, sal-kımsöğütler... Bir parka girdik. Beyaz, kırmızı, sarı güller. Başlarını yere eğmiş, artık yüzünü güneşe çevirmeyen, iri çekirdekli günebakanlar — ay çiçekleri... Şimşir yaprakları yemyeşil... Parkın arkasında üç katlı bir yapı. Ağaç — taş karışığı. Dış yüzü damalı damalı. Pencereleeri daracık daracık. Güneş camlarda yanıyor... Kapıya geldik... Ve...

Dış kapının üstünde büyük bir tabela:

„M U S T A F A S U P H İ S A N A T O R Y U M U“.
Bir daha, bir daha okudum. Tamara yüzüme bakıyor. Mavi gözleri parlıyor. Dudakları geriliyor. Yaptığı sürprize seviniyor...

Mustafa Suphi, Karadenizin Anadolu kıyısında, Giresunda doğmuştur. Mezarı da Karadenizdir. Anası Memnune'den tek dünyaya gelmiş. 38 yaşındayken alçakça, barbarca vurdurulmuş, 15 yoldaşıyla birlikte, bu denizin karanlıklarına atılmıştır. Türk burjuvazisi sınıfsal niteliğini, egemenliğini, diktatörlüğünü yürütmek için her canavarlığı yapabileceğini TKP'ye karşı uyguladığı bu kan-

lık olayla apaçık ortaya koymuştur. Suphilerin öldürülmesi, memlekette ilerici, devrimci akıma karşı, salgıncılarla, emperyalistlerle ve onlara dayanan, bu salgıncıları tutan gerici güçlere karşı yürütülen savaşın bir demokratik devrime dönüşmesinden, böyle bir aşamaya yükselmesinden korkanların önceden hazırladıkları özel bir plana dayanmaktaydı. Bu plan üç bölümdü. Ve 1921 yılının Ocak ayı içinde uygulanmıştır. Önce, devrimci bir Halk Ordusu kurulması eğilimini önlemek amacıyla çete birliklerine, arkadan baskın yapıldı. Tümenler, atlı birlikler cephelelerden alındı ve düşmanla savaşan çetelerin üstüne sürüldü. Yine o günlerde komünistler tutuklandı, zindanlara atıldı. Ocak ayının 28'ini 29'una bağlayan gece: TKP'nin kurucularından, Genel Başkan Mustafa Suphi, Genel sekreter Ethem Nejat ve arkadaşları öldürüldü. Burjuva tarihçileri bu kanlı olayı Topal Osman, Yahya Kâhya gibi kiralık cellâtların üstüne yıkıp işin içinden çıkmak isterler. Bu çabalar boşunadır. Karadenizin suları bu kanları silemez...

Denizde ölü dalgalar, birer ikişer pullanıyor. Sırtı pul pul dalgalar, dizi dizi, arka arkaya kıyılara vuruyor. Damalı evin, sanatoryumun bahçesinde bir sıraya oturduk Tamarayla... Kızcağızın, gözlerinden belli, içi eziliyor. Yumuşak bir sesle, Mustafa Suphiyi tanıyıp tanımadığımı sordu. Yalnız resimlerinden, savaş biyografisinden tanıdığımı söyledim. Mustafa Suphi girişkenmiş, atakmış, tuttuğunu koparırmış. İyi bir örgütçüymüş. Serbest konuşur, serbest yazarmış. Yiğit, cesurmuş. Öldürüldüğü motorda, son dakkasında bile, silâhlı düşmanlarına yumruklarıyla, tırnaklarıyla saldırmış. Diz çökmemiş savaşta...

Mustafa Suphi, Lenin'i tanımış, onunla oturup konuşmuş. Kominternin I. Kongresine katılmış. Söz almış. Birkaç dil bilirmiş. Pariste okumuş. Sosyalizminle, Türkiye'deki 1908 burjuva devriminden sonra, ilgilenmiş. Sol akıma katılmış. Ve çok geçmeden, 1913'te, Mahmut Şevket paşanın öldürülmesi üzerine, hükümet, sol akımı tâ baş-

tan ezmek amacıyla, Mustafa Suphiyi Sinop kalesine sürmüş. Ama bu kaleden kaçmış, bir takayla Rusyaya geçmiş. Bu Kırım kıyılarında bir yere çıkmış. Sonra, çar hükümeti onu tâ Uralks kentine sürmüş. Burada fabrikalarda işçilik yapmış. Bolşeviklerle tanışmış. Türk harp esirleri arasında politik çalışmalara girişmiş. Devrim hareketine katılmış. Böylece komünist olmuş. „Kızıl Türk Alayı“nın kurulmasına öneyak olmuş...

Mustafa Suphi, 1919'da Kırırna gelmiş. Burada „Yeni Dünya“ gazetesini çıkarmış. Türk komünistlerini yetiştirmek için bir Parti Okulu kurmuş. Bu okuldan çıkan Ardişenli Haydar yoldaş: „Mustafa Suphinin bütün düşünceleri, çalışmaları, aklı hep Türkiye üstüneydi. Komünist Partisini örgütlemek, işçi sınıfını uyandırmak, halkı ayağa kaldırmak, kurtuluş savaşına yardım etmek, milleti, yurdu kurtarmak... Bu amaçla bizi okuttular, bu amaçla bizi memlekete saldıılar“... diyor.

1919'da İngilizler, Fransızlar Kırırna dalıyor, asker çıkarıyorlar. Vrangeli ayaklandırıyorlar. Mustafa Suphi ve arkadaşları Kırırmdan çıkmak zorunda kalıyorlar... İşte bu sanatoryuma, Mustafa Suphi adının verilmesi böyle bir savaş kökeninden geliyor... O, buralarda çalışmış. Belki bu damalı evde de oturmuş. Giresunun cumbalı evlerine çok da benziyor...

Livadya

Hava parçalı bulutlu. Deniz dalgalı. Güneşin gözü bir tutuluyor, bir açılıyor. Plajlar bugün daha ıssız. Mayosu yırtılacak gibi gerilmiş, şişman bir kadın dizlerine kadar suya girmiş, sırt sırta saldıran dalgalarla göbeğini eritmek istiyor. Yanında sıırım gibi bir erkek. Kollarım iki yana açıyor, geriyor, jimnastik yapıyor. Dağınık saçları, bu hareketleri, hele kıçındaki bol, dizlerine kadar inen yüzme donuyla biraz bostan korkuluğunu andırıyor...

Üzüm bağları deniz kıyılarına iniyor. Bağbozumu çok-

tan geçmiş. Yine de kütükler hâlâ yüklü. Toplayamamış-
lar. Vurduk bağların arasından geçen yatıkaya. Yanımda
bir Rus arkadaş. Burada tanıştık. Nikola adı. Sol ayağı
aksıyor. Uraldan-Sverdlovsk'tanmış. Harpte tank subayı
imış. Sonra mühendis olmuş. 1944'te Taman tank tümen-
leriyle Kırımı kurtarma savaşlarına girmiş. Sivastopolda,
7 Myıda, Sabun Dağı vuruşmasında, düşman denize d-
kıldığı gün, yedinci yarayı almış... Sonra sağalmış.
Kırım ona yarıyormuş. Bu yıl geç kalmış dinlenmeye.
Kızı, fakülteye girmiş, makine mühendisliğini seçmiş. Sı-
navlarına yardım etmiş...

şarap fabrikasının yanibaşından geçiyoruz. İnsanın
burnunun direğini kırıyor kokular... Yol ormana dalı-
yor... Koruluk. Kilometrelerce gidiyor bu zikzaklı as-
falt. Orman dağdan denize iniyor. Kayalardan sular akı-
yor. Yapraklar hışırdıyor. Gölgeler oynuyor...

Livadya sarayına geldik. Bu engin koruluk, eskiden
bu sarayınmış. Millet giremezmiş buralara. arın yazlı-
ęıymıř. Sonra sanatoryum olmuş. şimdi bir bölümü m-
zedir... Sarayın evresi, büyük park, müzenin n tu-
ristlerle dolu. Yerli, yabancı, karışık. Yabancıardan İn-
gilizce, Almanca konuşanlar çok...

Mzeyi görmek isteyenler küme küme oluyor. Mzeyi
gezdirenler, çevrelerine aldıkları gruplara bilgi veriyor.
Kimi tane tane anlatıyor, kimi makineli tüfek gibi konu-
şuyor. Bir Amerikalı kadın, kraliçenin hangi bölümde
oturduğunu soruyor. Kılavuz, Yalta Konferansı sırasın-
da, Ruzvelt'in alt katta konukladığını, müzenin tarihsel
nemini anlatıyor...

Hitler Almanyası, Sovyet ordularının gl vuruşla-
rıyla yıkımın kenarına gelmişti. Alman faşist salgıncı-
ları mezarlarını görüyorlardı. Bundan kurtulmak için
direniyorlardı. Sonra çıkar yolu, Batılı devletlerle ayrı
bir barış anlaşması bağlamakta görüyorlardı. Bu planı
dayatmak amacıyla, 16 Aralık 1944'te, Batı cephesinde
sert bir saldırıya geçtiler. Arden'de, dar bir kesimde, 41

tümenle Amerikalıların, İngilizlerin üzerine yüklendiler. Kötü duruma düşen Batılı ortaklar „can kurtaran yok mu“ demeğe başladılar. Hitler ordularının bu saldırısından bir ay sonra, Çörçil, Ocak 1945'te Sovyet Başkomutanlığına başvurdu. „Aman yardım edin, yoksa işler kötü“ dedi...

Sovyetler bağlaşıklarına bağlıdırlar. Batılılar gibi işi yılan hikâyesine dökmедiler, onların „ikinci cepheyi“ açmak için yaptıkları gibi, işi uzatmadılar. 12 Ocak 1945'te, Sovyet orduları Karadenizden tâ Baltık kıyılarına kadar uzanan 1300 kilometrelik bir savaş cephesi boyunca harekete geçtiler. Vistül ırmağı boyunca Almanların kurmuş oldukları savununa sistemini yarıp geçtiler. Varşova'yı kurtardılar. Oder ırmağına dayandılar. Doğu Prusya'yı, Alman militarizminin bu bacağına kopardılar. 3. ve 4. Alman tank ordularıyla birlikte kırk tümeni çember içine aldılar. Batılılar hâlâ Apenin dağlarında, yerinde sayıyorlardı...

İşte böyle bir durumda, 4 Şubat 1945'te, Yaltada, bu sarayda, üç büyüklerin tepe toplantısı açıldı. Stalin, Ruzvelt, Çörçil oturdular masaya. Bu sarayın tarihsel önemi, bu müzenin öyküsü buradan gelir...

Tepe toplantısının gündemi neydi? Naziliğin, faşizmin, Alman militarizminin bir daha başkaldırmasına, gelişmesine yol vermemek. Barışsever bütün halkların sıkı işbirliğiyle harbi önlemek. Avrupada, dünyada barış ve güvenliği korumak. Harp suçlularını cezalandırmak. Birleşmiş Milletler Örgütünün ilkeleri, temelleri böyle atıldı. Durumun, yaşamın o gün ileri sürmüş olduğu sorunlardan birçoğu bugün de canlılığını yitirmemiştir...

Nikola ile güneşe oturduk. Parktaki çam ağaçlarından birinin doruğuna kara kargalar kondu. Gaklıyorlar. Nikola sigarasını yaktı. Gözlerini kargalara çevirdi. „Çörçil“ dedi. Başını salladı, gülümsedi...

Amerika ve İngilterede gerici çevreler, Yalta Konferansını tâ baştan, içleri burkularak karşıladılar. Bunla-

rın içinde Çörçil de vardı. Sovyet düşmanlığını, komünizm düşmanlığını körükleyenlerin, ulusal bağımsızlık direnişlerinin gelişmesine karşı, d nokratik g  lere karşı yürüyenlerin başında Truman-Çörçil gelir. Demokratik gelişme, ulusal kurtuluş hareketleri, s m rgeciligin yıkılması onların gözlerini korkutuyordu. Bu aşırı gerici-ler faşistlerin, Alman Nazilerinin, bu barbarların suçlu sandalyasına oturtulmasına hiç razı değillerdi. Bu  evreler, Yalta Konferansından bir yıl sonra, Truman „doktrini“ ile ortaya  ıktılar. Ve cadı kazanını kaynatmaya başladılar. Daha sonra „Türkiye yardımı“ dediler, „Kuzeyden tehlike geliyor“, umacı geliyor dediler. Ve Türkiyeyi de, ulusal çıkarlara sırt çevirmiş, kaşerlenmiş, emperyalist gruplardan hangisinin arabasına binerse onun türküsünü çağırmaya alışkın politikacıların eliyle, bu Truman kazanının, cadı kazanının i ine atıldılar...

Daha sonra NATO'lar, CENTO'lar kuruldu. Bu saldırganlık bloklarına, yeni Ankara hükümetlerinin eliyle, Türkiyeyi de koştular...  nce Missouri uçak gemisi İstanbulla geldi... Sonra, kaz gelen yerden tavuk esirgenmediğinden, hindi „armağanı“ geldi. Arkasından Amerikan misyonları, „uzmanları“, CIA, ikili anlaşmalar, 6. filo, radar istasyonları, füze rampaları, atom başlıkları, yığınakları, hava, deniz  sleri, Amerikan savaş birlikleri geldi de geldi. Marşal „planı“, sonra 67 milyar borç geldi. Sonra devlet altınları gitti, devlet bütçeleri Konsorsiyumun, AID'nin kontrolü altına düştü. Memleketin yeraltı ve yerüstü kaynaklarının üstüne yabancı tekeller oturdu. Türk ordusu NATO'nun, Amerikan militaristlerinin eline esir düştü. Ulusal bağımsızlık gitti...

Türkiye, 35 milyon, bir oldu bittiyle, bir Amerikan atom harmanında k l olmak tehlikesiyle her zaman yüzyüzedir...

Sovyetler, Türkiye halkına hiçbir zaman iyilikten başka bir davranışta bulunmamışlardır. Her zaman dostluk elini uzatmışlardır. NATO elebaşları, önce Türkiyeyi ay-

rı düşürdüler komşularından, kara gün dostlarından, sonra üzerine lök gibi oturdular... Sovyetler, şaşmaz barış politikalarıyla, Türkiyenin kurtulmasına yardım ediyorlar. Bütün bu gerçekleri Türk halkından, kamu oyundan artık hiç kimse gizleyemez...

Parktan çıkıyoruz. Livadya'dan ayrılıyoruz. Büyük bir yolcu gemisi güney-batıya doğru yol alıyor. Bu doğrultuda, denizle gök arasında, mavi çevrende kızıl bir yangın var. Güneş testekerlek sulara gömülüyor...

ArteK

ArteK, Kırımın bir köşesi. Burası, yepyeni bir piyoniye kentidir. Yepyeni, modern saraylar. Başlıbaşına bir dünya. Doğanın ham güzelliği işlenmiş ve bu güzellik göz kamaştırıcı olmuştur...

Denizin kıyısında, iki burun arasında bir koy. Doğu yakasına, uzaktan, Ayıdağı abanmış. Arkası da dağ. Önü masmavi deniz. Burada, doğa pek cömert değilmiş. Ama dize getirmişler onu. Zeytin ağaçları. Serviler, kavaklar minare minare. Parklar, çiçekler. Toprak sarı. Kayalar kırmızı. Çaytaşları beyaz. Ve saraylar kat kat, renk renk. Hava, güneş, su... Sporun her türlü. Denizde de, karada da. Stadyomu kendine göre...

Burada 25 bin piyoniye, yıl boyunca dinleniyor. Bunlar belli sayılarda, belli bir süre için, ekip ekip geliyor. Üçer ay kalıyorlar. Okuldan, derslerinden kesilmiyorlar. Çocukların sağlık durumlarına göre, bazıları daha uzun zaman kalıyor. Bunlar ayrı bir kontenjan oluyor. Özel giysileri, formaları, forsları var. Boy boy, ekip ekip düzenlidirler...

Sovyetler Birliğinde, 1969 yılında, sürekli çocuk kreşlerinde, yuvalarında, bahçelerinde 9 milyon çocuk vardı. Geçici, mevsimlere göre düzenlenmiş çocuk bahçelerinde 5 milyon çocuk dinlenmiştir. Bütün yıl boyunca, çocuk

sanatoryumlarında, dinlenme evlerinde, piyoniye, turist, okul kamplarında, yaklaşık olarak, 18 milyon çocuk dinlenmiştir. Bunlar, 14 yaşına kadar olanlar... Çocuk bakımına Sovyet devleti milyonlar, milyarlar harcıyor...

Artek'in bir özelliği de vardır. Bu özellik enternasyonalizm ilkelerinin uygulanmasıdır. Buraya bütün Sovyet cumhuriyetlerinden, 100'den fazla halkın, ulusun çocuklarından başka hem sosyalist ülkelerden, hem kapitalist memleketlerden çocuklar gelir. Dünyanın, hemen hemen, her kıtasından çocuklar. Dil, deri, göz, saç rengi ayrılıkları, tatlı bir desenle örülüyor burada birbirine. Denizin kıyısında, ağaçlı, çiçekli bir parkın içinde, ortasından incecik bir su akan derenin eteğinde, taşlara oyulmuş büyük bir pano var: güneşi, dünyayı, kıtaların çocuklarını gösteriyor. Çocuklar elele vermişler. Bu, Artek'in amblemi... Enternasyonalizm bilinciyle eğitim, ARTEK'in içerikliğidir, özüdür...

Proleter enternasyonalizminin bilimsel temellerini Marks ve Engels atmıştır. Lenin onu geliştirmiştir. Leninizmin en güçlü kaynağı bu enternasyonalizmdir. Eylemde enternasyonalizm. Ekim Devrimi, Sovyet düzeni, Sovyet Komünist Partisi, 50 yıllık çaba bunu gerçekleştirmiştir... Meyveleri Artek'in bahçesinde burcu burcu, taze taze...

Zeytin ağaçlarına bakıyorum. Dallar da, zeytin taneleri de yeşil yeşil. Bir yanımda Kübalı bir piyoniye oğlan, bir yanımda Ukraynalı bir piyoniye kız. Kübalı kıvrık kıvrık saçlı, iri kara gözlü. Kızın, tam tersine, altın sarısı saçları, yeşil gözleri, beyaz teni var. Rusça konuşuyor, İspanyolca şarkı söylüyorlar. Beni de Türkçe şarkı söylemeye zorluyorlar. Beceremediğim bir şey... Kız, yardımına koştu. Rusça başladı Nazımdan söylemeye. Önce „Dünyayı çocuklara verelim“i okudu. Hele, „allı pullu balonlar gibi.. kocaman bir elma gibi“ derken yanakları al al oldu... „Alacaklar dünyayı elimizden, ölüm-

süz ağaçlar dikecekler..." derken yeşil gözleri ışıl ışıldı. .

Nâzım Artek'e gelmiş. Piyoniyelerin ateş yakma törenlerine katılmış... Açık hava tiyatrosunda şiirler okumuş... Boynuna kırmızı piyoniye boyunbağı bağlamışlar... Piyoniye kütüğüne onursal piyoniye yazmışlar onu... Kitaplıklarında Nâzım varmış... Albümlerinde fotoğrafları...

Piyonerlerin kolbaşları komsomollardan. Bu genç komünistler çocuklara örnek. Eğitimde, disiplinde, her şeyde başı çekiyorlar...

Zikzaklı bir patikadan yokuşa vurduk. Yol, sarp bir kayalıkta, denize doğru, bir dirsek veriyor. Uç ağaç. Biri gürgen. Ağaçların gölgesinde bir mezar. Mezar bakımlı, çiçekler içinde. Ama burada yatanın kimliğini bilen yok. Çeteymiş. Bu kayalıklarda faşistlerle vuruşmuş. Onu, ağır yaralı, deniz kıyısında bir balıkçı bulmuş. Kendine gelemeden ölmüş. Yüzünde tüy yokmuş. Gocuğunun yakasında bir komsomol rozeti, elinde bir otomat varmış. Balıkçı, bu adsız kahramanı, bu kayaların üstünde, ağaçların altına gömmüş... Öyle geliyor ki, Artek'te yetişmiş... Mezarın başında duruyoruz. Yanımda üç Bulgar yoldaş var. Biri çeteyken, faşistlerin kurşunlarıyla ağır yaralanmış. Balkanlarda, bir taşın koltuğunda, onu bir çoban bulmuş. Yaralarını sarmış. Bir mağarada saklamış. Beslemiş. İyi etmiş. O zaman, onun da yüzünde tüy-tüs yokmuş. Şimdi sakalına değil, ama saçlarına ak düşmüş. Ve bir ayağı topal...

Bize bir eğitmen kılavuzluk ediyor. Piyoniyeler uza-ya, gezegenlere, yıldızlara pek düşkün. Ayrı bir uzay-evi var. Birçok bölümlere ayrılmış. Gözlem-evi gibi kubbeli, büyük bir salon. „Gökyüzü... Yıldızlar... Gezegenler..." Elektrik düğmelerine basıyorlar, yıldızlar parlıyor, „göktaşları"—yıldızlar kayıyor. Uzay, gezegenler „canlanıyor". Ay batıyor, güneş tutuluyor...

Bir salon Sovyet kosmonotlarına, uzay adamlarına

ayrılmış. Uzay giysileri. Gagarin, uçuğu sputnik'in içinde. Paraşütler. Uzay adamlarının yemekleri tüplerin içinde. Çoğu diş macunu gibi. Uzay adamlarının eğitim gördükleri aygıtlar, donatılar. Dönme dolaplar, koltuklar, sayaçlar, santrifüjler, salıncaklar... Bizi de denediler bu oynak koltuklarda, ekseninde dönen iskemlelerde... Savaşlarda sayıları, yanan sönen kırmızı, yeşil, beyaz ışınları birbirine karıştırdık... Bizden „uzay adamı“ çıkmayacağına mühür bastılar...

Dışarı çıktık. Gökte yıldızlar. Artek'in lâmbaları yanı-
mış. Yerle ışık harmanına dönmüş...

Sivastopol

Sivastopol, Yunanca ünlü demektir. Tarihsel olaylar, olgular, bu adın bu kente upuygun olduğunu doğrular. Gerçekten de öyle. Netekim Sovyetler Birliği Yüksek Sovyeti bu kente Lenin nişanı, Altın Yıldız madalya ile k a l i f a m a n adını vermiştir...

Bu kenti, bundan 200 yıl önce, Inkerman koyuından balıkçılar kurmaya başlamış. Sonra, 1783 yılının Mayısında Bir Rus filosu demir atmış limana. Adını bir yıl sonra koymuşlar...

Hava sıcak. Güneş yakıyor asfaltı. Otobüsün açık pencereleri, vantilâtörleri para etmiyor. Yol geniş, inişli yokuşlu. Aya-Petri'nin etekleri uçurumlu. Bir yan deniz. Aşağı bakınca insanın başı dönecek. Dik, yalçın kayalar. Bir yan, sağımız dağ. Kayalar, ağaçlar üstümüze devrilecek gibi. Suları, çatakları, köprüleri geçtik, boğazlardan aştık. Ovaya indik. Ova yeşil-sarı. Alaca alaca. Güz...

Anayol bir yerde çatallandı. Kavşakta otobüs durdu. İndik. Orta boylu, orta yaşlı, çakı gibi, bakışları sert, sivil birisi bizi karşıladı. Yumuşak ve tatlı bir Rusçayla: „Dobro pojalovat“ — hoşgeldiniz, dedi. Sağ elini kaldır-

dı kaşının hizasına. Selâm durdu. Başında hasır panama, sırtında, kısa kollu beyaz gömlek var, ama atamamış askerliği üstünden... Sivastopol parti komitesinden göndermişler bu yoldaşı bize. Sabundağı meydan savaşını, yerinde anlatacak bize. Albaymış. Bu cehennem savaşına katılmış...

Sivil albay yoldaş, önce bizi azıcık hizaya soktu. Anlattıklarını, sözlerini daha kolay duyalım diye. Yönelidik tepeye doğru. Ova, düzlük gittikçe tükeniyor, yavaş yavaş yukarıya doğru kıvrılıyor. Ve birden dikleniveriyor. Yer engebeli, dalgalı, set set. Sanki, uzaktan bakınca, tepeye göbeğinden göğsüne kadar burmalı kuşak. üstüne de silâhlık kayışı sarmışlar...

— İşte „Sapun-gora“ — Sabundağı, dedi albay kılavuzumuz. O kat kat gördüğünüz çizgiler yerüstü siperleri, ateş yuvalarına, istihkâmlara giden hendekler, bunları birbirine bağlayan yollardır. Uzaktan, çıplak gözle seçemezsiniz, yerinde görürsünüz... Beton, çelik, taş, toprak... Sonra, aradan 25 yıl geçti. Kel de olsa, bitkiler, otlar, çiçekler, fundalıklar, bakınız, görüyorsunuz, ağaçlar kök saldı, boy attı... Savaştan sonra on yıl bu topraklarda çim tutmadı, dikilen fidanlar kurudu. Kavrulmuştu, yanmıştı taş, toprak, ne varsa... O gördüğünüz yeşillikleri, ağaçları, çiçekleri tutturabilmek için, önce toprağın üst tabakasını bir kat traş etmek zorunda kaldık. Yeni toprak getirdik. Ancak böyle tuttu bu bitkiler. Gazlar öylesine işlemişti bu toprağın ciğerine...

Kızıldunun deniz, kara ve hava birlikleri, burada, Sivastopolda, faşist Alman ordularına, harbin başında, 250 gün 250 gece karşı koymuşlar. Hitlerin en seçme tümenlerini, buralarda 8 ay öğütmüşler. Salgıncılar böylesine bir ordu kaybı pahasına ve 8 ay saldırıdan sonra tepeyi almışlar... 1942, Haziranında düşmüş burası...

Sabundağı Sivastopola 5 kilometredir. 1944'te, Sovyet orduları karadan, denizden, havadan, kuzeyden, doğudan-Taman'dan, Kerç'ten çıkarmalarla, indirmelerle, dalma-

larla düşmanı yara yara, eze eze gelip dayanmışlar Sabundağına-Sivastopola. Ve bu dağdaki düşman kalesine karşı, 7 Mayıs sabahı, gün ağarmadan hücumla geçmişler. 15 kilometrelik bir savaş cephesine, yaklaşık 4 bin top ve ağır havan yığmışlar. Her kilometreye 250, yani her 4 metreye bir top. Ve başlamışlar salvo ateşine. 1 saat içinde, yerden, gökten yağdırılan ateş altında tepe cehennem kazanına dönmüş. Gün böyle ağarmış. Ve 9 saat içinde tepeye, kurtuluş bayrağı, orak-çekeçli kızıl bayrak çekilmiş...

Panama şapkalı, kısa kollu beyaz gömleği terden sırsıklam kılavuzumuzun—albay yoldaşın yanısıra yürüyorum. Kendisinin burada ateşten geçtiği yerlerden götürüyor bizi. Beton ateş kuleleri, zırhlı ateş yuvaları, derin tabyalar. Patikalardan, donatımsız ve eli boş bile, zor çıkıyoruz yamaçları... Tırmandık tepeye...

Tepe bir silâh müzesi. Boy boy tanklar, toplar, havanlar. Faşist tümenlerin azraili „Katuşa“lar-roketler... Tepe turistlerle dolu. Boyuna fotoğraf çekiyorlar. Bu dağ, bu tepe büyük bir park. Ateş çiçekleri, gelincikler. Bu tepe şimdi böylesine yanıyor. Ağaçlar yemyeşil. Çiçeklerin, ağaçların arasında kardeş mezarlığı. Karanfiller, güller. Yaşlı bir anne, kardeş mezarlığında mermer taşlara yazılı adlara yaşlı gözlerini dikmiş. Kırmızı ipek bir mendille yaşlarını sildi. Sonra, mendili sol elinde tuttuğu bir çiçek buketine sardı, anıt taşının ayakları ucuna koydu...

Tepede bembeyaz, saray biçiminde, bir yapı var. Çevresi halılar gibi işlenmiş, çiçekli, ağaçlı bir park. Geniş mermer merdivenler. Burası Diorama. „7 Mayıs 1944 — Sabundağı savaşı“nın izdüşümü burada gösteriliyor. Arıkovanı burası. Millet bir yandan, bir kapıdan giriyor, başka bir kapıdan epey sonra çıkıyor. Biz de uyduk millete. Yanımızda albayımız... Sanki, birdenbire, 7 Mayıs sabahı tepeye saldıranların arasına düştük. Sanki biz de faşistlerin üstüne birden atıldık... Her şey yanıyor. Kan, ateş, et, kemik, taş, toprak, ağaç, kalaslar, demir çubuk-

lar, hepsi, her şey, mermi, bomba yağmuru altında havaya savuruluyor... Bu canlı tablonun boyu 25 metre, yüksekliği 5,5 metre... İnsanın yüreği ağzına geliyor... Vurulan arkadaşının elinden alay sancağını kapan bir subay, bu bayrağı tepedeki en yüksek taşların üstüne diyor... O subay sağlamış... Onur, acı, sevinç, insanın içinde birbirine karışıyor...

Diorama'nın içinde çit yok. Oysa kulaklarım uğulduyor... Birden aklıma geldi. 7 Mayıs sabahı, Karadenizin bu kıyısından gök gürlemişti. Ve Sinopta evlerin camları sarsılmıştı...

Dışarı çıktık. Albayla, bizim grup, bir arada resim çektirdik... Sonra, albay: „Bana izin, dedi. Sivastopolu başka bir yoldaş gezdirecek. Do svidaniya...“ — Gene buluşalım!...

Çilbörek

Şarapçılık, Sivastopol endüstrisinin önemli bir dalıdır. Kentin çevresi bağlık. „Altın çukur“ bağlarının şarapları, şampanyaları Sivastopol kadar ün salmıştır.

Yol boyunca, solumuz, mavi deniz; sağımız, kütükleri kehribar salkımlar yüklü, üzüm bağları. İnsanın iştahı açılıyor. Haniya acıttık ta...

Kente giriyoruz. Yepyeni, kat kat, hepsi de beyaz köpük taşlarından, blok apartmanlar. Yeni semtler, mahalleler. Kentin kendisi, bir bastan bir başa 20 kilometre. Biz, karadan, tepelerden, kıvrıla kıvrıla giriyor, iniyoruz kentin icine. Şaşırtıcı bir görünüş...

1941'de, savaşın başında, Sivastopolda 6400 ev — yapı varmış. Ahalisi de 70 bin kadarmış. 1944'te, kent kurtarıldığı zaman, 11 ev ve 2 bin insan kalmış. Yalnız bu savaşta Sivastopol 2.5 milyar altın ruble zarar görmüş. Savaşın sonu böylesine korkunç bir tablo çiziyor. Sovyet halkı, yeni bastan burasını bir daha kurmuş. Şimdi, Sivastopolda 250 000 can yaşıyor. Yapıların, apartmanların

sayısı 40 bini buluyor. 80 okul, 3 teknik okul, bir tıp okulu, 8 müze, 200 kitaplık, 2 dram tiyatrosu, büyük bir piyoniye sarayı, çocuklar için güzel sanatlar okulu, enstitüler, sinemalar ve çocuk yuvaları, bahçeleri... Bu halk, deniz kadar çiçekleri, ağaçları, canlıyı, yaşamı seviyor. Böylesine sevdiği için vargücüyle onu savunuyor. Nasıl savunduğunu da düşmanlar gördü...

1913'te, Çarlık zamanı, Sivastopolda 5 bin kadar işçi varmış. Şimdi burada tersaneler, 40'tan fazla fabrika ve dev bir balık kombinası var. Yolumuz bu kombinanın yanından geçiyor. Bir balıkçı genisi kombinanın rıhtımına yanaşılıyor. Güvertesi, dağ gibi, barbunya yüklü. Ne İstanbul'da, ne bizim balık avlanan kıyıların hiçbir yerinde böylesine barbunya gördüm... Barbunyalar ateş ateş, güneşte kıvıl kıvıl... Yanımdaki Tatar yoldaş: „çilbörrek“ diyor. Arka sıradaki Kırgız: „kebab“ diyor...

Bir yandan da, bize bilgi veren kılavuz yoldaşa sorular yağdırılıyor... Kafamda, sayılar üstüste yığılıyor. Demek, aşağı yukarı, 100 yıl içinde, bu kentin başından geçen 3 savaşta: 1854—55 savaşında, 1919—20 yılı savaşında ve son büyük savaşta: karşılıklı, 1 milyon, asker-sivil, insan kırılmış. Bu süre içinde bu kent üç defa, ama son defasında düpedüz yıkılmış. Yeniden kurulmuş. Kuruculuk alabildiğine gidiyor... Kılavuz yoldaşın sesi kulaklarımda çınlıyor: „Kent bir plana göre gelişiyor... İlerde, kentimiz şimdikinden üç kat daha büyük olacak!“ ...

Tepede, ağaçlı bir parkın ve yokuşlu, geniş bir cadenin üstünde, çok katlı, geniş pencere, çok modern bir yapının önünde otobüsten indik. „Ukrayna Oteli“. Yemeğimizi burada yiyeceğiz... Önce, azcık dolaşalım, dedik... Caddeler, parklar, günün bu saatlerinde bile kalabalık... Caddelerin iki yanı ağaç. Parklar da öyle. Yeşil yapraklar dallarda. Yerlerde çiçek, çiçek... Ve gölgeler... Deniz esiyor... İnsan serinliyor...

Herkes bir yana vurdu, Turistlerden geçilmiyor.

Çnümde iki kadın yürüyor. Birisi anlatıyor boyuna: „Kardeşim, bilemediniz. İlk yazda gelmeliydiniz... Leylâklar bir açtı mı, kokudan sarhoş olursun... Yaz pek o kadar iyi değil. Sıcaktan, güneşten nerdeyse serçeler yere düşer... Kışın lodosu, poyrazı, yağmuru... Ama yaşanılacak yer... Inelim kıyı parkına... Dondurma yeriz...“

Kordonboyu. Park denize inmiş. Ayakları sulara dalmış, yüksek, mermer bir taş direk... Bu, limanın amblemi gibi bir şey. 1854 te, düşmanı limana sokmamak için, koy'un boğum yerinde batırılan gemilerin anıtı... Rıhtımda, hepsi de mayolu, genç kadınlar güneşleniyor. Ayaklarını kimisi denize sarkıtmış. Deniz pırıl pırıl, çarşaf gibi. Ayakta duran sarı saçlı bir kadının yansıısı denizin içinde oynuyor...

Amiral Nahimov caddesini tuttum. Millet, Graf iskelesine doğru akıyor. Geniş taş merdivenler. Bir gelenek. Her gelen, bu iskeleyi, bu deniz kapısını, her yanı açık, direkli kapıyı görmeden, burada bir resim çektirmeden gitmezmiş. Bizim arkadaşlar çoktan poz vermişlerdi... Deniz parkı, Nahimov caddesi, bu iskele denizcilerin piyasa yeri. Burada denizciler, izinli çıktıkları günler, sevgilileriyle buluşurlar, ayrılırlar... Piyasa başlamış. Bugün Pazar. Çiftler güneşin gözüne basa basa yürüyor...

Sivastopolun taş kaldırımları — merdivenleri, inişli-yokuşlu yollara başka bir biçim veriyor. Bunların kimi dolambaçlı, kimi zikzaklıdır. Parkların içinden denize inilir bu kaldırımlardan, kıyıdan tepelere çıkılır. Delikanlılar, kızlar, yanyana, birbiri ardınca uzun bir kuyruk olmuş şarkılar söyleye söyleye, parkın içinden, merdivenlerden dağa doğru çıkıyorlar... Millet te, onların yanısıra, onlarla örüle örüle, kuyruk olmuş... Biz de vurduk yokuşa... Lenin anıtına çıkıyor bu taş merdivenler. Kahverengi, kırmızımsı granit bir tabanın üstünde Lenin'in büyük boy heykeli yükseliyor. Lenin, sağ kolunu kaldırmış, uzakları, mavili, güneşli, ışınlı bir çevreni gösteriyor... Gelenler anıtın çevresinde yığılıyor... Tören varmış. Bir

fabrikada komsomol örgütüne giren gençlere üyelik kartları veriliyor. Leninci genç komünistlerin teker teker adları okunuyor. Soyadları karışık. Kimi Abaza, kimi Rus, kimi Kalmık, kimi Ukraynalı... Bu komsomollara üyelik kartlarını sunanlar da öyle. Rus, Gürcü, Azerbaycanlı, Ukraynalı... Hepsi bu tepelerde ölesiye vuruşmuş, kan dökmüş, çoğu yara almış yaşlı savaşıçılardır... Üyelik kartlarıyla birlikte, savaş geleneklerini, Lenin'in enternasyonalizm ilkelerine bağlılıklarını bu gençlere sunuyorlar...

Tören çok sade ve o oranda da dolgundu. Kimse boş lâf etmedi... Bu tepelerde, 1941'de, Kasım ayında, 5 denizci — 5 komsomol — 22 faşist tankına karşı koymuştur. Ölülerinin üstünden tankları geçirmemişler... Boş lâf etmemişler... Tören bitti... Herkes onları alkışlıyor... Komsomollar, üyelik kartlarını göğüslerinin sol tarafında, gömleklerinin sol ceplerine koyuyor, avuçlarıyla yüreklerinin üstüne bastırıyorlar...

Böylesine bir törene tutulduk. Çilböreğe geç kaldık...

Daha Daha

Vakit az. Kolumdaki saatin yelkovanı akrebini iteliyor. Oysa görülecek ne kadar çok şeyler var... Ordubozanlık etmek istemedim. Ama bizim takımda da düzen kalmadı. Herkes bir şey görmek istiyor. Kadın turistler mağazaların vitrinlerine dalıyor. Erkekler anıtların karşısına dikiliyor... Sivastopola anıtlar kenti derseniz, abartmış olmazsınız. Bunlar 500'den fazla. Ya müzeler!... Ya tarihsel yerler! Daha daha!...

Bizim konukçu, Tamara, imdadıma yetişti. „Aman, sürüden ayrılanı kurt kapar“ dedi. „Ben niye kurt olmayayım“ dedim. Anlaştık. Bir araba buldu. Şoför uzman bir kılavuzdan daha iyi biliyor bu yerleri. Çekti arabayı, önce kendi oturduğu semte. Güney koyu, tersanelerdir. Doklar, havuzlar, fabrikalar... Şamandıralara, rıhtımlara

bağlı sivil, süel tekneler: savaş gemilerinin türlü boy boy. Yük, yolcu, taşıt gemileri. Kimileri kızaklarda, kimi-leri demir atmış, kimi istim üstünde... Denizaltılar yan- yana, kocaman kocaman balinalar dersin. Haniya sırtla- rını güneşe vermişler, öylece duruyorlar. Sovyetlere, ba- rışa, güvenliğe dokunmazsan, Karadenizi bulandırmaz- san hiç kimseye yan bakmazlar...

Bu semtte „Apollon çukuru“ dedikleri bir yerde az- cık mola verdik. 6 pencerele bir evin önünde durduk. Ev 9 gözmüş. Aşağı yukarı yüzyıllıkmış. Tersane işçilerinin Dede-evi. Orta Rusyadan bir köylü, geçimini, rızkını ara- mak için inmiş tâ Karadeniz kıyılarına. Elinden iş gelir- miş. Gücü yerindeymiş. Köy işi dülgerlik te becerirmiş. Soy adı Fedyayev. Fedyayev, bu tersanelerden, kızak yer- lerinden işe başlamış. Bu evin yerine de bir gecekondı kurmuş. Tersaneler genişlemiş. Fedyayev'in horantası artmış. Bu horanta gittikçe dal-budak salmış. İşçi sını- fının mayası tutmuş. Kuşaktan kuşağa bu yerden işçi ve denizci çıkmış. Sınıf savaşları da bu gelişmeyle oranlı büyümüş, genişlemiş, sertleşmiş. Grevler, çarlığa karşı ayaklanmalar, silâhlı savaşlar birbirini izlemiş. Buradan bolşevikler çıkmış... Ünlü „Potemkin“ zırhlısı, 1905'te, özgürlüğün kıızıl bayrağını bu limanda, burada, direğe çekmiş... 1917'de bu tersanelerden, buradaki donanma- dan Kızıldenizci taburları düzenlenmiş. Lenin'in, bolşe- vik partisinin çağrısıyla bu taburlar Sovyet egemenliğini ateş boylarında savunmuşlar...

1920 yılı. Vrangeller, İngilizler, Fransızlar yıkmışlar buralarını. Sonra denize dökülmüşler, kaçmışlar... Ya- kacak kıt. Donatım, tezgâh yetmiyor. Metal-demir, çelik te öyle. Günde 100 gram kara ekmek. Üstte yok, başta yok... Lenin'in bir adamı geliyor o günlerde bu tersa- nelere. Sırtında meşin ceket varmış. İşçiler toplanmış ba- şına. Başlamış konuşmaya. Demiş, „Sovyetlere Karade- niz donanması lâzım“... Bilmiyorum diyor bizim şoför, bütün bunları babam anlatırdı... Çok geçmeden „Komin-

tern“ zırhlısı denize indiriliyor ...

Fedyayevin evleri güneşe bakıyor. Çevresinde ve sırt boyu, yepyeni blok apartımanlar kurulmuş. Semt baştan-başa yenilenmiş. Evlerin geniş pencere camları güneşte yanıyor ... Ağaçlar, parklar. Bahçeler ... Çocuklar, parktaki kum havuzunda oynuyor, salıncaklarda sallanıyor, tahtaravallilerde birbirlerini tartıyor.

Sivastopolun doğusuna düşen köpük-taşı ocaklarına gidemiyeceğiz. Vakit kalmıyor. Oysa bu taş ocakları, bu yeraltı mağaraları Sivastopolun savunmasında önemli rol oynamıştır. Hitler ordularının saldırdığı günlerde yer üstünde dikili bir şeycikler kalmayınca, Sovyet komutanlığı bu mağaraları kullanmış. Savaşlar yeraltına inmiş. Bu taşocağı mağaralarda: hamamlar, okullar, fırınlar, kantinler, barınaklar, hastaneler, operasyon salonları, çocuk yuvaları, fabrikalar, neler yokmuş ... Burası gerilla savaşlarında çetelerin yatağı olmuş ...

Gerilla savaşlarını örgütleyen komünist partisi komitesinin gizli çalıştığı sıralarda yuvаланmış olduğu evin önünden geçtik. Bu gizli komite 1942’de kurulmuş. 1943’le parti üyesi sayısı 100’e düşmüş. Bu evi bana, sanatoryumda bir yoldaş anlatmıştı. Üyelerin arasında bir Türk yoldaş varmış. Uzun boylu, çopurmuş. Rusça iyi konuşmuş. Denizciymiş ...

Türkiyeden, denizcilerden, hele 1919’dan tâ sonralara kadar, Sovyet limanlarına gelmiş, gitmiş, Kuva-i Milliye silâh, cepane taşımış olanlar eksik değildir. Bunların arasında TKP üyeleri vardı. Hasan Giritlioğlu, Memet Yelkenci gibi. Yelkenci uzun boylu, çopurdu ...

Savunma-Deniz Müzesi yolumuzun üstünde. Daha bir saatim var. Arkadaşlar, her halde, beni bırakıp gitmezler. Salonlar geniş. Vakit dar. Ne görürsem kâr ... Panolar. Kocaman kocaman resimler. „Kızıl Kırım“, „Kızıl Kafkas“, „Sivastopol“, „Taşkent“ zırhlıları salvo ateşleri yağdırıyorlar düşmanın başına ... Bir hemşire yaralı bir eri sırtında taşıyor ... İki denizci, elbiselerinden bir

çıra gibi tutuşmuş, yanan arkadaşlarını kurtarıyor... Yerlere, düşürülen Alman uçaklarının gamalı haçlı kanatları serilmiş... Yıkıntılar... Kan... Ateş.

Daha daha... O günlerde, o yıllarda Karadenizin be-ri yakasında, bizim tarafta, Ankara hükümeti, Saracoğulları, Menemencioğulları ne yapıyorlar? Sivastopoldan sonra Stalingradın düşeceğini, Sovyetlerin „yıkılacağını“ bekliyorlardı. Yalnız bunu beklemekle yetinmedilerdi. Milleti karneye, vesika ekmeğine bağladılar, halkı aç koydular. Ve Anadolunun buğday ambarından Hitler ordularını besledilerdi. Türkiyenin pamuğunu, kromunu, bakırını, kurşununu; hayvanlarının yünü, postunu, etini, derisini ucuz-pahalı Almanyaya sattı. Hitlerin harp endüstrisine yardımcı, ham madde sağladılar... Daha daha... Boğazlardan, gizlice, Alman denizaltılarını Karadenize salıverdilerdi...

Daha daha... Dahasını Türkiyede bugün görmeyen, duymayan kalmamıştır. Karadeniz boyunca, baştanbaşa Türk kıyılarına Amerikalılar füzelerle, radarlarla, hava alanlarıyla oturmuşlardır. Amerikan savaş tekneleri, ikide birde, Boğazlardan geçer, roketlerini, füzelerini gizlemeden, Türk sularına açılır, Karadenizde kışkırtma do-laşmaları yapar... Türkiyeyi NATO'ya bağlayanlar, Anadoluyu yayılcı Amerikan militaristlerine bir „atlama tahtası“ olarak verenler, Karadenizde barış ve güvenliği ve illâ Türkiyeyi hiç düşünmüyorlar... Daha, daha!...

Barış Parkı

Sivastopol, Sinop'un karşısına düşer. İki kent Karadenizin iki yakasında. Bizim İnebollular, yalnız onlar değil, kimi şoförler, açık, bulutsuz havalarda Zigana'dan Kırım dağlarını, çıplak gözle seçebildiklerini söylerler. İki ülke arası, evet, bu kadar yakın. Sonra, üstelik, karadan birbirine yapışık. Bu karayı, toprakları, makasla, bı-

çakla, hiçbir şeyle birbirinden kesip ayıramazsın. Karadenizin sularını hele hiç ayıramazsın. Bu durum, iki kapıkomşu ülke arasındaki coğrafi durumdur. Ama iki ülke arasındaki ekonomik, politik, kültürel ilişkiler, bağlar açısından bu durumun özel bir önemi vardır...

Sovyet devleti kurulduğu günden bu yana, büyük komşumuzu bize tersine, olduğundan bambaşka göstermekte ayak direyenler vardır. Bunlar, memlekette egemen sınıfların, hükümet edenlerin en gerici kanadını tutar. Bunlar bile bile, çarlıkla Sovyetleri birbirine karıştırır. Türkiyenin topraklarını, ordusunu, tersanelerini, kalelerini tapu kesmece Amerikalılara, NATO'lara verenler, bu hiyanetlerini maskelemek için, tarihten sözederler. Osmanlı imparatorluğuyla çarlık imparatorluğu arasındaki harpleri dillerine dolarlar. Sovyet düşmanlığını körüklerler. „Kuzeyden gelen tehlike“, derler. Ve „Sivastopol önünde yatan gemiler“ derler...

Öyleyse, bu eski Osmanlı türküsünün özünü, icvüzünü köküne kadar soymak, açıklamak gerek. Türkü, 1854—55 Kırım Savaşı üstünedir. İngiliz ve Fransızlar hesabına kestaneyi ateşten çıkarmaya girişen, bu uğurda Anadolu askerlerini yadellerde kırdıra: padişahı, onun hükümetini „temize çıkarmak“ kaygısıyla bu türkü düzülmüştür. Görülüyor ve öyledir, Türkiyeyi Nato'lara koşanlat, Amerikalıyı Anadolunun göbeğine, denizlerinin kıyılarına oturtanlar, bu gerçeği Osmanlı türküleriyle halkımızın gözünden saklamak çabasıındadırlar.

Gelelim, tarihsel gerçeğe. Kırım savaşının temelinde Osmanlı imparatorluğunu üleşmek planları yatar. O zamanki dille, „düveli muazzama“ — büyük devletler — kapıştılar bu üleşme üstüne. İngiliz ve Fransızlar Osmanlıya „arka çıkmış“ göründüler, onu savaşa ittiler... Birinci Dünya Savaşında bu oyunu, bu defa Alman empervalistleri oynadı. Enverlerin eliyle Türkiyeyi savaşa soktular. Ama bütün kavga Türk yorganının başınaydı. Sonunda imparatorluk gürleyip gitti....

Osmanlı hükümetinin Batılı ortakları, onu Kırım savaşına zorlamak için, Gelibolu yarımadasına asker çıkardılar. Kırım savaşını, olayları, çok yakından izleyen Marks, bu çıkarmanın „tam bir salgıncılık“ olduğunu belirtir. Sonra, onlar, İngiliz ve Fransızlar, yalnız Geliboluya değil, İstanbul'a, Boğazlara, Üsküdar'a gelip oturdular. O sözüm yabana „müttefik kuvvetleri“ ne yapıyordu burarlarda? Kafaları çekiyor, kadın oynatıyor ve ayık kalanlar siper, istihkâm kazıyor, kazdırıyorlardı. Engels'in deyişiyle, „hiç kimse onlara saldırmasın diye, bu istihkâm-ları kuruyorlardı onlar“, yani İngilizler, Fransızlar. Sö-zün açığı, bu donatılar, üsler Türklere karşı yapılıyordu...

Türkiyenin şimdiki durumu o günlere ne kadar benziyor. Amerikalılar, NATO elebaşları üslendiler hava alan-larıyla, atom başlıkları, yığınaklarıyla, radar istasyonla-ryla, her şeyleriyle Türkiyede. Bu saldırı üsleri, donatım-lar, en başta halkımıza karşıdır, ulusal bağımsızlık dire-nişini ezmek içindir. Türkiyeyi ateşlere sokmak içindir. Böylece Sovyetlere saldırmak içindir... Amerikalılar, NATO'nun başını çekenler, bütün bu karanlık, ölümcül işlere Türkiyeyi Ankara hükümetlerinin eliyle çekiyorlar...

Başka bir olgu: Batılı ortakları, Türkiyeyi yalnız Kı-rım savaşına değil, üstelik borca soktular. Osmanlıların dış borçlanmaları bu harple başlar. Öyle ki, 25 yıl içinde Osmanlı borçları 237 milyon altın lirayı buldu. Bunun yıl-lık faizi 15 milyon liraydı. Osmanlı devletinin hazinesi, yıllık geliri, bu faizlerin bile ödenmesine yetmiyordu. So-nunda, 1881'de, padişah İermaniyla, Osmanlı hükümeti iflâs topunu attı.. Ekonomik, politik bunalım keskinleşti. Hükümetlerin biri düştü, biri geldi. Mithat paşa başba-kan oldu, Redif paşa yargılandı. Sultan Aziz damarlarını kesti, kanlı sultan tahta çıktı...

Bu borçlanma bakımından, gerici çevreler arasında, kodaman burjuva partileri arasında hükümet değişimleri bakımından, bugünkü halk düşmanı rejim, bugünkü hü-kümetler eskileri ne kadar andırıyor... O zaman Düyun-u

Umumiye — Genel Borçlar kurulu vardı. Şimdi Konsorsiyum var. Ve 67 milyar borç...

Sivastopolun sayılı yerlerinden biri de „Malahov Kurgan“ adlı tepedir. Sabundağı tepesinin bir eşidir. Bu tepe 1854—55 Kırım savaşlarında cehennem kazanına dönmüştür. İngiliz ve Fransız komutanlıkları, Türk askerlerini en ağır işlerde kullanmışlar, savaşların en kanlı kesimlerine sürmüşlerdir. En çok asker kaybeden Türklerdir...

„Savaş ve Barış“ı yazan L. Tolstoy, subayken, bu Malahov tepesinde ateşlere girmiştir. Bu savaşları canlandıran bir panorama var bu tepede. 1905 yılında açılmıştır. 1942 yılında, Hitler orduları bu sanat anıtını topa tuttular. Savaştan sonra, panorama yeni baştan diriltilmiş. 1954'te, yani Kırım savaşının 100'cü yılında, yeniden açılmıştır... Yapısı yuvarlaktır. Kubbelidir. Gün ışınları olağanüstü ayarlanmıştır. Savaşları canlandıran tablonun uzunluğu, çevresi 115 metre; eni, yüksekliği 14 metredir. Bu izdüşümü Rubo'nun fırçasından çıkmıştır.

Panoramayı gördük. Burada, bu tepede, bir de büyük, çok güzel bir park vardır. Adını „Barış Parkı“ koymuşlar. Gene bu tepede bir „Sönmez Ateş“ — meşale yakmışlar... Halk, işçisi, bilgini, denizcisi, sevdalısı, bebesi, ninesi parkı dolduruyor. Kimi yeşil dalların gölgesine oturuyor, kimi çiçeklerin arasında dolaşıyor. Çiçeklerin arasında, Sönmez Ateş'in çevresinde insanlar neşeli, dinç, inancalı, onurlu, güvenli yürüyorlar...

„Barış Parkı“na, Sivastopol'a, yoldaşlara, Sivastopol'lulara, denize, tâ karşıllara, vapurlara, yolculara el ediyor, yol boyunca mendil sallıyoruz...

Doktor

Havalar alabora oldu. Artık günün bir saati ötekine uymuyor. Gökyüzü suratını astıkça deniz de ekşitiyor. Güneşin gözü bir tutuluyor, bir açılıyor. Yağmur, güneş,

yel, bulutlar birbirine karışıyor... Haniya, dinlenmenin tadı tuzu kaçıyor...

Büyücek bir yüzme havuzu. Bu havalar için. Üstü, yanları, baştan aşağı cam. Ayrıca elektro-terapi, fizyoterapi, hidro-terapi salonları var. Su, deniz suyu, tuzlu. Isı 22 dereceyi geçmiyor. Hidro-terapi en „eğlencelisi“. Kimilerini iğneli fıçıya sokar gibi yapıyorlar. Şişmanları, göbeklileri su topu hortumla eritiyorlar. Ben bütün bunlara seyirciyim... Bir Dağıstanlı, bir Osetin, bir Azerbaycanlı, bir de ben, dört kol domino oynuyoruz. Hepsi de neşeli. Her üçü de petrol uzmanı. Her üçü de mühendis. Dağıstanlı genç. Azerbaycanlı 50'sini aşmış. Hitler ordularına karşı Kırım'da savaşmış. Mühendislik diplomasını savaştan sonra almış... Tatlı dilli. Sözü dolaştırır dolaştırır Türkiye'ye getirir. İşçi'yi soruyor, köylüyü soruyor. Ozanları soruyor. Mühendislerin durumunu, tutumlarını soruyor. Politik akımları soruyor. Her defasında da, „sormak ayıp olmasın“ diyor...

Dağıstanlıyla Osetin daha başka. Elbrusu, Tiberdayı, Kazbeki, dağları, ırmakları, yaylaları bana anlatıyorlar. Her üçü de, beni cumhuriyetlerine çağırıyor, „geleceksin, konuğumuz olacaksın,“ diyorlar. „Gel gör yaşamımızı, evlerimizi, kentlerimizi“, diyorlar... Ne imiş sanki? İnsan artık kuş misali. Uçaklar her yana gidiyor...

Ben, „eksik olmayın“ dedikçe, Azeri yoldaşın: „Yoooh... Ele şey yoooh... He de canım... Gel... İnandırız, gün gelir, biz de sana, İstanbula konuk geliriz... Olaar?...“ Niye olmasın! Olacak! Gün gelecek, büyük komşumuzdan bize, bir bahçeden bir bahçeye gider gelir gibi gelecekler. Bizim Karadenizin kıyıları da, kumsalları da, Anadolunun çiçekleri, ormanları da, İstanbullu Taşdelen suyu da özgür halkın olacak. Halkımızın sofrasında kuş sütü de olacak!...

Dağıstanlı „domino“ dedi. Kim yendi, kim yenildi? Belli değil. Yağmur kesilmişti. Çıktık parka. Herkes bir yana dağıldı.

Sanatoryum bir tepenin üstündedir. Tepe kat kat, dimdik. Ormanlık. Deniz kıyısına, plâja yürüyerek te inilir, asansörle de. Tepeyi dikine delmişler, 100 metre inmişler, sonra yine bir o kadar tünel açmışlar. Tünel neon lambalarıyla aydınlatılmış. Dipte, asansöre binilecek yerde, geniş bir sahanlık var. Duvarlarda camlı akvaryumlar. Renkli balıklar yüzüyor. Sıcaklarda, gün ortası burası serin.

Akvaryumun önünde başhekimin yardımcısı duruyor. Yüzen balıklara dalmış gözleri. Boylu boslu, Rus güzeli bir kadın. Hiç de iki çocuk anasıdır dernezsın. Hem doktor, hem paraşütçü. Balık gibi de yüzer. Günde iki defa iner plâja. Sabahları, erkenden, plâjda idman yapar. Sonra denize atlar. Sonra tepeye vurur, işine gider. İşten sonra, yine iner kıyıya. Akvaryuma, balıklara bir göz atar... Ve gider, plâjda, denize uzanan iskelede sıralara oturur...

Doktor Nina yoldaş gene öyle yaptı. Iskeleyle doğru yürüdü. Beni de yanına aldı. „Canın sıkılıyorsa denize bak, açılırsın“ dedi. Tatlı konuşuyor. Denizin dilinden anlıyor. Ben de, bu suların öteki kıyısında, denizin dudaklarında, nerdeyse dalgaların içinde doğduğumu söyledim. Lâf lâfı açar, derler. İkimiz de söküldük ucundan, kıyısından.

Nina yoldaş Odesalı. Babası, kardeşi denizciymiş. Babası eski bir bolşevikmiş. Kardeşi komsomol'muş. İkisi de, salgıncı faşistlerle savaşlarda, bu denizde vurulmuş. bu sulara gömülmüşler... Kızı yeni doktor çıkmış. Oğlu, babasının yolundan gitmiş, uçmanmış. Kız anaya, oğlan babaya çekmiş...

— Ben de, diyor Nina yoldaş, okuldayken, hele fakültede öğrenciyken, sporlardan havacılığı seviyordum. Bu yüzden olacak, uçmanla seviştım, kocaya gitim. Plânörçülük, paraşütçülük öğrendim Kırım'da, burada, Koktebel kampında.. Sizin, Atatürk'ün manevi kızı da bizim orada yetişmiş. O benden yaşlı olacak. Kendisini görmedim.

Kampta eğitimcilerimiz anlatıyordu... Bizim paraşütçülük savaşta işe yaradı... Kaç defa ateş boyu genişine paraşütle indim. Gerilla savaşlarında yaralananları kurtarmak kolay olmuyordu. Çoğu kangren oluyor, gidiyordu. Can kurtarmak ödevimiz... Briyansk ormanlarını işitmişsiniz sanırım. Gerilla savaşlarıyla ün salmıştır. 1943, kar, kış, soğuk. Gece atladık bizim „inek“ten... Tek kanatlı, çift kanatlı, küçük tek motorlu eğitim uçaklarına „inek“ diyorduk. Almanlar bunlara „fener“ diyordu. Bunlar asırlırlardı geceleri Almanların tepesine, elle atarlardı bombaları başlarına. Bu uçaklardan filolar vardı. Pilotları, makinistleri, telsizcileri kadındı. Duymuş, ya da okumuşsunuzdur. Sovyetler Birliği Kahramanları var bu kadınlardan... Bunlardan biri, bu yaz, bizim burada dinlendi... Daldık başka tarafa... „Inekten“ atladım, dedimdi... Kör şeytanın işi yok. Takılmaz mı benim paraşüt yüksek bir ağacın dallarına. Bu sefer ben „fener“ gibi asıldım havada... Allaha, işaret ateşlerinin yandığı yere yakındım. Bizimkiler imdadıma yetişti... Ben de yaralı komutanın imdadına yetiştim... Çok kan kaybetmişti. Hemen kan vermek gerekti. Kan grubuna baktım. Benim kan grubum uysa bile, vermek zor. Partizanlar arasından buldum... O komutan hâlâ sağdır...

Nina yoldaş başka bir anısına atladı. Hem başını sallıyor, hem gülüyor... Deniz iyice hırçınlaştı. Kalktık, yürüdük. Yokuşa vurduk. O, başından geçeni alaylı alaylı anlatıyor:

— Fakülteyi bitirdim. Staja gideceğim. Nişanlım Gürcü. Tutturdu Gürcistana gideyim diye. Dil bilmem, zor olur, dedim. Söz anlatamadım. Doğrusunu istersen, sevdâ sürükler insanı. Hem kocamın diyarını da, insanları, gelenek ve göreneklerini de görürüm dedim... Gittik. Acaraya atanmışım. Dağlar, yerler, insanlar, hepsi iyi. Gel gör ki, dil zorluğu belimi büküyor. Öğreneyim dedim. O daha zor... Bir gün bir genç kadın geldi. Sıtmalımıştı. O zaman, benim çalıştığım yerde, tamtakım sağlık istas-

yönü yoktu. Bir doktor her şeydi... Gelen hastaya kinin iğnesi yapmak istedim. Ampulleri çıkardım. İğneyi, şırıngayı kaynatayım dedim. Ben uğraşırken, gelen hasta ortadan kayboluverdi. Baktım, masanın üstünde ampuller de yok... Uzatmayalım... Kokusu iki gün sonra çıktı. Kadın geldi. İki elinde iki taş. Taşları birbirine vuruyor, başına, kulaklarına götürüyor. Bir şeyler diyor... Zar zor anladım. Seninkisi ampulleri yutmuş... Baş zonk-luyormuş... Hemen İngiliz tuzu... Neyse ki kurtuldu. Benim de içim rahatladı...

Doktorun sesi birdenbire değişti. Gülmesi kesildi:

— Kadın Lâzdı. Sizin oralardandı. Bir Acaralıya kaç-mış... Güzelliğine güzeldi... Ama güzellik yetmiyor. Okuyamamış. Bilgisiz kalmış. Hâlâ onun birbirine vur-duğu çay taşları gözlerimin önüne geliyor, taşların sesi kulaklarımda çınlıyor...

Nina yoldaşın, doktorun pürüzsüz sesi de benim kulak-larımda çınlıyor, bembeyaz dişleri gözlerimin önüne geli-yor...

Stalingrad

Güneş odanın balkonuna vurdu. Kapı tıkırdadı. Marusa teyze, elinde kahve tepsisiyle içeri girdi. „Dobro ut-ro“ — günaydın, dedi. Marusa, bugün daha güleç yüzlüy-dü, ama gözlerinde ve sesinde acımsı bir şey vardı... Üstüne işlemeli, beyazlı-mavili bir Rus fistanı giymişti. Marusa teyze inceciiktir. Sarışındır. Gözleri bal rengidir. Dili gözlerinden tatlıdır. Bir kavruklu-k var teninde. Ateş gibidir. Stalingradlıdır. Bu kentin o korkunç ateşlerinden geçmiştir. Kavruklu-ğu, sanırım, ondandır... Bir fotoğraf gösterdi. Hep üstünde taşımış onu... Bir savaş eri: Sol yanına asılı, kırmızı haçlı, bir sağlık çantası. Boynuna asılı, diskli, bir otomat. Bu, Marusa. Yanında, ateş eden bir erin yarasını sarıyor. Er, Marusanın ikisi iriliğinde... Bir subay çekmiş bunu. Yaralı kimmiş? Adını bilmiyor...

Ama onu unutmuyor. Stalingradı, o günleri hiç unutmuyor...

Marusa, savaştan önce, Stalingradta: Şekerleme-çikolata fabrikasında çalışıyormuş. Şimdi bu fabrika Lenin adını taşıyor. Onun savaş öyküsü de başka... Salgıncı Hitler tümenleri 1942'de Stalingrada doğru akınca, Marusa, işçilerle birlikte, tanklara karşı hendek kazmaya gitmiş. Ateş boyuna böyle girmiş... Çikolata, şekerleme, makarna, konserve fabrikaları mermi, kovan, elbombası, otomat çıkarmaya, tuğla fabrikaları beton bomba dökmeye başlamışlar... Marusa, Sovyet halkı, istemiyordu, yine de istemiyor „kuş sütü“ şekerleme yerine kurşun, sofrasına tereyağı yerine, bomba. Sofrasını, kazanımlarını, tatlısını, tuzlusunu, Sovyet düzenini savunuyor, savunmuştur... Marusa cin gibi. Yanımdan kayboluverdi...

Güneş doruğa çıktı. Deniz ağlamaklı bebe dersin, ipin-cecik dalgalar kıyıda öylesine kıvrılıyor... Denize, dalgalara, yüzen gemilere, M. Gorki'nin, A. Çehov'un anıtlarına, plâjlarda çakıltaşlarına, kumlara serilenlere, bizi uğurlayan yoldaşlara el-mendil salladık... Marusa teyze, tâ yokuşun başına, asfalt yol kavşağına kadar bizi geçirdi. Kucaklaştık, öpüştük, ayrıldık. O, arkamızdan sesleniyor: „Yine bekleriz!..“

Hava alanına geldik. Uçaktan bir haber yok. Volgograd'tan kalkmış... Volgograd — Stalingrad'tır. İçimde duygular, belleğimde anılar. olaylar birbirini eziyor... Büyük meydan savaşları çoktur. Bunlar, zamanla, gitgide tarihe gömülür. Gökte sönen yıldızlara döner. Stalingrad savaşları tamtersine, yıllandıkça daha da canlanıyor, tarihsel önemi daha açık beliriyor, pırıldıyor. Stalingradı savunanlara, Sovyet insanlarına, erlerine, generallerine, işçilerine karşı candan saygı duygusunun bir kaynağını bu meydan savaşı yaratmıştır...

Kuduz Hitlercilerin seçme tümenlerini burada, Volganın kıyısında Kızılordu yere çiviledi. Sovyet erleri, komutanları, subayları kendileri yere sapladı, ölümü göğüsle-

di. Ve ant içtiler: „Ölmek var, geri adım atmak yok!“ dediler. Sovyet topraklarına dalan faşist barbarlara-ölüme, böyle meydan okudular. Salgıncıları önce yerinde saydırdılar, sonra kuşattılar, çemberlere aldılar, böldüler, teslim olmayanları yokettiler. Ölüm başka türlü yenilmezdi. Yalnız Sovyetlerin değil, yalnız Avrupanın değil, insanlığın alinyazısı başka yolla çözümlenemezdi. Büyük Ok-tobrun Lenin’in açtığı yepyeni çağ bunu gerektiriyordu. Bu savaşı göğüsleyecek yürek, bu savaşta kılıç sallayacak bilek Stalingradı savunanlarda vardı. Sovyet egemenliği, Lenin’in yenilmez ülkü ve ilkeleri böyle bir yürek, böyle bir bilek ve böylesine bir kılıç vermiştir bu meydan sava-şını kazananlara!

Hava alanı, arı kovanı. Uçaklar inip kalkıyor. Yolcu-lar akın akın. Biz bekliyoruz. Terminal’in salonunda, te-levizyonda futbol seyrediyoruz. Maç önemli. Sovyetlerle İrlanda oynuyor. Meksikaya kim gidecek? ... Bir Kırgız, az daha uçağı kaçıırıyordu. Öylesine dalmıştı oyuna. Ar-kadaşı kolundan çekti, götürdü ...

Güneş battı. Yarı günümüz Kızılaya gitti. Meğer bizim uçak sefer dışıymış. Dosdoğru gidecekmişiz. Ay çıktı. Gökte yıldızlar tanelendi. Bizim jet te havalandı ... Yol-cular, şakalarından, konuşmalarından belli, birbirlerini iyi tanıyorlar. Sık sık: „Sizin Barikad“ ..., „bizim Trak-tör ...“ ve „Oktobr ...“ sözleri geçiyor. Makinelerden, tezgâhlardan, otomasyon, kesintisiz şerit sisteminden söz ediliyor. Bir parti komitesinin eylemi, kirni yoldaşların tutumu eleştiriliyor ... Kahkahalarla gülüşüyorlar ... De-nizi, plâjları anlatıyorlar ... Yolcular, öylesine geliyor, „Kızıl Oktobr“, „Barikad“ ve „Traktör“ üzinlerinden, bu dev fabrikalardan olacaklar. Bu fabrikalar ve işçileri, Stalingrad savaşlarında ateşin gözünde ydiler, ölümün içindeydiler. Onlar, önemli rol oynamışlardır bu savaş-larda ...

Bir ara sessizlik bastı uçağı. Yalnız jet motorlarının keskin ısılgı duyuluyor ... Sonra, uçak süzölmeye başla-

dı. Yolcular canlandı. Birisi bana: „Bak, bak... İlerde. solumuzda... Stalingradın ışıkları. İlk gelişiniz mi?...“ diyor.

Gökten Samanyolu, dersin, yerlere silkelenmiş... Volgograd, geceleyin, uçaktan böyle görünüyor. Bol ışıklı bir kent. Volga boyunca 70 kilometre uzanıyor. Burada, bugün, 800 bin insan yaşıyor, çalışıyor...

Işıklara bakıyorum. Ve. Marusa teyzenin anlattıkları gözlerimin önünde canlanıyor. Almanlar, 1942'de, yazın ortasında, Volga üzerindeki petrol depolarını, tankerleri bombalamışlar. Bütün akaryakıtlar akmış ırmağa. Tu- tuşmuş ırmak, 40 kilometre boyunca ateş akmış, dumanlar göklere vurmuş... Stalingrad savaşları böylesine bir cehennem olmuş. Toprak, ağaç, su, ot, insan, hayvan, uçak, ev, canlı, cansız ne varsa hepsi ateş olmuş, kül olmuş, kan olmuş...

Ve ölümü yenenler, bu büyük Rus ırmağının kıyılarındaki, eskisinden bin kat güzel, bin kat ışıklı, yepyeni bir kent kurmuşlar...

Uçak hava alanına iniyor...

Otel

Volgograd'ta indiğimiz otel, Barış caddesinin Kahramanlar bulvariyle kesiştiği köşebaşında. Otelin kapısından içeriye adımımızı atar-atmaz, ilk bilgiyi edindik. Yapı yeni. Kocaman. Uсталığı, yapı biçimi çekiye gelir. Modern değildir. Kolonlar-direkler çok. Bu tür yapıcılık, Sovyetlerde, burada da, çoktan aşılmış, geçilmiş bir aşama. Havaalanından kentin göbeğine gelirken, yolumuzun üstünde, modern yapılar gördük. Bu kent yenibaştan kurulmuş. İlk kurulan yapılar artık „eski“ sayılıyor. Kent önce boyuna vermiş, ırmak boyunca gitmiş. Şimdi enlemesine açılıyor, genişliyor...

Stalingrad savaşlarının en kanlı ve sert günlerinde, Türkiyede komünistlerin yürekleri ağızlarına geldiği o

bunalımlı günlerde, bir fıkrayı, olmuş gibi birşeyi, eş dost birbirine anlatıyordu. Fon Papen'in Ankaradaki ataşemiliterine, bizim bir subay soru sormuş. Diyesiymiş: „Dünyanın en büyük kenti hangisidir?“ SS ataşe, „Berlin“ demiş. Bizimkisi „yok“ demiş. Ataşe, „Londra mı, Paris mi demek istiyorsun?“ demiş. Bizimkisi „yok“ demiş. Kızmış ataşe, „Moskova mı demek istiyorsun?“ demiş. Bizimkisi, „hayır, Stalingrad“ demiş. Ataşe büsbütün köpürmüş. Bizimkisi, „ne kızılıyorsun! Siz, kendiniz, üç aydır „yıldırım hızıyla“ gittiğinizi söylüyorsunuz. Türk gazetelerinde bunları yazdırıyor, bastırıyorsunuz. Ama, bu kadar zamanda bu kentin bir başından öteki başına gidemediniz. Demek, öylesine büyük!“ demiş...

Stalingrad savaşlarında, Kızılordu düşmana imamesini şaşırttı. Hitlercilerin hesapları, sayıları, kilometreleri tersine döndü. Burada yer ve zaman ölçülerini, önce general Çuykov'un 62. ve general Şumilov'un 64. orduları çizmiştir. „Yıldırım savaşı“na bel bağlayan Hitlerciler, orduları, sonra genelkurmaylıkları yıldırımla vuruldular...

Yalnız salgıncı, faşist Alman emperyalistlerinin değil, yeryüzünde ve bizim Türkiyede Hitler'in „yıldırım“ planlarına bel bağlayanların, arada kemik, külâh kapmak hulyasına tutulanların da hesapları çürük çıktı. Kızılordu, onların „hesaplarını“ da Stalingrad'ta toprağa gömdü... 1942'de, Stalingradta dev savaşların geçtiği günlerde, Türkiyede Hitler'in „yıldırım“ saldırısına bel bağlayan egemen çevrelerin nasıl şapa oturduklarını, faşist kazma dişlerini gıcırdata gıcırdata Atay o zamanki „Ulus“ta yazdıydı: „Sovyet kuruluşu Alman tanklarından çok daha sağlam çıktı“, diye. Oysa, yine o Atay, yine o „Ulus“ta, 5 Ekim 1941'de: „Sovyetlere saldırmakla Almanlar tamamiyle doğru hareket ettiler“ diyordu... Sonra, Göbels'in çanağında kemik yalayanlar, faşist barbarları alkışlıyordu, gerici Türk gazetelerinde: „Almanlar, Stalingrad'ta Kızılorduyu son erine kadar yoketmelidir“ diye büyük manşetler atıyorlardı...

Balık baştan kokar. O zamanki başbakan Saraçoğlu, 31 Ağustos 1942'de, Sivasta yaptığı bir konuşmada, baklayı ağzından çıkardıydı: „Fırsatı kaçırmayacağız“ dedi. Ve sonra, 5 Eylül'de Türk-Sovyet sınır boylarını dolandırdı. 19 Eylülde, Türk ordusunun doğu sınırlarına yığıldığı öğrenildi. Mühürlü zarflar içinde, komutanlara gizli emir dağıtıldı. „N. 1“ sayısını taşıyan bu zarfların ne zaman açılacağı başka bir sinyalle bildirilecekti. Saracoğulları, orduyu alarına geçirdilerdi. Bekliyorlardı... İşte bütün bu düşmanlık hesapları, dolapları, hepsi burada, bu kentte toza, dumana, kana, ateşe karıştı... General Paulus, şimdi bizim konukladığımız otelin bodrum katında, ellerini kaldırdı, teslim oldu. Yıllardan 1943'tü. Günlerden 31 Ocak...

Biz, böylesine bir yerde kurulmuş olan otelin III. katına çıktık. Bu katın servisine bakan, mavi giysili, orta yaşlı bir kadın odamızı gösterdi, kapısını açtı. Derli toplu, sade, kullanışlı bir oda. Banyosu, radyosu. telefonu, televizyonu var. Kar gibi bir yatak...

Geniş bir pencere. Balkona açılan camlı bir kapı. Balkon, Kahramanlar Bulvarına bakıyor... Ağaçlar sık. Dalları eşkin, yaprakları yeşil. Oysa artık kışın eli kulağında... Dalların, ağaçların, yeşil yaprakların arasında bir ateş, bir meşale yanıyor. Ateşin kızıllığı, yine ağaçların arasında, bulvarın başında yükselen bir dikili taş, bir anıta vuruyor. Kızıl alev Sönmez ateş'tir. Dikilitaş Devrim Anıtı'dır...

Oktobr Devrimi'nin Sönmez ateşi, onun kızıllığı göklere vuruyor... Gökte yıldızlar tane tane... Geceyarısı... Karanlık ışıl ışıl...

Otel uyuyor... Kent uyanık... Barış caddesi, Devrim bulvarı canlı... Bulvarda yayaların gölgeleri ağaçların altından yürüyor. Gölgele yapraklara karışıyor...

Değirmen

Güneş pencerelere vurdu. Sönmez ateş ve güneşin ışınlarıyla Devrim Anıtı bir kat daha menevişlendi...

Giyindik, sokağa çıktık. Bulvara saptık... Anıtın, Sönmez ateşin çevresi, önü arı kovanı. Kimi dineliyor, saygı duruşunda. Erkekler şapkalarını çıkarıyor, kadınlar mendillerini. Kimi çelenk, kimi buket, kimi de dal çiçek koyuyor anıtın cilâlı taşlarına...

Anıtın önünde, kayışlarından boyunlarına asılı otomatlarıyla, karşılıklı iki piyoniye, dimdik, nöbette duruyor. İki erkek çocuk. Başlarında nöbetçi komutan, bir piyoniye kız. Bunlar asker değil. Devrimi, Sovyet halkının savaşlarla elde ettiği kazanımları, onun kutsal anılarını, ışınlı gözbebekleri gibi koruyor, bunların başında nöbet tutuyorlar... Nöbetçiler değişti. Komutanları değişmedi.

Bu kentin geçmişi 400 yıllıkmış. Eski adı Tsaritsin'miş. 1919-20 yıllarında, Volganın burada, büyük savaşlar olmuş. Karşı-devrimciler, emperyalistler, Sovyetleri bir çember içine alıp boğma planlarını uygulamak, Denikini ve Kolçak ordularını çemberin bu düğüm yerinde birbirine bağlamak istediler. İç savaşlarda, ateşboyu kesimlerinin en önemlilerinden biri, o günlerde burası, bu kent olmuştur. Düşmanlar, Sovyet egemenliğini kanla, ateşle; yiyeceksiz, yakacaksız bırakma yoluyla boğmak istediler...

Tsaritsin savaşları, o günün silâhlarıyla da olsa, çok çetin olmuştur. Komünist Partisi, Lenin, ateş boylarının bu kesimine büyük bir önem vermiştir. Lenin, telgraf başında, bu savaşları izlemiştir... Burada hem İngiliz, Fransız, Amerikan emperyalistlerinin donatıp silâhlandırdıkları karşı-devrimci ordularla, hem açlıkla savaşılmıştır. Buraya, özellikle açlığı göğüslemek, Moskovaya, cephe gerisine, fabrikalara ekmek yetiştirmek göreviyle Komiserler gönderilmiştir. Bir yandan savaşlar olurken, öte yandan, telgrafla Lenin'e: İlk katarların, yiyecek, tahıl

yüklü trenlerin yolavurulduğu bildiriliyor... Burada Vo-roşilof'un, Budyoni'nin komuta ettiği savaş birlikleri, burada Kolontaylar, Dibenkolar, enternasyonal savaş birliklerinin ünlü, yiğit komutanları Dundiçler savaşmıştır...

Bu kentte düşman, birkaç ay kalmıştır. Ve kanlı bir terör kasıp kavurmuştur ortalığı. 3500 komünist bu sokaklarda, bu alanlarda kurşuna dizilmiştir. Anıtın, dikili taşın kızıla çalan koyu rengi, bu komünistlerin hiçbir zaman kurumayan kanlarının yansısidir...

Volgograd, bu kent, son 50 yılda, iki defa yakılmış, yıkılmış. İki defa yeni baştan kurulmuş... Neler kurulmamış! 6 milyon, 200 bin metrekare ev, apartman kurulmuş. 170 dev fabrika, bunların içinde büyük üzinler, kombinalar var. Ayrıca 50 yapı fabrikası... 150 okul, 44 hastane, 10 bin yataklı. 88 poliklinik, dispanser. 51 eczane... 281 çocuk kreşi, çocuk bahçesi. (31 bin çocuk bu yuvalara gider). Bu bakımevleri ayrı bir dünya... 33 özel, genç işçiler için, okul. 22 sendika teknik okulu. 21 müzik okulu. 8 yüksek okul, fakülte ayarında. Sakat çocuklar için özel 4 okul... 101 kitaplık. Bu kitaplıklarda 4,5 milyon kitap var... 54 kültür sarayı... 4 tiyatro. 22 sinema... 540 lokanta. Fabrika, işletme, kurumlardaki lokantalar, aşevleri, onlar da ayrı... 8 bin mağaza...

Bunları bize sayan Kent Komitesi sekreteri: „Kuruculuk işleri, büyük projeler bundan sonra geliyor“, dedi...

1225 kilometre asfalt yol. 580 kilometre yaya kaldırım yapılmış... Caddeler, bulvarlar geniş geniş... Yolların boyunca ağaç, çiçek, yeşillik... Ve temizlik... Trafik yüklü. Turistler akın akın. Turist otobüsleri, arabaları dizi kolunda... Yerlilerle yabancılar belli oluyor adım atışlarından, hareketlerinden. Yerliler telâssız. Onlar, ne vitrinlere, ne de yeni yeni, çok katlı, baştan aşağı cam, pencereleri kapı kapı enstitülere dikilip bakıyor... Ama biz bakmadan edemiyoruz... Gökdelenlere yeni yeni başlıyorlar... Bütün sorun gökdelenlere değil... Eski görmüyorsun. Yıkılanı, yenisini yapmak kolay mı?... Kim olur-

sa olsun, bu kentte, bu caddelerde insan geleceğe, avucunun içindeymiş gibi, sevinçle, güvenle bakar. Var elbette, bütün bunları gelip görenlerin arasında gözleri kinle, sınıf düşmanlığıyla, geçmişin kuyruk acısıyla, dili zehir dolu kimseler. Böyleleri! geriye, karanlıklara bakar... Çağaloğlu yokuşunda Amerikan pazarı kuran Bedii Faik gibiler de geldi, gezdiler Sovyetleri. Adamın gözlerine öylesine karalar inmiş ki, Moskovada, Leningrad'ta, Kiyefte. gittiği yerlerde, naftalinli general eskisi, prenses eskisi arıyor. Ve gazetesinde soruyor... „Şu 50 yılda ihtilâl için 50 milyon can vermiş, kan dökmüş te ne olmuş? Kalkınma iddialarının bilânçosu nedir?“ diyor. Bu gibilerden, dün Hitler'e, bugün Consonlara-Niksonlara kapıkulu olan çevrelerin gazetecilerinden, Sovyet ve komünist düşmanlarından bundan başkası beklenemez...

Bulvarda iki akasya kalmış savaşlardan. „Emekli“ bunlar. Yaraları hâlâ duruyor... Öteki ağaçlar yeniden dikilmiş. Kavakların dorukları göğe yükseliyor. Ağaçlar da, Sovyet insanları gibi, başlarını dik tutuyor... Geniş taş merdivenlerden Volgaya, kordon boyuna, vapur iskelesine indik... Sular durgun. Volga geniş. Yolcu vapurları, yük gemileri, tankerler, şilepler iki yana akıyor... Büyük jet motorları uçar gibi yüzüyor...

Yön değiştirdik. Vurduk geniş bir caddeye. Trolleybüsler, otobüsler, tramvaylar iki yana işliyor... Volga kıyısında yüksekçe bir eğmeçte durduk. Karşımıza yalnız kasnağı, duvarları, camsız, çerçevesiz pencereleri, kapısız kapıları kalmış, çatısız, üstü açık bir „yapı“, yanmış bir yıkıntı çıktı... Kılavuzumuz: „Stalingrad'ta, bu gördüğünüz iskeletten başka, hiçbir yıkıntı, eski hiçbir yapı kalmamıştır... Bu bir un fabrikası, değirmendi... Burada düşmanın tümenleri, SS taburları öğütüldü...“ dedi.

Değirmen, böylesine, olduğu yerde müze olacakmış. Burada kurulacak panoramanın planı böyledir... Öylesine savaşa, böylesine müze gerek...

Savaş kaputu

Volgograd kentinin geçmişini, hem iç savaşlarda, hem Anayurt savaşında oynadığı rolü ele almadan, bugününü anlamak zor olur... Tarih sınıfların savaşı. Onu insanlar yapar. Doğru. Ama tarihin akış süreci içinde sınıf savaşından sınıf savaşına, onu yapanlardan yapanlara, bu savaşı örgütleyenlerden örgütleyenlere çok fark var...

Stalingrad savaşlarını, düşmanların burada yenilmesini, bu kentin iki defa yeni baştan kurulmasını, bu büyük endüstri göbeğinin böylesine gelişmesini sağlayan işçi sınıfıdır, Sovyet halkı, Sovyet egemenliğidir, Kızıldudur. Ama bütün bu tarihsel utkuları örgütleyen, yöneten, onu garantileyen Sovyet Komünist Partisidir. Lenin'in kurduğu, devrimci Marksçı-Leninci ilke ve ülkülere sınıksız bağlı bu savaşkan, yepyeni tip partinin eylem, etken damgalarını her gittiğin yerde, her adım başında görüyorsun... Bir gelenek, bir görenek olmuş gibime geliyor: Burada da bizi önce müzeye götürdüler. Bu yöntem, besbelli, daha uygun. Önce geçmişi gösteriyorlar. Böylesine, bugünkü, gelenler, kenti gezenler daha kolay anlar diye...

Müze artık dar geliyor, az geliyor müzelik olanlara da, müzeyi gezenlere de. Burada hem komünist partinin eylemleri, hem devrim günleri, hem 1919-20 savaşları, hem Stalingrad cengi içiçe, zincirleme sergilenmiş, belgeler, eşyalar, öyle düzenlenmiştir. Silâhlar, savaş araçları çeşitli. Uzun menzilli bir top. 1919 savaşlarında kullanılmış. Düşmana bırakmamak için Volgaya atılmış. 20 yıl sonra, batırılan yerden çıkarılmış, Hitlerin „Ölü kafası“ birliklerine bununla ateş edilmiş... Düşmanın gökten saldırdığı 2 tonluk bir bomba yerde ölü gibi yatıyor... Tek kişilik, ateş yuvası çelik bir kule. Bomba, kurşun yağmuru altında, gözetlemişler buradan faşistlerin her adımını... Duvarlarda, panolarda, raflarda kılıçlar, tabancalar, dürbinler, fotoğraflar, duyurular, çağrılar, günlük emirler...

General Çuykof'un, hücum gruplarına bir yönergesi: „Elinde otomat, belinde 10 bomba, yüreğinde yiğitlik—dayan!“ .. Başka bir belge. 1942'nin Eylül ve Ekim aylarında, Stalingrad savaşlarında, Komünist Partisine 14 bin 400 üye girmiş, alınmıştır ... Bir kâğıt parçasına, bir yongaya, bir otomat kundağına yazılan bir yazı: „Vurulur, ölürsem beni komünist sayın!“ Bunu yazan eller ayrı ayrı ... Kurşunla ortasından delinmiş parti ve komsomol biletleri. Kimliklerini, yaşlarını, hangi yılda Komünist Partisine, Komsomola alındıklarını gösteren bu fotoğraflı, mühürlü cüzdanları, onlar, yüreklerinin üstünde taşımışlar. Cüzdanlar kana boyanmış ...

Gür sakallı bir Kazak. Belinde kılıcı, tüfeğini boynundan arkasına asmış. Atının üstünde dimdik duruyor. O zaman 63 yaşındaymış. Uç oğluyla gönüllü yazılmış. Volga boyundan, bu kentten tâ Budapeşteye kadar at oynatmış, kılıç oynatmış, düşmanı kovalamış ... Başka bir fotoğraf. 12 kardeş çete yazılmış, gerilla savaşlarına katılmışlar. Üçü sağ kalmış. Biri şimdi 95 yaşında ... 8 Sovyet tankı, bir kesimde, 36 Alman tankına karşı çıkmışlar, düşmanı yenmişler ...

Sovyet insanlarının, savaş erlerinin kahramanlıklarında köklü bir özellik vardır. En önemlisi yığınsaldır. Bilinçlidir. Bu özellik, işçi sınıfının, onun en yüksek politik örgütü komünist partisinin, Leninci tip partinin savaş geleneklerine, bu kaynağa dayanıyor. İnsanlığın en yüksek ideallerini; yani sömürü düzenini yoketmek, emperyalizmi, sömürgecilik sistemini, asalaklar dünyasını ortadan kaldırmak, insanca yaşamak düzenini, sosyalizmi, komünizmi kurmak ilke ve ülküsünü canla-başla uygulamak, anayurduna, halkına, işçi sınıfına, komünist partisine içtenlikle bağlı olmak bilincine dayanıyor bu yığınsal kahramanlık ... Bu nitelik, yepyeni tip insanın, Sovyet insanının bir özelliği, Sovyet sisteminin özelliğidir ...

Müzede bayraklar. Kızıl bayraklar. Orak-çekeçli bayraklar. Kurşunlarla delikdeşik olmuş alay sancakları ...

Müzede, bir salonun ortasında bir camlık. İçinde, askıda, bir general kaputu. Kaputta 160 kurşun ve şarapnel yarası var. General Glazkof, ölümü böyle göğüslemiş. Ölümün karşısında, gözlerini kırpmadan, dimdik durmuş! Komünist general böyleymiş...

Stalingrad savaşlarında, ateş boyunda ön siperle, ateş çizgisi arkası, „geri“ diye bir şey yok. Komuta yeri, yönetim yeri karargâh, ön siperlerden ayrılmıyordu. Tümen, alay, tabur komutanları da ateşin doğrudan doğruya içindedi. Ordu komutanı Çuykof'un karargâhı böyleymiş... Bir de, öyle günler olmuş ki, düşman 12—14 saldırı yapmıştır. Sovyet birlikleri yalnız bu saldırıları göğüslemekle, geri püskürtmekle kalmamışlar, kendileri de karşı hücumlara geçmişlerdir... Her mahalle, her sokak, her ev, her kat ve kimi yerde her oda, her yıkıntı köşesi için savaşlar olmuştur... Bu durumda, bir generalin, bir er gibi, kalbura dönmesi, bir kaputta 160 yaranın bulunması savaşların ne kadar kıyasıya olduğunu gözler önüne serer...

Bize bilgi veren yoldaş ta bir komutanmış bu savaşlarda. Teni kavruk. Sert bakıyor. Dimdik yürüyor. Bizi kapıya kadar uğurladı. Ve bir rastlama oldu. Bize güle güle derken, o sırada müzenin önünden geçen, dimdik yürüyen birisine selâm durdu... „Bu geçen, Sovyetler Birliği kahramanı, hem de çifte kahramanı, Yefremof yoldaştır... Stalingrad savaşlarından çıkmıştır“, dedi...

Yefremof yoldaş sivildi. Sırtında kaput yoktu. Göğsünde iki altın madalya vardı... Güneş göğsüne, yüzüne vuruyor. O, ölçülü adımlarla, Kahramanlar allesinden geçiyordu...

Traktör Fabrikası

Traktör, Barikad ve Kızıl Oktobr metalürji, makine, traktör fabrikaları, Volga boyunca, zincirleme birbiri ardınca, kentin kuzey kesimine doğru uzanır, gider. Bunlar,

„üçüzler“ gibi bir şey. Bu dev işletmeler Stalingrad savaşlarında ün salmışlardır. Hele de Traktör Fabrikası!...

Tuttuk ana yolu—Lenin caddesini. Sağımızda, solumuzda yeni yeni, kimi kurulmuş, kimi kurulan, kat kat, blok evler. Kent te, yollar da tertemiz. Kentin boyu 70 kilometre. Eni de ardsız-arasız genişliyor. Kent bir yanıyla Volgaya yaslanmış, öte yanıyla steplere, ovalara açılıyor. Yeli, tozu var bunun. Doğanın bu huysuzluğunu, buraları kuşak kuşak ağaçlandırmakla, parklarla, bahçelerle, yeşillikle dize getiriyorlar. Fabrika bacalarından kente kurum yağmıyor. Endüstri semtleri kurulurken, kentte havanın zehirlenmemesi hesap edilmiştir. Üstelik, fabrikalar öyle ortalığa, havaya kurum, duman savurmaz; işlenmiş, yağlı, pis suları ortalığa salıveremez. Havayı, suyu temiz tutmak için özel donatımlar, özel harcamalar yapılıyor. Elektrik bol. Sovyetler Birliğindeki en büyük hidroelektrik santrallerinden biri, „Lenin“ elektrik santrali kentin yanibaşında. Havagazı, su bol. Kentin kamu servisleri: Su, ısı, telefon, ulaştırma, havagazı, kanalizasyon, ışıklandırma servisleri modernidir...

Büyük, kapalı, camlı, ışıklı yüzme havuzu, jimnastik salonları, sineması, tiyatrosuyla güzel bir spor sarayı. Yanibaşında yine bu ayarda, bir stadyum... Yolumuzun üstünde boyuna görünüşler değişiyor... Kızıl Oktobr metalürji fabrikasını geçtik. Savaştan sonra, bu üzinin demir-çelik fırınları, paramparça edilen, ezilen, teslim alınan, yollara, ovalara serilen Alman tanklarını, toplarını, silâhlarını, bu hurdaları, yıllarca eritmişlerdir...

Traktör Fabrikasına geldik. Başlıbaşına bir memleket. Bazı atelyelerinde, bölümlerinde, vardiya değişiyor. Böyle bir saate düştük. Bu fabrika, savaşlardan sonra, 25 yıl içinde, yeni baştan kurulmuş, birkaç kat büyümüş, genişlemiş. Teknik donatım bakımından otomasyona çoktan geçmiş... İnsanın gözleri, içinde, birçok atelyelerinde savaşların geçtiği fabrikayı arıyor... Üzinin bir yanında, taşları, duvarları kurşun, bomba yaraları taşıyan bir kapı

Var. Kapının üstünde bir tabela, bir anıt var: „Traktör Fabrikası“ ... Bu köşe, fabrikanın savaş müzesi gibi bir şey ...

Bize sendika başkanı bir kadın yoldaş kılavuzluk ediyor, atelyeleri gezdiriyor. Yanımızdaki başka bir yoldaş, Stalingrad savaşlarının bu kesiminde, bu fabrikada Hitlerciler ezilinceye kadar geceli, gündüzlü sürdürdüğünü anlatıyor. Birkaç yerden, düşman, fabrikanın bazı depolarına, birkaç atelyesine girmiştir. Öyle ki, atelyenin bir ucu, bir yanı düşmanın elinde, karşı yanı, karşı ucu, tezgâhların bir yanı işçilerin elinde. Siperler, ateş çizgisi öylesine birbirine girmiş... İşte burada „ölümün boyu bir karışmış“. İşçiler, vantilatörlerin, havalandırma borularının yer altındaki büyük künklerin, kanalların içinden geçip, arkadan faşistlere yüklenmişlerdir. Burada savaş düzeni, geleneklere, göreneklere, savaş kitaplarında bellenenlere uymamıştır. Yepyeni savaş yöntemleri, taktiği kullanılmıştı. İşçiler hem tezgâh başında çalışıyor, hem atelyede, tezgâh başından düşmana ateş ediyor. İşçi sınıfıyla, Sovyet halkıyla Sovyet ordusunun özbeöz birliği en canlı çizgileriyle, en somut biçimleriyle burada kendisini daha açık gösteriyor ...

İşçiler gündüz savaşıyor, gece, sakatlanan, savaş dışı edilen tankları fabrikaya çekip onarıyor. Ve bunları, gün açarken savaşa sürüyor. Bu fabrika, o en çetin savaş günlerinde, 170 taret, çelik kule, top ve makineli tüfek ateş-yuvası vermiştir bu kesimde savaşan birliklere. Bu zırhlı kuleler, ateş çizgisinin kilit yerlerine, saldırıların en çok geldiği tehlikeli kavşaklara yerleştirilmiştir. Bu ateş kuleleri, savaşlarda önemli rol oynamıştır. Genellikle Sovyet topçusu bu savaşlarda en büyük rolü oynamıştır... Düşman, bu fabrikanın caneline el atamamıştır ...

Vaktimiz dar. Fabrikanın savaş tarihine daldık mı, aylarca buradan çıkamayız. Öylesine zengin bu fabrikanın savaş biyografisi ... Sonra, fabrikanın bütün kesim-

lerini, bütün atelyelerini gezmek, görmek için de, en azından birkaç gün taban tepmek lâzım... Yolu, zamanı kısalttık. Daldık montaj kesimine, makinelerin takıp takıştırıldığı, parçaların traktör biçimi aldığı, boyandığı, „pabuçlarını“ giydiği atelyelere...

Bütün tezgâhlar zincirleme bant-şerit sistemi. Şeritler biteviye akıyor. Önce şasi geliyor. Ve, sırasıyla dingil, diferansiyel, motor, karoseri, hepsi ardarda gidiyor. „Gözlükleri“ — lambaları, „pabuçları“ — tırtılları, yahut lâstik tekerlekleri takılıyor, giydiriliyor... Her 8 dakikada bir traktör çıkıyor... Biz de, üzerinde kırmızı, sarı ve yeşil trafik lâmbaları sırayla sönen, yanan kapıdan çıktık. Elektronik sayaç tablosunda 250 sayısı, trafik fenerinde yeşil lâmba yanıyordu... İşçilerin yüzleri gülüyordu... Avluda „ovada“ o gün tezgâhtan çıkan traktörlerin motorları uğulduyordu... Gençler, komsomollar rekor kırmışlardı... Biz de motorların uğultusuna tempo tuttuk, alkışladık onları...

Fabrika, komünistler, komsomollar başı çekiyor üretimde, yarışmalarda, emeğin verimliliğinde... Sendika, komsomol, parti komiteleri, örgütleri girişken, atılgan, kuvvetli. Mücadele gelenekleri, deneyleri zengin... Savaşta da, barışta da bu gelenekler capcanlı...

Volgograd'ın, bu kentin sınırları içinde 78 bin komünist vardır. Bunların % 76'sı fabrikalarda, üretimde çalışıyor. Kent 6 semte bölünmüştür. Komünist Partisinin bir Kent Komitesi, 6 Semt Komitesi, 1250 temel örgütü vardır. Fabrikalarda, işletmelerde, bütün öteki kurumlarda 2940 parti gurubu, fabrikalarda 1100 parti komitesi kurulmuş.

Kentin içindeki komsomol sayısı 105 bindir. Komsomol örgütü de, kent, semt, fabrika komitelerine, temel örgütlere ayrılır... Bu kentte 270 bin işçi vardır. Bunların, hemen hemen tümü, % 99'u sendikalıdır.

Bize bu bilgiyi veren yoldaşlara içtenlikle teşekkür ettik. Sendika başkanı kadın yoldaş, göğsümüze, yakala-

rımıza, üzerine traktör fabrikasının amblemi işlenmiş rozetler taktı... Uğurlarken: „Böyle ateş almaya gelir gibi fabrikamızı gezmek olmaz... Yine bekleriz“, dedi... El sıkıştık...

Biz fabrikadan ayrılırken, dış ülkelere giden kırmızı boyalı ve yurt içine yollanan sarı boyalı traktörler ayrı ayrı vagonlara, katarlara yükleniyordu...

Mamay Tepesi

Haritalarda yüce dağlar yer alır. Uludağ'ı, Zigana'yı biliriz. Ama yeryüzünde, Sovyetlerde, Volganın kıyısında bir Mamay tepesinin bulunduğunu, dünya, Stalingrad savaşlarında öğrendi. Bu tepe, tarihsel bakımdan, Himalayanın Everest tepesinden yüksektir...

Stalingrad'ta en çetin savaşlar bu tepe için olmuştur. Bu savaşlar 13 Eylül 1942'den tâ 26 Ocak 1943'e kadar geceli, gündüzlü sürmüştür. Bu tepeyi tutan, kenti baskı altına alıyor. Ateş boyunda en önemli bir kilit yeri... 3. Romen ordusunu, 8. Macar ordusunu, Paulusun 6. ordusunu, general Manşteyn'in tank ordusunu, Göring'in hava birliklerini, Himler'in SS tümenlerini, yani 700 kilometrelik ateş hattı boyuna 2 milyon seçme asker süren Almanlar buralara kadar geldiler. Ama bu tepeyi aşamadılar. Atlarını Volgada sulayamadılar. Volgada, bu tepede tepelenen Hitler, Berlindeki ininde bir akrep gibi kendisini gebertti...

Bu tepeye öylesine çok bomba, top mermisi, torpil yağdırılmış ki, toprak tıraş edilmiş, yassılaştı. Savaşlar bittiği zaman, burada topraktan çok mermi, bomba, şarapnel parçaları, kovan, kurşun yığını, metal parçaları varmış, bu ölümcül nesneler dizboyu imiş...

Şimdi bu tepe, Sovyet halkının hem savaşta, hem barışçıl emekte, sanat ve kültür alanlarında görülmemiş başarılarını, zaferlerini, ününü dile getiren, yerden bitme

bir anıttır. Anıt, bütün tepe, açık, canlı bir panoramadır. Bu yapıt 7 yılda çıkmıştır. Projesini, seçkin sanatçılarda Vuçetiç çizmiştir. Gerçekten büyük usta!

Mamay Anıt'ı Lenin yolu üzerindedir. Anıt'ın ayakları bu yola dayanır. Tepe yemyeşil: çimenlik. Ağaçlar, parklar, çiçeklikler. Dersin, Isparta halıları, kocaman kocaman, dünyanın renk renk halıları serilmiş bu dağa... Geniş taş merdivenler... Her yaşta Sovyet insanları, 101 ulustan insanlar, ellerinde çiçekler, çelenkler, merdivenleri çıkıyor. Bunlar, bakışlarıyla, bir anılar dünyasına giriyor... Biz de karıştık onların arasına...

Serviler — kavaklar yolu. Ağaçlar upuzun. Uzun, geniş parke yol, „Ölümü Göğüsleyenler“ alanına çıkıyor. Alanın ortasında yusuvarlak, büyük bir havuz. Bımın ortasında, tek parça granitten yontulmuş dev bir Sovyet eri yükseliyor. Bir elinde otomat, bir elinde bomba. Sanki bu er Volganın içinden böylesine yükseliyor. Damarları gerilmiş, gözleri kurşun dolu. Ölümü hiçe sayıyor. En çetin savaş günlerini canlandırıyor bu kompozisyon. Sovyet insanı, emek insanı, evine dalan düşmanı ölümle göğüslüyor...

„Ölümü Göğüsleyenler“ alanından, gene geniş merdivenlerden yukarıya çıkıyoruz. Merdivenlerin iki yanı, sağlı, sollu duvar. Bu duvarlar büyük bir panorama. Taştan bir kitabın yaprakları açılıyor insanın gözleri önünde... Yıkıntılar. Bunların arasından, kentin semtleri, mahalleleri, evleri, fabrikaları, kenti savunan kahramanlar ortaya çıkıyor, taşların arasından canlanıveriyor. Arkada Volga ötesinin meşelikleri görünüyor... Sol duvarda ant içiyor savaşçılar. Sağ duvarda savaşlar yer almış... Her ev bir kale. Her ev için, her kat için, her oda için savaş... Geriye adım atmak yok. Arkası Volga... Sol duvarın başında, Volgayı geçiyor ateş altında Sovyet birlikleri, kıyıya çıkarma yapıyorlar. Ve bir yazı: „Volga'dan öteye yer yok bizim için!...“ Sağ duvarın başında, Alman tanklarının yolunu kesen bir er tutuşmuş, yanıyor.

Bu, Paniha adında bir komsomoldur. Stalingrad savaşlarında, sırtlarında asker kaputlarıyla Sovyet insanları böyle savaşıyor...

Duvarların arasından, merdivenlerden, Kahramanlar Alanı'na çıkıyoruz. Meydan dikdörtgen. Alan geniş. Ortada, gene bu genişliğe oranlı, dikdörtgen bir havuz. Gök mavisi, suda yansılıyor... Bir sırada, arrayla, dizi dizi heykeller. Bunların yansıdır sulara vuran. İki er. Biri yaralı, elinde bir bomba. Arkadaşı onu, bir eliyle ayakta tutuyor, öteki elinde otomat... Ölümü böyle yenmişler... Başka bir heykel. Çizmeli, kaputlu bir Rus kadını. Sırtında bir yaralıyı taşıyor, kurşun, ateş yağmuru altından çıkarıyor... 19 yaşında bir komsomol kız. Stalingrad savaşlarında 40 yaralı taşımış sırtında, ateş altından çıkarmış bunları. Gün olmuş, vurulan erin yerine makineli tüfeğin başına geçmiş, düşmana kan kusturmuş... Stalingrad savaşlarında binlerce kadın ateş boyuna girmiştir. Bunların içinde havacılar, tankçılar, uçaksavarlar, doktorlar, hemşireler vardır. Bunların arasında: Marusalar, Nadyalar, Tamaralar, Düsyalar var... Üçüncü heykel: denizciler. Bellerinde, ellerinde bombalar, atılıyorlar faşistlerin üstüne... Başka bir heykel: yaralı bir komutan duruyor. Bomba, kurşun yağmuru altında komuta yerini yine de bırakmıyor... Ateş altında alay sancağını taşıyanlar, onu yere düşürmüyorlar... En sonunda, iki er faşist yılanının başını eziyor, gamalı haçı parçalıyor...

Geniş merdivenler Panteona çıkıyor. Enine, genişliğine bir duvar. Panteon, savaşçının şan şeref salonu, bu duvarın üstünde yükseliyor. Duvarda sola doğru, sanki yelle, bir bayrak açılıyor. Boyu 100 metre. Yazılar, kabartmalar... Bayrakta boydanboya bir yazı: „Rüzgâr kırbaç gibi yüzlerine vuruyordu. Onlar durmadan ilerliyordu. Düşmanın içine korku düştü: saldırıya kalkanlar insanlar mı, yoksa kalımsız ölümlüler mi?!...“ Kabartmalar düşmanı ezen ve Mamay tepesinde birleşen, kucaklaşan Sovyet askerlerini canlandırıyor...

Panteona açılan kapı mazgal biçiminde. Girdik içeri. Panteon bir silindir biçiminde. Yüksekliği 13,5 metre, çapı 41 metre. Tavan, ortasından, oval-yumurta biçiminde açık. Bunun altında, salonun ortasında, yukarıya kalkmış, güçlü bir kol, mermer bir el, bir meşale tutuyor. Sönmez ateş yanıyor. Duvar, firdolayı, mozayık işleme. Kızıl bayraklar. Bayraklarda ölenlerin adları... Ve, duvarın tavanla birleştiği çizgi boyunca bir yazı. Bu yazı, dış duvarda okuduğumuz sorunun karşılığı: „Evet, biz kalımsız ölümlülerdik. Aramızda sağ kalanlar azdır“...

Dışarı çıktık. Yas Alanı'ndan geçiyoruz. Bir ana, vurulan oğlunun üzerine eğilmiş, yasa, acıya gömülmüş. Savaşçının yüzü bir bayrakla örtülü. Bu anıt, sanki taş değil, canlı... Harp, hemen hemen her eve girmiş, yas ve acı getirmiş... Sovyetler Birliği, bu savaşta, 20 milyon insan kaybetmiştir...

Kardeş Mezarlığı... Tepenin üstünde 147 bin Sovyet eri gömülüdür... Mezartaşları... Yeşil çimenler... Güller, çiçekler... Saygıyla geçiyoruz bu yüce ölülerin başları, ayakları ucundan...

En tepede, 52 metre boyunda bir heykel yükseliyor. Bir kadın, ana, kılıcını çekmiş, kolunu havaya kaldırmış, ileriye atılırcasına duruyor. Bu: Anayurdu Savunma heykeli...

Buradan bütün kent görünüyor... Yepyeni, evleri, fabrikaları, ağaçları, bahçeleri, anıtları, her şeyleriyle yepyeni bir kent...

Savaştan sonra buraya, Amerikanın eski Moskova Büyükelçisi Deyvis gelmiş. Ve yıkıntıları gördükten sonra: „Bu kent bir daha kurulmaz...“ demiş. „Ölüyü dirilti görmedim“ demiş... Amerikalı diplomat fal açmış. Daha doğrusu, Amerikan emperyalistlerinin sinsi niyetlerini açmış. Kuduz Hitler'in planlarını, tümenlerini Kızılordunun burada toprağa gömdüğünü hesap etmemiş...

Yürüdük Mamay'dan Lenin yoluna. Vurduk kentin içi-

ne doğru ... Ortalık ışıl ışıl ... Lâmbalar yanıyor ... Der-
sin, gökten yıldızları yollara, caddelere, parklara, Volga
ırmağına silkiyorlar ...

Yeşil Yaprak

Bu yeşil yaprak, Türkiyeden 10 bin kilometre uzakla,
doğudadır. Bu yaprağın bir kıyısı, bir ucu, sınır kesmece
yapışıktır. bizim Anadoluya. Evet, öylesine bize yakın-
dır. Yemyeşil, taze taze, burcu burcu bu yaprak. Sarp
köyünün ortasından, Çoruhun kıyısından açılır bu yap-
rak tâ Kızılıkumlara, Sırderya, Amuderya ırmaklarına ve
daha daha ötelere ... Bu yaprağı serilmiştir doğumuzda-
ki Sovyet cumhuriyetleri. Büyük Oktobr Sosyalist Devri-
minin, böylesine büyük bir ağacın yaprağı. Meyveleri de
yapraklar gibi kocaman kocaman ...

Doğanın güzelliğı, insan eli değmemişe, hamdır. Bu
güzellik iç açar, göz doyurmaz. Ama insan elinin işlediğı
doğa güzelliğı bir başkadır. İnsan emeğini, göz nurunu,
sevincini, acısını, savaşını, sevdasını görürüz onun icin-
de. Hele doğayı işleyenler, proletarya. egemenlik başında
olursa, toplum sosyalist toplum olursa bu güzelliğın renk-
leri, ölçüleri insanı şaşırtır, „deli eder“ ...

Onlar dört arkadaştı. Ben, beşinci oldum. Onlar, iki
kadın, iki erkek. Kadınlardan biri Azerbaycanlı, öteki
Özbek. Erkeklerden biri Kırgız, biri Türkmen. Dört ko-
münist ... Özbek fırtına gibi. Azeri hep kitap okur. Ya
da, iki kadın domino oynar iki erkeğı karşı ... Her iki ta-
raf da beni oyuna sokmak ister. Yenilenlerden birinin ye-
rine oturuyorum ...

Kislavodsk'tayız. Burası Kafkasların arkası, Don ır-
mağının ötesi. İçmeler, kaplıcalar, sanatoryumlar, kür
yerleri, zincirleme, dağlara doğru uzar gider. Kislavodsk,
yılın 11 ayı güneşe verir yüzünü ... Elburus yanibaşımız-
da. Bu dağ 5633 metre. Başındaki beyaz takkesini yaz,

kış hiç düşürmez. Bizim olduğumuz yer bin metre. Gezmeye, 1500 metreye kadar çık, yorulmazsın. Burada, ormanların ucu dağların doruğuna ulaşamaz... Dağlar yaban elmalarından geçilmiyor. Millet ormana dalmaya görsün, hart hart elma ısıyorlar... Dağ boyu, sırt boyu, güneşli, ışıklı dinlenme evleri, sanatoryumlar. Yılda milyonlar buralarda güneş alıyor, derisini cîlâlıyor, ya-nıyor, dinleniyor. Tepelerde bu yapılar daha heybetli, saraylardan çok çok güzel görünüyor...

Özbek yoldaş: „Bizim de dağlarımız, hele hele kum-luklarımız var. Bir gel de, gör... Güneşimiz serttir... Sularımız, ırnaklarımız hızlı akar... Ama su için savaş bizde daha bitmemiştir... Ben su mühendisiyim... Çöl-lerde artezyen kuyuları açtık. Kimi zaman vurur su belim gibi kalınlıkta. Ne zevkli olur bilerseniz...“ Bu Özbek kızının adı Şirin. Kocasının adı Ferhat'mış. Ferhadını çok göreceği gelmiş. Hep sözü ona getirir. O da mühendismiş — mimarmış... Taşkenti kuruyorlarmış... „Dün-yada Taşkent'ten güzeli yok“, diyor... „Gelin canım... Görün canım“, diyor da başka söz etmiyor...

Sovyet Hava Yolları günde 350 bin yolcu taşıyor. 100 bin kilometredir bu yolların uzunluğu... Ver elini, dedik, Orta Asya. Özbekistandan başlayalım dedik bu yer-leri görmeye.. Moskovayla Taşkentin arası beş saat. Hiç yere inmeden. Bizim bindiğimiz uçak, o kadar za-manda alıyor 3500 kilometreyi... Ama, artık bu yakın-larda, bu yol 1,5 saata inecek gibi görünüyor... „TU — 144“ yolcu uçağı deneme uçuşlarını bitiriyor. Saatte 2500 kilometre hız... Sesin hızı ne kadar da gerilerde kalı-yor bu uçaktan... Moskovada, hava alanında gördük... Bu insan yapısı, Sovyet yapısı alüminyum „kuş“ akbaba-lara, burnu leylek gagasına benziyor... 20 bin metreden rahat rahat uçuyor... Sovyet ölçülerine, onun göklerine, topraklarının genişliği ve uzunluğuna göre, hem de ev-reysel uçak...

Biz beş bin metreden uçuyoruz. Ne sis var, ne bulut.

Çıplak gözle yerde birçok şeyleri seçebiliyorsun. Hazeri kuzey-doğusundan, Aral'ı güneyinden geçtik. Sağımız Karakum, solumuz Kızılkum çölleri. Amuderya'yı bir ortalıyoruz, bir kaybediyoruz... Solumuzda, Kızılkum çölünde yemyeşil bir yaprak. Bu yeşillik, gökten, bulutlardan yerlere, kumluklara vurmuş bir gölge değildi. Gökte bulut yoktu. Şenlikli bir yeşillik. Evler, yollar, tarlalar, bahçeler, ağaçlar var bu yaprağın üstünde. Demem, bu yaprak ne bir masal, ne bir görüntüdür. .

Kupkuru çöl, açlığın bile öldüğü, kum fırtınalarının har vurup harman savurduğu, yılanların, çıyanların korkup kaçtığı çöl yeşertilmiş... Doğanın yabanlığı, kuruluğu, barbarlığı yenilmiş... Yeşil yaprak kocaman kocaman... Doğa ile insan arasındaki savaşta Sovyet insanı üstüngelmiş...

Ortada insan oğlunun en eski beşiği. Bu kumluklar çok, çok eskiden, bilmem kaç bin yıl önce, yemyeşil yeşermiş. Ekinler başak verirmiş tarlalarda... Arkeologlar, geçmiş, eski çağları araştırıp inceleyenler, yerbilimi uzmanları bu sonuca varmışlar. Arkeologlar, Özbekistan topraklarındaki kazılarda, yer altında kanallar, künkler, arklar bulmuşlar. 2500 yıllıkmiş bunlar... Bu yeşil yaprağın açıldığı kumluklara gelince, o da başka bir öykü... Zamanla burada toprağın, yeraltı sularının kimyasal bileşimi bozulmuş... Ve, gitgide yeşillikler kaybolmuş... Toprak yozlaşmış, arıklaşmış, sular kaybolunca, erimiş kum olmuş... Sonra, bu kumlar, yerden yere, yelle akmış dört yana. Bir gün tepe, bir gün düz olmuş buraları. Kum tepeleri böylece göçmüş, durmuş...

Beyler, emirler, çarlar zamanında buralardan iz sürüp geçenler pek az olmuş. Beyler, emirler, çarlar düşmanlarını, devrimcileri, yoketmek istediklerini bu çöllere atarlarmış... Ekim ile, sosyalizmle, Sovyet insanları yalnız eski toplumu yıkıp yenisini kurmadılar, doğayı da, yabanlığını da değiştirmeye koyuldular... „Sevda Masalı“ndaki Ferhatlar, Şirinler gerçek oldu. Bunlar,

dev araçlarla, makinelerle, donatımlarla, aygıtlarla; dizi kolunda buldozerlerle, tarak makineleriyle, 40 tonluk devirmeli kamyonlarla, elektrik motorları, traktörlerle dağları deliyor, kanallar, tüneller açıyor, toprağı burguluyor, deliyor, artezyenler kuruyor, toprağı suluyor. Kum çölleri yeşeriyor...

Uçaktan gördüğümüz yeşil yaprak, 300 bin hektar büyüklüğündeymiş. Yıldan yıla genişliyormuş... Makinelerle, pamuk tarlalarıyla, nar, ayva, elma, şeftali, kiraz, kavak ağaçlarıyla; çiçek bahçeleri ve üzüm bağlarıyla; okulu, radyosu, televizyonu, kitaplıkları, sinemaları, asfalt yolları, evleri, mağazaları, hastaneleri: her şeyleriyle Ortaasya Sovyet Cumhuriyetleri Karakum, Kızilkum çölleri yeşile çeviriyorlar... Gözlerim bu yeşil yaprakla kaldı...

Üç Silâhl¹

Uçağımız Samarkand hava alanına indi. Taşkent alanı kapalıymış. Sis varmış. Burada gökyüzü açık. Akşam karanlığı iniyor. Hava serin. Buraya inmemiz bizim için iyi. Renkli bir geçmişi var bu kentin: anıtları ve anılarıyla durup duruyor. Ekim günlerinde, Sovyet egemenliği kurulurken belirli rol oynamıştır bu kent, onun devrimcileri... Eskiyle yeni, ayrı bir desenle örülüyor burada...

Hazer'i, Aral'ı, Karakum, Kızilkum çölleri bir solukta aşık. Bu çöllerde kocaman kocaman yeşillikler gördük havadan. Kozaları açmış tarlalar, bu yeşilliklere kar düşmüş gibiydi. Amuderya ırmağı boyunca uçtuk. Bu ırmak. şimdi, Aral denizine yılda ancak iki ay akar. Yılın 10 ayı tarlaları, çayırıları, bahçeleri, bostanları sular...

Ekim Devrimiyle, Rus proletaryasının yardımıyla, doğrudan doğruya bolşevikler partisinin, Lenin'in öncülüğü, yöntemiyle ve halkın çetin, çok sert savaşlarıyla bu Ortaasya Sovyet cumhuriyetleri kurulmuştur. Komünist partisi, Lenin, bu halklar için en kestirme yolu seçmiş

sosyalizme giderken. Kapitalist olmayan bu yol,“ geriliğin içinden, çöllerde yürüyen kum tepelerinin, fırtınaların, karşı-devrimcilerle yürütülen ölüm-kalım savaşlarının içinden geçmiştir ...

Devrimle yenilen, alaşağı edilen sınıflar, işbirlikçiler, çar generalleri, onlara arka olan İngiliz, Fransız, Amerikan emperyalistleri eski düzeni geri getirmek için karşı saldırıya geçtiler. Emperyalistler, en gerici, vurucu güçleri silâhlândırdılar. Onlar, binlerce top, yüzbinlerce tüfek, milyonlarca mermi-fişek, cephane ve bol para sağladılar karşı-devrimcilere. Onlar, Kazak generallerini, Basmacıları; çapulcu Irgaçları, Madamin beyleri, Hal Hocaları, İşmatları, Buhara emirini, Hive derebeylerini sürdürdüler Sovyetlerin üzerine. Bunlar Türkistanda, Özbekistanda, doğu yörelerinde ortalığı yakıp yıkıyor, talan ediyordu. İç savaşlar 1918 yılı yazından 1920 yılının sonuna kadar sürdü ...

1918 yılının Eylül ayında, bütün Sovyetler ülkesi bir savaş kampı ilân ediliyor. İşçi-Köylü Savunma Konseyi kuruluyor. Lenin bu konseye başkan seçiliyor ... Yüzbinlerce işçi, köylü ve en başta komünistler Kızılorduya gönüllü yazılıyor ...

İşte bizim sözünü etmek istediğimiz üç silâhlı, bu gönüllülerin arasında, savaş birliklerinde yer almış üç Türk komünistidir. Biri vatman İsa'dır. Uzun boyluydu, esmerdi. Erbilde doğmuş, İstanbul'da okula gitmişti. Dik durur, sert konuşur, yumuşak bakardı. İkincisi, İnce İbrahim'di. Erbaştı. Üçüncüsü de Yörük Nuri. Ötekilerden farkı, iyi ata binerdi. İbrahim, Çanakkale savaşlarında, bir İngiliz güllesiyle toprağa gömülmüş. Çukurdan çıkmış, sağ kaldığı için, doğu cephesine göndermişler. Her üçü de bu cephede esir düşmüşler. Her biri bir esir kampına sürülmüş. Kızılorduya, kendi deyimleriyle, „bolşevik yazılana kadar“ birbirlerini tanımazlarmış ... Fabrikalarda, madenlerde çalışmışlar. Dil öğrenmişler. Devrimci Rus işçileriyle, bolşeviklerle arkadaş olmuşlar. Gözleri açılmış.

Hele 1917'de çar ve hükümet devrildikten sonra, devrim seline, gösterilere, yürüyüşlere katılmışlar... İsa, Ural-lardan Petrograda düşmüş. Oktobr günlerini gözleriyle görmüş. Kızıl Savaş Birliklerine girmiş. Her üçü de, son-radan, 1920'de TKP'nin, Mustafa Suphi'nin açtığı Parti Okulunda okudular. Komünist Üniversitesine girdiler. Nuri ve İbrahim okumayı bırakmak zorunda kaldılar. Türkiye Komünist Partisi bu üyelerini, 1921 yılında Ana-doluya, kurtuluş savaşına, cepheye gönderdi... İsa yol-daş 1923—1927 yıllarında İstanbul'da çalıştı. Tramvay iş-çileri arasında sevilirdi, otoritesi vardı. TKP'nin İstan-bul İl Komitesi üyesiydi. Tramvaycılarının grevlerini yö-netenlerdendi...

1918 yaz ayları. Her yandan saldırıyor emperyalist-ler, karşı-devrimciler Sovyetlere. Mayıs ayında Osmanlı ordusu Azerbaycana dalıyor, Bakü Komunasını gericile-rin „Müsavatçıların“ ezmesine yardım ediyor. Böylece, o zamanki Türkiye hükümeti, bataklık Enverler, İngilizlerin işini kolaylaştırıyorlar. İngilizlere, karşı-devrimci gene-rallere, „Beyazorduculara“, Kızılordu'yu arkadan vurmak, onun doğu cephesini kuşatmak olanağını sağlıyorlar. Türkistanı, buradaki Sovyet cumhuriyetini çember içine alıyor, onu Moskovadan kopmuş duruma sokuyorlar... Çok ağır günler...

Lenin, radyoyla sesleniyor Türkistan Sovyet hüküme-tine, doğu halkına: „Sıkı durun! Sıkı davranın! Düşman, Beyazorducular ezilecektir! Yardımaınıza koşuyoruz!...“ Lenin'in seslenişi, bolşeviklerin, işçilerin, halkın, Kızıl-ordu erlerinin gücüne güç katıyor... Kızılordu, doğuda general Dutof'un Kazak birliklerini eziyor, darmadağın ediyor. Geri kalanı Kızılkum, Karakum çölleri-ne kaçı-yor...

İşçi-köylü Savunma Konseyinin kararı, Lenin'in yö-nergesi üzerine, doğu cephesine, Türkistana, silâh, cep-hane ve para gönderiliyor. 600 savaşçıdan kurulu özel bir birlik yola çıkarılıyor. 14 bin tüfek, 300 makineli tüfek,

20 havan topu, 20 milyon tüfek mermisi, tabancalar, kasasuralar, kılıçlar yüklüyorlar katarlara. Birliğin komutanı Ali Cangıl yoldaş. 600 erin içinde: Ruslar, Kazaklar, Tatarlar, Sırplar ve üç Türk var. İsa, silâhlarla, gönderilen paranın başında nöbet tutuyor. Kasada 60 milyon altın ruble var...

Özel birlik, bu silâhlarla, katarlarla, paralarla gelip iniyor Volganın aşağılarına, Astrahan'a. Ama, karşı-devrimciler, İngilizler Hazer'in öte kıyısını, Krasnovodski'yi ele geçirmişler. Durum iyice çetrefilleşiyor... Bir telgraf alıyorlar Sovyet Halk Komiserleri Başkanı Sverdlof yoldaştan. Parayı alıkoyuyorlar. Silâhları yelkenlilere yüklüyorlar... 100 gönüllü, silâhlarla, yelkenlilerle Hazere açılıyorlar...

İşte Nâzım Hikmet'in „Hazer“ şiirinin kaynağı budur...

100 gönüllü bolşevik, Hazer'i geçiyor, Bozacı yarımadasına çıkıyorlar. Sonra 600 deve, 700 beygire yüklüyorlar silâhları. Katar, kervan, Hazerle Aral arasındaki kum çöllere vuruyor. Su yok. Kum çok. Yeşil yok. Su kuyularının arası 100 kilometre. Su yerine kum akıyor. Kum dalgaları arka arkaya geliyor. Bora sarıyor çölü... Bir yandan da „Beyazlar“ saldırıyor... Ancak Aralık ayında, Karadağ-Ustürt yoluyla, Çelkaş demiryolu istasyonuna varıyorlar... 100 gönüllüden kiminin mezarı kalıyor kum çöllerinde... Kum dalgaları yutmuş onları... Kiminin mezarının başına kuru bir saksaul dalı dikmişler. Kimininkine bir süngü. Bu süngülerin altında Moskovalı İvan yatar. Bu saksaul dallarının altında Azeri Kurban Kuli, Hiveli Cemal Hoci, Taşkentli Demirci yatar.

Uç silâhlıdan, İnce İbrahimle Yörük Nuri'nin mezarları Anadoludadır. Yörük, belki de, o çok sevdiği Aydını kurtarıırken vurulmuş, atının boynuna sarılıp yatmıştır... İsa'nın mezarı duruyor... Uç silâhlı, Türk halkının, Türkiye proletaryasının, TKP'nin en yiğit savaş erleriyle... Ateş gibiydiler. Lenin'in savaş yoluna bağlıydılar. Al-

çakgönüllüydüler. Pırıl pırıldılar... Uç savaşçının anıları, savaş öyküleri, halkımızın Amerikan köleliğine karşı yürüttüğü savaşta, yeni devrimci kuşaklara taze güç aşıyor...

Lenin Yolu

„Lenin Yolu“, Samarkand'ta çıkan bir gazetenin adı. Hava alanında elimize aldığımız Özbekçe ilk gazete. Büyük bir manşet: „4 milyon 200 bin ton beyaz altın-pamuk!“ Tarımda, pamuk üretiminde yeni bir rekor. Özbekistan Sovyet Cumhuriyeti, adam başına düşen pamuk üretiminde Amerikayı geçmiş, dünyada birincidir!...

Özbekistan ileri bir endüstri ülkesidir. Fabrikalarının çıkardığı endüstri ürünlerinin artış hızı Amerikadan, İngiltereden ilerdedir. Bu hız, 1928 yılına oranla 28 kattır. Amerikada bu süre içinde artış hızı %3,5'tur. 1928'de bütün yıllık ulusal üretimin %70'ini tarım, %30'unu endüstri veriyordu. Şimdi tamtersidir. Hele ağır endüstri dev adımlarla yürüyüp gitmiştir. 100 endüstri dalında 1000 den fazla dev fabrika, kombina kurulmuştur. Kimya endüstrisi, doğal gaz, petrol, renkli metal çıkarımı, elektrik üretimi başdöndürücüdür. Böyle bir aşamaya, bu ülke, Sovyet devletinin kurucusu Lenin'in çizdiği planla, gösterdiği yolla ulaşmıştır. Bu program ve yol, kapitalist olmayan gelişme yoludur...

Biz, eski Samarkand'a gelmedik. Ama tarihsel yapılar, anıtlar duruyor. Bir kısmı yıkılmış, zamanla çökmüş, fakat tarihsel değeri olanları restore ediyor, canlandırıyorlar. Renkli camileri, medreseleri, onların çinilerini, renklerini restore etmek için özel bir çini fabrikası kurmuşlar. Devlet bu işe büyük paralar harcıyor. Eski Samarkand yenisinin yanında avuç içi kadar...

Konukladığımız yere Lenin caddesinden gittik. Yolda Lenin alanında, onun büyük anıtı önünden geçtik. Hava alanında, çay ikram etmişlerdi. Burada çayı, bizim aşı-

re kâseleri gibi, sapsız fincanlardan içerler. Bunlara „pi-yale“ diyorlar. Piyalelerin üstüne Lenin’in izdüşümü iş-lenmiş. Piyalelerdeki bu izdüşümleri ayrı ayrı. Lenin, bir Özbeği, bir „aksakallıyı“, doğulu bir bilgini andırıyor. Lenin böylesine bir içtenlikle yakın bu halka...

Akşamın erken saatleri. Caddeler, meydanlar ışıklı. Yaya kaldırımlar asfalt. Mağazaların vitrinleri renkli. Kent şenlikli. Otomobiller dört bir yana akıp gidiyor. Sosyalist yaşamın ulusal çizgileri insanın gözlerine çarpıyor. Bu çizgiler sokakları dolduranların üzerinden, giysilerinden, yürüyüşlerinden, davranışlarından akıyor... Renkler keskin. Alı, yeşili, sarısı, mavisi bıçak gibi. Ama Özbeğin ipeklisi, takkesi en yeni modayla çatışmaz. Bunlar, birbiriyle, kendine özgü biçimlerle, göz doyurucu renklerle bağdaşiyor.

Erkeklerle kadınlar, Lenin caddesinde, sereserpe kol-kola, konuşa konuşa yürüyorlar. Yanımızdaki konukçu: „Millet sinemadan çıkıyor, besbelli... El, kol sallamalar, durup durup tartışmaları öyle gösteriyor...“ dedi. Sonra ekledi: „Bizim Özbekistanda 10 tane radyo ve televizyon verici-yayıcı istasyonu var. Yenileri de kuruluyor. Radyo her evde, televizyon çoğunda var. Gene de sinemalara, tiyatrolara bilet bulamıyorsun... Hele kadınlar hiçbir filmi kaçırmaz...“

Eskiden, devrimden önce, tâ 1927 yılına kadar bile, kadınlar sokağa; at kuyruğundan, yelesinden örülmüş, dokunmuş kara çarşaflarla, kara peçelerle çıkarlarmış. Çarşafın içinde, kolları arkasına bağlı yürürmüş. Esirmiş... Kadın, eskiden, su karşılığıymış. Su, o zamanlar, altınmış. Evlenmelerde başlıklar, kalım öyle kesilirmiş. Erkek, evlenmeden tarlasına, bostanına su alamazmış. Ağaların, beylerin en büyük zenginliği suymuş. Çoğu zaman su yerine kanallardan kan akarmış. Tıpkı bizim Kadırlide, Çukurovada, Anadolu da bugün olduğu gibi...

Eskiden, Özbekistanda, bin kadından ancak 2—3 ü okur yazarmış. Kadın genç yaşta kurur, erir gidermiş...

Kadının ağzından, dilinden, gözyaşlarından dökülen yalınız: „Yediğim acı, içtiğim zehir, giydiğim kefendir“ sözleriymiş... Köleliğin bu katmerlisine karşı başlıca tepki kadınlardan gelmiştir. Bu savaşta Sarıarkand kadınları atılım göstermiştir... Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyetiyle aynı yılda kurulmuştur... Özbekistanda, kılık kıyafet, peçe, çarşaf yasağı-yasası çıkarılmamıştır. Kadın, devrimle, toprak reformuyla, toprak dağıtımıyla erkekle eşit haklı olmuştur. Politik haklarda da öyle... Bu hakları, bu özgürlükleri kullanmada kadının kendisi, yine Lenin'in gösterdiği yolda, komünist partisinin yönetiminde, Sovyet devletinin, hükümetinin yardımıyla, aktif rol oynamıştır...

8 Mart 1927. Özbekistan kadınları evlerinden çıkıyor, köylerin, kentlerin alanlarına yürüyor. Bu yürüyüş, tarihe, „Hücum“ diye geçiyor. 90 bin kadın, yüzlerinden kara peçeleri, sırtlarından kara çarşafı sıyırıp, sokaklarda, meydanlarda ateşlere atıp yakıyorlar. Ve, „Lenin yolu gerçek özgürlük yolu, gerçek eşitlik yoludur“ diyorlar.

Bugün Özbekistanda, endüstri kollarında çalışan işçilerin %42'si kadındır. Hekimlerin %75'i, öğretmenlerin yarısı kadındır... Yüksek Sovyette (Parlâmentoda) 458 sayılabdan 139'u kadındır. Yöre, il, ilçe, kent, köy Sovyetlerinde 30 bin kadın sayılab vardır. Cumhurbaşkanı Yedigâr yoldaş adında bir kadındır... Bilgin, yüksek mühendis, teknisyen, traktörcü, elektrikçi, kaynakçı, artist, ne istersen vardır kadınlar arasında. Sporda, hele at sürmede, yel gibi eserler. Her delikanlı yetişemez bu halk sporunda kızlara...

Sovyetler Birliğinde yaşayan halkların hemen de hepsi var bu cumhuriyette. Özbekler %61'dir. Ama hiç ayırt edemiyorsun birbirinden Rusla Özbeği saçlarının ve teninin renginden gayrı, çizgilerinin incelik ve kalınlığından başka. Çoğu Özbekler Rusçayı, çoğu Ruslar Özbekçeyi rahat rahat konuşuyor. Devlet dili, Özbeklerin ana

dilidir ... Biz de pek zorluk çekmiyoruz dilden yana. Dil-maca başvurduğumuz yok, çok dara düşmedikçe...

İndiğimiz konuk evinin direktörü kadın. Servis yapanların çoğu kadın: Rus ta var, Azerbaycanlı da, Özbek te... Hemen, sıcağı sıcağına edindiğimiz izlenim, büyük bir içtenlikle gösterdikleri konukseverliktir... Buraların geleneği, hemen çaya oturacaksın... Sofra bembeyaz... Sofra dalbastı kiraz gibi... Piyaleler renk renk. Özbek motifleriyle işlenmiş Lenin'in izdüşümü... Yalnız, piyalelerin, fincanların, dibinde azcık çay var... Bu da gelenekmiş. Evlerinde, sevdikleri konuğu fazla alkoymak için, fincanına azar azar çay koyarlarmış...

Konuk evinin balkonundan kente bakıyorum. Lenin caddesi, Lenin yolu uzanıyor Gagarin semtine, yepyeni semte, ışıkların yıldızların içine doğru...

Mübarek ve Memleket

Gün doğuyor. Beyaz-boz, tül inceliğinde, bir sis bahçelerin, bostanların üzerinde buğulanıyor. Güneş yükseldikçe, ışınlar dalları, yaprakları taradıkça bu tül eriyor. Pamir-Tyanşan sıradağları, uzaktan, başlarını kaldırıyor...

Kentin görülecek yerlerini gezeceğiz. Yanımıza kılavuzlar verdiler. Bunlardan ikisi kız. Tanıştık. Birinin adı Mübarek. Doğma büyüme buralı. Samarkand Üniversitesini, Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesini bitirmiş. Eski tarihe gönül vermiş. Filolojiyi seviyor. İngilizce biliyor. Yaşı daha 23. Eskiye hiç yaşamamış. Yepyeni, sosyalist bir kuşaktır. Piyoniye olmuş, Komsomolda yetişmiş, Komünist Partisine yeni girmiş... Spora meraklıymış. Giyinişi, boyuna, güzelliğine yakışıyor. Tane tane konuşuyor. Annesi öğretmenmiş. Babası da. Babası, Büyük Anayurt Savaşına gitmiş, yara almış...

Öteki kız, adı Memleket, Azerbaycanlıdır. O da Sa-

markand Üniversitesini bitirmiştir. O da tarihçidir. Yeni tarih kolunu seçmiştir. Cana yakın. Azıcık sıkılğan...

Tarihçiler aldılar bizi makasa. İki baştan anlatıyorlar geçmiş, dünü ve bugünü... Yürüdük Küremir'e doğru. Eski medreseler, camiler, saraylar yerine geldik. Aksak Timurun taht kurduğu yer. Mezarı kara taştan. Karısı, kızı yanında. Antropologlar, Timur'un taş tabutunu açmışlar. Gerçekten topalmış. Okur-yazar değilmiş... Ama onun torunu Ulugbek büyük bir bilgin. Ulugbek'in Gözlemevine geçtik. Gözlemevi açıkta. Gözetleme kulesi yerde. Yarı diklemesine bir tünel gibidir. 60 metredir boyu. Yüksekliği 30 metre. Ölçü „tahtası“ -- sekantı taştandır, 11 metredir. Bu yarı kasnak eğmeçlidir. Üzerinde kertikler, delikler, ölçüler vardır. Ulugbek, ölçmüş, biçmiş ve yılın 365 gün olduğunu hesaplamış... Uzayda 1019 yıldızın, gezegenin yerlerini göstermiş. Güneş sislemine incelemiş. Dünyamız düz değil, dönüyor demiş... Ve böyle dediği için, yobazlar fetva veriyor, Ulugbek'in oğlu da bu karakoncoloslara uyuyor, öldürüyorlar büyük bilgini en katmerli işkencelerle. Tarih — 1449. Ve, müzede, bir çerçeve içinde, duvarda, bilginin bir çift sözü: „Dinler duman olur, dağılır. Bilginlerin yapıtları kalır...“

Ulugbek'in 1429'da „kurduğu“ güneş saatine baktık. Gün, diklemesine geliyor... Ulugbeg medresesi serin. Küremir sarayının bahçesi. Güllerin türlü... Renkler insanın gözlerini alıyor. Müzede gözlerim takıldı bir kapağa. Karaağaçtan. Baştan aşağı oyma. Kabartmalarındaki incelik her kuyumcuyu şaşırtır. Ustası Ali'ymiş. Bunun bir eşini, başka birisine, başka bir saraya yapmasın diye, kesmişler hünerli ellerini bileklerinden... Yine de dünya durmamış, dönmüş. Ali ustanın torunlarının torunları yaşatmışlar bu sanatı. Oymacı Ata Pehlivan, şimdi 100 yaşını aşmış. 90 yıl çalışmış bu işte. Fotografını gördük. Yüzünün kırışıkları, elinin işlediği oymalar gibi... Eskiden beylerin evlerini, odalarını, kapılarını, duvarlarını, tavanlarını oymalarla işlemiş. güzelleştirmiş...

Ve, diyor ki: „Yarı aç yaşadık, paçavralar içinde dolaşırdık... Lenin’den, Sovyet egemenliğinden tanrım razı olsun... Şimdi ınutluyum...” Ata Pehlivan, Taşkentte, yeni Devlet Tiyatrosunun, Ali Şir Nevai’nin adını taşıyan tiyatronun, antre böiümünün oymalarını işlemiştir bu yanında... Bu ilginç ayrıntıyı bizim Memleket kız ekledi sözlerine...

Bu ülke, çok eskiden, büyük düşünürler, bilginler yetiştirmiş... Hekimlik biliminin yasasını kuran büyük hekim İbni Sina buralıdır. Coğrafyacı Birüni’nin yurdu burası. Nevai gibi ozanları dünyaya ün salmış. Ortaçağın büyük matematikçileri arasında baş yeri tutanlar var... Mahmut Kaşkâri’nin haritası duruyor: sarı renkler kum çölleri. Yeşil çizikler sular... Karlı dağlar... Sonra mozaikler, çiniler: yeşil, mavi, sarı, beyaz. Çiğ kırmızı. Hepsi de yatkın...

Registanı gördük. Restore ediyorlar. Bir yandan da, bu eski sarayların alanlarında, içinde, dışında filim çekiyorlar. Çekilen filim, Aksak Timurun yeğeni, dilber bir kızın masalı... Servi gibiymiş, ay gibiymiş, nar gibiymiş... Başka bir masal: Bibi Hatun camisi. Yıkık. Yalnız mihrap duvarları kalmış. Kocaman bir çınarın dalları, yaprakları kubbenin yerini tutuyor... 1400 yılında yapılmış. Aksak Timur ava mı, yoksa savaşa mı, gitmiş bir yere. Karısı Bibi Hatun çok güzelmış... Derken, bir Tatar çıkagelmış. Başbuğun geri döndüğünü, yola çıktığını bildirmiş. Sultan hanım, kocasına beklemediği bir armağan sunmak istemiş... Çağırılmış yapıcıları, mimarları. „Tez, bir tapınak isterim. Kubbesi, başbuğu, yanındaki komutanları, subayları, erleri alacak büyüklükte olmalı“... Yaşlı ustalar, kalfalar, sakallarını sıvamışlar. „Böyle bir tapınak, böylesine kısa bir sürede çıkmaz“ demişler... Uzatmışlar incecik boyunlarını, uzatmışlar, kes demişler. Kadın kovmuş bunları... Genç, yakışıklı bir mühendis gitmiş saraya, çıkarmışlar Bibi’nin karşısına. Kestirmeden konuşmuş: „İstediğin tapınağı, istediğin za-

manda bitireceğim. Yalnız bir şartla: bir öpücük vereceksin"... Bibi: „Başüstüne demiş. Yalnız yapı bittikten sonra“. Delikanlı, sözünde durmuş. Tapınak bitmiş. Yine gelmiş saraya, „Öde borcunu, gülüm,“ demiş... Bibi Hatun el çırpınış. Bir gümüş tepside, altın maşrapayla nar suyu gelmiş... İç oğlanı, tepsiyi bırakıp, boyun eğmiş, geri geri çıkmış salondan... İçmişler nar suyunu. Ama delikanlının başı dönmüş. Kadının yanakları al al olmuş... Ve Bibi Hatun, sağ elini sol yanağına koymuş: „Öp“ demiş. Delikanlı eli öpmüş. Öyle ki, dudaklarının ateşi, kadının yanağını yakmış... Ve çıkıp gitmiş. Yaptığı minareye tırmanmış... Oradan uçup gitmiş... Bibi Hatun, delikanlıyı, hangi bostancı başının eliyle uçurmuş, günahını nasıl silmiş, orasını bilen yokmuş...

Yürüye yürüye çıktık bir tepeye. Güneşli ovalar. Memleket yoldaş, uzakta bir yeri gösteriyor parmağıyla. „Orası, o dağ, „Tamarlenk Kapısı“dır, diyor... Sular, yeller, zaman aşındırmış yalçın kayaları... Sansar ırmağı orarlardan akıyor... Suyun kıyıları boyunca sarı-yeşil karışığı üzüm bağları, bahçeler uzanıyor... Yeni yeni yapılar: moteller, lokantalar, çardaklı çayhanelermiş bunlar... Dinlenme yerlerinden biriymiş şimdi burası...

1918 yılı Ocak ayında, bir ara, bolşevikler kentten buraya çekiliyorlar. Savaş birlikleri kuruyorlar... Samarkand önlerinde Kazak atlılarının silâhlarını ellerinden aldılar. Bu kent elden ele geçti. Bir defasında, bizimkiler o „Tamarlenk Kapısını“ tutmuşlar. Ve karşı saldırıyla düşmanı yenmişler... Buralarda çetin savaşlar oldu Sovyet egemenliği için... 1917'de, Samarkand garnizonu ayaklandı eski hükümete karşı... Genel valiyi, polis müdürünü attılar. Samarkand Sovyetinde işçi, köylü, asker sayıların %75'i bolşeviklerdendi. Samarkand Sovyeti, Taşkent'e top ve topçu birlikleri göndermiştir... Bu kent, iç savaşlarda Sovyetlerin bir kalesi olmuştur...

Kentin içine doğru yürüyoruz... Bir alandan geçiyoruz. 1918'de, Mayısın 7'sinde, 25 bin Samarkandlı hura-

sını doldurmuş. Sovyet cumhuriyetini selâmlamışlar... Yeni bir çağ, sosyalizm çağı, Sovyet egemenliği çağı açılıyor... Proletarya diktatörlüğünü selâmlıyorlar...

Selâmladık biz de onları içimizden. Selâmladık kır bıyıklı, kara kaşlı, ak kalpaklı Babacanları, meşin ceketli Hocayefleri, Mirşarapları, III. Enternasyonal Alayının Samarkand erlerini. Selâmladık bolşevik Kuybişevi, Türkistan cephesi komutanı bolşevik Furunze yoldaşı...

Mübarek kız anlatıyor, Memleket kız anlatıyor. Yürüyoruz canlı bir tarihin içinden, yolundan...

Devlet Kuşu

Sovyetler Birliği: 15 federe, 20 özerk cumhuriyet ve 9 özerk yöreden kuruludur. Özbekistan, federe cumhuriyetlerden biridir. Bu Sovyet Cumhuriyetine bağlı bir de Karakalpak Özerk Cumhuriyeti vardır. Bu özerk cumhuriyetinde 600 bin kişi yaşar. Eğer Oktobr Devrimi olmasaydı, Sovyet egemenliği yetişmeseydi, bu halk çoktan eriyip gitmişli. Aral deniziyle Amuderya kıyılarına yayılan bu ülkede, son 20 yıl içinde nüfus 100 bin kişi artmıştır... Eskiden burası çöldü. Çok seyrek, acı kuyu suları vardı. Yabanlıktı. Yazın güneşten yanar, kışın acı soğuk kavururdu ortalığı... Sovyet egemenliğiyle canlanmış, yeşermiştir bu ölü çöller... Kum çöllerinin altında ölü yatan sular, sulardan çok havagazı yatakları gün yüzüne çıkarılıyor. Üstürt-Gazlı yatakları Uralın endüstri öbeklerine, kentlerine giderek, çift boru yollarıyla tâ Moskovalara, Leningradlara havagazı ulaştırıyor. Bu gaz boruları, dış ülkelere, Avusturyaya, İtalyaya kadar uzanacaktır...

Özbekistan başınabuyruk bir Sovyet Cumhuriyetidir. Oktobr Devrimine kadar bir Özbek devleti yoktu. Şimdi bir devlettir. Devlet arması, devlet bayrağı, başkenti, hükümeti, Bakanlar Kurulu, Yüksek Sovyeti, bağımsız yargı organları, halkın seçtiği yargıçları var.

Lenin ilkelerine, Sovyet anayasasına göre kurulan bu cumhuriyet, her ulusun kendi varlığını kendisinin belirlmesi, kaderini kendisi çözmesi özgürlüğüne sahiptir. Bu Leninci ilkeye göre, isterse ayrılabilir. Özbekistan proletaryası, halkı ayrılma yoluna gitmemiştir. Tam tersine, Sovyet Cumhuriyetleri Birliği için, bu birliğin kopmaz bir ögesi olarak kalmak için çetin, kanlı ve kansız savaşlar vermiştir.

Üstelik, Özbek halkı, devrimle, tâ baştan, kapitalist olmayan yolu seçmiş ve savaşların savaşını asıl bunun için vermiştir. Büyük Oktobr Sosyalist Devriminden önce, bütün doğu illeri, Çarlık Rusyasının en geri kalmış, kenar semtleri-sömürgeydi. Buralarda kapitalizm öncesi bağıntılar üstündü. Toprakların çoğu derebeylerin, hanların, çarlığın buralara yerleştirdiği sömürgecilerin elindeydi. Köylünün üçte ikisi az topraklı veya hiç topraksızdı. Tıpkı, şimdi Türkiye'deki gibi, yarıcılık, ortakçılık, marabacılık, tefecilik köylüye kan kusturuyordu. Buraları ucuz ham mal, ucuz işgücü kaynağı, ve geniş, kârlı sürüm pazarlarıydı kapitalistler için. Endüstri çok aşağı basamaklardaydı. Bütün bu illerdeki işçi sayısı, 1917'lerde 60—70 bini geçmiyordu. Emekçilerin, işçilerin hiçbir politik hakları yoktu. İşgünü, fabrikalarda, atelyelerde, 10—12 ve kimilerinde 16—18 saattti. Yerli işçilerin gündelikleri Rus işçilerinden aşağıydı...

Özbekistan böylesine bir durumdan, dev bir gelişmeyle, sosyalizmi kurmuş, komünizme yönelmiştir. Bu, elle tutulur, gözle görülür bir gerçek. Evet, Oktobr olmasaydı, sosyalist devrim Rusyanın göbeğinde üstün gelmeseydi, bu devrim elverişli bir durum yaratmasaydı, Rus proletaryası, işçi sınıfı, bolşevikler partisi olmasaydı, bu partinin Leninci yönetimi olmasaydı, böylesine çetin bir savaşın üstesinden gelemezdi bu Doğu Sovyet cumhuriyetleri...

Özbekistanda sosyalist devrimin öncüsü, başı çeken gücü, işçi sınıfı olmuştur. Sayıca az ve genç olmasına

rağmen, bu işçi sınıfı, bolşeviklerin, Komünist Partisinin yönetiminde büyük işler görmüş, çetin savaşları kazanmıştır. İşçi sınıfı, 1917'de çarlığın devrilmesiyle, burjuva demokratik devrimiyle örgütlenmeye hız veriyor ve devrimci sendikalar kurmaya başlıyor. Bolşevikler, bu işte de önyak oluyor. Sendikalar Federasyonu kuruluyor. 44 sendika birleşiyor. 34 sendika „Müslüman Sendikalar Birliği“nde toplanıyor. Demiryolcular, çırçır, sabun, bitkisel yağ fabrikaları işçileri, öğretmenler, doktorlar, sağlık personeli, posta-telgraf, basın işçileri sendikaları, birbiri ardınca, yerden mantar gibi, bitiveriyor. Sendikalı işçiler, yayınladıkları ortak bir bildirgede: „Biz, sınıf savaşı yolundayız!... Bizi, artık düşmanlarımız, politik bir güç olarak tanımak zorunda kalmışlardır!...“ diyorlar...

Büyük Oktobr Devrimiyle proletarya diktatörlüğü kuruldu. Bu diktatörlük yepyeni bir demokrasi, emekçiler için bir demokrasi sistemi getirdi. Bu diktatörlük ve demokrasi Sovyet sistemi biçiminde oluştu.

1917 yılının Mart ayında, Samarkand'ta İşçi ve Asker Sovyetleri kuruluyor. Sovyetler, yığınlar arasından seçimlerle oluşuyor. Bunların Yönetim ve Yürütüm komiteleri, temsilcileri, polis müdürünü, valiyi, kaymakamı tutukluyor. Belediye başkanını, subaşılari, aksaklıkları verlerinden atıyor. İşçi-Asker Sovvetleri ile Müslüman Saylavlar Sovyeti elele veriyor. Böylece işçi-köylü bağlaşıklığı, somut biçimlerle ortaya çıkıyor. Bu Sovyetler, komiteler köylere yayılıyor. İşçi-Köylü-Asker Sovvetleri, silâhlı direnme birlikleri, gericiilere ve emperyalist salgıncılara karşı savaşlarda çok önemli rol oynamışlardır.

Taşkentte, şimdiki Proleter caddesinden geçen grevci demiryolcular, gene şimdiki Lenin Alanına yığılıyorlar. 1917. Kızıl bayraklar dalgalanıyor „Yaşasın İşçi Saylavları Sovyetleri!“ haykırısları ortalığı inletiyor. İşçiler, grevciler, halk, askerler bu alanda kucaklaşıyor, sarmışıyor... Ve hemen „Güvenliği Koruma Komiteleri“ kuruyor. Bu silâhlı komiteler Sovyetlere bağlanıyor...

Bütün bu savaşlarda, özellikle Rus işçileri, Rus bolşevikleri her zaman ön sıralarda, ateşin göbeğinde savaşmışlardır. Onlar, yerli işçileri, devrimcileri, köylüleri örgütlemeye çalışmışlar, onların girişkenliğini yükseltmeye önem vermişlerdir. Savaşta, bolşevikler örnek olmuşlar halka. Komünist partisi militanlık rolünü, örgütçülük rolünü, öncülük rolünü elden bırakmamıştır...

Bu komünistlerin, bolşeviklerin fotoğraflarına, savaşlardaki yiğitliklerine ve akıllılıklarına, hele Lenin'e bağlılıklarına hayranlık duygularıyla bakıyoruz. Ve insan, Özbeklerin, Kırgızların, Türkmenlerin ve ötekilerin, Ruslara, bolşeviklere neden ağabey, kardeş, duygularıyla içtenlikle baktıklarını, bu yörelerde Sovyet egemenliğinin, sosyalizmin kuruluş yollarına, savaş geleneklerine, tarihsel oluşumlarına baktıkça daha açık anlıyor...

Özbeklerin başına devlet kuşu, çok çetin savaşlarla ve kapitalist olmayan bir yoldan yürümekle konmuştur... Bu devlet kuşu masal değildir. Her yanı, kumlukları çiçek açan bir bahçedir bu devlet kuşu...

Ayran

Güneş, bahçede elma ağaçlarının doruklarına vurmuştu. Yerde sarı-yeşil otların, bostanda lahana yapraklarının üstünde çiğ taneleri boncuk boncuktu. Geniş omuzlu, diri yapılı, yaşlıca bir erkek, yarı kurumuş bir kiraz ağacını kökünden söküyordu. İş tutuşundan döğüşken, sarp bir adama benziyordu. Onun davranışı içimi gıdıkladı. Yürüdüm, bahçeyi ortasından bölen, patikadan ona doğru...

„Günaydın,“ dedim. „Hoşgeldiniz,“ dedi. Bizim kaldığımız Konuklar Evi'ne komşuymuş. Elindeki kazmanın sapına dayandı. Beni yukardan aşağı bir süzdü. Kaşları kalın, sakalı yoktu. Bıyıklarında akla kara karışıktı. Nerele olduğumu sordu. „Türkiyeli,“ dedim. „Onu anladım,

neresindensin?“ dedi. Üstüne ekledi: „Komünist misin?“ „Evet,“ dedim. „Adını bağışla,“ dedi. Söyledim. O da kendi adını söyledi: Babacan.

Tutulduk lâfa. 1919'dan komünistmiş Babacan. Kızıl-kaya'danmış. Madenciymiş. Kızılatlı yazılmış. Kamu Güvenliğini Sağlama Komitesine girmiş. 1918'de Basmacılar karşı savaşmış... Hemen hemen bütün savaş boylarında çıkmak çalmış, Sovyet düşmanlarına karşı kılıç oynatmış... Bir yandan da okuma-yazma öğrenmiş... Şimdi hem anılarını yazıyormuş, hem böyle bahçede kart ağaçları söküp, taze fidanlar dikiyormuş... Torunları varmış. Birisi yeni mühendis çıkmış...

Her halk, hele bizim Doğuda, ulusal yemeklerinden birini övmeden edemez. Babacan yoldaş, beni evine buyur etti. „Eksik olmayınız,“ dedim. Dinlemedi, directti... Biz, „bir acı kahvemizi iç“ deriz. Babacan, „bir çanak ayrı-nımızı iç“ dedi. Oysa, gördük. Burada kahve yerine, pi-yale ile çay sunuyorlar gittiğimiz yerlerde. Sonra, çayın yanında pide getiriyorlar... İşte asıl övgü de bu pidenin üstüne. En iyi pide Samarkand pidesiymiş. Buhara bu pideyi yapamazmış. Hem bir de bunun masalı var. Buhara Emiri, aşçısına, fırıncısına, Samarkand pidesinden daha iyisini, gevreğini pişirmesini söylemiş. Aşçıbaşı, „Yapamam,“ demiş. „Niye?“ „Suyu başka“, demiş. Emir, „Getirin o sudan“, demiş. Getirmişler, yine olmamış. „Unundandır,“ demiş aşçıbaşı. Unu da getirmişler. Yine de tahta gibi çıkmış pideler. „Ateşindendir, ustasındandır“ demişler... Emir kudurmuş, aşçıbaşının kellesini fırına vermiş...

Oturduk Babacanla, yere devirdiği kiraz ağacının üstüne. Seslendi evine. Kız torunu, elinde bir çömlek ve iki piyaleyle geldi. Kızın adı Gülizar. Beşinci sınıftaymış. İnce ince örgülü, kapkara saçları salkım salkımdı. Başında sırmalı takke vardı. Beyaz yakalı okul önlüğü, kırmızı piyoniye boyunbağıyla Gülizar ateş gibiydi. Elindeki çömleği yere koydu, arkasına bakmadan çekti gitti...

Gülizar'ın dedesi anlatıyor. Ben dinliyorum. Babacan yoldaş, ayaklı bir kitaplık, canlı bir tarih. Ayranını içti. Bıyıklarını sıvazladı. . . „Belki biliyorsunuz“, dedi. „Bizim buralarda, bütün Türkistanda, egemenlik Sovyetlerin eline, önce, barışçı, demokratik yollarla geçti. Egemen sınıflar, baştan bize silâhla karşı koyacak kadar güçlü değillerdi. . . Türkistanda ilk Sovyet hükümeti 1917'de kuruldu. Köylerde Sovyetler, 1918 yılının yaz aylarında üremeye başladı. Bu oluşumla köyde sınıf savaşları aldı yürüdü. Köylü yığınları, fakiri, yoksulu kentlerin işçileriyle, böyle Sovyetler kanalıyla, bu yolla bağlandıkça sınıf savaşları kıyasıya çetinleşti. Devirilen sınıflar kuzu gibi, boyunlarını uzatıp, teslim olacak değillerdi. Olmadılar. Silâhlı saldırılara kalktılar. Ve kıyametler koptu. Çok kan döküldü. En büyük savaşlar, Türkistan demiryolları boyunca, tâ Ilazer kıyılarından Taşkente, oradan tâ Çelkarlara, Orenburglara kadar geniş bir eğmeç içinde oldu. Beyler, hanlar, emirler, Buharalı, Hiveli, Kokandlı gericiler, yobazlar, bunların vurucu güçleri olan Basmacılar yer yer ayaklandılar. Kokand, gericilerin yatağıydı. Bu kentte: 382 cami, 40 medrese, 6 bin fodlacı vardı. . . Buharada: 500 cami, 150 medrese, o ölçüde fodlacı, yobaz vardı. Kadıları, müftüleri de başka. Sonra vakıf toprakları, bunların çarşıları, hanları, hanamları, kervansarayları, değirmenleri vardı. Buhara hanlığı 27 beyliğe ayrılmış, geniş topraklar üzerinde ağalık sürüyordu. . .

İşte bütün bu gerici, tutucu sınıfların temsilcileri, „Ulemalar“, „İslâmcılar“ İngilizlerin, Amerikalıların yardımına dayanarak ayaklandılar Sovyetlere karşı. Sonradan Türkiye'ye kapağı atan Zeki Velidi diye birisi de vardı bu Turancıların, islâmcıların arasında. İşittim, sonradan Hitlercilerle, faşistlerle bir olmuş. Biliyorsunuz, Lenin'in belirttiği gibi, İslâmcılık, Turancılık ulusal kuruluş direnişlerine karşı Avrupa ve Amerikan emperyalistlerinin her yönden destekledikleri en gerici akımlardır. . . Bu akıma, en sonunda, Türkiye'yi batırıp kaçan,

serüvencilerin serüvencisi Enver paşa da sarıldı. Külâh kaparım sandı. Ama, postunu Hivenin kum çöllerinde güneşe verdi... O Turancılar, buralarda „İttihat-Terakki“, „Turan“ ve daha bir sürü gazeteler de çıkardılar... Devrim seli, devrim yeli hepsini alıp götürdü, silip süpürdü...”

Babacan yoldaş, piyalesine, çömlekten biraz daha ayran doldurdu. Benimkini de tazelemek istedi. „Yeter“, dedim, teşekkür ettim. O, gülümsedi. Kâseyi iri avuçları içine aldı. Yüzüme baktı. Ve, „bizim buralarda, Basmacılar zamanı, bir koşma söylerlerdi köylerde“ dedi. Koşmayı önce Özbekçe söyledi. Sonra, ikimiz Türkçeye çevirdik. Ben de yazdım not defterime:

„Çömlekten yoğurdumu içti, gitti Basmacı.
Köylünün arpasını yağma etti Basmacı.
Kaldırdığım ekini aldı, gitti Basmacı.
Ortalığa kıyamet saldı, gitti Basmacı.

Doğdu güneş, yükseldi.
Lenin dünyayı gezdi.
Benim öz hükümetim
Yağmacıları ezdi...”

Babacan yoldaş, bir aralık, halk seçmiş, yargıçlık yapmış... „E, diyor, kapitalist toplumda, eskiden bizde de, sömürücü sınıfların elinde ezgi mekanizmasıydı yargı organları, mahkemeler. Proletarya devriminin, diktatörlüğün görevi bu ezgi mekanizmasını kökünden yıkmak, söküp atmaktır. Biz de öyle yaptık. Halk yargı organları kuruldu. Eskiye, sömürücülerin egemenliğini geri getirmek isteyenlere karşı kuruldu bizim mahkemeler. Emekçilerin keskin disiplini sağlamak için, sosyalizmi kurmak için, gerçek adaleti sağlamak için...”

Güneş iyice bahçeye vurmuştu. Biz, iyice derinlere, uzaklara dalmıştık. Ayağa kalktık. Yürüdük patikadan. O, başka bir anıyı anlatıyor. Çok ilginç bir olay. Canlı tarihin, ayaklı kitaplığın iri ellerini sıktım. . Ayrıldık...

Babacan yoldaşını anlattıkları gözlerimin önünde canlanıyor. Yıllardan 1918. İngilizler, gerici milliyetçiler, „Beyazorducular“ kaçıyorlar... Tecen yanıyor... Kızıl-ordu birlikleri, Bayramali atlıları bindirmiş düşmanın üzerine... Babacan'ın doru atı kapaklanıyor. Şaşırmıyor Kızılatlı. Üzerine gelen Kazağı, bir kurşunla, uçuruyor atının üstünden. Böylece at değiştiriyor, sürüyor dolu dizgin Kızıl-arvata doğru... Yanıyor Kızıl-arvat... İngilizler talan etmiş kenti: kalay, kurşun, bakır, pamuk, yün, astragan ne varsa alıp götürmüşler, götüremediklerini, çıırçı fabrikalarını yakmışlar... 20 milyon altın rublelik zarar vermişler... Kızıl-arvat Sovyeti Başkanı Dianof yoldaşı, komiser Morgunof'u, komünist Atlas yoldaşı; karılarının, çocuklarının, annelerinin gözleri önünde kurşuna dizmişler... Kimi komünistleri, diri diri toprağa gömmüşler...

Yıllardan 1919. Buhara Emiri, Registan alanında, 63 komünisti ipe çekiyor. 5 bin kişi tutuklanıyor. Terör ortalığı kasıp kavuruyor. Han hükümetinin jandarmaları, atlıları köylülere kan kusturuyor. O zamanlar, köylüler, emirc, beylere, hanlar hükümetine 24 tür vergi ödermiş. Ve böyle yanar gidermiş...

„Samarkand'ın güneyine, Kerki'ye gidelim“ dediler. Burası kızılların alınmaz kalesi olmuş Sovyet egemenliği kurulurken. Karşı-devrimciler, „Beyazorducular“ kuşatmışlar bu kenti. „Ellerinizi kaldırın! Teslim olun!“ demişler. Komünistler, halk, Sovyetler, savaş durumuna geçmişler. Kadını, erkeği silâhbaşı etmiş. Kızıl pazvantlar, kollarına kırmızı bant saran devriyeler kol gezmeye başlıyor. Bu arada Samarkand'ta dokumacılar, marangozlar, fırıncılar, kunduracılar, öğretmenler, aşçılar 150 kişilik silâhlı bir birlik kuruyorlar. Bunlar, Kerki'yi savunanların yardımına koşuyor... Kerki'yi Savunma Komitesinin, karşı-devrimcilerin ultimatomuna verdikleri bir

karşılık var. Bize kılavuzluk eden Kerkili bir yoldaşla okuduk bu belgeyi. Ben de, olduğu gibi, bu tarihsel belgeyi aktarıyorum buraya:

„Biz, dünya proletaryasının oğullarıyız. Türkistanda Sovyet egemenliğinden başka bir ağalık tanımadığımızı bildiririz. Yalnız Sovyet egemenliğini tanırız, ona bağlıyız. Son damla kanımıza kadar onu savunacağız. Emperyalistlerin, kapitalistlerin boyunduruğunu kırmak için bunca kurbanlar verdik. Bu boyunduruğu bir daha boynumuza hiç kimse geçiremez. Sovyet egemenliği kan dökmek istememiştir, istemiyor. Böyle bir şey aramamıştır, aramıyor. Siz, kana susamışsınız, kan dökmek için geldiniz. Günahsız kimselerin kanlarına girmek istiyorsanız, hodri meydan. Savaşa hazırız. Ne kaleyi, ne kenti savaşız alamazsınız, vermeyeceğiz!“

Komünistler boş lâf etmemişler. Kerki'yi, Sovyetleri savunanlar üstün gelmişler. Kerki güzel bir kentmiş. Çok gelişmiş, dediler. Gidip göremedik. Vakit dardı. Gezi programımızı değiştirmek istemedik...

Her ulusun özellikleri kültür alanında, gelenek ve törelerinde daha belirli kendisini gösteriyor. Eskiden, çarlık zamanında, Tanrının unuttuğu bir köşe olan Özbekistan, her alanda en ileri ülkelere yetişmiş, onları geçiyor. Ekonomik ve kültür alanındaki hızlı gelişmeler, ulusal gelenek ve törelerin yeniden serilip serpilmesini sağlamıştır. Bugün yüksek ve gelişen bir endüstriye dayanan Özbekistan, eski sömürü ve sömürge sistemine dayanan Özbekistandan bin kat daha ulusaldır. Çıkardığı malların, ürünlerin çeşidinin sayısı yok. Samarkandı, caddeleeri dolaşıyoruz. Çok katlı, yepyeni, modern yapılar. Eskiiler, bunların yanında müzelik eşya gibi kalıyor. Vitrinlerde yerli mallar. Elektrik süpürgeleri. Boy boy buz dolapları. Çamaşır makineleri. Televizyonlar. Transistörlü, lâmbalı, değişik biçimlerde radyolar. Elektrik aygıtları satan mağazanın vitrinleri önünde duran genç bir çift, renkli bir abajura dikmişler gözlerini. Orijinal bir lâm-

ba. Lâmba yanınca, abajur dönüyor. Ve kırmızı, sarı, mavi renkler, bu renklerin arasında atlı bir delikanlı, gene atlı bir kızı kovalıyor...

Kentin orta kesiminde, büyük, geniş bir konfeksiyon-elbise mağazası. Millet akın akın giriyor buraya. Karıştık biz de millete. Bu mağazada „hanatlas“ denilen ipek-liler satılıyor. Bu „hanatlas“ adlı giysiler, sırmalı, işlemeli rubalar birer sanat yapıtı. Bu işlemelerin üstünde yerli, geleneksel motifler, renkler, ince bir zevkle örülmüş birbirine... Eskiden bu atlasları hanlar, beyler, onların karıları, kızları giyermiş. Halkla, ulusal zevkle, bu işlemeler, „hanatlas“lar arasında aşılmaz para duvarları varmış. Sonra, bu atlaslar Buhara emirinin sarayına bağlı, özel atelyelerde dokunurmuş. 15—20 usta çıkarırmış bunları. El tezgâhlarında işlenirmiş. Altın sırmalı atlas rubaları ancak saraylılar, ya da emirin armağan ettiği kimseler giyebilirmiş...

Devrimden sonra bu yasaklar, hanlarla, emirlerle, saraylılarla birlikte tarihin seline karışmış. Halkın ulusal zevkiyle, ondan yararlanmak arasındaki duvar yerle bir edilmiş... Büyük ve modern bir fabrika kurmuşlar. Bu fabrika, şimdi, yılda 35 milyon metre „hanatlas“ çıkarıyor. Bu kumaşlar Sovyetlerin her tarafına gidiyor. „Hanatlas“, halk giysisi, bayramlık giysisi olmuştur... İşçisi de giyiyor, köylüsü de. Ve satın alabiliyor... 1927 yılından bu yana, bu Sovyet cumhuriyeti, ötekiler gibi, işsizlik diye bir bunalım bilmiyor. Üstelik ürünlerin işlenmesi, biteviye makineleştirildiği, otomasyon durmadan geliştirildiği halde, bütün işler makinelerin, aygıtların, donatımların, elektronik „beyinlerin“ omuzlarına biteviye yükletildiği halde, yine de işçi, işçi kolu, işgücü yetişmiyor. Hangi fabrikaya gittikse, direktörü de, baş mühendisi de, hep „işçi az, zorluk çekiyoruz“ diyorlar...

İşte kapitalist olmayan yoldan yürüyen bu Sovyet cumhuriyetleri, bunlardan biri olan Özbekistan böylesine bir düzeye ulaşmıştır... Eskiden, çoğu Özbek köylüsü

İçin dünya, kışlığının, obasının sınırları içinde bitiyordu. Yuvarlak, keçe çadırdan büyük konut bilmezdi o... Kapalıydı bütün dünyalar ona... Ama ağalar, beyler kaldırılınca, egemenlik halkın eline geçince, toprak ve üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet yılanı yokedilince, dünya değişiverdi. Millet „hanatlas“ giyer oldu...

Mağazalar arı kovanı gibi. Müşteriler, kucak kucak paketlerle çıkıyor mağazalardan...

Beyaz Altın

Özbekistanda altınların çeşidi var. Pamuk-„beyaz altın“. Sarı altın, bildiğimiz altın. Gaz-„mavi altın“. Petrol-„kara altın“... „Beyaz altın“-pamuk, yılda 4,5 milyon ton üretiliyor. Bu altın başta geliyor...

İşte bu „beyaz altın“ın yetiştiği topraklardaki kolhozlardan birine gidiyoruz. Samarkandtan pek uzak değil. Bu kolhoz „Engels“in adını taşıyor. Kolhoz, hemen söyleyelim, bilimsel sosyalizmin kurucularından, savaştan „Engels“in yüzünü ak etmiş... Kolhoz 1930 yılında kurulmuş. Ama şimdiki, kurulduğundan 40 yıl sonraki kolhozla eskisi arasında, hem nitelik, hem nicelik bakımından büyük farklar var...

İndik bir ovaya. Kupkuru çölmüş buralar 40 yıl önce. Ama kar yağmış gibi açılmış kozaları; uçsuz bucaksız pamuk tarlalarını, dümdüz, uzun uzun sulama kanallarını, yeşil ağaçları, meyva bahçelerini, sebze bahçelerini görünce, insanın, eskiden buraların kupkuru bozkırlar olduğuna inanamayacağı geliyor... Kolhoz, Akdere ile Karadere arasındaki ovadadır... Millet tarlalarda, bir yandan elle, bir yandan makinelerle pamuk topluyor. Ürün yanmamış bu yıl...

Kolhozcular, kolhoz başkanı, tarım mühendisi, parti sekreteri, kolhozun Yönetim Kurulu üyeleri bizi karşıladılar. Kolhozun yönetim evi, bir hükümet konağı. Büroları,

toplantı salonları, saymanlığı, sekreterliği, denetleyicileri, tamtakım bütün yönetim kolları burâda, bu kolhoz konağında toplanıyor. Kolhoz başkanı iriyarı bir adam. Ayağında hantal çizmeler. Elimi sıkı, avucunda kayboldu elim. Türkçe: „Hoş geldiniz!“ dedi. Buyur etti bizi bir salona. Toplantı salonuymuş bu. Başkan, kendi adını söyledi: Hamran. Yer gösterdi. „Buyurunuz, oturunuz,“ dedi. Hamran yoldaşın dış yapısıyla iç yapısı, kültürüyle dev gövdesi birbirinin tersi. Ne kadar ince, ne kadar içten bir insan.

Hamran yoldaş, 17 yıldır bu kolhozun başkanı. Seçimler her yıl oluyor. 17 defa, üstüste seçilmek, onun nasıl bir komünist olduğunu gösteriyor. Bir defa liseyi bitirmiş. Sonra da yüksek tarım enstitüsü. Bu geldiğimiz „Engels“ kolhozu gibi, Özbekistanda daha 1000 kolhoz ve 300 de devlet çiftliği var. Bu kolhoz ve çiftliklerde 150 bin traktör, 110 bin uzman-makinist, 20 bin tarım mühendisi, 20 bin pamuk toplama makinesi, 50 bin kamyon çalışıyor. Pamuk tarlalarının sürülmesi, nadası, ekilmesi tamamiyle makineleştirilmiştir...

Başkan yoldaş, kestirmeden gitti. Kolhozun durumunu, çalışmalarının dökümünü, kalın çizgileriyle gözlerimizin önüne sermeye koyuldu. Kolhoz, yüksek teknik araçlarıyla donatılıyor. Eski kolhoz böyleşine yüksek bir tekniği kaldıramazmış. Onun için, 1948'de 9 kolhoz bir kolektif işletmede, bir çatı altında, tek kolhozda birleşmişler. Böylece işler daha verimli ve planlı, çalışma daha düzenli biçime girmiş. Kolhozun, şimdi, 2136 hektar, yani 22 bin dönüm toprağı vardır. Bu toprakların 1700 hektarı işleniyor. 1200 hektar pamuk, 164 hektar yonca, 100 hektar mısır, 20 hektar da üzüm bağları varmış. 1967 yılında 3600 ton pamuk çıkarmışlar. Ama çoğu tarlada kalmış. Pamuk toplama makineleri yetişmiyormuş. Kolhozun 100 traktörü, 30 kamyonu ve 30 da pamuk toplama makinesi varmış. Ayrıca sütçülük, tavukçuluk çiftlikleri: 1400 büyükbaş hayvanı, 400 süt veren ineğı ve 110 da iş hayvanı—

beygiri varmış...

„Engels“ kolhozu, hektar başına 30—32 kental pamuk kaldırıyor. Özbekistanda sulama ve toprağı gübreleme işleri Amerikadan ilerdedir. Özbekistanda hektar başına 250 kilo kimyasal gübre kullanılıyor. Amerikada 45 kilo. Bunları söylerken Hamran yoldaşın geniş göğsü bir o kadar daha geriliyordu...

Kolhoz 450 ocaktır. 2670 can yaşıyor. Bunlardan 850'si çalışıyor. Ortalama, işbaşı yapan her kolhozcu, ayda en az 85 ve en yüksek 145 ruble kazanıyor. 350 evde televizyon var. Radyosuz, elektriksiz ev yok. Telefon köylünün yaşamına girmiştir. Kolhozun ortaokulu, doğumevi, dispenseri, doktorları, sineması, klübü, sporevi, spor takımları, amatör tiyatro ekipleri var. Kolhozcular, yılda 300 gün çalışıyor. Kolhozun geliri, yılda 2 milyon rubleyi geçiyor. Bu kolhozda 250 kişi emekli aylığı alıyor. Kolhozun demirbaş, ana fonu var, bu fon yıldan yıla artıyor. Bununla da kültür, sağlık işlerine, kamusal yapı işlerine, yeniden üretimin genişletilmesine daha çok yatırım yapıyor...

Eski biçim köy, evleri dağınık köy siliniyor, yerini sosyalist köy alıyor. Yenilik yalnız, köyün okulu, mağazası, fırını, dispenseri, eczanesi olmasında değildir. „Eh bunlar, denebilir, gelişmiş kapitalist ülkelerde de bulunur“. Ama, kapitalist ülkelerde, her koyun kendi bacağından asılıyor. Ve bankası, tefecisi, tüccarı, tekeli, toprak ağası, kapitalist çiftlikçisi, hepsi binmiştir emekçi köylünün, tarını işçilerinin sırtına. Sömürü düzeni kan kusturuyor geniş yığınlara. Hele bizim Türkiyede, ağalık, derebeylik bağıntıları; ağaların, bankaların, tefecilerin soygunu, sömürüsü, diktatörlüğü yıkıyor geniş köylü yığınlarını. Her yıl 400 bin köylü köylerden kentlere akıyor, varını yoğunu kaybediyor. Bunlar işsizler ordusunu dolduruyor...

Burada, Sovyetlerde, Özbekistanda, şu tarlaları, bağ-

ları gözlerimizin önüne yayılan „Engels“ kolhozu yeşye-
ni bir gelişme süreci içindedir. Köyle kent arasındaki çelişki, kafayla kol emeği arasındaki çelişki eriyor, siliniyor. Kolhozların toprakları onlara verilmiştir. Üretim araçları, toprak üzerinde kamu mülkiyeti, devlet mülkiyeti, bütün halkın mülkiyeti vardır. Bu alınıp, satılmaz. Her kolhozcu ocağının, evinin yanında, yerine göre, 1 veya 1,5 dönümlük bahçesi, bostanı vardır. Her kolhozunun evi, otomobili özel malıdır. Ama hiç kimse bir başkasını çalıştırıp, sömüremez. Sömürü düzeni, tarihe karışalı 50 yıl olmuştur bu diyarda.

Köylüyle işçi, iki dost ve bağlaşık sınıftır. Sınıfsız bir toplum kurma, komünizmi kurma yoluna girmişlerdir. Bunların içinden çıkan aydınlar tabakası genişliyor. Bütün bunların moral, politik, ideolojik birliği biteviye kuvvetleniyor. Sınıf çelişkileri böyle siliniyor.

„Engels“ kolhozunda 68 komünist ve 130 komsomol-
genç komünist vardı. Başlı çeken de bunlardır. Bu kolhoz-
dan bilim adamları, mühendisler, uzmanlar, teknisyenler,
orduda komutanlar çıkmıştır...

Kolhoz başkanı konuşurken, gözlerimin önüne hep bizim Anadolu geldi. Tezekler, toprak evler, trahomlu, sıt-
malı, frengili, yüzleri çiçekten kalbura dönmüş çöpür in-
sanlar geldi. Ve bütün o asalak ağalar, o iki ayaklı ca-
navarlar geldi...

Masaları donattılar. Özbeğin kebabından, pilâvından,
pidesinden, hele nar suyundan kurtulabilirsen kurtul. Ko-
nuk ağırlama üstüne epiyce şeyler öğrendik. Bir atalar-
sözü burada kaybetmiş anlamını. Haniya derler, „konuk
umduğunu değil, bulduğunu yer“. Öyle sofralar donatı-
yorlar ki, „kuş sütü“ bile var...

Çıktık köyün alanına. Başkan Hamran yoldaş, yeni
kent-köyün planını, yeni yapıların, okulların, kültür saray-
ının, spor alanının, hastanenin, otelin nerelere kurulac-
cağını sayıp duruyor...

Pamuk tınazları, „beyaz altın“ yığınları tepe tepe yükseliyor . . .

Gani Ata

Gani Ata, bizim Zaro ağayı gövdesiyle andırıyor. Seksenine merdiven dayamış. Yine de dimdik. Kolhozun onur kütüğünde demirbaştır adı. Samarkand ilinde „Yahşi“ kolhozunu kuranlardan biridir. O günden bu yana, aradan 50 yıl geçmiş. Yeni yeni açılan, uzun uzun kanallardan yeni yeni pamuk, pirinç tarlalarına çok sular akmış. Gani Ata çoktan emekli. Ama göbeği bağlı toprağa. Duramıyor, oturamıyor evinin bahçesindeki asma çardağını altında . . .

Güneş güllenmiş pamuk tarlalarında. Ata, dalmış bir kıyıdan pamuk tarlasına, hem söyleniyor, hem koza topluyor . . . „Bereket çürüyüp gidiyor . . . Bu ne biçim iş? . . .“ Çatıyor kolhozun tarım mühendisine. Mühendis: „El yetmiyor, makine yetmiyor“ dedikçe ihtiyar daha da dikleniyor . . .

Sonra, onu bıraktı, bana döndü. Ve içini dökmeye başladı. „Bolluk diz boyu. Eskiden nerede görürdük biz bunu? Beyin, hanım tarlasında da yoktu bu bolluk . . . Hele buralara insan ayağı basmazdı . . . Biz, topraksızlar bile bu kurak çöllere, bu aç steplere yerleşemezdik . . . Beyin tarlasında dört kat olurduk. Ölülerimizi gömecek toprak bulamazdık . . . O kara ve karanlık günler geçti. Şimdi, biziz ağa. Fabrika da, toprak da bizim . . . Makine yetmiyor, diyor . . . İsteyin, alın, yapın . . . Devlet olduk . . . Artık 6 günde bir fabrika, bir işletme kuruluyor . . . Na, şu öte başta, pamuk toplayan makineleri Özbek fabrikaları yapıyor . . . Dayatın. Daha çok yapsınlar! . . .“

Gani Ata içini boşaltmışa benziyordu. Yine de, pamuk kozalarına acıklı gözlerle bakıyordu . . . 1917 Büyük Ekim Devrimiyle yepyeni bir çağ başlıyor. Toprak devrimiyle, köklü reformla, kollektif-ortak-köylü iş-

letmelerinin, kolhozların kurulmasıyla köyde, köylünün yaşamında, ilişkilerinde, bağlantılarında yepyeni bir dönem açılıyor... Gani Ata bu dönemde birçok deneylerden geçmiş, yeni çağı yaşıyor...

Devrimin daha ilk günü, Lenin hükümetinin, Sovyetlerin ilk genelgesi, Lenin'in ilk buyruğu: Barış, toprak, özgürlük sözlerinde özetlenmiştir... Samarkand köylülere, Lenin'in bu buyruğu buralara ulaşır ulaşmaz, hemen beylerin topraklarına, su bentlerine el koydular. Hemen yoksul köylü komiteleri, „Toprak Komiteleri“ kuruyorlar. Sovyet hükümeti fakir köylülere, ırgatlara arka oluyor. Toprak bölüşümü başlıyor. Toprak alım satımı yasaklanıyor... Gani Ata bu toprak dağıtım komitelerinden birinde üye olmuş. Silâhla savunmuşlar aldıkları toprakları Basmacılara karşı... Lenin'in dediği gibi, yığınlar devrimi sokaklarda, meydanlarda savaşıyor, işçilerle, işçi sınıfıyla elele vererek ileri götürmüşlerdir...

„Yalnız bolşevikler, diyor Gani Ata, sözlerinin eri çıktılar. Köylüye toprak dediler, Sovyet egemenliği dediler, halklara, Özbeğe bağımsızlık, özgürlük dediler, kardeşlik dediler, sosyalizm dediler. Ve dediklerini yaptılar... Biz nice çakallar gördük buralarda. Menşevikler, eserler, Turancılar, „ulemalar“, çapulcu Basmacılar, neler neler görmedik... Hepsi sosyalizme karşıydılar. Hepsi de „demokrasi“, „devrim“ — „ingilop... ingilop“ diyorlardı da, bu sütü bozuklar Sosyalist Devrime karşı çıkıyorlardı... Biz onların sözüne uymayınca mavzerlerini göğsümüze dayadılar... Belâlarını aradılar. Biz de dayadık onların gözüne namluyu. „Çakmak çalmak öyle olmaz, böyle olur“, dedik... Okuduk canlarına hepsinin... Yürüdük sosyalizm yolundan... Leninci ulusal bağımsızlığımızı böyle aldık. Bu bağımsızlık direnişiyle sosyalizme karşı koyanları böyle hakladık..“

Gani Ata, kendisini can kulağıyla dinlediğimize sevinmişti. Nefes aldı... Sonra, yine gözlerini tarlaya, pamuk kozalarına dikti...

Köylü sorunu, ulusal sorun, bunların çözümlenmesi, proletarya devriminin en bileşik, karmaşık sorunlarıdır. Lenin, bolşevikler partisi, demokratik devrimi sosyalist devrime kesintisiz bağladılar ve bunu ustalıklı başardılar...

Köylü ve toprak. Köylü en eski sınıftır. Doğayla tek teke savaşmak köylüye düşmüştür. Kuraklık, seller, dolu, kar, yel, fırtına hepsiyle ve üstelik ağasıyla, beyiyle savaş, sömürücü egemen sınıfların jandarması, hükümetiyle savaş köylüye göz açtırmamıştır. Köylünün uyanmasına din bezirgânları, köylüyü yüzyıllar boyunca iliklerine kadar zehirleyen kör inançlar engel olmuştur. Bu engelleri yenmek yolunu komünistler, Leninciler köylü yığınlarına gösterdiler. Dağınıklıktan kurtulmak, birleşmek, işçi sınıfıyla bağlaşmak ve ona dayanmak inancasını Ekim Devrimi köylülere somut biçimleriyle verdi...

Kooperatif kurmak, aldıkları toprakları kollektif işlemek, toplu, birlikte çalışmak, bu eylem yeni bir çağın başlangıcı oldu. Üretimde, yaşamada, köyün bütün yaşantısında yepyeni bir dönem olmuştur kolhozlar. Tek ocak yerine toplu, kollektif, kolhoz ekonomisi... Eskiden 800 bin köylü ocağından 800'ünde pulluk varmış. Gerisi karasapan, ketmen, kazmaymış...

Önce köylüye su ve toprak vermek gerekti. 1920—1921 yıllarında toprak ve su reformu yapılmıştır. Bu reform sert sınıf savaşlarıyla geçmiştir. İlk aşamada yalnız büyük toprak beylerinin, sömürgecilerin toprakları, çiftlikleri topraksız ve az topraklı köylülere bedava, parasız dağıtılmıştır. İkinci aşamada reform yurt ölçüsünde genişlemiştir. Toprakla beraber köylüye çift hayvanı, tohum, pulluk, 10 milyon altın rublelik tarım aygıtları, araçları verilmiştir. Toprak dağıtımında kadın, erkek farkı gözetilmemiştir. Kadın eşit haklara, eşit toprağa sahip olmuştur. Köylünün yaşamında derin bir devrimdi bu. Kadın kölelikten kurtuldu. Bu reform köy ekonomisinin, tarımın hızla gelişmesine yol açmıştır...

Beraber çalışmak, ortak emek eylemi, kooperatifçilik bir sıra aşamalardan geçmiştir. Daha 1918'de bütün pamuk endüstrisi devletleştiriliyor, kamulaştırılıyor. Pamuk alım-satımındaki araçlar, komisyoncular, alıverciler, tefeciler kaldırılıyor. Cumhuriyet kurulduğu yıllarda, 1924'te: alım, satım, üretim, yoğaltım, kredi kooperatifleri meydana geliyor. 1929'da köylünün % 80'i kooperatiflerde birleşiyor. Üretim kooperatifleri, dağınık, küçük köylü ekonomilerinin büyük kollektif ekonomilere, işletmelere, kolhozlara geçmesine temel oluyor. Yığinsal kooperatif—kolhoz hareketi 1929-30 yıllarından sonradır... Köye sosyalizm böyle, bu yollardan gelmiştir...

Kolhozların, köyde yeni yaşamın düzenlenmesi, örgütlenmesi savaşına komünist partisi öncülük etmiştir. 25 bin komünist, ilk ağızda köylere gönderilmiştir. Bu, büyük bir yardım olmuştur. Bcl sayıda tarım mühendisleri, zooteknik uzmanları, haytarlar, kadrolar böyle yetiştirilmiştir...

Kolhoz kuruluşu gerçek demokrasi ilkeleri üzerine kurulmuştur. Kolhozun en yüksek örgütü Genel Toplantısıdır. Tüzüğü böyledir. Her üye, serbestçe eleştirisini yapar, önerisini, düşüncesini ileri sürer. Üretim planını tartışır. Her üyenin oy hakkı vardır. Kolhoz başkanı ve denetleme komisyonu seçimle işbaşına gelir. Kolhoza yeni üye almak, ya da çıkarmak, yıllık finans planını onaylamak yetkisi Genel Toplantıdır...

Gani Ata, tarlaya, kozalara bakıp bakıp söyleniyordu: „Böylesine savurukluk olmaz... Getireceğim bu konuyu, şu pamuk toplama makineleri işini Genel Toplantıya... Bu çözülmeyen olmaz!...“

Güneş sapsarı, tarlalar bembeyaz... Gani Ata dipdiri...

„Haşar,“ bizim imecenin karşılığıdır. Bu eski gelenek, töre, yeni biçim, yeni içerlik almıştır. Komünist emeğin tohumu olmuştur. Eski imecelikle, Lenin'in tomrukları omuzladığı imecelik arasında, biçim bakımından benzerlik, öz bakımından dağlar kadar fark var. Lenin'in başladığı, önyak olduğu Subotnik — imecelik, giderek yeni ve yüksek tekniğe dayanan ölçüler almıştır . . .

Eskiden, köylü, tek başına kanal açmak, sellere karşı bent kurmak, yol yapmak gücünde değildi. Çoğu zaman bu işleri elbirliğiyle yaparlardı. Şimdi bizim Anadolu'nun çoğu köylerinde imece vardır. Komşunun ekinini toplar, harmanını döverler, biri ev kurarsa yardım ederler. Bent kurar, toplum, kamu yararına, elbirliğiyle bazı işler görürler. Ama bütün bunları çok ilkel araçlarla, daha çok kol kuvvetiyle yaparlar. Doğanın saldırılarına böyle karşı koymağa çalışırlar. Eskiden Türkistanda, Özbekistanda da böyleymiş. Ama şimdi Sovyet mühendisleri, bilginleri, Ortaasya Sovyet Cumhuriyetleri ve hükümetleri tarımın, köylünün ezeli düşmanı kuraklığa, sellere, kum fırtınalarına karşı en güçlü, dev makinelerle, araçlarla saldırıyor, savaşıyorlar . . .

Özbekistan Sovyet Cumhuriyeti topraklarının yüzölçümü 450 bin kilometrekaredir. Türkiyeden çok küçüktür. Topraklarının % 60'ı, özellikle batısı kum çölleridir. Doğusu taşlık kayalık. Irmaklarının çoğu hızla akar, delidoludur. Amuderyanın uzunluğu, Hindistanın Ganj ırmağına yakındır. Yalnız ondan daha çok yararlı kil taşır . . .

Kanallar yapılıyor, barajlar yapılıyor. Şimdi 10 kadar büyük yapma göl vardır. Bunlardan Taskent „denizi“ 3 milyar metreküp su topluyor. Bu barajın yapımında 4 bin buldozer, eskavatör, kazma makinesi. yüzlerce skreper kullanılmıştır. Bunun toprak işleri, Panama kanalının toprak işlerinden iki kat fazladır. Ve ondan iki kat fazla makine kullanılmıştır . . .

Ulaştırma, posta-telgraf ağları Japonya ve Fransa ayarındadır. Her yıl 1000 kilometre asfalt-beton şose yapılıyor. Demiryollarının uzunluğu 3 bin kilometredir. Havayolları 80 bin kilometre. Irmak-su yolları gelişiyor. En çok taşıt kamyonlarla, otomobillerle yapılıyor. Havayolları, yılda 2 milyon yolcu taşıyor. Afganistana, Hindistana giden uçaklar, Özbekistan havaalanlarına konup, geçiyor. Televizyonlu telefonlar işliyor... Havaalanlarında göze çarpan bir özellik te, büyük, dev yük uçaklarıdır. Sovyetlerin her yanına bunlar taze meyve, sebze, kavun, karpuz taşıyor. Uçaklar, koyun sürülerini yayladan yaylaya, kışlaktan kışlağa taşır...

Taşkent dünyanın en yeşil kentlerinden biri. Havaalanına inerken insanın üzerindeki ilk izlem bu oluyor. Özbeklerde eski bir töre var. Özbeğin karısı oğlan doğurursa, hemen bir kavak fidanı dikermiş tarlasının kenarına, evinin yanına. Bu da, oğlan büyüyünce, o ağacın karesiyle ev kursun diye imiş. Bu gelenek büyük bir değişikliğe uğramış. Bugün Sovyet kadını erkekle eşit haklıdır. Şimdi ana, ister oğlan, ister kız doğursun, her ikisi için de ağaç dikiliyor. Hem bir değil, 20 ağaç fidanı. Öyle ki, milyonlarca ağaç fidanı dikiliyor her yere... Sonra, yeni evler prefabrike yapılıyor: Yapı gereçleri fabrikada hazırlanıyor, sonra monte ediliyor yerine. Betonarme, alüminyum, cam ve plastikten, çok katlı evler. Evlerin yapısında, biçiminde ulusal özellikler, çizgiler yeni bir özellik taşıyor. Evlerin çevresindeki duvarlar yıkılmış. Ev dünya yüzüne çıkmış. İçinde oturanlar gibi. Pencereler geniş. Eski mutfak göremezsin. Havagazı, elektrik, „harem“, „selâmlık“ yok. Apartman daireleri, banyolu, tuvaletli...

Sovyet kentçiliğinin, ev kuruculuğunun ilkeleri bambaşkadır. İnsanların yeniden konutlandırılması, yerleştirilmesi sorunu var. Köyün dağınıklığını, dünyadan kopmuşluğunu ortadan kaldırmak var. Sonra, büyük yığınların büyük kentlere anormal yığılmasını önlemek var. Köyün, kentin, kapitalizm dünyasında olduğu gibi, karmakarışık

kurulmasını önlemek var. En önemlisi, arsa spekülasyonu yok. Toprak üzerinde, üretim araçları üzerinde özel mülkiyet yok. Bu temel ayrılık ,planlı ev, kent, köy kurma işini kolaylaştırmıştır. Fabrikaların, işletmelerin belli yerlerde kurulması, bunların rasyonel dağılışı, sokakların, parkların genişliği, halkın konutlandırılması, yerleştirilmesi işleri planlara göre sağlanıyor. Bunun en somut örneğini Taşkentte, Özbekistanda gittiğimiz bütün kentlerde, köylerde gördük.

Sovyetlerde kent kurma, ev yapma işleri sosyal, bilimsel, teknik gelişme temellerine dayanmaktadır. Sovyetlerde, 52 yılda, 3 bin yepyeni kent kurulmuştur. Yine bu süre içinde 41 bin endüstri işletmesi, fabrika, üzin ve 2 milyar 300 milyon metrekare ev yapılmıştır... Özbekistanda, yalnız devlet eliyle, 500 bin yeni ev, apartman kurulmuştur... Yapıcılık ölçüleri akılları durduruyor...

Taşkent yeşil. Fergana mavi. Uzun uzun bulvarlar. Yeşil ağaçlar. Evler hep gök mavisi. Ağaç dikmek, eskiden beri „hayratmış“. Su getirmek, çeşme yaptırmak ta öyleymiş. Şimdi bu hayratlar planlı, büyük işler olmuş. Kanalizasyon, su, elektrik, havagazı, telefon ağlarıyla örülmüş, örülüyor kentler, köyler. Fergana da öyle. Yalnız maviliği bambaşka...

Biz, „haşar“ — imecedan sözc başladık. Bunun en büyük ölçüde uygulandığı ilk yer Fergana olmuştur. Fergana ovasının, daha doğrusu eski kuraklık çölünün başından geçen bir öykü var. Fergana ovası, şimdi büyük pamuk ambarlarından biri...

Imge değil, masal değil. Imeceyle, 45 günde, 160 bin imeci ve 1000 mühendis, 270 kilometre boyunda geniş bir kanal açmışlar. Kanal 1939'da yapılmış. Kupkuru ova canlanmış, yemyeşil, bembeyaz olmuş. Kolhoz evleri de mavi mavi... Makinelerle toplanan pamuk tınazları, pamuk dağları biteviye yükseliyor ovada gözün alabildiğine...

Şimdi bu kanaldan daha büyüğü, daha uzun ve geni-

şı açılıyor. Ama bütün işler, dev makinelerin sırtına bindirilmiş. Ketmenler, eskavatör, buldozer olmuş... Bir kesimde, su dağıtımı ve pompa santrali kuruluyordu. İki mühendis, birkaç ta işçi. Gerisi makine... Kanal boyu makine, elektrikli, motorlu, türlü makineler... Bütün ağır işler, toprak işleri makinelerin sırtına yükletilmiş...

Özbekistan böylesine dev makinelerle, böylesine dev adımlarla geliyor. Pek çok alanlarda Amerikayı, büyük kapitalist ülkeleri bu dev adımlarla geçiyor... Ta baştan kapitalist olmayan yolu seçmiş, bu uğurda kıyasıya döğüşmüş, kan dökmüş ve üstün gelmiş, Sosyalizm yolundan komünizme yönelmiş, gidiyor...

Gelin Odası

Görüler biteviye değişiyor. Renkler de öyle. Yapılar da öyle. Bu değişik görüler „kul“ yapısı. Yalnız Fergane kanalları 600 bin hektar toprak — 6 milyon dönüm tarla — suluyor. Yalnız yerin üstü yeşermiyor. Bu ovalarda sadece „beyaz altın“ değil, „kara altın“ da vardır. Özbekistan, Bahreyn kadar petrol çıkarıyor. Ve kendi gereksinmesini bol bol karşılıyor. Ya Buharanın — Gazlı'nın — bitmez tükenmez doğal gaz yatakları! Bu kaynaklardan kuzeye, batıya, doğuya uzanan dev havagazı boruları, yalnız Özbekistanın değil, bütün Sovyetler ülkesinin kan damarları... Özbekistanda yakıt endüstrisi ekonominin gelişmesinde başı çeken bölümlerden biri olmuştur. Ferganada işletmelerin % 80'i havagazıyla çalışıyor. Yine burada yalnız bir rafineri 3 milyon ton petrol işliyor. Yalnız kentin sınırları içinde 33 fabrika—üzün, kombina var Et ve bitkisel yağlar kombinası. İplik fabrikası, azot, kimyasal gübre fabrikası. Büyük Fergana Tekstil Kombinası...

Tekstil kombinasını gezdik. 1930'da kurulmuş. O zamandan bu yana büyümüş, otomasyonla değişmiş, elekt-

ronik aygıtlarla daha da değişiyor. Başlıbaşına bir dünya .10,700 işçi çalışıyor. Kadın işçi çoğunluk. Lokantaları, çocuk bakımevleri, çocuk bahçeleri, dispanserleri, kliniği, dinlenme evleri, spor sarayları, neler yok! Ağır, sağlığa zararlı işler — boya, yıkama, tarama, taşıma işleri — hepsi makinelerle yükletilmiştir. Teknik donatım bakımından hızlı bir gelişme var. Öyle ki, emeğin verimliliği, 10 yıl önce-sine oranla, 10 kat artmıştır. Daha bundan 7—8 yıl önce, Özbekistanda işçi başına 15 kilovatsaat elektrik düşüyordu. Batı Almanya'da ise 14'tü. O zamandan bu yana elektrik santralleri, elektrik üretimi daha da artmıştır. Öyle ki bu gelişmeyle, 10 yıl sonra, 1980'de, Özbekistan 102 milyar kilovatsaat elektrik üretecektir. Bu halk artık geçmişle değil, gelecekle yaşıyor. 1980'de barajların suları Aral denizi kadar olacaktır. Gelecek günleri önceden yaşamak yepyeni bir olgu.

Gördüğümüz kombinalardaki tekstil, kimya, ipekli, pamuklu makinelerini, donatımlarını, aygıtları; tarlalardaki makineleri, hep kendisi çıkarıyor...

1918—1920 yılları arasında, gericiler, salgıncılar, iç savaşlar sırasında, 3 yıl boyunca memleketi yaktılar, yıktılar, talan ettilerdi. Ancak 1928'de, memleket yaralarını onarabilmiş, sarabilmişti. O yıllarda Özbekistan, Türkiyeden geriye. Ancak 1929-41 yılları arasında ekonomik ve kültürel geriliği yenebilmiştir. Hızlı gelişme daha sonra olmuştur. Mühendis kadroları 37 bine yükselmiştir. Özbekistanda her 1000 kişiye 37 mühendis düşer. Amerikada 34'tür bu oran. Özbekistanda kültür devriminin en iyi bir aynası bu...

Fergana, iç savaşların sert geçtiği bölgelerden, kentlerden biridir. Kalkınması, gelişmesi de öylesine hızlıdır. Bütün ilde 1 milyon 260 bin nüfus var. Fergana yalnız bir endüstri, fabrikalar yatağı değil, bununla birlikte, yurdun büyük kültür ocaklarından biridir. Ferganada günlük gazetelerin sayısı 14. Bu bölgede 100 bin teleyizyon vardır. Radyo, elektrik, telefon % 100. Fakültelerin, enstitülerin,

okulların sayısını karıştırıyor insan. Kent 130 bin kişi. 20 bin öğrenci var. Dil-tarih, politeknik, pedagoji, hekimlik, yüksek teknik, oto-yol, petrol, tarım, tekstil, kooperatif yüksek okul ve enstitüleri... Yüksek öğretmen enstitüsünü gezdik. 350 eğitim üyesi, asistan; başlarında 6 profesör var. 3 bin 500 öğrenci gündüz, 4 bin 500 öğrenci gece derslerine gidiyor. Laboratuvarları, çeşitli bilim kolları var. Fizik, bio-şimi, matematik, biyoloji, tarih. Ana dil Özbekçe...

Dil-Tarih-Edebiyat Fakültesi çok ilginç. Burada 1600 Özbek kızı okuyor. Bu fakültede 61 kadın öğretmen var. 160 komünist, 3 bin 100 komsomol. Öğrencilerin % 82'si burs alıyor. Öğrenci yurdunda 4 bin öğrenci yaşıyor... Kitaplığında 260 bin kitap var... Rektör, profesör Abdurrahman öğrencilerden, hele komsomollardan çok memnun...

Zenginin malı, züğürdün çenesini yorarmış.. Bizimkisi, bir bakıma öyle. Ama duysun, bilsin bizim halkımız gerçeği.. Çıktık Komünist caddesine... Çınar ağaçları... 460 yataklı, 7 katlı, ışınlar, ışıklar içinde, bembeyaz, yepyeni bir hastane... 26 yeni okul binası.. Yeni semt... Çaddeler geniş... Çocuk yuvaları, bahçeler... Yeni semt ayrılıyor çok katlı, balkonlu, göğe uçacakmış gibi yükselen apartmanlarıyla evleri gökmavisi boyalı semtlerden...

Yolumuz Margalan'dan geçiyor. Eskiden küçücük bir yermiş. Basmacılar, kaç defa burasını talan etmişler. Şimdi: çimento, alçı, tekstil... daha bir sürü fabrikalar var. İpekli kumaş dokuyan kombinayı gezdik. 33 ulustan 9 bin 400 işçisi var. İşçilerin % 75'i kadın. Kombinayı, sendika başkanı Munise adında bir kadın gezdirdi. Petrol mühendisiymiş. Fabrikada 800 komünist varmış. Munise de Parti Komitesi üyesi... Atelyelerde işçi pek az. Yüksek teknik ve otomasyon burada daha geniş uygulanıyor... Ama Munise yoldaş, „yine de işçi yetmiyor,“ diyor. „Genişliyor fabrika,“ diyor. Halkın satınalma gücü, ejder gibi. Fabrika hem doğal, hem yapma ipekli-naylon, perlon

işliyor, dokuyor... Kombinanın gece teknik okulu, bir de dokuma enstitüsü var... Kültür sarayı, stadyomu, çocuk bahçeleri, piyoniye kampları, neler yok...

Kombinanın çıkardığı ipeklilerin sergilendiği büyük salona girdik. Bütün renkler, çiçekler... Gökkuşağı... Bir Özbek kıızıyla, bir Rus kızı bize bilgi veriyor.. Vay anam, burası gelin odası...

Almalık

Almalık, Taşkentten 80 kilometre ötede. Burası yeni bir ağır endüstri yatağı... Geniş, asfalt şose, kıvrıla kıvrıla, uzayıp gidiyor ırmak boyunca, Ova engebeli... Uzakta Çatkal dağları... Bu yeni kent ne dağlıktır, ne düzlük... Fabrikalar dev gibi. Tam 19 tane. Bunlar kentle karışmamış. Dışarda... Caddeler geniş... Bu kent 1951'de kurulmaya başlanmış... Evler çok katlı... Caddeler, bulvarlar, ağaçlar, çiçekler.. Apartmanlar insanın yüzüne gülüyor. Cam, ışık, hava... Her yan tertemiz...

100 bin can oturur bu yeni kentte. En büyük işletme Lenin kombinası. 15 bin işçisi var... Bu kentin fabrikalarında bakır, çinko, altın, ne bileyim, renkli metallerin tür-lüsü işleniyor... Lenin caddesi—ana yol, dümdüz... Bu endüstri kenti tepeden tırnağa: havagazı, kanalizasyon, elektrik, su, telefon, televizyon, postane, hastane, poliklinikler, çocuk bahçeleri, kültür, spor sarayları, her şeyle donatılmıştır...

Bizi, Parti Komitesi sekreteri Veli Can ve Lenin Kombinası direktörü Ramazan yoldaşlar, onlarla birlikte daha birçok yoldaşlar karşıladılar. Parti Komitesi çok sade ve özellikle modern bir yapı. Yapıcılık, mimarlıkta güzel bir örnek.. Onun yanbaşında bir lise var, tam takım. Işıklı, Geniş. Ağzımın suları aktı... Onun daha ötesinde: Maden Araştırma Enstitüsü...

Parti evinin büroları, salonlarını gezdik. Ortalıkta

fazla birşeycikler göremezsin. Bürokrasiyi sokmamışlar içeriye. Doldurmamışlar mobilya yığınlarıyla çalışma odalarını. Yerlerde ne halı, ne geniş pencerelerde hantal perdeler... Tertemiz, düzenli, saat gibi işleyen bir örgüt... Burada çalışan parti işçilerinin çoğu uzman, mühendis, yüksek öğrenimli... Dilmaç gereksinmiyor. Özbekçe, Türkçe gidiyoruz...

Marksizm—Leninizmden haberi olmayanlar, daha doğrusu Leninizmin canına okumak isteyenler, onu güya „çürütmeye“ kalkışanlar, geçmişle de, bugün de: „Sosyalizmi kurabilmek için önce bir kültür düzeyi gerek“, diyorlardı, diyorlar. Lenin, komünist partisi: belirli bir kültür düzeyine ulaşmak için önce devrimden işe başlamışlar, proletarya diktatörlüğü yoluyla, işçilerin ve köylülerin hükümeti eliyle, sosyalist sistemin yardımıyla ileri bir uygarlık, gelişen bir kültür düzeyine yükseltmişler ülkeyi... Hele şu gezdiğimiz, yeni yeni kentlerini, dev fabrikalarını, kültür ocaklarını gördüğümüz Özbekistan, üstüne üstlük, kapitalist olmayan yoldan, Leninci yoldan yürüyerek yeryüzünde her soydan oportünistlerin, burjuva ajanlarının o sözüm yabana „kuramlarını“, ulaştığı yüksek teknik ve kültür düzeyiyle çürütmüştür...

Bizde bugün, kendilerine „Marksist“ süsü veren, ve özellikle Maoculuğu; sosyalizmin, Sovyetlerin can düşmanı kesilen, açıktan açığa silâhla Sovyetlere saldıran Pekinciliği, bu karşı-devrimciliği savunanlar „milli demokratik devrim“ diye bir gevezelik tutturmuşlar. Bu bozguncular, likidatörler ulusal bağımsızlık direnişine, köklü demokratik harekete, işçi sınıfının örgütlerine, Komünist Partisine, İşçi Partisine karşı koymaktadırlar. Bunlar, kapitalist olmayan gelişme yoluna, proletarya diktatörlüğüne, sosyalist devrime karşı çıkmaktadırlar. Böylece egemen gerici sınıfların diktatörlüğüne yardım etmektedirler. Polise hizmet etmektedirler. Kurtuluş savaşını baltalamaktadırlar. Artık açıktan açığa karşı-devrimciliğe geçen Maoculuğa karşı savaş, Türkiyede bu anti-

Leninci, gerici akımı tutanlara karşı savaş Amerikan köleliğine savaştan ayrılamaz...

Özbekistanda eski komünistleri, bolşevikleri, saçlar ağarmış, savaş ateşlerinden geçmiş yoldaşları, bilginleri dinledik. Onlarla konuştuk. Gördük ki, Komünist Partisi, Leninciler, oportünizmin her çeşidine karşı, menşeviklere, eserlere, burjuva milliyetçilerine karşı amansız bir savaş yürütmüşler. Burada da varmış o „milli demokratik devrim“i, Lenin’in devrimci yoluna karşı koyanlar. Bunlar işi öylesine azıtmışlar, öylesine ki, Basmacılarla, İngilizlerle, çar generalleriyle, Amerikalılarla bir olmuşlar ve saldırmışlar Özbek, Türkmen, Kırgız halklarının üzerine... Leninciler, halk haklı savaşlarında üstün gelmişler...

Parti sekreteri Veli Can yoldaş bize bilgi veriyor. Yanimıza bir mühendis kattılar. Gittik bakır cehverinin çıkarıldığı ocaklara. Burada, çok eski, bin yıllık ocaklar varmış. Araplar, Çinliler bakır çıkarırlarmış... Şimdi, bakır cevheri başka türlü çıkarılıyor. Açmışlar bir dağın üstünü. 2400 metre uzunluğunda, 1800 metre genişliğinde ve 200 metre derinliğinde kocaman bir çukur... 50 kilometre, kuşak kuşak, oynak ray döşemişler. Pnömatik matkapları, eskavatörleri takmışlar. Her şey elektrikle işliyor. Yük trenleri de, kazma, yükleme makineleri de. Ocakta çok az işçi var. Oysa yılda 17—18 milyon ton maden çıkarılıyor. Makinistler ayda, ortalama, 250 ruble kazanıyor. Bu ocakta 1100 işçi var. Uç vardiya çalışıyor.

Sonra kombinayı gezdik. Bu kombinanın içinde yaya yürürsen, günler gerek atelyeleri, bölümleri gezmek için. Önce kırma makinelerini, değirmenleri gördük. Vagonlar geliyor, 100 ton aktarıyorlar her kırma makinesine; makine bir „çiğneyişte“ un ediyor o sert taşları. Sonra bunlar „iğneli fıçılardan“, kocaman kocaman teknelerden geçiyor. „Yayıklar“da döğülüyor. „Kaymağı“ alınıyor. Daha sonra cehennem fırınlarında eritiliyor. Eriyen bakır 75 tonluk potalarla taşınıyor... En sonunda kalıp kalıp,

çubuk çubuk bakır külçelerin elektrik akımlarıyla banyo edildiği kesimi dolaştık.. Altın sarısı, kimi biraz daha kıızı çalan bakır kalıpları otokarlara yükleniyor...

Burada altın da çıkarıyorlar. Ama Özbekistanın asıl altın madenleri Kızılıkum çöllerindedir...

Parti sekreteri, Parti Komitesinin çalışmalarını, eylemlerini anlattı. 4500 komünist ve 7000 komsomol varmış. Bu komünistler, komsomollar ve bütün fabrika işçileri adına, Almalık kenti adına Türkiye emekçilerine, komünistlerine, devrimcilerine, Türkiyede bağımsızlık ve sosyalizm için savaşınlara en iyi duygularını, içtenlikle kardeşlik selâmlarını iletmemizi söyledi...

Ayrıldık Almalıktan, Çırçık ırmağı boyunca vurduk yola. Bu ırmağın üzerinde, kat kat, baraj baraj kurulmuş 14 elektrik santrali var... Almalık denilen kent böyle bir semt...

Mahalle

Taşkent başkenttir. 1,5 milyondur. Politik, kültürel yaşamın göbeğidir. Kentin doğuyla batısını Bozsu ayırıyor birbirinden. Doğu semti 100 yıllıkmış.. Batı 2 bin. Büyük Oktoör Devriminden sonra, burası başkent olduktan bu yana, hele 1966'dan sonra, bu doğu-batı çizgisini birbirinden ayırmak çok zor. Batı kesiminin özelliği evlerinin tek katlı, sokaklarının Arnavut kaldırımı, ya da toprak olmasıymış. Bir de evlerin çevresi balçık duvarla çevriliymiş. Bu çizgiler kalmamış, silinmiş, yıkılmıştı...

Taşkent genel planı 1930'da onaylanmış. 1950'de geliştirilmiş. 1966'da daha modern bir biçim almıştır. 1966'da gelen yerdepremi, kentin genel planı üzerinde, uygulanmasında değişiklikler yapmıştır. Deprem eski yapıları yıkmış. Yeni yapılar, betonarme apartmanlar çoklak bile vermemiş. Spor, kültür, piyoniye sarayları, yeni opera,

Taşkent Oteli gibi yapılar dipdiri kalmış. Bu depremde konutları, evleri yıkılan 90 bin aile, hemen, sağlam kalan evlere ve kurulan çadırlara yerleştirilmiş. Tek kişi sokakta kalmamış...

Sovyet halklarının kardeşliği, dayanışması ve birbirini canla başla desteklemesi ilkeleri, Leninci eşitlik ilkeleri, birbirlerinin acılarını, mutluluklarını paylaşma prensipleri, doğanın getirdiği bu afet karşısında yeni bir denemeden geçmiştir.. Bütün Sovyet cumhuriyetleri, bütün yeni kentler Taşkentin yardımına koşmuştur. Ve, 15 cumhuriyet, ayrıca Moskova, Leningrad, Kiyev yepyeni birer mahalle kurmuşlar Taşkente. Her cumhuriyet kurduğu mahalleye kendisinin ulusal renklerini, yapıcılıkta ulusal çizgilerini getirmiştir. Bu mahalleler kentin genel planına göre kurulmuştur. Hepsi birbirinden güzel. Çocuk bahçeleriyle, okullarıyla, poliklinikleriyle, sinemalarıyla, mağazalarıyla, her şeyleriyle kurulmuştur. Evler, apartmanlar blok blok, 8—10 katlı. Işık, hava ve konfor. Yeni ağaçlar, yeni bahçeler. Yeni semtler, armağan mahalleler...

Depremden sonra, kentin ana planını uygulamak için, birçok eski mahalleleri, evleri kaldırmak gerekmiş. Ve kaldırmışlar. Yapıcılık işleri bütün hızıyla gidiyor... Deprem, Taşkentin metro yapımını biraz geriye atmış. Metro ancak bu yıl—1970'te açılıyor.

Caddeler geniş. Trafik düzgün. Marks, Engels, Lenin bulvarları kilometrelerce uzayıp gidiyor. Tertemiz, yemyeşil caddeler. Bilginler Evi'ni gördük. Alişir Nevai tiyatrosuna gittik.

19 Ocak 1919'da, Sovyet hükümetine karşı ayaklanan karşı-devrimciler Taşkenti ele geçiriyor. Kanlı, barbarca bir insan kırımı başlıyor. 14 halk komiseri, 14 bolşevik parçalanıyor. İşçiler, demiryolu deposunu bir kaleye çeviriyorlar. Düşman, ayaklanan karşı-devrimciler yeniliyor. Elebaşları kaçıyor... 14 bolşevik komiserin anıdı önünde saygı duruşu yaptık. Bugün Paristen, birçok ba-

lı kentlerinden bin kat güzel olan ve durmadan gelişen sosyalist Özbekistanın başkenti için, komünizm için can veren yiğitleri saygıyla andık...

Bizim kılavuz, Niyazi yoldaş makine mühendisi. Karısı Rus. Ama doğma büyüme Taşkentlidir. Özbekçe konuşuyor. Türkçe de azıcık anlıyor. Niyazi'nin eşi doktordur. „Yangı-şehir“, yani Yenişehir, semtinde oturuyorlar. Kaldığımız otelin-konuklar evinin dinlenme salonunda lâfa tutulduk. Bu konuklar evi, yeni stil, orijinal bir yapı. Barı, dans salonu, sineması hepsi birbiri içinde. Bunlar çok güzel birbirine giydirilmiş. Salonda, yerde, dik dörtgen ve yüzey bir havuz. Salon serin. Masalar, koltuklar biraz kübik. Ama rahat. Bir bakıma, minderde oturur gibiyim. Salonun üç yanı, baştanbaşa cam. Salon yüksek. Televizyon duvarda. Futbol seyrediyoruz...

Doktor, „bana izin“ dedi. Mahallede kamu servisi varmış. „İsterseniz, buyurun, gelin, görün mahallemizi“, dedi... Niyazilerin mahallesi, „Yenişehir“ gibi, 200 mahalle varmış başkentte. Doktor, „bizimkisi en güzeli“ diyor. 25 bin ağaç dikmişler. Çiçekli parkları var. Çocuklar için atlıkarıncalı, tahtaravallili, salıncaklı, ağaçlı bahçeleri, çocukların oynadıkları kum havuzları sıra sıra. Mahallenin polikliniği var. Bu mahallede oturan doktorlar, iş saatlerinin dışında, bu klinikte nöbet tutarlar. Hastalara parasız bakarlar. Öteki mahalleler de böyleymiş. Aydınlar, yazarlar, uzmanlar, bilginler, oturdukları mahallenin kültür evlerinde, salonlarında, değişik konular üzerinde konferanslar verirler, konuşmalar yaparlar. Sonra bu mahallelerin, seçimle kurulmuş Yoldaş Mahkemeleri var. Mahalleliler arasında çıkan tartışmaları, anlaşmazlıkları çözümlerler. Bu, bir sosyalist eğitime, terbiye sistemidir...

Eskiden mahalle, kentlerin içinde, halkın „içkalesi“ymiş... Bunlar halkın karşılıklı dayanışma yuvalarıymış. Aksakalları varmış. Yardım sandıkları varmış. Düğün, bayram ederlermiş. Ölülerini kaldırırlarmış. Sevinçlerini,

acılarını paylaşırlarmış. Bu, bir tür kollektivizimdi. Sosyalist düzende bu gelenek yeniden canlandırılıyor. Ve bu törenin uygulanması geniş bir demokrasiye dayandırılıyor. Yönetim komiteleri seçiyorlar. Mahalle çapında kültür ve bayındırlık işlerini düzenliyorlar, buna yardım ediyorlar. Hele sağlık işlerine, analık ve çocuk bakımı, çocuk terbiyesi işlerine özel bir önem veriyorlar.

Sosyalizm, eski olumlu gelenekleri yalnız diriltmekle kalmamıştır. Onları geliştirmiş, oluşturmuştur. Bizde bugün, köyde, kentte kahvehane neyse, eskiden Özbekistanda da çayhane oymuş. Bir de „Sarhoş Pazarı“ varmış bu kentin. Batakhane... Eskiden çayhanelere yalnız erkekler gidebilirmiş, onlar oturabilirmiş... Bu eşitsizlik tarihe karışmış. Şimdi, Taşkente 5 bin çayhane var. Bunlar birer kültür ocağıdır. Kadınlar da, erkekler de gider buralara. Gazete okurlar, radyo dinlerler, televizyon seyrederler. Çay içerler, dinlenirler...

Doktor servisine, biz de Niyazi yoldaşla birlikte, onların „Yangı Şehir“deki mahalle kahvesine gittik...

Gazeteci

Dilber yoldaş gazetecidir. Teni buğday, saçları karadır. Uzun kirpikleri gözlüklerinin camlarını siliyor. Sesi yumuşak. Adımları çevik. Topraksız bir dedenin torunudur Dilber. Dedesi Sovyet egemenliği için savaşmış Basmacılara karşı, can vermiş bu yolda. Annesi öğretmenmiş. Bir ağabeyi doktor, biri elektrik mühendisi.

Universiteye gidiyoruz. Puşkin caddesinden geçiyoruz. Dilber yoldaş, bu cadde ve üniversiteyle bağlı, geçmiş bir olayı anlatıyor. Yıllardan 1924. „Ben, diyor, o tarihten 13 yıl sonra doğmuşum. Olayı gözleriyle görenlerin anlattıklarını size aktarıyorum,“ diyor. Bir deve kervanı sökün etmiş bu caddenin bir başından. En önde, kızıl gömlekli, beyaz kalpaklı, genç bir atlı yürüyor. Kervân,

6 zamanki Tarım-Sulama Teknik Okulunun kapısına dayanıyor. Özbek, Kırgız, Türkmen, Kazah 224 delikanlı okumaya gelmişler. Başlı çeken kızıl gömlekli atlı Hiveli. Köyünden bir aksakal ona: „Oğul, demiş, dünya değişti. Dehkan (köylü) çocuklarına da bilimin kapıları açıldı. Git oku. Taşkente git... Belki bir Ulugbeg olursun...“ Delikanlı da düşmüş yola. Obadan obaya, köyden köye. Uğradığı yerlerde, kaldığı hanlarda: „Uğuro! Nereye?“ diye soranlara niyetini anlatmış. „Kızıl atlıların izleri nereye, ben de oraya“ karşılığını verirmiş. İşte böyle bu kadar delikanlıyı takmış peşine, gelmiş Taşkente. Bu kızıl gömlekli atlı, şimdi profesördür. Matematikçi-fizikçidir. Adı Saadi'dir...

Universiteye geldik. Bizi öğrenciler, asistanlar, profesörler Rektör Sadrettin Saadi karşıladı. Orta boylu, dolgun gövdeli, sevimli bir bilgin. Saçlarına kırağı vurmuş. Bizi büyük bir salona aldılar. Rektör toplantılarını burada yapıyormuş. Yeşil çuha örtülü uzun bir masa. Iskemleler... Yer gösterdiler, oturduk. Özbekçe, Rusça, Türkçe, karışık konuşuyoruz... Rektör, önce, üniversitenin kuruluşunu, oluşumunu, geçirdiği aşamaları anlattı. Daha 1918'de, Nisan ayında, Taşkente, Halk Evinde bir üniversite açılmış. Sonra, 1920'de Halk Komiserleri Kurulu Başkanı Lenin'in imzasını taşıyan genelgeyle bu devlet üniversitesi kuruluyor. Bu nedenle, üniversite Lenin adını taşıyor...

Üniversitenin 9 fakültesi var. Birisi gazetecilik'tir. Dilber yoldaş buradan diplomalı. Fizik, matematik, biyoloji, coğrafya, tarih, filoloji, hukuk, siyasal bilgiler, doğu folkloru fakültelerinde 92 kürsü vardır. Hekimlik-Tıp fakültesi, politeknik te ayrı. Üniversitenin 12 bilim araştırma laboratuvarı ve 1,5 milyon kitabın toplandığı özel bir kütüphane vardır... Bu üniversite, 1930—1967 yılları arasında 23 bin uzman yetiştirmiştir...

Öğrenci sayısı, sonra bilim dalları biteviye artıyor. Kibernetik, atom fiziği, elektronik bilim dallarındaki ge-

lişme hızlı gidiyor. Bundan başka, fakültelere yabancı ülkelerden  ğrenci akını var. Bu  ğrenciler Hindistandan, Afrikadan, Viyetnamdan, Afganistandan geliyor. Bunların sayıları yılda 200'  buluyor. „Ve, diyor, rektör Sadrettin Saadi yoldaş, „ niversitemizin yapıları artık pek dar geliyor. Yeni kurulan  niversiteler sitesine, Taşkentin en güzel bir semtinde kurulan çok katlı yapılara taşınıyoruz... Asıl orasını gidip görmelisiniz“ .

Taşkent  niversitesinin, 63 ülkede, 120 bilim kurumuyla bağı varmış. 90 ülkede 800 Dostluk Derneğıyle ilişki kurmuş. Yalnız Türkiye bunların dışında kalıyormuş. Öyle Dostluk Derneğı kurmaya yanaşmıyormuş... Bizim, Türk  niversitelerinin başını tutanlar, Ankara hükümetinin kiblesine-batıya yöneldikleri için, doğıyu,  zbekistandaki bu dev bilim ve kültür devrimini göremiyorlar...

Rektöre, profesörlere, asistanlara, öğrencilere, bizi candan ve kardeşçe karşılayan, uğurlayan bu yepyeni bilim savaşçılarına saygılarımızı sunduk. Eski  niversiteden çıktık. Yeni semte,  niversite sitesine gidiyoruz... Atom Araştırma Enstitüsünün yanından geçtik. Pedagoji Fakültesinde—Yüksek  ğretmen Okulunda 15 bin  ğrenci varmış... Taşkent Konservatuvarı 1939'da kurulmuş...  zbekistanda 250 bin  niversite—yüksek okul  ğrencisi var... 2 milyon 600 bin  ocuk okula gidiyor. Genel, zorunlu öğrenim 10 sınıflıdır... Devlet, sosyalist kültürün gelişmesine bütçenin yarısını harcıyor...

 zbekistanda: 4800 kitaplık, 3100 k lt revi — sarayı, 3500 sinema, 26 tiyatro, 720 Halk  niversitesi ve 19 müze bulunuyor... Halkın % 90'ının televizyonu var. 2 sinema stüdyosu filim çeviriyor.  zbek filimleri 50 ülkede gösteriliyor... 156 gazete ve 116 dergi çıkıyor. Gazeteler yılda 400 milyon, dergiler 17 milyon basılıyor. Yılda kitap basımı 28 milyondur... Bu bilgileri veren gazeteci yoldaş: „Yine de yetmiyor“ diyor. Yakınıyor!... „Düşününüz, diyor, 135 bilimsel araştırma enstitüsü var. Bilimsel Akademisi var... Ya hekimlik, doktorlar, sağık işleri...

1600 hastane, bu sağlık yurtlarında 100 bin yatak, 350 doğumevi, çocuk ve analarla uğraşan 600 konsültasyon istasyonu, 2200 çocuk bahçesi, 18 bin doktor, 55 bin sağlık personeli var. Cumhuriyet, şimdiye kadar 200 bin uzman yetiştirmiştir. Bin kişiden 355'i yüksek öğrenim görüyor... Bunlar okumak istiyor. Bunlara kitap, gazete yetiştirmek zorlaşıyor... Yüksek öğrenim görmüş 70 bin kadın vardır. Bunlar uzmandır. Kadınların okuma hevesi ejder gibi...

Dilber yoldaş saymaktan, ben dinlemekten yorulmuştuk. Ama bununla da en canlı bir sorun, somut biçimleriyle, gözönüne serilmişti: kültür devrimi, sosyalist devrimin kopmaz bir parçasıdır. Kültür devrimi, en geniş emekçi yığınlarını politikayla, bilimle, estetik değerlerle kucaklaştırmıştır. Bilimsel sosyalist ideoloji, savaşkan Marksizm-Leninizm ilkeleri, ülküsü geniş yığınların malı olmuştur...

Yeni üniversite sitesine geldik. Kıyamet bir yer. Tiyatrosu, sineması, yemekhaneleri, kitaplıkları, oturma yurtları, kapalı, açık yüzme havuzları, spor salonları, alanları, laboratuvarları, dershaneleri, salonları, hepsi birbirinden güzel. Çok katlı yapılara başını kaldırıp bakınca, insanın şapkası yere düşüyor.

Gazeteci kılavuzumuz, bir yere oturup, birer kahve içmemizi önerdi. Doğrusu yorulmuştuk. En önemlisi, gördüklerimizi, içimize, belleğimize sindirmek, azıcık nefes almak gerekti. Gördüklerimiz, gerçekten de, baş döndürücüydü...

Öncü

Sayılar sayılara binmiş. Elektronik beyin makineleri bile yetişemiyor yapılanları, yapılacakları, tezgâhlanmış olanları saymaya. Yalnız sulama kanallarının uzunluğu 100 bin kilometre. 24 bin sulama donatımı: Su terazisi, kesme-bağlama ve pompa istasyonu vardır.. Tuzlu suları

akaçlama, bataklıkları kurutma kanalları ise 40 bin kilometre... Barajların suları milyar milyar küpmetre... Yine de az diyorlar... „Taşselmarş“ — Taşkent Tarım Makineleri Fabrikası — 17 bin traktör çıkarıyor. „Aman, ne kadar da az“ diyorlar!...

Yeri geldikçe söyledik. Bu cumhuriyetin topraklarının yüzölçümü: 450 bin kilometrekare. Sonra kum çölleri. Sonra dağlık. Ve 12 milyondur bu ülkede yaşayanlar. Devrimden sonra Özerk Türkistan Sosyalist Cumhuriyeti-ne girmiş. 1924'te başlıbaşına cumhuriyet olmuş. Ve de „sarı altın“, „beyaz altın“, „kara altın“ „mavi altın“ ülkesi, incilerin incisi bir Sovyet cumhuriyeti olmuş, oluşmuş gidiyor.

Bizde, Türkiyede gözü kanlı, kör bakışlı, yobaz, komünist-Sovyet düşmanları Özbekistandan, Kırgızistandan, Türkmenistandan ve Azerbaycandan „sömürge“ diye söz ederler. Elllerinde, parmakları arasında, kara tespih tanelerini çekip çekip veriştirirler: „Rusların esiri bu ülkeler“ derler. „O „kalkınma“ sözleri lâftır“ derler. Ve, faşist komandocular, Turancılar, CIA'nin koltuğu altında, hükümetin gözleri önünde, işçilere, devrimcilere silâhla saldıranlar, gidip „Kızıl Elmaları“ devşireceklerini tekrar eder dururlar...

Sömürge ülke kalkınsaydı, Türkiye çoktan kalkındı. Türkiye halkı bu Amerikan, NATO boyunduruğundan kurtulmak için, kurtulup kalkınmak için, kapitalist olmayan yoldan demokratik bir düzene, sosvalizme köprü kuracak bir düzene geçmek için, bugünkü halk düşmanı düzeni alaşağı etmek için savaşıyor, direniyor...

Özbek halkından, öteki cumhuriyetlerden, alacağımız çok dersler vardır. Özbek halkının, bu sosyalist ülkenin, o dev başarıları gökten zembille inmemistir. Ne kadar savaşmışlar bütün bunlar için! Savaş bütün hızıyla gidivor. Almalıkta gördüğümüz dev mineral-kimyasal gübre fabrikası çetin savaşlarla kurulmuştur. Komünistlerin, Komünist Partisinin, bu kombinanın kurulması için savaşta

işçilere, köylülere-kolhozlara nasıl önderlik ettiklerini gördük...

Taşkentte, yeni yapılardan biri Komünist Partisi Merkez Komitesidir. Çok katlı, modern stil çizgileriyle göz doyurucu bir yapı. Baştan aşağı betonarme, cam, plastik karması bir saray. Ama süsü kendinden. İçinde abur cubur şeyler yok. Kadınlı-erkekli, bürolarda çalışan yoldaşların giysileri son modaya uygun. Kimilerinin başlarındaki takeler bu yepyeni moda giysilere hiç te aykırı düşmüyor...

Bizi güneşli, ışınlı bir salona aldılar... Yere, halılara bağdaş kurmadık. Rahat iskemleler, koltuklar. Dikdörtgen bir masa. Ve, ne dersiniz, tepsilerde fincanlarla, cezvelerle kahve...

1924'te, Özbek Komünist Partisinde. 6254 Özbek varmış. Bugün: 336 binmiş üye sayısı. Komсомol örgütünün üye sayısı: 760 bin. Sendikalarda: 1 milyon 700 bin üye. Spor derneklerinde: 1,5 milyon üye. Bilim, sanat, meslek, kültür, spor, sendika birlik ve derneklerinin sayısı 4 binden fazladır. Bunlar, 4 bin değişik örgüttür. Yazarlar Birliği, gazeteciler, kompozitörler, ressamalar, say da say... Yalnız bu olay, Sovyetlerde, sosyalist demokrasiğin genişliğini, derinliğini, yığınları, nasıl kucakladığını gözler önüne sermeye yeter. Soyut demokrasi olmaz. Somut, elle tutulana, gözle görüleni böyle. Komünist Partisinin, işçi, köylü ve aydınların çıkarlarını nasıl savunduğu, bu çıkarları nasıl yansıttığı da ortada...

Lenin der ki: „Parti, sınıfın bilinçli, ilerici müfrezesi, öncüsüdür. Bu öncünün gücü, sayısından 10 misli, 100 misli büyüktür.

Bu olabilir mi? Yüzün gücü binin gücünü aşabilir mi? Olabilir ve aşabilir, yüz örgütü olursa!

Örgüt, gücü on kat arttırır!“

Lenin'in bu diyalektik ilkesinin Özbekistanda, Özbek komünistlerinin nasıl uyguladıklarını gördük... Sovyet halkı, yepyeni, enternasyonalist bir halktır... Özbek halkı böylesine yoğrulmuş, yoğruluyor. Ulus sınıflar üstü,

sınıflar dışı bir şey değildir. Her halkın, her ulusun çıkar-ları gözönünde tutuluyor. Ama komünistler yalnız kendi uluslarını, halklarını düşünmekle kalmıyorlar, bununla yetinmiyorlar. Onlar diğer halkların özgürlük ve eşitlikle-rini daha üstün tutuyorlar. Enternasyonalizm-Leninici ilke bu! Ulusların, halkların yoğun bir birleşme süreci vardır. zbekle Rus, Kırgızla Ukraynalı nasıl birlik olmuşlar, nasıl elele vermişler! İşte böylesine kalkınıyorlar... zbek halkının her yanlı gelişmesi süreci, sosyalizmden ko-mnizme köprü kurma aşamasında daha hızlı gidiyor. Ulusal temeller üzerinde, zbek halkı kültür-sanat ala-nında büyük bir yol almıştır. zbek kompozitrlerinin senfonilerini dinledik; balelerini seyrettik, filimlerini gr-dk...

Bize, Taşkentli bir demirciyi, şah Ahmet ustayı ve ka-rısı Bahrı anneyi anlattılar. Vaktimiz kalmadı, gidip ev-lerini göremedik. Bu demirci ve karısı, kimsesiz 15 cocuğu evlerine almışlar, evlt edinmişler. Çocuklar her ulustan. Bunlar, analarını-babalarını harpte ve Taşkent depremin-de yitirmişler. Demirci neye güvenmiş te böyle davran-mış? Elbette yürekleri çok temizmiş bu demirci karı-ko-canın. Ama, „birinin rızkını veren tanrı tekisinininkini de esirgemez“ dememişler. Ve Sovyet sistemine, Sovyet h-manizmine gvenmişler. Demirci şah Ahmedin evi pro-leter enternasyonalizminin minicik bir rneği...

İnsanseverlik, konukseverlik, dostla düşmanı birbirin-den ayırma ve komünistlere özel bir saygı besleme bilinci Sovyet yurttaşının özel izgilerindendir. Komünistler, Ko-münist Partisi bu kutsal çizgilerin işlenmesinde de nc, önayak olmuştur...

Kızıl Tümen

Konukevinin bahçesine çıktık. Güneş sarı, kırmızı gl-lere vuruyor. Kasımda gller burcu burcu kokuyor. Bir yanımda Senegalli bir erkek. Dudakları, „biri yerde, biri

gökte“ değil. Yanmış bin yıllar boyunca, dededen dedeye, marsık gibi teni var. Köylüdür. Gelmiş buraları görmeye. Gördüğü pamuk tarlalarına, traktörlere, hele pamuk toplama makinelerine, bir çocuk oyuncaklarına nasıl iştahla bakarsa, öyle bakıyor. Onu, „Lenin“ adını taşıyan kolhozu gezerken gördümdü. Şimdi sol yanımda. Hâlâ işaretlerle, dua eder gibi ellerini kaldırarak, kolhozda edindiği hayranlığı bana anlatmaya çalışıyor...

Öbür yanımda Madagaskarlı bir kadın yoldaş. Melez güzeli. Dilmaçsız da anlaşıyoruz. Madagaskarın belli bir bölgesi tüm okur-yazarmış. Ulusal bağımsızlık direnişi, devrim eylemi, devrimci eğilim bu yataktan geliyormuş... Madagaskarlı güleç yüzlü.. Yanımıza, Taşkentli, sarışın bir Rus kadını geldi. Lâfa daldık. Çevremizi daha başkaları aldı. Ikisi Romen. Birisi çat-pat Türkçe kıvırıyor. İkisi de Kızılasker'miş. 1918-19 yıllarında savaşmışlar buralarda, Sovyetler için. Savaş tutsağıymışlar. Enternasyonal bir savaş birliği kurulmuş. Gönüllü yazılmışlar bu savaş birliğine... Gelmişler şimdi, 50 yıl önce savaştıkları yerleri gezip görmeye...

Romenlerden biri kuru, hareketleri sert. Bu eski Kızılaskerde, yatağını, yuvasını bulamamış bir çelik bilya oynaklığı var. Ikisinin de göğsünü Lenin nişanları süslüyor. Savaştıkları Enternasyonal Birlik'te birkaç Türk silâh arkadaşları varmış. Bunlardan biri Kızılasker Osman'miş. „Kızılasker, kızıl yıldız ve yoldaş“ sözlerini Türkçe söyledi kuru yapılı Romen yoldaş. Romen güllere bakıyor. III. Enternasyonal Alayında omuz omuza savaştığı Sivaslı Osmanın üstüne konuşuyor. Kızıl zırhlı savaş trenlerini anlatıyor. „Osman yığitti, ölümden korkmazdı“ diyor. „Osman ve arkadaşları, sonradan, 1921'de, sizin Anadoluya, kurtuluş savaşına gittiler... Duyduk, sonradan vurulmuş Osman, Ankaraya yakın bir ırmak üzerinde savaş boyunu savunurken... Duyduk, sonradan, asmış bir Osmanlı paşası Kızılasker Mesudu, komünist diye, bir kentin meydanında...“

Eski Kızılasker, dudaklarında sigarasını acı acı çekiyor. Gözleri güllere, başka bir âleme daldı... Artık yola çıkacağız. Ayrılacağız bu güllerden, güneşten, yeşil kentten... Gazeteci Dilber yoldaş geldi. Bizi iki bilginin, iki akademisyenin görmek, bizimle görüşmek istediklerini söyledi. Bahçeden, konukevi'nin dinlenme salonuna geçtik. Havuz başında, iki bilgin ayakta duruyor. İkisnin de başlarında Özbek takkesi. İkisi de sakalsız, bıyıksız. Birisinin azcık göbeği var. El sıkıştık. Birisi tarih bilimi doktoruymuş. Soyadının İlayet olduğunu söyledi. Adını kaçırdım. Türkçe, Özbekçe söze başladık. Çıkaramadığımız yerde Rusçanın aracılığına başvuruyoruz...“ Gevrek piden yoksa, tatlı dilin de mi yok“, dediler. Gülüştük. Piyalelerle çay getirdiler...

Tarihçiler fırsatı kaçırmadılar. Eski geçmiş savaş günlerine, Sovyet egemenliğinin ilk yıllarına, iç savaşlarının kanlı kıyametli olaylarına dalıverdiler... „Biliyorsunuz“ diye girdiler söze... Sözü biri bırakıyor, ötekisi alıyor:

1919'da Sovyetlerde olağanüstü gergin bir durum vardı. Emperyalistlerin silâhlı salgınları yeni bir hız aldıydı. İç savaşlar alevlendiydi... Durumu, keskin politik olayları gözönüne getirelim... Evet, Osmanlılar yenilmiş, Enverler kaçmıştı. Hamidiyenin şişirme „kahramanı“ Rauf, „Agamenonun“ zırhlısında, İngiliz ve Fransızların dayattıkları „teslim ol“ buyruğunu imzalamıştı. Ve „hasta adam“ dedikleri Türkiye'yi operasyon masasına, teneşir tahtasına yatırmışlardı... Çok geçmeden Almanlar da, Kompiye ormanında Mareşal Foş'un dikte ettiği „teslim“ senedinin altına kol çekmişlerdi.. Bu durum, Sovyetlere bir yandan nefes almak, Brest-Litovsk kölelik anlaşmasını bozmak olanağını verdi. Kızılordu, 1919 Ocak ayında, birbiri ardınca başarılar kazandı... Avrupada: Almanya, İtalya, Avusturya, Fransa ve giderek İngilterede bile Oktobr Devriminin ılık nefesi, soluğu duyulmaya başladı. Macaristanda „Almanyada, devrim hareketleri, Tür-

kiyede ulusal kurtuluş, çete, gerilla savaşları sükün etti... Bu, 1919 yılının başı...

Durumun bir de ters yüzü var. Almanların, Türkiyenin yenilmesi İngiliz-Fransızların, onlara arka olan Amerika-lıların durumunu kolaylaştırdı. Savaş boylarındaki top-larını, ordularını Sovyetlerin üzerine sürmek olanağı be-lirdi... Türkiyeyi, Sovyetlere karşı bir „atlama tahtası“. bir saldırı alanı olarak kullanmak planını ileri sürdüler... Türkiyede padişahçılar, Damat Ferit hükümetini, Anza-vurları tuttular, desteklediler... Sovyetlerde, Türkistan-da azıllı gericileri, karşı devrimcileri, Özbekistanda Bas-macıları, burjuva milliyetçilerini silâhlendirdiler... Taş-kentte, Samarkand'ta, Fergana'da, Kokand'ta, daha birçok yerlerde ayaklandırıdılar Sovyet düşmanlarını.

İyi dost kara günde belli olur. Türkiyeli savaş esirle-ri, ilk baştan tek tek, sonraları daha kalabalık olarak Sov-yetlerden yana çıktılar. Bunlar Taşkentte, Samarkand'ta ve öteki yerlerde Kızıl Muhafız Alaylarına girdiler. Sonra Kızılorduya geçtiler. Basmacılarla vuruştular. Buhara „emirliğine“ göz koyan serüvenci Enver Paşaya karşı dö-vüştüler... Bunlar, III Enternasyonalın bayrağı altında Rus devrimini, özgürlüğü savunmak için gönüllü yazıl-dıklarına ant içiyorlar... Savaşıyorlar...

Daha sonraları, özel bir „Türk Nişancı Alayı“ kurulu-yor. Mustafa Suphi tâ Taşkentlere geliyor. Bir ajitasyon ve propaganda bürosu kuruyor. Büro, Kominterne bağlı-mış. Gazete çıkarıyor, toplantılar tertipliyor, savaşçıları örgütüyor...

1920 yılı. Mayıs ayı. Türkistanda kurulan Kızıl Türk savaş birliği ve başındaki komite Bakûya geliyor... Bu savaş birliği bir Kızıl Tümen'e çevriliyor. Kızıl Tümenin yetiştirilmesi için, politik eğitimi için, Türkiye Komünist Partisi planlı bir çalışma sistemi, programı hazırlıyor. Tümenin Politik Komiserliğine İsmail Çitoğlu yoldaş ge-tiriliyor. Komünist partisi, özellikle bu tümenin Anadolu-

ya, kurtuluş savaşı cephesine, tez elden gönderilmesine kesin karar veriyor...

Gericiler, Karabekirler, Ankara hükümetinin sonradan Kürdistan'daki Genel Müfettişi—diktatör—İbrahim Tali, TKP' nin örgütlediği bu tümenin, bu yurtseverlerin Anadolu'da savaşa katılmalarına engel olmak için her alaklılığı yapıyor...

Bu tümenin erlerinden, subaylarından birçokları, gene de, Anadolu'da savaşa katıldılar. Cephelerde yiğilçe dövüştüler. Kimi yaralı, kimi şehit düştü. Politik Komiser Çitoğlunu, Suphilerle Karadenizde, jandarmalara, polislere, Çankayanın Muhafız komutanı Topal Osmanın adamlarına öldürttüler... Tümenin büyük bölümü, Anadolu'ya yola çıkıyor. Zangizor dağlarında, Sovyet Ermenistanının kurtuluşu için, düşmanlarla çarpışıyor... Tümenin komutanı Balıkesirli Mehmetoğlu Mehmet bu savaşlarda göğsünden vuruluyor...

Bizim tarihçiler: „Uğurlar olsun!“ dediler. Bizi yola vurdular. Gazeteci Dilber yoldaş bize birer kırmızı gül sundu.. O da elini sallıyor arkamızdan... Atladık uçağa. Ver elini Bakû, dedik...

Bakû

Adı üstünde Bakû'nun — yeller kenti. Hava alanına gece indik. Yeller kiblesini şaşırmış, esiyor savruk savruk .Oysa gök mavi, yıldızlar tane tane...

Nâzım Hikmet, „Nefte Doğru“ giderken, bindiği trenin penceresinden yarı beline kadar uzanıyor dışarıya. Suya girmiş gibi serinliyor. Maviliklere, serinliklere, ilerilere atılıyor. İvediliyor. Nerdeyse kanat takmak istiyor. Telgraf direkleri devrilip devrilip geçiyor... Koca ozanı, bu komünisti böylesine kendisine çeken Bakû, bizi de mayhoş bir içtenlik duygusuyla çekiyor. TKP'nin yaşamında, tarihinde bu kentin özel bir yeri var. Lenin'in enternasyo-

nalizminin somut bir ocağı burası. Devrim yataklarından biri. Bolşeviklerin savaşlardaki eski dayanaklarından biri. Ünlü bir devrimci kent...

1920 yılı. Azerbaycan proletaryası, tüm halk, düşmanları yenmiş, bunları kapıdışarı etmiş, Sovyet egemenliğini, bir daha yıkılamayacak bir düzen kurmuş. Ve hemen, Türkiye halkının Anadolu yaylasında salgıncılara, emperyalistlere karşı yürüttüğü ulusal kurtuluş, bağımsızlık savaşına arka çıkmış. Gaz vermiş, ilâç vermiş. Lenin hükümetinin Ankaraya, kurtuluş savaşlarına yolladığı silâhları, cephaneleri yerine ulaştırmak için Bakû elinden geleni yapmış. Ankaraya temsilcisini göndermiş...

Yine o günlerde, 1920 yılının Ağustosunda, Bakûda „Doğu Halklarının Kongresi“ toplanıyor. Bu forumu Komünist Enternasyonal düzenliyor, bu girişime önyak oluyor. Türkiyeden, savaş birliklerinden delegeler, taburlardan seçilmiş erler, subaylar geliyor. Bu enternasyonal forumda Türk halkıyla, Türk devrimcileriyle Azerbaycan halkı, işçi sınıfı, Azerbaycan bolşevikleri daha sıkı bağlaşıyor. Sovyetlerle Türkiye arasında kurulan dostlukta Bakû bir köprübaşı oluyor...

1920 yılı, Eylül ayı. Anadolu da zor günler. Salgıncılar biteviye bindiriyor. Türk komünistleri, Komünist Partisi, örgütleri bütün ulusal güçleri tek savaş cephesinde birleştirmek için işçi sınıfının çevresinde köylüsünü, esnafını, ilericileri toplayabilmek için çaba gösteriyor. TKP Büyük Millet Meclisi hükümetini, emperyalizme karşı ulusal kurtuluş savaşında vargücüyle destekliyor. Ankarada, Samanpazarında, hükümetin izniyle açılmış, resmen kurulmuş, TKP'nin oturduğu yer. Tabelâsı da üstünde. Komünist Partisi, memleket çapında, kongre hazırlığına giriyor. Hem partinin durumu, hem memleketin somut, canlı sorunları bu zorunluğu gerektiriyor. Komünist Partisinin legal olmasına, Mecliste onu destekleyen kalabalık bir grup, „Halk Zümresi“ bulunmasına bakmayarak, o zamanki hükümet kongrenin toplanmasına izin vermi-

yor ... Bunun üzerine parti, komünistler, TKP'nin gelişmesinde çok önemli bir aşama olan I. Kongrenin yapılması için yer arıyor. Azerbaycan komünistleri, Bakû bolşevikleri: „Buyurun gelin! Bizde yapabilirsiniz kurultayınızı. Oturunuz beğendiğiniz salonlarda. Çözünüz sorunlarınızı,“ diyorlar.

TKP, o yıllarda Rusyada, Azerbaycanda, Türkistanda, Özbekistanda kalmış, devrim seline karışmış, memlekete dönmek isteyen Türklere, çoğu harp esirlerinden bir Gönüllü Savaş Tümeni kuruyor. Azerbaycan bolşevikleri, proletaryası TKP'nin bu girişimini içtenlikle karşılıyor. TKP'nin gazete çıkarmasına, parti okulu açmasına, Türk savaşçıları okutmasına elinden gelen yardımı gösteriyor ... Birçok Türk komünistleri, devrimcileri için Azerbaycan kardeş ocağı oluyor. Bunlardan kimileri canlarını vermiş, kanlarını akıtmış Azerbaycanda devrim için, Sovyet egemenliği için. Kimisinin Bakûdadır, Nuhadadır, Gencede—Kirofabattadır mezarları. Kimisinin eşi, kızı, oğlu oralardadır ...

M. Suphi sokağı, Bakûnun yukarı mahallelerinden birindedir. Gene, TKP'nin kurucularından Affan Hikmet Bakûda, bir kardeş toprağında yatar. Affan yoldaş İstanbullu, Karagümrüklüdür. O, ilk komünistlerden, ilk silâhlı savaş çeteleri, gerillacı birlikleri kuranlardan biridir. Bu komünistin komuta ettiği 30 kişilik fedailer birliği, daha 1919 yılının başında, 19 Mayıs'tan çok daha önce, Maydos koyunda, İngilizlerin el koydukları silâh depolarına başarılı bir akın yapıyor. Komünistler, salgıncılara karşı halkı silâhlandırma, ayaklandırma işine önyak oluyor.

Türk komünistleri, tâ baştan, iki ateş arasında savaş gelmişlerdir. Affan yoldaşı, kurduğu savaş birliğini hem İngilizler, hem Anzavurlar, Delibaşlar, hem de egemenliği eline geçiren burjuvazi, Ankara hükümeti kovalamış, baskı altına, ateş altına almıştır. „İstiklâl Mahkemesi“, „Kel Aliler“, „Bakkal Aliler“, Havuzlu-Yavuzu cebine indiren albay İhsanlar, kurtuluş savaşına canla baş-

la sarılan komünistleri TKP'nin kurucularını yargıladılar, zindanlara doldurdular. Türkiye halkının en yiğit evlâtlarını, Suphileri, burjuvazi kahpece, barbarca öldürdü. Karadenize döktü... Böylesine ağır politik bir durumda, Komünist Partisi, 1922 yılı Ağustosunda II. Kongresini yapıyor. Affan yoldaş, zındandan, kaleden kaçıyor. Ankarada, küçük Esatbağlarında Kongrenin oturumlarına katılıyor. Kongre, Anayurdun kurtuluşunda kesin bir önemi olan büyük taarruzun zaferle sonuçlanmasına bütün güçleri çağırıyor... Affan yoldaş, güney illerinde, Adana, Mersin gibi işçi yataklarında yığınları, emekçileri savaşlara örgütlüyor... Sonra, Komintern'in IV. Kongresine delege seçiliyor. Bu yoldan Sovyetlere gidiyor. Azerbaycan bolşevikleri ona kucak açıyor... „Toprağı çekmiş“, diyorlar. Öyle oldu. Bir trafik kazasına kurban gitti...

Hava alanıyla Bakûnun, kentin göbeğiyle hava alanının arası bir çamlık, bir orman dersin. Petrol kuleleri, neft burguları öylesine sık. Işıldak lambaların aynasında, kuyulardan petrol çeken pompaların kolları, boyunduruğa koşulmuş öküzlerin başları gibi, bir aşağı, bir yukarı, durmadan inip çıkıyor...

Bakû ışıklara boğulmuş. Bağdaş kurmuş Hazerin kıyısına. „Karaşehir“ ak pak... Işıklık, yemyeşil kordonboyu bulvarı... Bu bulvarın bir başında, ağaçların altında, birçok Türk komünistlerinin acı, tatlı anıları dolaşır gölgesiz, sessiz... Acayip ışıklı bir dağ bu kent. Etekleri de, tepeleri de birbirinden güzel. Kilometrelerce bir eğmeç. Gerilmiş bir ok yayı biçiminde bu kent...

Neft Taşları

Gün ışıyor. Öyle gerine gerine, mahmur mahmur bir uyanışı var ki Bakûnun... Denizi de bir başka. Kıyılar, koylar, o petrol kuleleri, ormanı. Bu „orman“, kimi yerlerde, uzanıyor sulara doğru... Rıhtım taşlarına, iskelelere

tembel tembel vuran dalgalar dudak şıptısından farksız. Biz, suların kabardığına, köpürdüğüne raslamadık. Ama, dalga kıranlardan belli, bir kudurmaya görsün gayrı...

Yel kesilmemiş. Meltem var. Denizin post gibi serilmiş görünmesi bundandır... Petrol tankerleri, yük gemileri, yolcu vapurları: kimi kıçını, kimi bordasını vermiş rıhtımlara, iskelelere. Kimi başından bağlanmış şamandıralara. Canlı bir liman. Çatanalar, romorkörler çekiyorlar yedeklerinde dubaları, salapuryaları. İnce, kalın, tiz, boğuk düdük sesleri. Denizin özel yaşamı, kokusu, nefesi bir başkadır... İndim kordon boyuna. Abandım vapur iskelesinin demir parmaklıklarına. Sular yosun, iyot, tuz, balık, petrol kokuyor. Bu kokuya beşikten alışkınım. Ooooh! İçim bir başkalaştı...

Azerbaycan 5 milyonun üstünde. Başkentte oturanların sayısı 850 bini buluyor. Caddeler, trafik yüklü. Metro bu yükü yer altına çekiyor. Biz de kenti gezmeye, görmiye metrodan, yeraltı istasyonlarını görmekten başladık. Tramvay, otobüs, trolleybüs duraklarında pek öyle „kuyruğa“ aldırmayanlar, metrolarda mum gibi. Yeniliklerle yeni töreler, disiplin, saygı yer alıyor. Teknik devrimin sosyalist ülkelerde bir özelliği de bu. Her taraf, istasyonlar, vagonlar tertemiz. Trenler hızlı. Yeraltı ışıklı. Eskalatörler: tırtıllı, yürüyen merdivenler yolcuları biteviye yerin altından üstüne, üstünden altına alıp alıp götürüyor...

Girdik kordon boyundaki parka. Park yemyeşil, upuzun. Çiçekler bembeyaz, çiçekler kıpkırmızı, ateş ateş... 26 Bakû Komunarının, 26 Komiserin anıtları, kırmızı taşlara işlenmiş, kabartma betileri bu ateşlerin içinde... Kurşuna diziyorlar Hazerin ötesinde, kumların ortasında komiserleri. Barbar düşmanla boğuşarak, ayakta dimdik durarak ölüyorlar bu ölümlü ölümsüzler, tıpkı bizim Karadenizde sulara atılan 15'ler gibi. Komiserlerin kimi Azeri, kimi Ermeni, kimi Rus, kimi Gürcü. Kimi sakallı, kimi bıyıksız. Kiminin saçları sarı sarı, kiminin kara ka-

ra... Hepsi de anadan dogma bolşevik, devrimci...

1918 Mayıs ayı. Osmanlı orduları Azerbaycana dalıyor. Demiryoluyla Bakûya yürüyorlar. Yağma, ölüm ortalığa tırpan atıyor. Padişahın paşaları, Almanların emirleri Enverler, Nuri paşalar bir yandan halı denklerini, altın dolu heybeleri trenlere yükletiyor, öteyandan da Bakû Komunasını, Sovyetlerini eziyorlar. Ve, karşı-devrimcilerle, menşeviklerle, Taşnaklarla bir olup İngilizlere yol açıyorlar. Ağustos ayının başında İngilizler Bakûya giriyor. 26'ları İngilizler kurşuna diziyor, öldürtüyor adamlarına. Orada da Topal Osman, Yahya Kâhya gibileri kulanıyor bu kanlı işte...

26'lar güneşler içinde, ateş çiçekleri içinde...

Bu ilin her yanı petrol damarları. Bakûnun göbeğinde, evlerin altında, damar bulmuşlar, petrol çekiyorlar. Damarla kuyunun arası 6,5 kilometre. Yanlamasına burgulamışlar toprağı, „böğründen“ vurmuşlar sondajı kentin göbeğine. Doğrusu parmak ısırdık bu petrol uzmanlarının ustalığına. Bizim Darendere'ye de geldiler bu uzmanlar. O taşların, kayaların arasından nasıl da bulup çıkardılar, Amerikalıların „yok“ dedikleri, petrolü...

Şaşırtıcı başka bir şey. Bakûdan 100 kilometre ötede, insan oğlunun, Sovyet uzmanlarının doğayı, onun فرمان dinlemezliğini, nasıl dize getirdiklerini gördük... Deniz kıyısı. Kayalar, taşlar. Açık denizde bir koy. „Neft taşları“ burası. Açık denizin, suların üstünde kurulmuş bir kentçik. Böylesi bir kent dünyada yoktur. Biriciktir. Operada Köroğlu'nu gördük. Ama asıl Köroğlu böylesi-ne bir kenti kuranlardır...

1949'da, petrol arayıcılar gelmişler bu taşlara. Hazerin sağ, solu yok, oyunu çok. Sular derinliğine oturmuş petrol damarlarının üstüne. Gel de çıkar! Gelmişler taşlara. Başlamışlar taştan taşa tahta iskeleler kurmaya. Sonra tahta kazıklar çakmışlar. Bu kazıkların üstüne kuleler kurmuşlar. Dalmışlar denize. Iskeleleri uzatmışlar, kuleleri sıralamışlar denizin içine doğru. Sonra bu

iskeleleri, kuleleri elik-beton kazıklara oturtmuşlar. By-
lece, kıvrıla kıvrıla 100 kilometre gitmişler... Bu elik
kazıkların üstünde, geniş asfalt yollar. Kamyonlar, e-
şitli taşıt araçları iki yana, hızla işliyor. Yolların stn-
de mahalleler. Tek katlı, çift katlı, çok katlı evler. Yeni
bir mahalle kuruluyor, evleri 8—10 katlı. Cam, alümin-
yum, pırıl pırıl evler. Okullar. Bilimsel araştırma ensti-
ts. Kültür sarayı, dinlenme yerleri. Lokantalar, kahve-
ler, sinema. Gazete, kitap satışı köşkleri. iek „bahçe-
leri“, Karadaki kentlerde ne varsa hepsi var burada. Ma-
ğaza, dispanser, eczane. Tiyatro. Spor evleri... Sovyet
uluslarından hangisini ararsan var. alışıyorlar kardeş
kardeş. Bu kentin denizcileri, dalgıları, havacıları, ne-
leri yok. Helikopterler, yolcu vapurları işliyor...

Borular döşenmiş, her çapta borular her yana. Su-
ların altından, üstünden, bu borularla, bu kan damarıyla
bağlanmıştır bu kentik kıyılara, karalara...

Taze iekler sundular bize „Neft taşları“ piyoniyele-
ri „Neft taşları bahçelerinden“... Gller petrol koku-
yor...

Civankaşı

Bakda da eski, geçmiş, yeniliklerin göbeğinde kay-
boluyor: Yeni semtler eskileri kuşak kuşak kucaklıyor.
Kentin göbeğindeki „Kızkulesi“ bile kendisine eki düzen
veriyor. Deniz bile eski kalenin bentlerinden, burçların-
dan, taş kuleden uzaklaşıyor, çekiliyor. Kulenin yalnız
masalı yaşıyor. Müze olmuş kale. Kapıları duruyor, ar-
dına kadar açık. Bir beyin mi, bir padişahın mı neyse,
bir kızı varmış... Bey kötü yrekliyemiş, kapamış bu ku-
leye kızını. Kule denizin stndeymiş. Kız bir civanı mı
severmiş, ne? Atmış kendini denize kulenin tepesinden...

Bizim konukçu-kılavuz, bunları tatlı tatlı anlatıyor...
Birden sesini değiştirdi: „Bu, köhne bir masal. İsterse-

niz, gidelim, esseh, canlı masal görelim!... Yani kente, Sumgayit'a gidelim... Civangaşı gimidir..."

Sumgayit, Bakûden sonra, ikinci endüstri yatağıdır. Ve, 20 yaşındadır. 1950 yılına kadar burası, deniz kıyısında, bir çölmüş. Devedikeni, yılan ve çiyandan başka canlı, yeşil bir şey yokmuş buralarda... Ama şimdi, gerçekten de, „civankaşı“ gibi... Kent yepyeni, yemyeşil. Oturtmuşlar onu denizin kıyısına, yay biçimi, bir kaş gibi... Bakûden uzak değil. Geniş, beton-asfalt yollar. Yokuşlu, inişli gittik. Otomobilimiz tepeleri dolaştı. Ovarda, bir barajın kıyısından geçtik. Sumgayitin „Terkosu“ bu... Yeni kentin panoraması açıldı önümüzde: fabrikalar semti bir yana, oturlan semt öbür yana uzanmış. İkisi arasında otobüsler, trolleybüsler işliyor. Fabrikalar, üzinler, kombinalar kocaman kocaman. Dev işletmeler...

Bu kentte oturanların sayısı, 20 yılda, 150 bine yükselmiş. 250 bin olacakmış 1980'de. Burada 48 milletten bir topluluk kurulmuş. Komsomollar kurmuş bu yepyeni kenti. Burada oturanların en „ihtiyarı“ 45'ini dolduruyor. Delikanlılar, genç kızlar. Ortalama yaş: 28. Doğumda da gençler birinciliği alıyor...

Burada da yeni ile „eski“ göze çarpıyor değil. 20 yıl önce kurulan „eski“ yapılarla şimdi kurulanlar, hem iç, hem dış bakımından birbirinden ayrılıyor. Oysa, „eskilerin“ kendine göre güzelliği, özelliği var. Yeniler 10—15 katlı, cam, güneş, her kat taraça taraça, havadar... „Eskileri“ yıkip yenilerini kurmaya bile başlamışlar. Her yıl 70—80 bin metrekare ev yapılıyor... Bulvarlar geniş, yemyeşil, upuzun. Yollar ağaçlık, yollar dümdüz. Caddeler, bulvarlar öylesine cıvılcı, uzununa ki, insanlar yayılıp yayılıp akıyor iki yana... Mağazaların, vitrinlerin kucak açışı çekiyor insanı kendine. Bir tek şey görmedik caddelerde: miliş. Yokmuş bu kentte öyle bir devlet örgütü. Trafik düzeni ışıkla: yeşil, sarı, kırmızı...

Gazete, dergi köşkleri. Kocaman kocaman vitrinlerde: „Sosyalist Sumgayit“, „Sumgayit Komünist“, „Kom-

somolskaya Pravda“, „Edebiyat“ başlıklarını okuyoruz. Burada, ayrıca her üzinin, fabrikanın 6—7 bin basılan gazetesi varmış. Gezdiğimiz fabrikalarda gördük bu gazeteleri. Baskısı, yazısı, renkleri temiz. Kitap mağazaları arı kovanı. Radyo her evde var, televizyon %80. Kültür sarayları bir başka. İki tane açık hava, iki de kapalı, büyük sineması var. 5 tane kulüp. Tiyatroları da ayrı. İki stadyumu var, biri 20 bin kişilik. 5 kültür sarayından biri spor sarayı. Saray da saray. Yüzme havuzu, kapalı tenis kortu, jimnastik salonları, sağlık istasyonları, doktorları, her şeyiyle... Kızlar, erkeklerden çok spora vur-gun. Güzel, sağlam vücutlar. Bu spor sarayına bağlı 28 bin sporcu varmış...

Madem başladık, sayalım gayrı kültür, sağlık alanlarındaki, öteki alanlardaki gelişmeleri de. 18 orta öğ-retim okulu, 20 bin öğrenci var. Her mahallede okul. Çocuk yuvaları-bahçeleri. Hastaneler, poliklinikler, eczane-ler, doğumevleri. İşletmelerdeki sağlık istasyonları da başka. 7 teknik okul, 2 orta endüstri-teknik okulu. 4 en-stitü: petrol-kimya, petrol-otomasyon, makine, fabrika-proje dallarına ayrılıyor bunlar. Ayrıca, petrol ve kim-yada meslek hastalıkları üstüne eğitim, araştırma yapan bir kol vardır. Sözü'n kısası, dört başı mamur enstitüler...

Kent Parti Komitesine gittik. Bizi kardeşçe karşıla-dılar. Büyücek, rahat, ferah bir yapı. Salonları geniş. Bü-roları, odaları gözleri doyuruyor. Sade, canayakın işyeri. Kentte 7 bin komünist, parti üyesi, 11 bin komsomol -leninci genç komünist var. Partinin 125 temel örgütü bağlanmış yığınlarla... Sendikalarda 55 bin üye bulu-nuyor... 245 sayılabdan kurulu bir kent Sovyeti vardır. Sovyet üyelerinin %50'si işçi, %33'ü kadın, %48'i komü-nist-partilidir. Sovyetin bir Kent Yürütüm Komitesi var. İşleri bu komite çekip çeviriyor. Bu kentten, Azerbaycan Yüksek Sovyetine 9 sayılab seçilmiş...

Fabrikalara gidiyoruz. Yapı Tröstü'nün önünden geç-tik. Evleri, yapıları bu kuruyor. Çimento fabrikası, hazır

yapı gereçleri, prefabrike donatılar fabrikası, yapıcılık işlerini pek kolaylaştırmıştır. Evler, apartman daireleri: tek odalı, 2—3 odalı ve 4 odalı kuruluyor. Sendika ve fabrika komiteleri dağıtıyor işçilere evleri. Her evde sıcak su, havagazı, elektrik...

Fabrika ve kombinaların sayıları 20'yi aşmış. Boyuna da kuruluyor. Kurulanlar genişletiliyor. Boru fabrikasına gittik. Petrol demek, bir bakıma da boru demektir. Bu fabrikada 10 bin işçi çalışıyor. Yılda yarım milyon ton boru çıkarıyor. Kıyamet bir şey. Atelyelerde insan kaybolur, gider. Ama pek az işçi görüyorsun. Gördüklerin de operatörler. Düğmelerin başına oturmuşlar. İşler makinelerle bindirilmiş. Otomasyon, otomasyon. Şerit tezgâhlar, işleye işleye, alıp alıp götürüyor, irili ufaklı çaplarda, ince, kalın boruları...

Biraz ötede alüminyum fabrikası. Bu fabrika yalnız bize, Türkiye'ye yılda 500 ton mal satıyor... Kimyasal ürünler fabrikası, kombinası hepsinden büyük. 20 bini bulacak yakında işçi sayısı. Kavuçuk, gübre, lastik, plastik fabrikaları. Cam fabrikası... Bunlar gezmekle biteceğe benzemiyor. Kimya kombinasında insan, bir Siberya ormanındaymış gibi, kaybolur gider. Borular, bataryalar, depolar sıralanmışlar dört yana...

Güneş batıyor dağların arkasında. Akşam iniyor sulara. Deniz kıyısı: kumsal. Çiftler uzanmışlar plajlara. İşten çıkanlar oturuyor serinliklere... Kulaç atıyor, yüzüyor bir çift genç. Biri esmer, biri sarışın... İkisi de, civankaşlarının altından, süzüyor birbirini... Bu kent, sahiden de, civankaşı gibi oyalı oyalı denizin kıyısında. Öylesine işlemeli, öylesine nakışlı...

Süt Gölü

Dağa, yaylaya gidiyoruz. „Yayla yolları taşlı“ değil. Geniş beton-asfalt. Yeşil yeşil tepeler. Uzaklarda karlı dağlar. Yol bir kıvrılıyor derelere, çataklara dahıyor, bir

kıvrılıyor ovalara iniyor. Ova tükeniyor, dağlar açılıyor. Yükseliyoruz biteviye. 800 metreyi bulduk... Bizim konukçu-Enver yine tatlı bir masal anlatıyor: Üç kardeşmişler. Birinin elinde sihirli elma, birinin elinde sihirli ayna, üçüncüsünün altında sihirli halı varmış... Bunlar, diyor, seveda masallarının, bir bakıma, „sputnikleri“, radar-teleskopları. Ya elma nesi?

Gittiğimiz Şirvan ili- „süt gölü“, üzüm bağları, şarapları ve bir de ozanları, bilginleriyle ün salmış. Nesimi, Hakani, Saadi, Sâbir, Şamahi ilçesinden, bu yerlerdendir. Şanlı devrimci Ali Karayev, Bolşevik Bayramoğlu buralıdır. Bizim Nâzımın: „Gözleri ışık dolu“ dediği, „kanadı kırık değil“ dediği Bayramoğlu... „Karşıdan fayton gelir, içinde Bayramoğlu...“ Karşıdan otobüs geliyor. İçinde delikanlılarla, başlarına, kara saçlarına kırmızı yazmalar bağlamış kızlarla dolu. Biri beyaz duvaklı. Gelin olacak. „Taşlarda nal sesleri yuvarlanmıyor.“ Asialtta, tekerleklerde tar, armonik, türkü sesleri yuvarlanıyor. Düğün var...

Şirvan- „süt gölü“ yöresi, çok eskiden bir prenslikmiş. Şamahi kenti VI. yüzyılda kurulmuş. Burası bir de verdepremleriyle bilinir. Hemen hemen her gün titrer dururmuş. 1902 yılında bir sallanmış, ayakta dıkili bir şeycikler kalmamış. Evler, yapılar çok katlı değil. Ama Sovyet uzmanları, mühendisleri bulmuşlar yeni yapı gereçleri. Baş eğmiyor bu çelikten kat kat dayanıklı, taştan kat kat hafif yapı gereçleri „Koca öküzün boynuz sallamasına...“ Işıklı bir lise binası. Üç katlı. Baştanbaşa cam... Bu kentte 18 lise var. İlçede ise 107 okul. Hepsi 8—10 sınıflı. Öğrenci sayısı 22 bin. Bunların % 55'i kız. 3 teknik okuldan biri tarım, biri pedagoji, öbürü de hekimlik üstüne. Okulların kimisi yatılı. Ayrıca bir de müzik okulu var. Bu yöreden 128 bilgin çıkmış. Aralarında akademisyenler vardır. Büyük Oktobr Sosyalist Devrimine kadar, Sovyet egemenliği kurulmadan önce burarlarda hanlar, derebeyler, ağalar at oynatırlarmış. Sovyet

egemenliği bunların anına ot tıkamış. Açmışlar kapitalist olmayan yolu, sosyalizm yolunu, varmışlar üniversitelere, akademilere. Uzman, bilgin, mühendis mi dersin, istediğın kadar...

Eskiden hanlar, arlar zamanı, buralar sürgün yeriymiş. Devrimciler taş „damlar“da zincire vurulmuş. Bizim doğudaki Diyarbakır, Kulp, Mardin zindanları eskiden buralarda da varmış. Şimdi Şamahi ilçesinin 31 köyünün hepsinde de sinema var. Her köyde elektrik, televizyon, radyo...

Oktobr Devriminin 50. yılında, büyük borularla, 30 kilometre uzaktan, Kırkpınar suyunu Şamahiye getirmişler: bayram armağanı. „Süt gölü“ bu Kırkpınarmış. Akıyor şakır şakır Kırkpınarın, — „süt gölünün“ suları evlerde musluklardan...

İlçe 95 bin kişi. Kentin içi, Şamahi 20 bin. 20 kolhoz-kollektif işletme, 12 devlet çiftliğı. Bunlardan 9'u bağcılık, şarapçılık yapar. Azerbaycanda, üzümünün %25'ini buranın bağları yetiştirir. 120 bin baş koyun, 20 bin büyük-baş hayvan otluyormuş „süt gölü“ yaylalarında. Tahılı da az değilmiş, 500 bin dönüm ekiliyormuş.

Şarap fabrikalarını gezdirdiler. Sonra bağlara gittik. „Süt gölü“ kebabı, „Medrese“ şarabı ve üzümü ikram ettiler. Parti sekreteri, sendika başkanı, yerli Sovyet başkanı bize kenti, köylerini anlatıyorlar. 2700 komünist, 5200 komsomol. Parti Komitesi 85 kişi. Bunlar, demokratik-santralizm ilkesine göre seçilmişler. Komitenin 15 kişilik bir yürütüm bürosu var. Yalnız bunlar ödenekli aylıklı. İşleri başlarından aşkın. Kentte 300 yataklı yeni bir hastane açılmış. Cennet gibi. Her köyde—kolhozda, 25—50 yataklı dispanser, sağlık yurdu var. Ebesi, diş doktoru, ocuk yuvaları, bahçeleri, hekimleri, eczaneleri, her şeyleri tam takım... Doğum artmış, ölüm azalmış. Ortalama yaş 70. 100 yaşından yukarı 28 kişi varmış. Bir ana-babanın 11 çocukları olmuş, hepsi de yaşıyormuş. Ana 38, baba 40 yaşında. ocuk bahçeleri... Nar ağaç-

ları... Buranın bir de tavuğu, civcivleri bol: 130 000...

Dağa vurduk. Şose rahat. 1500 metreye yükseldik. Ne de serin bu yayla! Dağın doruğunda ak bir bulut keten helva gibi sarılıyor sivri kayalara... Şamahi Gözlemevi'ne geldik. Gözlemevi, çevresindeki bütün yapılar çok katlı, yepyeni. Bu dağlar, kışın daha canlı olurmuş. Dağ sporları, kayak yerleri buralar. Dinlenme evleri mükemmel. Kahveler, lokantalar... Dinlenme günlerine rastlamadık. Hem daha öyle bol kar yağmamış...

Fizik bilimleri doktoru Inkılâp Aslan yoldaş, Gözlemevini gezdirdi. Asansörle çıktık gözetleme kulesine. Kule 250 tondur. Teleskopu 90 ton. Merceğinin çapı 20 metre. Bütün bu kule, bu yüzlerce ton ağırlık, bir düğmeye basmakla, parmaklarının ucunda fırıldak gibi, dönü dönüveriyor... Seyrettik uzayı Asıl geceleri zevkli olurmuş yapılan gözlemeler, izlemeler... Burada çalışan bilginler için, personel için ayrı apartımanlar kurulmuş. Kitaplıkları, değişik ölçü aygıtları, fizik, kimya laboratuvarları, gezmekle bitmiyor...

Inkılâp Aslan yoldaşa teşekkür ettik. Bizi uğurladı epiyce bir yol. Yolumuz Çukuryurt köyünden geçiyor. Köyün ortasında, bir anıt taşının önünde, indik arabadan. Saygıyla başlarımızı eğdik, dimdik durduk. Bu anıt taşına, Büyük Anayurt Savaşında, Hitlercilere karşı harpte can verenlerin, bu köyden 143 savaşçının adları, soyadları yazılı...

Bunlar canlarını vermişler Sovyet egemenliği ayakta dursun diye. Canlarını esirgememişler „süt gölü“ kurmasın diye. Vermişler canlarını Kırkpınarın suları Şemahiye aksın diye, analar 11 çocuk doğursun, hepsi de yaşasın diye. Ölmüşler, Arslan yoldaş gezegenleri arasın, „sputnikler“ Çoban yıldızına ucsun diye. Çukuryurt köyü böylesine şenlikli, elektrikli, aydınlık olsun diye...

Dağlardan iniyoruz. „Süt gölü“ yaylasına el ediyoruz...

Gün döndü. Bindığımız jet uçağı, dağların tepesinde kayalara süzülen bir kartal gibi süzülüverdi, iniverdi Tibilisi hava alanına... Hava, renkler, insanların yürüyüşleri, el kol sallayışları, kimi giysiler, hele dil, konuşmalar, sesler değişiverdi. İlk işittiğimiz söz: „Gamarcobat“-hoşgeldiniz! oldu... Bütün Sovyet cumhuriyetleri, bir elmanın iki yarısı. Sosyalist özü, içerliğı bakımından öyle. Ama kültürlerinin biçimi, gelenekleri, töreleri, giysileri, folklorları, dilleri, Sovyet egemenliğı öncesi gelişim ve oluşum yolları, düzeyleri başkadır. Hepsi ulusal biçimlerini, çizgilerini, sosyalist içerliğe göre geliştiriyor...

Tibilisi, dağların ortasına, Kura ırmağının kıyısına oturmuş. Başkentte yaşayanların sayısı 900 bini buluyor. Irmak boyunca 25 kilometre uzanıyor bu kent. Iрмаğın bir kıyısı dik kayalar. Bu semtteki evler, taşlara oyulmuş kabartma resimlere, kimi yerde kayalara sarkıtılmış kocaman kocaman kutulara çalıyor. Yollar, asfalt-beton şosse, kıvrıla kıvrıla bu kayalardan, köprülerden geçiyor. Bizim Boğaziçi, Akıntıburnu, Hisarlar Kura ırmağının bu kıyısına göre „ova“...

Bulvarlar, caddeler yemyeşil. Ağaçlar, çiçekler. Lenin meydanı. Buradan girdik Rustaveli bulvarına. Bu cadde Tibilisinin göbeğı, yüreğı. Ağaçlar kocaman kocaman. Gölgeler kalın kalın. Yol boyunca fundalıklar, çiçekler... Bir çift beyaz at koşulu bir fayton... Faytonun körüğü açık. Gelin-güvey oturmuşlar kolkola. Gelin bembeyaz duvağını sarkıtmış yana. Güvey mum gidi. Arkadan sükün etti öteki faytonlar. Düğün alayı şarkılarla, çalgılarla, kahkahalarla geçiyor, bir yere doğru gidiyor. Çiftler, öyle görünüyor, evlenme evinden dönüyorlar. Nikâhlarını kıydırmışlar. Sovyetlerde aile ocağı yasalarla korunur, garanti altındadır. Dinsel gelenekler serbesttir. İsteyen kiliseye de gider. Ama o resmî nikâh sayılmaz...

Endülüs-Arap stili bir yapı: Tibilisi Kent Sovyeti. Yapılar değişik çizgilerle ulusal niteliğini koruyor. Taş, mermer ustalığı, mimarlığı Gürcülerde zengin bir gelenek. Direkler, kubbeler, sütun başlıkları, kemerler ince. Bu halk inceliği seviyor... Bugünkü çok katlı yapılarda da bu incelikler kendisini gösteriyor... Piyoniyeler Sarayı. Eskiden burada çarın valisi oturmuş. Sarayın bahçesi, alanları XII. yüzyıldan kalma. Piyoniyeler tenis oynuyor...

Rustaveli bulvarının öbür başına geldik. Burası dağın dibi. 727 metre yüksekte bir tepe var yukarda. Mi-taçimda tepesi burası. Tibilisiyi buradan seyretmek daha başkadır. Bütün kent ayaklarının altına seriliveriyor. Teleferik alıp alıp çıkarıyor milleti tepeye. Patika da var, yaya yolu da, şose de. Nasıl istersen dik bayıra dayan... Tepede lokantalar, dinlenme, eğlence yerleri... Biz, tepeden daldık aşağıdaki yol yol, çiçek çiçek ışıklara, yerlere dökülen yıldızlara... Yeni semtler ayrıliveriyor eskilerden... Fabrikalar... Elektrikli trenler. Arka arkaya karşı karşıya birbirini kovalayan otomobil farları...

Konukçularımız değişti. Diller değişti. Yemeklerin adları değişti. Buranın geleneklerine, törelerine uymaktan gayrı yol yok. Yeni kılavuzumuz Nodia yoldasla tanıştık. O da bastırdı „gamarcobat“ı. Merhaba, dedik. Gürcüce günaydını becermek zor: „Dilamşividobisa“ demek gerek. Sabah kahvaltısında „haça-puri“ ister misiniz? dediler. Peynirli pideymiş bu meğer. Hem geç kalmışız. Başka bir güne dedik. Batum'da tadını çıkardık...

Müzelerden, eski kentlerin yapılarından başladık gezmeye. Sonra, bir çay fabrikasına gittik. Fabrikanın bahçesi servilik. Şimşir fundalıkları, bahçenin içinde, biçim biçim nakışlar dersin. Her yanı çiçeklik. Fabrika tertemiz. İşçiler beyaz gömlekli. Hava sıcak, atelyeler serin. Doğrusu kaliteli, kokulu çay çıkarıyorlar. İşçilerle resimler çektik. Erkekler az, kadınlar çok. İnce iş, kadın eline yakışan iş bu. Konuşurken iki kelime anladım. Bi-

ri, „ekimi“-hekim. Ötekisi, „otahi“-oda. „Mevane“ sözü de sık sık geçiyor. Yeşil demekmiş...

Gürcüler, Anayurtlarına „yeşil halı“ diyorlar şimdi. Bu, çay tarlalarından geliyor. 700 bin dönümü bulmuş. Fabrikaları, yılda, 300 bin ton çay yaprağı işliyor. Çay yapraklarının çoğunu makinelerle topluyorlar. Çay fundalıkları bir boyda, bir çırpıda, uzun uzun sıralanmışlar. Makineler, koyun kırpar gibi kırıyorlar bunları. Bu akıllı makineleri Gürcü mühendisleri yapmışlar. Bunlar olmasa „el mi dayanır bu yeşil yapraklara, bu yeşil halıları kırpmaya!...“

Bu „halılar“ renklidir de. Mandalin, limon bahçeleri. Sarı, kırmızı turunçgiller, Japon hurmaları, „ağlayan nar“ „gülen ayva“, daha ne yemişler silkelenmemiş bu „yeşil halının“ üstüne... Ormanları, çayırıları dağların 2400 — 3500 metre yukarlarına kadar uzanır. 4000'den fazla bitki vardır. Bunlardan 500'ü yalnız buralarda yetişir. Kartalları, sülünleri, ceylanları, atmacaları, bıldırcınları, karacaları avcılarının dilinden düşmez... Bizi gezdiren şoför şen bir yoldaş. Yol boyunca, ormanlardan, derelerden geçerken avcılarla alay ediyor. „Ceylan yok... yok, yok... Balık yok... yok, yok...“ türküsünü çağırıyor...

Dağlar gökleri deliyor. Kazbek, Şhara tepeleri 5 bin metre. Kura, Alazanı ırmaklarının boyları 380—390 kilometre. Büyük ırmaklar 15'ten fazla. Gürcistanın „beyaz yakıt“ kaynakları gürdür. Bunların üzerinde, kat kat, birbirinin peşisıra elektrik santralleri kurulmuş, kuruluyor. Dağların arasında, tepelerinde göller. Pravani gölü 37 kilometrekaredir. Kolhida dedikleri Karadeniz kıyıları, „yeşil halının“ bir kenarını 300 kilometre boyunca süsler...

Sıra sıra, karlı dağlar. Sivri, yalçın kayalar. Toprak, yer diklemesine engebelidir. Kuzeyden soğuk, güneyden sıcak yeller dolar dağların arasına, akar çatakların oluklarından her yana. Ama Kasımlarda denize girebilir, dağ-

larda kayak kayabilirsin. Kimi semtlerinde yağmurları bir tutturmaya görsün. „Gök delinir“. Batum öyledir.

Buranın sıcak, soğuk ayazmaları, kaplıcaları da bir başkadır. Gözelerin, maden sularının sayısı 1400'dür. Ama millet, Borjomi suyundan çok şarap içiyor. İçmesini de biliyor. 360 bin ton şarap çıkarıyorlar. Her evin kendisi için çıkardığı da ayrı... Boynuzlarla içmek te zor bir hüner. Masaya koyamazsın, elinde tutup durduramazsın. Hele iri bir manda boynuzunu eline tutuştururlarsa yandın...

İşte o zaman, konuklarına „gamarcobat“ dedirtirler...

Kapı - Komşu

Gürcistan Sovyet Cumhuriyeti. Sınır kesmece komşuyuz onunla. Karadeniz kıyısında Sarp köyünden başlar sınır taşları. Sultanselim dağı, ormanları, ağaçları, kayalıklarıyla dikilmiş köyün üstüne, başını uzatmış göklere. Dağdan gelir ipincecik bir su, akar Sarp'ın ortasından. Böyle ayrılıyor iki sosyal düzen birbirinden ayrı iki ülke, iki komşu. Yaşıyorlar yanyana. 50 yıl önce köyün iki yakası da birmiş. Sovyet yakası şenlendikçe şenlenmiş. 40 ev 110 ev olmuş. Doğrusunu isterseniz 110 konak! Köşkların camları yanıyor güneşte. Mandalin ağaçları yüklü...

Köyün iki yakası da Lâzca konuşur. İki taraf birbirine Lâzca seslenebilir... Bizim topraklarda Türkiye yakasında, sınır taşının üstünde bir minare yükseliyor, bembeyaz. Şerefeden bir er uzakları gözetliyor... Sovyet köyünde çocuklar okuldan çıkıyor. Piyoniyeler kuşattı bizi. Adlarımızı birbirimize söyledik. Derslerini sorduk. Küçük Ayşe notlarını gösterdi: 5. Küçük Ayşe maviş — Lâz kızı. Okulları 8 sınıflı, 10 olacakmış... Yanımızda kılavuzlardan biri Lâzdır. Türkçe konuşuyoruz...

Bu köy, Acara Özerk Sovyet Cumhuriyetine bağlı.

Cumhuriyetin toprakları 3 bin kilometrekaredir. Nüfusu 300 bin. Köy bir kolhozdur. Birkaç köy, kolhoz birleşmiştir. Kolhozun genel toplantısında seçilmiş Yönetim Kurulu, başkanı var. Başkan yoldaş, ayağına, eline, diline çevik, tarım mühendisi—Lâz. Bu köyden, Sarptan, Sovyet bilgileri, uzmanları çıkmış, doktorlar, mühendisler, subaylar, gazeteciler, yazarlar çıkmış... Devlet adamları çıkmış.

Selâm verdiğimiz evine buyur ediyor. „Olmaz diyorlar. Bir acı kahvemizi içmeden olmaz,“ diyorlar... Kurtuluş yolunu, bir eve, seçim yapmadan, dalmakta bulduk. Temiz bir Türkçeyle, bizi bir kadın karşıladı. Buyurunuz, hoşgeldiniz, dedi. Ev iki kat. Konuk odasına girdik. Bir kız çocuğu televizyon seyrediyordu. Okuldan dönmüş, televizyonun başına geçmiş... Konukçu kadın çocuk doktoruymuş. Çocuk bahçesinde çalışıyormuş. Kocasını, kolhozda, ekipbaşı. Kaş göz arası yemek çıkardılar. Mutfaklarını gördük: elektrik ocağı, buz dolabı, suyu-musluğu, her şeyi tamam. Çamaşır makinesi var. Doktor: „Ev işleri bu makinelere bindikçe daha rahat nefes alıyoruz... Vakit bulup, okuyabiliyorum... Bizim buralarda çoğunun derdi, artık elektrik, su, radyo değil. Millet „Moskviç“e kuyruk tutuyor... Çalışıyor, kazanıyor herkes. Altına otomobil istiyor...“ diyor.

Öteki komşular geldi. Şarap testilerinin arkası gelmiyor. Deniz hışırıyor... Bahçeye çıktık... Güneş, uzaklarda, bir yerlerde batıyor. Sular kararıyor... Sarp, şimdi daha kesin, ikiye bölünüyor. Sovyet yakası, denizden tâ yukarılara, dağlara doğru ışıklara boğuluyor. Bizim yaka, Türkiye semti karanlıklara gömülüyor... Sarplılar bizi Çoruh kıyısına kadar uğurladılar. Peşimizden sesleniyorlar: „Yine bekleriz!...“ Demir köprüden geçtik. Ben, Çoruhu Tortum ovasından, İspir'in sarp kayaları arasından aktığı kesimlerden de geçmişimdir. Kanlı o kayalıklar, Çoruhun o kesimi. Kadın, çocuk, genç, ihtiyar onbinlerce Ermeni yurttaşın kemikleri serilidir o kayalıklarda. Türkiye halkı unutmamıştır Ağrı, Dersim, Kürt kı-

rımını. Unutmamıştır bu millet, Fırtına deresinde jandarmaların yaktıkları Lâz köylerini—Cano'ları. Durup duruyor halkın belleğinde, telörgülerle çevrili Aşkale kampı. Yanıyor, hâlâ bugün Doğu illerinde Zaza-Kırmancı köyleri. AP hükümetinin „yeşil bereli“ komando birlikleri, helikopterleriyle, tankları, uçaklarıyla çullanmışlardır Silvanda, Siirtte, Siverekte, Kürt halkının üzerine. Amerikalıların Viyetnamda yaptıklarını, Ankaranın NATO'cu hükümeti burada yapıyor. Türkiyenin gerici egemen çevreleri, burjuvazi, ötedenberi zorla, kanla, ateşle, topla, kurşunla Kürdü, Lâzı, ulusal azınlıkları eritmek yolundan yürümüştür. Ankaranın göbeğinde fakültelerin içinde, üniversitelerin salonlarında ilerici öğrencileri faşist komandoları güpegündüz vurduranların Hilvanda, Silvanda ne barbarlıklar yaptıklarını düşününüz!... Çoruh, içimde, kafamda çağrışımlar uyandıra uyandıra akıyor, Karadenize dökülüyor...

Çoruhun kıyısı. Hava alanı. Uçaklardan biri iniyor, öbürü kalkıyor. Kimi Tibilisiye, kimi Sohumie uçuyor. Terminal arı kovani dersin. Yolcuların bagajları ilginç. Selek, sepetler yemiş dolu. Japon hurması, nar, mandalin, kestane dolu. Sovyetlerin her yanından hangi millet yok! Kırgız Gürcüyle, Acar Rusla, Mingrel Latışla tatlı tatlı konuşuyor, birbirleriyle şakalaşıyor...

„Batumun batağı“ türküsü vardı, söylerlerdi sevdalılar. Ne bataklık var, ne sıtma. Sovyet egemenliği kurutmuş bunların da kökünü. Batum Acaranın başkenti, dağları, ovaları, hele ağaçları, bambuları, koyları, plâjları ve deniziyle yüzüyor maviliklerin, yeşilliklerin, güneşlerin içinde. Kentte 100 bin kişi oturuyor. Burası da bir şantiye: her yanda yapıcılık. Kuruyorlar durmadan. Burada, deniz kıyısında yeni yapılar daha ışıklı, beyaz katlar daha beyaz görünüyor insana. Batumun en güzel köşelerinden biri de deniz kıyısındaki parkıdır. Manolya ağaçları kocaman kocaman. Serviler de minare minare. Defneler. Bambular. Gümüş çamlar... Burası üstelik plâjdır. Se-

riliyor millet kumlara, ince-kalın çakıl taşlarına. Daldık biz de sulara. Kimimiz de göbeklerimizi verdik güneşe...

Limana iki vapur giriyor. Biri turist dolu. Bacasının kırmızı kemerinden başka, sereninden su kesimine kadar süt beyaz. Kış tarafında kocaman bir yazı: „R U S Y A“. Öbürü, dev bir petrol tankeri. „RUSYA“ rıhtıma, öteki petrol depolarına yanaşiyor. Boğuk düdüğü sesleri dağlarda yansılanıyor...

Ben uzaklara, denize, güneşe, kaybolan Makriyal burununa, dün gezdiğimiz, gördüğümüz yerlere — Sarp'a bakıyorum...

Kaleler

Tibilisinin metrosunu gezdik. Trenler hızlı, ışıklı, istasyonlarda eskalatörler-şerit merdivenler yolcuları iki yana aktarıyor... Tibilisi de eskiyle yeni başka bir güzellikte biçimleniyor, birbiriyle bağdaşıyor...

Bizde Efes var, kaç bin yıllık?... Ceneviz kaleleri var, hemen çoğu yerlerde. Burçları, kuleleri yıkıntılıyla, zindanlarıyla, yeraltı dehlizleriyle, kanlı öyküleri, korkunç masallarıyla durupdurur çoğu. Zindan olanları yine zindandır...

Gürcistanda da eski kaleler çoktur. Kimisinin yıkık kuleleri, burçları kalmış. Kimisini müzeye, kimisini turistler için dinlenme, eğlence yerlerine çevirmişler, eski biçimlerini bozmadan onlara yenilik vermişler. Eski kaleler önemli yol kavşaklarında, ırmakların kesiştiği yarım-adacıklar üzerinde, çatakların yol vermediği dönemeçlerde, kayaların, tepelerin üstünde yükseliyor...

Gürcistanın eski başkentine, Mçheta gittik. Tibilisinden 180 kilometre. Kura ve Aragvi ırmaklarının kavşağı. Her yanı dağ. Yolumuz, buraya kadar hep üzüm bağlarından geçti. Mçheta yalnız, bilmem kaç bin yıllık, eski başkent olmasıyla değil, bir de şaraplarıyla ün sal-

miştir. Eh, epiyce içenler oldu aramızdan. Saatlarca şarkılar çağırdılar. Ama „Çvançgara“ hiç kimseyi tutmadı. Öyleymiş bu şarap, söyletip güldürürmüş... Çok eski zamanlarda, Akdenizden Asyaya, Kuzey Kafkasyaya kervan yolları, ticaret yolları buradan geçermiş. XII. yüzyıla kadar Gürcü kiliseleri başkanının sarayı buradaymış. Tepenin üstünde bir kilise, bir manastır ve bir kule, mazgalları, çevresindeki kalın, yüksek duvarlarıyla durup duruyor. Müze olmuş artık... Devrime kadar burası, ıssız bir kasabacıkmiş. Sonradan şenlenmiş. Bu bölgede kazılar yapılıyor. Eski kentler, saraylar günyüzüne çıkıyor.

Buralar, Gürcistan, yabancıların akınlarına kaç defa uğramış. Bizanslılar gelmiş, Moğollar dalmış, Acemler gelmiş, Aksak Timur dalmış, Osmanlılar dalmış, Selçuklar akın etmiş. Hepsisi de yakmış, yıkmış, öldürmüş, talan etmiş. Kızlar, delikanlılar esir pazarlarında satılmış, alıp götürülmüş. En sonunda, Osmanlılar can çekişirken bile, Türk kuvvetleri Batuma giriyor, Gürcistana dalıyor. Enverler, Alman emperyalistleri için Bakû petroleri yolunu açmaya çalıştılar. Türkiyenin gerici çevreleri, 1920'lerde bile, Sovyetler bize yardım elini uzattıkları günlerde, emperyalistler dört yandan Anadolunun üzerine saldırdıkları günlerde, Yunan kiralı Konstantin'in kiralık orduları Ankaranın üzerine yürüdüğü günlerde, evet o günlerde bile, Karabekirler „Batum, Batum“ diyor, saldırıya hazırlanıyordu.

1917—1920 yıllarında Sosyalist Devrim Rusyada üstün geldi. Oysa, 1921 yılı Şubatına kadar Gürcistan menşeviklerin, burjuvazinin, bizim şimdiki MDD'ciler soyundan olan şövenistlerin elinde kaldıydı. Onlar, İngilizlere, emperyalistlere dayanıyorlardı. Kanlı bir terör, kanlı bir baskıyla, eski düzeni ayakta tutmaya çalışıyorlardı...

Gürcistan halkı, özgürlüğü için, sosyalizm için, bugünkü mutlu, yarınki daha mutlu günleri için, bu düzen

için çetin savaşlar, çok kurbanlar vermiştir. Bu savaşlarda bolşevikler, Komünist Partisi örgütleyici öncülük rolünü başarıyla yürütmüştür. 1920 yılında, bolşevikler, bunların yönettikleri örgütler Gürcistan Komünist Partisini kuruyor. Komünist Partisi, işçileri, fakir köylüleri silâhlendiriyor. Millet ayaklanıyor. Kızılordu birlikleri de geliyor. Ha deyip, menşevikleri, burjuva hükümetini alaşağı ediyorlar. Gürcistanda Sovyet egemenliğini kuruyorlar. 25 Şubat 1921'de yeni düzen başlıyor. 25 Şubat Gürcilerin, Gürcistanın en büyük ulusal bayram günüdür...

Batumla Çürüksu arasında, bütün yolları, kıyıları, bütün çevreyi tabak gibi gözönüne seren bir yere geldik. Burası da eski bir kale. Kimbilir hangi derebeyininmiş. Yıkık kuleleri, kayaların üstünde yine de „heybetli“ duruyor. Burasını güzel bir gazino yapmışlar. Yalnız burada şampanyadan başka şey içmek „günahmış“. Şampanya şaraptan ucuz... Yerli töreye, geleneğe boyun eğdik...

Bizim Lâz delikanlıyla, daldık Gürcistanın tarihine. Ben onun Lâzcasını anlamıyorum. O da, ikide bir Türkçesine Lâzca karıştırıyor. Parmaklariyle, el, kol hareketleriyle daha çok şey anlatıyor: „Na, diyor, tâ buralardan başlıyormuş eski Lâziko. Ardeşenden ötede, Fırtına dereşinin ağzında, eski Trabzon var. Kalesi durur... Lâzların alınyazısı... Evet, şimdi, onların alınyazısı, kavgası Türk halkıyla bir...“

Sonra başka bir dala atladık. XIX. yüzyılının başından ortalarına kadar, Gürcistanda, birbiri ardınca, köylü ayaklanmaları olmuş. O yiğitlerin savaş destanları şarkılarda yaşıyor. İçtikçe bizim konukçular açıldılar. Sesleri de güzel... Kölelik, toprakbentlik kaldırıldıktan sonra kapitalizm hızla geliyor. Ulusa! oluşum, yeniden doğuş, ilerici, demokratik hareketler, akımlar, özellikle işçi hareketi geliyor. İşçi sınıfı büyüyor. Marksizm, devrimci eylemler yayılıyor, kuvvetleniyor. Profesyonel devrim-

ciler yetişiyor. Bunlar, Lenin'in yolunu tutuyor... 1901-1904 yıllarında Tibilisi ve Batumda Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisinin örgütleri kuruluyor... 1905-1907 yıllarında politik grevlere Gürcistan da katılıyor. 1905'te Tibilisi işçileri silâhlaniyor, ayaklanıyor, posta-telgraf, demiryollarını ele geçiriyor. Barikatlarda kanlı çatışmalar oluyor. Köylü ayaklanmaları sökün ediyor...

Bizim delikanlı, „kaleden kaleye“ deyip tutturdu... Bu „kaleden“ kalktık. Hava merhem gibi... Gittik gittik, uçtuk uçtuk. Ve, güneş Karadenize gömülürken, biz de „bir arpa boyu yol aldık“... Bir de baktık, Sohumi'deyiz... Sohumi kalesini yıkmışlar. Devrimden önce bolşevikleri o kalenin bodrumlarına atarlarmış... Şimdi denizin tâ üzerinde, eski burçların üzerinde camlı, taraçalı mükemmel bir lokanta yapmışlar. Boğaziçiindeki bizim gazinoları andırıyor. Dalgalar çarpıyor eski kalenin bedenine, hışırıyor oturduğumuz köşenin duvarlarında...

Balık ızgarasını tıpkı bizim Boğaziçiindeki gibi yapıyorlar... Masalar dolu. Millet piyasa vuruyor kordonboyunda. Deniz parkı kıvıl kıvıl...

Gürcistan

Sularımız, Karadenizde birbirine karışır. Dizdizedir Türkiye ile Gürcistan. Sosyal düzenlerimiz apayrı. O sosyalist cumhuriyet. Bizimkisi kapitalist-burjuva. Bizde ağalar diz boyu. Orada sömürücü, asalak, tefeci, banker ve uzantıları kökünden kazınmıştır. Yeni kuşaklar, 50' sinde olanlar bile, görmemişlerdir bunların yüzünü. Bütün egemenlik kentte, köyde emekçilerindir. Bu egemenliği Sovyetler yürütür...

Bu Sovyet cumhuriyeti, Gürcistan işçi ve köylülerinin başına buyruk sosyalist devletidir. Ekonomik, politik ve savunma amaçlarıyla, gönüllü olarak, öteki cumhuriyetlerle, SSCB'de birleşmiştir. Anayasası var, toprakları, sınırları var, bayrağı, arması var...

Topraklarının yüzölçümü Türkiyeden 11 kat küçüktür. Nüfusu 4 milyon 600 bindir. Türkiyeden 6 defa az. Çok uluslu bu Sovyet Cumhuriyeti. İçine: 8 bin kilometrekare toprağı ve yarım milyon halkıyla Abhazaya (Abaza) Özerk Sovyet Cumhuriyeti, 3 bin kilometre kare toprağı, 300 bin nüfusuyla Acara Özerk Sovyet Cumhuriyeti ve 4 bin kilometrekare toprağı, 150 bin ahalisiyle Güney Osetin Özerk yöresi girer. Bunların hepsinin bakanlıkları. Sovyetleri vardır. Kendi dillerinde okulları, gazeteleri, sinemaları, her şeyleri vardır. Ulusal sorun, bu en çetin, bileşik iş, Leninci ilkelerle böylesine çözülmüştür...

Devlet kuruluşu: başta Yüksek Sovyet gelir. Sovyetler yepyeni tip, işçilerin, köylülerin, askerlerin savaşlarla kurdukları, doğrudan doğruya egemenlik örgütleridir. Gürcistan Yüksek Sovyetinde 400 halk vekili-saylav var. Her 4 yılda bir seçilen bu 400 saylavın 188'i işçi ve kolhozçudur. Sovyetin 125 üyesi kadındır. 79 ulusun temsilcisi var burada. Sendikacı, Komünist Partisi üyesi, doktor, mühendis, bilgin, yazar, bunlar da 175'tir. Yüksek Sovyet, yılda iki defa olağan toplantı yapar. Bu toplantılar arası bütün işleri, Sovyetlerin seçtiğı, Prezidyumı yönetir, çekip çevirir. Prezidyum başkanı prezidyum çalışmalarının hesabını Sovyetin toplantısında, oturumunda verir, ona karşı sorumludur. Yüksek Sovyet, Bakanlar Kurulunu, Yüksek Mahkemeyi seçer ve onların çalışmalarını denetler. Halk ekonomisi planını, gelişmesini saptar, devlet bütçesini onaylar, kanunlar çıkarır, değiştirir, af yapar...

İllerde, ilçelerde, yörelerde, kentlerde, köylerde kurulan Sovyetler yersel devlet egemenlik örgütleri, organlarıdır. Bunlar, seçildikleri, kuruldukları yerlerin sınırları içinde politik-kültürel, ekonomik işleri, sosyal sigorta, eğitim, öğretim, kuruluş işlerini yönetirler. Toplum düzenini koruma işi, milis örgütleri bunlara bağlıdır. Yersel Sovyetlerde 47 bin 500 saylav vardır. Bunların %60'ı işçi ve kolhozcu — köylüdür. %44'ü kadındır. Cum-

huriyette her 15 kişiden biri devlet organlarının çalışmasına; bu mekanizmanın işletilmesine katılıyor...

Egemenlik emekçilerin olduğuna göre, devlet halk devleti olduğuna göre, buna düşman olanlar için özgürlük, demokrasi yoktur. Sovyet demokrasisi kuru lâf değildir. Yurttaşlara: söz, yazı, toplantı, gösteri, miting, kişi ve konut dokunulmazlığı, yazışma özgürlüğü yalnız sağlanmamış, garanti altına alınmıştır. Bizdeki gibi hakkını arayan işçi; Amerikan ağalığına karşı çıkan, faşist zorbalıkları protesto eden gençler, öğrenciler kurşunlanmıyor! Sovyet milisi, savecisi, yargıcı, yasaları Sovyet insanını, yurttaşını savunuyor.

En kutsal, gerçek özgürlük-yurttaşlık hakkı: iş, çalışma! Bu hak yalnız sağlanmamış, garanti altına alınmıştır. Boyuna fabrikalar, işletmeler kuruluyor, açılıyor... Gürcistan, çarlık zamanında geri kalmış „kenar semtlerden“ biriydi. Sovyet egemenliği yıllarında: Rustavi, Tkivarçili gibi büyük endüstri kentleri, yatakları kurulmuştur. 1000'den fazla fabrika, kombina, üzin işletmeye açılmış, eskileri yenilenmiştir. Endüstri malları üretimi 1913 yılına oranla, 120 kat artmıştır. Gürcistan manganez çıkarımında, işletiminde dünyada başta gelir. Bu ülke de önceki Sovyet cumhuriyetleri gibi, işsizlik nedir bilmiyor. Gazetelerde, radyolarda, gezdiğimiz, gördüğümüz fabrikalarda, duvar ilânlarında hep işçi, uzman, mühendis, operatör, makinist, tornacı, ekonomist, sayman, her türden işçi arıyorlar...

Sağlık, her işin başı! Nasıl sağlanmış? Eskiden, 1913'te: 350 doktor, 500 de sağlık personeli varmış. Bütün hastanelerde de 2 bin yatak. Şimdi, 35 bin yatak. Her 340 kişiye 1 doktor. Amerikayı, Avrupayı gerilerde, çok gerilerde bırakmış. Köylerde 360 hastane, 460 poliklinik, ambülans, 93 doğumevi, 1200 sağlık istasyonu geceli gündüzlü açıktır...

Eğitim: her bin kişiden 315'i yüksek öğrenim görmüştür. 7—15 yaşları arasında öğrenim zorunludur. Bu yaş-

larda 1 milyon çocuk okuyor, 70 bin öğretmen ders veriyor. Orta ve liseler 4700. Yüksek öğrenim: üniversiteler, fakülteler, teknik okullar, say da say...

Her şeyin temeli Sovyet düzeni. Üretim araçları, aygıtları üzerinde iki tür sosyalist mülkiyet var. Biri, bütün halkın malı olan devlet mülkiyeti. Toprak, altı, üstü, sular, ormanlar, bankalar, endüstri işletmeleri, fabrikalar, madenler, deniz, hava, kara, demiryolları, bütün ulaştırma araçları, posta-telgraf, bütün bunlar kamu malıdır. Ötekisi, kooperatif-kolhoz mülkiyetidir. Köylü kendisine ayrılan toprağı sonsuz işler, gider. Herkesin oturduğu konut, otomobili, televizyonu, villası, tüketim, kullanım eşyaları kendi malıdır. Miras ta vardır. Her kolhozçunun, evinin bitişiğinde, belli ölçüde, bostanı, bahçesi vardır. Herkesin emeğinin birikimi kendisininidir. Biriktirmekasalarında 760 bin cüzdan ve bu cüzdanlara yatırılmış 329 milyon ruble özel kişilerindir. 1430 kolhoz ve 170 devlet çiftliği vardır. Kolhozların kendi tüzükleri, programları, töreleri vardır. Ekonomide, endüstride çalışanların %42'si kadındır. Kadın-erkek eşit haklıdır...

Gürcistan, 1927-1940 yıllarında sosyalizmi planlı kurmaya hız vermiş. Elektrik santralleri, fabrikalar kuruluyor, maden ocakları açılıyor. Küçük köylü işletmeleri, ocakları birleştiriliyor. Kolhozlar kuruluyor. 1940'ta endüstri üretimi, 1913 yılına oranla, 27 kat artıyor... Sonra, Alman faşist saldıncılarına karşı savaş yılları geliyor. Gürcistan halkı, emeğıyle, silâhıyla, her şeyiyle Anayurt Savaşına katılıyor. Gürcüler, Abazalar, Acarlar, Osetinler, hepsi, Kafkasyada, Moskova önlerinde, Leningradta, Stalingradta, Sivastopolda, bütün savaş boylarında savaşıyor. Burada Sovyetler Birliğı Kahramanlarının sayısı 120 dir... Savaştan sonra endüstri kuruluşu, ekonomik gelişme yeni bir hız alıyor. Metalürji, demir-çelik, kamyon, tarım makineleri, tezgâh fabrikaları gelişip gidiyor. Bütün Sovyetlerdeki gibi...

Bütün bu başarıların, gelişmelerin bir örgütleyicisi,

başı çeken bir yöneticisi vardır: Gürcistan Komünist Partisi 260 bin üyesi var. İşte örgütleyici, yönetici, başı çeken Leninci güç! Bunun bir de yan gücü, yedeği var: Komsomol — 400 bin üyeli... Bunların yanında, Sendikalar Konfederasyonu: 1 milyon 200 bin üyeli. Bu, komünizm okulu... Sonra demokratik örgütler, dernekler: Yazarlar, gazeteciler, barış savunucuları, artistler, gençlik, say da say... İşte gerçek, somut demokrasi...

Bir solukta da olsa, bunları gördük. Görmeye değer doğrusu...

Dost ve Düşman

Sovyetleri epiyce gezdik. Büyük bayramları, evrensel yıldönümünü gördük. Karadeniz kıyılarını, hemen hemen boydan boya, kulaçladık. Hep uçtuk. Yalnız Leningrada, elektrikli trenle, saatte 180 kilometre hızla gittik. Lenin, büyük devrim beşiğini bu kentte sallamış. Yer yerinden böyle oynamış. İnsanlığın gelişmesinde yepyeni çağ böyle açılmış. Kronştadı uzaktan, Smolniyi içinden gördük. Kışlık Sarayda bir günümüzü akşam ettik. Isakov katedralinin kubbesinden, tepeden, bu kentte tarihsel savaşların geçtiği yerlerin haritasını gözlerimizle çıkardık. Neva bir heybetliydi köprüleriyle. Viborg semti yepyeni. Fabrikalar, bacalar, dumanlar. Kardeş mezarlığı. Sönmez ateş. Kurşunu, açlığı göğüsleyenler. Avrora zırhlısını, devrimi müjdeleyen toplarını ve ölümsüz yüzbinleri selâmladık... Lenin'in çadırı... Ladoga gölü. Leningradı faşist ordularının kuşattığı günlerde bu gölün buzları üzerinden Sovyetlerin nasıl „karayolu“ açtıklarını, „sırat köprüsü“ kurduklarını gözlerimizde canlandırdık... Volga kıyılarında yürüdük. Yeni kentleri gezdik.. Hazeri aştık. Aral gölüne tepeden baktık. Balhası görmedik. Taygalar çıktı yolumuzun üstüne. Ormanlar, karlı dağlar. Ukrayna ovaları, çayırlar, ekinler, bağlar... Ve hele insanlar. Ve hele dostlar...

Gezdik, dolaştık, gördük. Ama doğrusu, gezdiklerimiz, gördüklerimiz, Sovyet ölçülerine göre, devede kulak bile sayılmaz. Öyle „ateş alır gibi“ ne görülür? Yalnız izlenimlerimiz, anılarımız yüklü mü yüklü!... Bunların içinde en canlısı sosyalist yenilikler. Başka bir şey o. Bu canlının da canlısı, tazesı, fidan gibisi: gençlik ve gençler. Somut ve orantılı olarak gençlik, biteviye artıyor. Okuyor, kuruyor, sosyalist toplumun zengin savaş-emek geleneklerini benimsiyor, onu daha da bollaştırıyor. Sovyet gençliği insanı gençleştiriyor.

Her gittiğimiz yerde öylesine çok dostlar edindik, öylesine çok ki!.. Bunların arasında 70 yıllık komünist te, 7 yaşında piyoniye de, işçi de, köylü de, bilgin de, general de, er de, kız ve delikanlı komsomollar da, denize dalanı da, havada uçanı da, hepsi var...

Sovyetler Birliği, proleter enternasyonalizminin büyük yurdu, Lenin'in ülkesi. Dünyanın her yerinden, hemen hemen her ülkeden, Sovyetleri görmeye gelen işçilerle, komünistlerle, köylülerle, devrimcilerle, ulusal bağımsızlık, kurtuluş savaşçılarıyla: kara, beyaz, sarı, Asyalı, Afrikalı, Amerikalı, hepsiyle karşılaştık. Bunlardan çoğuyla sarmaştık. Beyaz Amerikalı komünistle, Zenci Amerikalıyla, Amerikan emperyalizmine karşı, Türkiyedeki işbirlikçilere karşı birlikte savaşacağımıza söz verdik...

Kimi yerlerde tanıdıklara, bildiklere rasladık... Leningradta tanıştıklarımızla Kırım'da, Taşkente karşılaşıncı, kırk yıllık dostlar, bildikler gibi kucaklaştık. Lâtin Amerikalılar da bizim gibi. Dostlarıyla, tanıdıklarıyla karşılaşıncı kucaklaşırlar. Ruslarda, Sovyet insanlarında bu kucaklaşma daha canlı oluyor. Bir Özbek köylü, saygısını, dostluğunu sıkı bir kucaklaşmayla gösteriyor. Başımdan geçti, kemiklerimi takırdattı Ferganada Lenin kolhozunun başkanı...

Tüvili, tanıdık bir yoldaşla karşılaştık. Tüvi ili özerk bir yöredir. Moğol, Çin sınırlarına yakındı. Sovyetler Birliğine, 1945'te, Tüvi halkı kendi isteğiyle, gönüllü katıl-

miştir. 1920 yıllarında girişmiş eski düzene karşı savaşa. Halk demokrasili bir dönem geçirmiş ... Daldık konuşmaya. „Gel de gör yöremizi, başkentimizi Kızıl'ı... Gel de gör neler yaptık. Yollarımız, şoselerimiz demir gibi. Boy, uruk yaşamından, göçebelikten sosyalizme nasıl köprü kurduk, gel de gör. Yangısu başını bizden alır, upuzun, akar Siberyalardan, taygalardan kuzeye, tâ Buzdenizine. Bak, sana coğrafyamızı da veriyorum. Gel... „Gülüyor, güldükçe de göğsünü süsleyen Lenin nişanları pırıldıyor. Tüvillerin dilleri bize biraz çekiyor. „Yangısu“—Yenisey ımağıdır. „Yıktık çadırları“ diyor. Yeni bir yapı gösteriyor parmağıyla: „Kuruyoruz biz de böyle camlı evler... İşletmeler kuruyoruz. Yerleşik oluyoruz. At üstünden iniyoruz, makinelere biniyoruz... Okullarımız var dilimizde. Gazete, dergilerimiz, radyolarımız, mühendislerimiz, doktorlarımız, yazarlarımız, kitaplıklarımız, ne isterseniz var. Iliç lambalarımız-elektriğimizin var... 25 yılımıza bastık, bayramımız var...“

Tüvili yoldaşın sesi birdenbire değişti. Yüzünün çizgileri gerildi, bakışları sertleşti. Katladığı, sağ elinde tuttuğu „Pravda“ gazetesini sol avucuna vurdu. Ve: „Bu Pekinin elebaşları tüm azıttı. Çıktıkça çıkıyorlar zıvanadan... Çan Kay-Şeklerin yolunda bu Maolar... Bunlarda Hitlercilerin illeti var... Göbelsin ağzını, umacılarını kullanıyorlar. „Dünyayı İslav tehlikesinden kurtarmalı“ deyip, Siberyalara açıktan göz dikeyorlar... Duydunuz haberi sanırım, sınır boyunda yine silâhlı, kanlı provokasyon çıkardılar. Ateşle oynayacak kadar azıttılar... Mao takımı, Çinde sebep oldukları bunalımın içinden, böylesine hiç bir mantığa uymayan yolla, bir serüvenden öbürüne atılmakla çıkmak peşindedirler. Çin halkının, kamuoyunu gözlerini bu bunalımdan başka tarafa çekmeye çalışıyorlar. Artık böylesine gittikten kelli, onlarda „sagduyu“, us mus arama... Türkçede de us derler mi?...“

Dil üstüne konuşmaya geçemedik. Tüvilinin yanındaki arkadaş: „Kaşınıyorlar, zahir...“ Dedi ve yine kendisi

ekledi: „Keskin sirkenin zararı küpürne olurmuş!...“

Bu atalar sözüyle, „yine görüşürüz“, dedik, ayrıldık... O gün, televizyon haberlerinden, Çinlilerin çıkardıkları yeni bir kışkırtmayı öğrendik. Televizyon, Usuri ırmağı üzerindeki sınır kesimini, bir adacığı gösterdi. Irmak buz tutmuş, ada karlar altında. Güllelerin açtığı kara kara çukurlar. Ağaçlar top ateşiyle budanmış. Ortalık allak bullak olmuş... Çinlilerin bırakıp kaçtıkları silâhlar, telefon kabloları, ele geçirilen değişik savaş gereçleri...

Televizyon, vurulan Sovyet erlerinin fotoğraflarını, sonra onların tabutları önünde, başları ucunda ağlayan annelerini, nişanlılarını, kardeşlerini, babalarını gösterdi... İçim burkuluyor. Acıdan yüreğim kopacak gibi... Toprağa verilen bu erlerin babaları, belki de ağabeyleri, Mançuride Japon ordularını ezdilerdi, Çinlileri, Çin topraklarını düşman elinden kurtardılardı. Ezdikleri Japon ordularının bütün silâhlarını Çin Halk Kurtuluş Ordusuna verdilerdi. Üstelik, Sovyet uçmanları, er ve subaylarından birçokları canlarını verdilerdi. Sovyet insanları üstüne üstelik, kurtardıkları bu yerlerde Çinlilere fabrikalar kurdular. Bu fabrikalar, donatımlar milyarlar tutuyordu. Bu fabrikalar, milyarlar Sovyetlerin kendilerine daha çok gerekliydi savaştan sonra...

Gözlerimin önüne Harbin’de, büyük bir parkın ortasında, bu kenti kurtarıırken canlarını veren Sovyet insanların kardeş mezarlığı geldi. Anıtaşının üstünde: 3.9.1945 yazılıydı. Anıtın temeli granitten, gövdesi kırmızı, heykelleri ak mermerdendi. Bu kardeş mezarlığında: Rus Ivan, Türkmen Hızır, Siberyalı, Ukraynalı, işçiler, köylüler yatıyor... Maocular, „kültür devrimi“ de-yip, bütün tarihsel değerleri yakıp yıkarken bu Anıtı da yıktılar... Maocular, faşistlerden barbarlıkta geri kalmadıklarını böylesine gösterdiler...

Yanıbaşımda televizyonu seyreden Salvadorlu Marina, Iraklı Züleyha ağlıyordu... Portorikolu bir delikanlı hır-sından ayağa fırladı. Onun omuz başında Afrikalı bir

zenci yükseldi. Sesler birbirine karıştı. Yalnız bir söz açık seçik kulaklara çarpıyordu. D ü ş m a n! Sovyetlere silâh çeken d ü ş m a n!...

Zıvanadan Çıktılar

Sabah kahvaltısında yuvarlak bir masaya düştük. Bir yanıma tanıdık, İranlı bir gazeteci oturdu. Neşelidir, tatlı dillidir. Bugün hiç te öyle değil. Takıldım: „Saati ayar etmemişsin“ dedim. Kulağına götürdü kol saatini. Yüzüme baktı: „İşliyor“ dedi. Güldüm. Sol elinin parmaklarını bir Çin yelpazesi gibi açtı, salladı, ne „konuşuyorsun“ demeye getirdi...

Masamıza daha üç kişi geldi. Biri Urugvaylı. Ötekiler Endonezyalı. Bunlar, yumuşak ve alçak sesle konuşuyor. Urugvaylı tersine. Sabah sabah, politik olaylardan lâf açıldı...

İranlı çay, ben kahve içiyorum. Urugvaylı süt. Çene-siyle dili de çalışıyor: „Zıvanadan çıktılar, zıvanadan“, diyor. İranlı da aynı sözü tekrarladı. Pekinin son silâhlı provokasyonları söz konusu. İki Endonezyalının gözleri, bakışları kurşun oldu. Nefesleri buz kesildi. Birisi, „Çoktan çıkmıştı onlar zıvanadan!“ dedi... Gözlerine bakıyorum, çakmak çakmak, ateş eden namlular dersin. Anlatıyor tane tane: „Bu Mao, onu izleyenler, bu serüvenciler mahvettiler partimizi!“ diyor. Evet, onların yüzünden Endonezyada 1,5 milyon komünist, yurtsever, işçi, aydın, köylü, faşist Suharto'nun kanlı baltasıyla kırılmıştır... Gene Mao takımının, Pekinin baltalama politikaları yüzünden Viyetnamda Amerikan emperyalistleri barbarlıklarını, saldırılarını Kamboçyaya yaydılar...

Bugün Çinde serüven politikası sürdürenler karşı-devrimci kampa geçmişlerdir. Bunlar, halk düşmanı, Leninizm düşmanı bir politika uyguluyorlar. Lenin'in kurduğu devlete silâh çekenler, Lenin'in kurduğu partiye dil

uzatanlar, en başta, her şeyden önce, Çin halkının uzun savaşlarla, milyonlarca yurtseverin kanları pahasına elde ettiği kazanımlarını yokettiler. Kötülüğün en büyüğünü Çin proletaryasına, işçi sınıfına, köylüsüne yaptılar. Bunlar, açılan sosyalizm yolunun üzerine silâhla dikildiler. Maocular, Çinde bürokratik bir ordu diktatörlüğü sistemi kurdular. Çan Kay-Şek yoluna doğru'dular. Bugün hükümette başı çeken Mao grubu 14 kişidir. Bunun da 8'i ordudandır. Bütün devlet mekanizmasında kilit yerlerini tutan Maocular 200 kişidir. Bunun da 130'u ordudandır...

Maocular, „büyük kültür devrimi“ maskesi altında, Çinin altını üstüne getirdiler. „Eski devlet makinesini kırıyoruz“ dediler, sosyalist devlet sistemini yıkıp döktüler. Şimdi Çin Halk Cumhuriyeti politik, ekonomik yaşamında derin bunalımlar geçiriyor. Komünist partisine „yeni yön veriyoruz“ dediler, partiyi ezdiler. Komünist partisinin yalnız adı kaldı. 1967'den bu yana 6 milyondan fazla komünist kurşuna dizilmiş, sürülmüş, toplama kamplarına doldurulmuştur. Bugün Çinde Maocuların kurdukları insan kırma kampları, bir zamanlar Hitlercilerin kurdukları kamplardan fazladır. Yalnız, Maocular, bu kampların te-lörgüleri üstüne: „Eğitim okulu“ yaftasını asmışlardır. Onlar bu işe, meydanlarda, tıpkı faşistler gibi, kitapları ateşlerde yakarak başladılar. Şimdi, stadyumlarda, yüzbinlerce insanın gözleri önünde, Maoculuğa baş eğmiyenleri kurşunluyorlar...

Maocular, „kültür devrimi“ deyip, seçimlerle kurulmuş devlet örgütlerini, meclisi dağıttılar. Anayasayı rafa kaldırdılar. Sendikaları, federasyonları, komünist gençlik örgütünü, bütün demokratik dernekleri, birlikleri kapadılar, dağıttılar. Hükümet mekanizması ordunun elinde. Ordu, kolordu, tümen, tabur, bölük, takım, birlik komutanları her şeyi: fabrikaları, atelyeleri, çiftlikleri, okulları, üniversiteleri, savcılıkları, mahkemeleri, ekonomiyi, kültürü militarist bir doğrultuda yönetiyorlar...

Egemenliği, hükümeti ellerine geçiren Mao takımı,

Pekine karşı başkaldıranların üzerine ordu, donanma, hava birliklerini sürdü. Uhan ilinde, kuzeyde, güneyde, ulusal azınlıkların yoğun yaşadığı Tibet ve iç Moğolistan'da iç savaşlar çok kanlı. Onlar, 50 milyonu bulan ulusal azınlıkları, özellikle Uygurları, Tibetlileri silâh gücüyle yerlerinden sürmek, onların yerlerine Çinlileri yerleştirmek yoluyla, eritmek, yoketmek politikasını, Hitlercilerin, daldıkları ülkelerin halklarına karşı uyguladıkları barbarlığı uyguluyorlar... Mao, öteden beri, sosyalist devrim selini başka yana, kafasına koyduğu „üstün Han ulusu'nun büyük Çin devleti“ni kurmaktan yana akıtmak amacını gütmüştür... Onlar, ulusal bağımsızlık, halkların kurtuluş savaşlarına karşıdır. Viyetnam, Endonezya olaylarında bunu apaçık dünyaya göstermişlerdir...

Maocular, proleter enternasyonalizmine karşıdır. Dünya sosyalist topluluğunu, sistemini parçalamak, dünya işçi ve komünist hareketini budamak, bunları parçalamak yolundan yürütmektedirler. Mao hiçbir zaman Marksist olmamıştır. Leninizmin her zaman karşısında yer almıştır. Yalnız, kendi şövenist, anti-leninist yolunu, davranışlarını maskelemek için Marksı, Lenini diline pelesenk yapmıştır... Mao Tse - Tung, daha 1957'de sosyalist dünya topluluğuna, komünizme karşı açık saldırıya geçtiği günlerde, kimliğini anlatırken: „Eskiden kafam Marksist olmayan görüşlerle doluydu. Onu çok geç kavrar gibi oldum“ diyor. Böylece, Marksizmle ilişkilerinin kalpazanlıktan başka birşey olmadığını açıklıyor.

Mao, tefeci-tüccar, zengin bir köylünün oğludur. Her benzeri gibi, Çinin geçmişi önünde yerlere kadar eğilir. Konfiçyusa tapınırdı. En sevdiği tanrı kitapları „Lünyün“ denilen „söyleşi ve yargı“ kitabı olmuştur. Konfiçyusu anlatan bu kitapta her şey „göklerde“dir. İnsanlar „üstün“ ve „aşağı“ diye ikiye ayrılır. Ve şimdi Mao, bu eski dine göre „tanrılaştırılıyor...“ Mao, hiç sıkılmadan: „Bütün Çinliler uslu birer öküz olmalıdır“ diyor. Ve, 700 milyon „öküz“ istiyor. „Okullar mikrop yuvasıdır“, „insan ne ka-

dar çok okursa o kadar aptal olur" diyor. Ve bugün Çinde, okul çağındaki çocuklardan 70 milyonu okul nedir bilmiyor ...

Mao, „yaptıklarımızın hiçbiri burjuva demokratik devriminin dışında olmamıştır, olmayacaktır" demişti. Doğrusu, bu dediğini dışına çıkarmamak için perende üstüne perende atmıştır.

Bizde, Türkiyede de, Mao'nun çömezleri, „MDD"çiler, pirlерinin „ustalığını" göstermek istiyorlar. Mao ve omuzdaşları, öteden beri hem Çin Komünist Partisini, hem uluslararası işçi, sosyalist, komünist hareketini parçalamak, küçük burjuva ideolojisini komünist hareketin içine aktarmak yolundan yürümüşlerdir. Türkiyedeki Mao'cular da kendi küçük burjuva kökenlerini, komünizm düşmanlıklarını Marksist-Leninist deyimlerle süsleyerek, gizlemek istiyorlar, burjuvazinin ajanı olduklarını böyle maskeleye çalışıyorlar. Türkiye İşçi Partisine musallat olan bu provokatörler, „bu partiyi ya ele geçireceğiz, ya yıkacağız" diyorlar. Türkiyede Amerikan emperyalizmine dayanan bugünkü halk düşmanı rejimi yıkacağız demiyorlar ...

„MDD"çiler, ellerinde sopalarla, silâhlarla, yangın şişleriyle, küfürlerle TIP'in kongrelerine, toplantılarına faşist komandolarla polisle birlikte saldırıyorlar. Arada bir Anarikal'ya atar tutarlar. Ama „asker-sivil" deyiminden, bir ordu diktatörlüğü isteminden öteye geçmezler ... Mao'ya böyle tapar, onu böyle göklere çıkarırlar ...

Masadan kalktık. Konuşmalar kesilmedi. İranlı „Zıvanadan çıktılar, zıvanadan!" diyor ...

İşçi

Sovyetlerde kentler gördük, köyler gördük yepyeni, Genç, ihtiyar insanlar gördük yepyeni. İşçisi, köylüsü, bilgini, uçmanı, yazarı, mühendisi yepyeni. Bu olay, bu ve-

riler sosyalist düzene özgü bir nitelik, bir güzellik ve ayırt edici bir özellik taşımaktadır. Yeni yeni makinelerden, dev işletmelerden, gökdelenlerden, köprülerden, metrolardan çok Sovyet insanları göz kamaştırıyor. Sovyet halkı, 100'den fazla ulusun yepyeni, Leninci bir anlayışla olduğu, enternasyonalist bir halktır. Bu gerçeği görmeyenler, görmek istemeyenler ya önyargıların, ya da burjuvazinin, Oktobr Devriminden bu yana yaydığı Sovyet düşmanlığının kölesidirler ...

Gökdelenler, bir kayalık, yalçın bir dağ gibi gelir Newyorkta kimisine. Oysa Harlemlı bir Zenci hayran hayran bakıyordu Moskovada, 1905 caddesindeki 10 katlı işçi evlerine. Birbirinden apayrı iki düzen — kapitalizmle sosyalizm. Ikisini bir ölçüye vuramazsın. Vurdun mu, ya zavallı, ya gülünç olursun. Bir İngiliz tanıdım. Boyu bir karış, dili iki karış. Sovyetlerde olan-bitenlere Kautski'den kalma gözlüklerle bakar. Hele hele, yemek masasındaki kürdanların eğriliğini eleştirmeden edemez ...

Sovyetlerde, her işte Leninci eleştiri, özeleştiri komünistlerin amentüsü. Sovyet ülkesi, bu dünyanın altıda biri, sosyalizm kuruluş ve kuruculuğunda, komünizme geçiş aşamasında uçsuz bucaksız bir laboratuvar. Hem de 50 yıldır ateşlerden, deneylerden geçmiş ve biteviye oluşan, yeniyi daha da geliştiren, güzelleştiren bir laboratuvar ...

Kimileri geliyor Sovyetlere, ille de, „eskiyi“ arıyor. Sanki bu gibiler fil kulağında kışlamışlar, ya da „bin yıllık uykudan“ uyanamamışlar ... Bu gibiler „kültürden“ söz ederler. Ve bir şeyden de anlamazlar. Kültür devrimi sosyalist devrimin kopmaz bir parçasıdır. Büyük Oktobrla bu devrim de sürüp gitmiştir. Bütün halk okur-yazardır. En geniş halk yığınları politikayla, bilimle, kültürle, estetik kaynaklarla kucaklaşmıştır. Bugün Sovyetlerde yalnız ekonomi ve kültür alanında, teknik buluşlar alanında 1 milyon bilim personeli çalışıyor. Bütün halk ekonomisine yön veren, bunu çekip çeviren geniş ve ulusal bir kadro vardır. Uzaya gidenler, sputnikleri yapanlar bun-

lardır. Teknik devrimle, sosyalizmden komünizme varılan yol kısaltılıyor . . .

Sosyalizmin kurulmasıyla sosyal ayrılıklar kalkıyor, siliniyor. Yine de işçi sınıfı başı çeken güç olarak kalıyor. Sovyetlerde, bugün, bütün emekçilerin yarısı işçi sınıfındadır. İşçi sınıfı kökünden değişmiştir. Toplumsal ürünlerin yarısından çoğunu işçiler çıkarıyor. İşçi, endüstride, teknik ilerleyişte ön sıradadır. Bilimle, kültürle sınıksı bağlıdır. İnsanlık ilişkilerinin en yüksek ölçülerini onda görürsünüz. Aydınlar, bilginler, uzmanlar bu yepyeni ortamdan çıkmışlardır. İşçiden, köylüden gelmedir bunlar. Emekçi köylü, küçük mülkiyetçi bir sınıf olmaktan çoktan çıkmış, kolhozcu-kollektif köylü sınıfına dönüşmüştür . . .

Moskovada cemreler havaya düşmüştü. Ama toprak ısı, sular soğuktu. Kaldığımız otel „Dinamo“ stadyumunun yanbaşımda. Geldiğimiz gün, köşede bir ev vardı. İki gün sonra, yerinde yeller esiyordu evin. Ama tâ arkada, çok katlı evler yükseliyordu . . . Güneş vardı. Ağaçların dallarında yapraklar açmamıştı. Bu havada rahat gezilirdi. Dedik, gidelim, görelim bir yerleri. Devrimin, Sovyet devletinin çetin günlerinde Lenin'in gittiği, işçilerle konuştuğu, söylev verdiği fabrikaları çok görmek isterdik. Ama, gel gör ki, o üzinler, o fabrikalar öylesine büyümüş, öylesine değişmiş ki . . . Sonra, o işçilerden, 50 yıl sonra, kim kalmış . . . Değişiklikler biteviye . . .

Temel tezgâh yapan bir fabrikaya gittik. Bu fabrika 1930-32 yıllarında, ilk beşyillik planla kurulmuş. O zaman, bu fabrikanın kurulduğu yer Moskovanın kenar semti, varoşu sayılırmış. Şimdi kentin göbeğine düşüyor. Fabrikanın ilk yapıları, atelyeleri yenilerin ortasında, arasında kayboluvermiş. Yalnız o zaman fabrikanın önünde açılan park, şimdi atelyelerin ortasına düşüyor. Çam ağaçları 35 yaşında. Dostluk ağaçları dikmişler başka ülkelerden bu fabrikayı görmeye gelen işçiler. Elmalar çiçek açarmış, dallarda elnalar yerlere sarkarmış . .

Bu fabrikada 4 bin işçi çalışıyor. 800 komünist, 500

komsomol var. Yılda: 1000 tezgâh ve 25 otomatik-şerit tezgâh gurubu çıkarıyor. Bir tezgâh 100 tondur... Çok yüklüymüş, Avrupadan, Fransadan gelen siparişlerin çoğunu alamıyorlarmış... Fabrikanın 38 yıl içinde, başından epiyce şeyler geçmiş. Anayurt Savaşında, bir ara Urallara göçmüş. Fabrikanın yarısı orada kalmış, yarısı geri dönmüş. Silâh yapmışlar, düşmanı yenmişler. Bu fabrikadan 136 işçi cephelerde vurulmuş. Bahçedeki Anıttaşında adları, soyadları yazılı...

Fabrikanın direktörü, sevimli, orta boylu, sanki sinirleri yokmuş gibi, babacan bir yoldaş. 1933 yılından beri bu fabrikadadır. İşyerinin her çivisini, her işçisini avucunun içi gibi bilir. Bu fabrikada kalfa olmuş, usta, sonra ustabaşı, atelye şefi, daha sonra başmühendis ve direktör olmuş. Saçlarına ak düşmüş... Fabrikanın parti komitesi sekreteri 1925 doğumludur. Anası-babası köylüdür, kolhozdan gelmiş fabrikaya. 8 kardeşmişler. 3 kardeşi cephede vurulmuş. Kendisi 17 yaşında cepheye gitmiş, 19 yaşında yara almış. Sağ eli sakattır. Nikolayef yoldaş, bu fabrikada usta-işçi olmuş, atelye şefi iken parti sekreterliğine seçilmiş. „Bizim horanta 3 can. Kızım enstitüde, mühendis çıkacak“ diyor... Sendika başkanı Penkof yoldaş ta 1934'ten beri bu fabrikada. O da köyden gelme. Onun da 8 kardeşi varmış. 3-ü Leningradı savunmuş, orada vurulmuş, ölmüşler. Oğlu enstitüde okuyor...

Atelyeler tertemiz. Böylesine metal işleyen bir fabrikada böylesine temizlik, sağlık işleri, kazalara karşı korunma donatımlarının mükemmelliğini çok zor ıştır... Fabrikanın sağlık istasyonları, dispanser, doktoru, kültür sarayı, piyoniye kampı, çocuk bahçesi, lokantaları, her şeyi mükemmel...

Atelyeleri gezdik. Atelye şefleri, ustalar, tornacısı, frezcisi, planyacısı, teknoloğu, konstrüktörü, hepsi direktörün geçtiği yoldan gelmişler... Bu fabrikada orta öğrenimsiz işçi yoktur...

Boya atelyesine geçtik. 80 kadın var burada. Atelye şe-

fi Komarova yoldaş bir Rus güzeli. Atelye şefinin, her ya-
rını camlı kumanda yeri, bürosu bir çiçeklik... Telefon.
Televizyon. Düğmeler... Mavi, kırmızı, yeşil, beyaz, sarı
elektrik gözleri... Kendisi teknologdur. 1938'cen beri bu
fabrikadadır... Boya işleri, boya kamaraları, banyoları,
otomatiktir. El işi çok az .Bu atelyede çalışanlar % 20
fazla gündelik, ayrıca süt, vitamin, meyve alırlar. Yılda
12 gün fazla dinlenirler. Her gün doktor başlarındadır...

Birçok işlemleri, değişik işleri bir arada gören üniver-
sal bir tezgâh makinesi çarktan çıkmış, otomatik şeritler-
den geçmiş ambalaj atelyesinde sandıklanıyordu. Pırıl pı-
rıl bir tezgâh. Birkaç adam boyunda. Otomatik çalışıyor-
muş. Yalnız ayarlayıp, düğmelere basmak yetermiş...
Fransaya yolluyorlarmış. Reno fabrikası sipariş etmiş..

Ayrıldık S. Orjinikıdze fabrikasından. Bu fabrikada
makine çok, işçi azdı. İşçiler pırlanta gibi...

100 Yıl

22 Nisan, Lenin 100 yaşında. Gök güneş, yer serin..
Lenin'in mozolesi çiçek-çelenk alevleri içinde... Kırmızı
çok çiçeklerde. Bu alev çemberi genişliyor, taşıyor yerlere,
yükseliyor göklere... Yeryüzünde nekadar da ulus, halk,
devlet, yığınsal örgüt, komünist ve işçi partisi var, ne ka-
dar da Lenin'i seven, sayan var! Çiçek yağmurunun ardı
arası kesilmiyor... Bizim taşıdığımız çelenk te karıştı bu
yalım yalım alevlere, bu çiçek yağmuru seline.

.Lenin bayramlıklarını giymiş. Lâcivert bir kostüm var
üstünde. Dersin yeni traş olmuş. Sağ eli yine öyle yumuk,
işaret parmağı yine öyle gösteriyor ileriye... Cam „yor-
ganını“ üstüne çekmiş... Azcık uykuya dalmış dersin...

Lenin Müzesi önünde, kitap ve armağan mağazaları
önünde, bugünlerde, kuyruklar daha uzun. Müzede her
bölüm, her köşe, her pano Lenin'in savaş yaşamını aşama
aşama, perde perde seriyor insanın gözleri önüne. İçeri

girenler, öyle dalıp gitmiyor gelişigüzel. Çoğu gruplarla geliyor. Tek tek gelenler, hemen, bir yönetmenin çevresinde çember oluyor, kümeleniyor. Belgeler, tarihsel yapıtları, Lenin'in el yazıları, tek sayısı kalmış orijinaler, fotoğraflar, eşyalar... Kümeler, gruplar, tek tek kimseler, zincirleme, birbiri ardınca bir yerden bir yere akıyor, salonlarda kümeler halka halka oluyor. Bu akışta kesin bir düzen var... Bir gardrop. Her yanı cam. Lenin'in paltosu asılı. Omuzunda kurşun yarası. Lenin'in omuzundan çıkarılan kurşunlar da oracıkta, yerde... Sınıf savaşı böylesine sertmiş, alaşağı edilen düşman böylesine zehirli kurşunlar kusuyormuş ..

Kalımsızdı o da, herkes gibi bu dünyada. Ölümsüzdür, yaşıyor aramızda, günlük yaşantımızda... İşte sesi geliyor, konuşuyor milyonlarla... Gorki caddesi. Geniş, yüksek vitrinleri bir resim sergisini andıran bir mağaza. Armağanlık eşyalar satılıyor. Kalabalık. Durduk kuyruğa. Ağır ağır daldık içeriye... Lenin'in sesi. O konuşuyor: „Sovyet egemenliği nedir?“ .. „Sosyalizm halkın canlı bir yapıtıdır...“ „Modern teknik... Her şeyin başı üretim güçlerini geliştirmektedir...“ Müşteriler Leninin plaklarını seçiyor. O konuşuyor: „Emekçileri kapitalistlerin, pomeşçiklerin ezgisinden kurtarmalıyız!...“

Bir albüm. Ortasından açılmış. Mavi üstüne kırmızı bir manşet: „**Devrim, tarihin lokomotifidir!**“ . . Fotoğraflar. Lenin köylülerle başbaşa. Candan, içten bir söyleşi olduğu sakallı köylülerin bakışlarından, oturuşlarından belli.. Altında bir yazı: „**Devrim eri, devrim tribünü!**...“ Minicik, ak mermerden bir heykelcik: Lenin elini çenesine koymuş, bakıyor bir yerlere... „**Düşünmek-imgemek gerek.**“ Bu da Leninindir...

Kristallere, vazolara, çinilere, porselenlere; deri, ağaç, alüminyum, ipek, bakır, taş, fildişi, kâğıt, kabuk, saman, daha nelere nelere Lenin'in bir pozu, duruşu, yürüyüşü. bir eylemi işlenmiş... Değişik armağanlar. Ama bunların içinde en göz doldurucusu Paleh, Fedoskino, Haluy usta-

larının ağaç kutulara işledikleri izdüşümleri, biblolarıdır. Renklerin birbirine tersliği, cilâların düzgünlüğü uyuyor, sevişiyor birbiriyle. Kızılatlılar uçuyor maviliklerde. Şimşek şimşek kılıçlar. Bunlar biçiyor yıldırımlar gibi karşı-devrimci „beyazları“... İşçi taburları, Lenin en önde. Dağılıyor kara kara bulutlar, açılıyor çevrenler. Güneş kıpkırmızı, sapsarı. Kar yağıyor. Tek atlı bir kızak. Kızakta bir kızıl asker, kızağı süren bir köylü dede ve çocuklar. Güneş sarı sarı vurmuş yola. Yol üstünde Lenin, eşi Krupskaya ile duruyor. İlepsi sıkı giyinmiş. Bu kış kıyamette ağaçlarda çiçekler açmış. Çiçekler, dallar Lenin'i kucaklamış gibi. Gökyüzünde kara bulutlar, gecenin karanlığı eriyor bu doğan günün ışığında... Bu kompozisyonun bir benzeri, daha güzel. İki çocuk: biri oğlan, biri kız. Oğlanın başında, kızıl yıldızlı Budyonı kukuletesi. Kızın başında sarı bir şal. Yerler kar. Güneş vurmuş. Lenin'in çizimleri, yarıya kadar, karlara gömülü. Uçu birden durmuşlar, çocuklar eğilmişler bir gül fidanının başına...

Büyük devrim, onun başbuğu Lenin, karakışı yaza çeviriyor. Başka bir tablo kutuların üstünde: İşçiler, askerler, köylüler fabrikalardan, siperlerden, savaş boylarından atılıyorlar, yürüyorlar; kiliselerin, kubbelerin üstünden atılıyorlar; ellerindeki tüfeklerin dipçikleriyle yıkıyorlar çarlığın kartallı tacını, tahtını. Dalıyorlar Kışlık Saraya. Lenin onların arasında, onların önünde. Sanki bir balık gibi yüzüyor bu devrim savaşının denizinde... Lenin hep yığınların arasında, savaşların içinde... Bu bir imge değil... Uydurma hayal-değil... Sosyalizm kuruluşu... Fabrikalar... Elektrik santralleri... Sputnikler... Traktörler... Tarlalar... Yepyeni insanlar...

Çıktık sokağa. Akşam mı, sabah mı, gece mi, gündüz mü? Caddeler ışıklara boğulmuş. Gorki caddesi bir ışık ırmağı olmuş... Bir gün önce, „Kremlinin Saati“ filmini seyretmiştik. 1919-1920 yılları. Kızılordu iç savaşlarda, üstüste başarılar kazanmış, Sovyet devlet. bir barış solu-

gu alabilmiş. Her taraf yanmış, yıkılmış. Memlekette açlık var. Fabrikalar doğru dürüst çalışmıyor. Enerji, kömür, yakıt, elektrik kıt. Bütün halk ekonomisini yeni baştan kurmak savaşı, gündemde duruyor, ejder gibi. Sosyalizmi kurabilmek için ağır endüstriden işe başlamak gerek. Rusyayı elektrik santralleriyle donatmak gerek. Bunlar planda baş köşeyi tutuyor.

Lenin: „Sosyalizm, Sovyet egemenliği ve üstelik elektrikleştirmektir ülkeyi“, diyor. Bu dev planı Lenin tezgâha alıyor. Ona: „Kremlinin hayalcisi“, planına „elektrik ütopyası“ diyorlar. Lenin, Komünist Partisi, Sovyet hükümeti, halk kolları sınıyor.

Bu plan hazırlanırken, Lenin Kremlin kulesindeki saatin de onarılmasını unutmuyor. Usta geliyor, saat işliyor. Ve Enternasyonalî çalmaya başlıyor. Mühendisler, işçiler işe sarılıyor, elektrik santralleri kuruluyor... 10—15 yıl sonra, Sovyetlerde elektrik üretimi 1913 yılına oranla 17 kat artıyor. Bugün, 1913 yılına oranla, elektrik üretimi 135 misli artmıştır... Lenin bu kadarını, belki de, „hayal“ etmemiştir...

Karışık ışıklara, insanlara... Bulvarların, caddelerin iki yanına dizilip giden ıhlamur ağaçları ışık, insan seline karışıyor. Bu sel alanlarda gölleniyor...

Gün ışıyor. Güneş çıkıyor: Çok heybetli, ışınları keskin...

Güneşli dünya!... Çağımız mutlu. İnsanlık Lenin yüz yılında yaşıyor....

